

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ALPARSLAN SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
HARP TARİHİ ANA BİLİM DALI
ASKERİ TARİH PROGRAMI**

**TÜRK İSTİKLAL HARBİ'NDE 61'İNCİ PİYADE
FIRKASI'NIN ASKERİ HAREKÂTI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MUSTAFA CANER AYGÜN
178905**

TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. ÖĞ. ALB. HÜSNÜ ÖZLÜ

**ANKARA
MART 2021**

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ALPARSLAN SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
HARP TARİHİ ANA BİLİM DALI
ASKERİ TARİH PROGRAMI**

**TÜRK İSTİKLAL HARBİ'NDE 61'İNCİ PİYADE
FIRKASI'NIN ASKERİ HAREKÂTI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MUSTAFA CANER AYGÜN
178905**

TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. ÖĞ. ALB. HÜSNÜ ÖZLÜ

**ANKARA
MART 2021**

ÖZGÜNLÜK RAPORU

Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve ç) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin, .../...../..... tarihinde şahsım tarafından(örneğin Turnitin)..... adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dâhil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Millî Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Usul ve Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Mustafa Caner AYGÜN

...../...../.....

.....

ETİK BEYANI

Millî Savunma Üniversitesi Enstitüleri Lisansüstü Tez Hazırlama Kılavuzu'nda yer alan kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir; aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. Bu tezdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler bana aittir; Millî Savunma Bakanlığı, Millî Savunma Üniversitesi ve Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

Mustafa Caner AYGÜN

...../...../.....

.....

Türk İstiklâl Harbi'nde ağır şartlar altında yapmış oldukları fedakârlıklarla ülkemizi bize emanet eden başta Ebedi Başkomutanımız Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK ve aziz silah arkadaşları ile subay, astsubay ve erlerine saygı ve minnetle...

“Bir ordunun kıymeti, subay ve komuta heyetinin kıymetiyle ölçülür.”

Mustafa Kemal ATATÜRK.

“Dünyanın hiçbir ordusunda yüreği seninkinden daha temiz, daha sağlam bir askere rast gelinmemiştir.”

Mustafa Kemal ATATÜRK.

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Bu araştırma da Türk İstiklal Harbi'nin Kuvayı Milliye ve Düzenli Ordu dönemlerinde etkin bir şekilde savaşmış olan 61'inci Piyade Fırkasının Harekatı ele alınmıştır. Girişte birliklerin durumlarının anlaşılması için giriş kısmında Osmanlı Ordusu yapısı içinde Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti, kolordu ve fırka seviyesi birliklerin teşkilleri ve geçirdiği süreç incelenerek 61'inci Piyade Fırkasını yapısına temas edilmiştir. Birinci bölümde 61'inci Piyade Fırkasının teşkili ile Kuvayı Milliye Dönemi faaliyetleri ele alınmıştır. İkinci bölümde 22 Haziran 1922'de başlayan Yunan Genel Taarruzu ile 61'inci Piyade Fırkasının yeniden teşkili ile başlayan düzenli ordu dönemi faaliyetleri incelenmiştir. Bu bölümde 61'inci Piyade Fırkasının iştirak ettiği muharebelerde faaliyetleri ele alınmıştır. Üçüncü ve son bölümün birinci kısmında 61'inci Piyade Fırkasının kuruluşunda yer aldığı ordu, kolordu ve grup teşkilatlarının kısa tarihlerine değinilerek bu birlikler hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümün ikinci kısmında tespit edilebilen fırka komutanlarının biyografileri kısaca verilmiştir. Üçüncü bölümün üçüncü ve son kısmında Kuvayı Milliye ve Düzenli Ordu dönemlerine ayrılarak 61'inci Piyade Fırkasının kuruluşunda yer alan 188'inci, 189'uncu ve 190'uncu Piyade Alaylarının komutanları ile 159'uncu, 174'üncü ve 190'uncu Piyade Alaylarının komutanları biyografilerine değinilmiştir.

Türk İstiklal Harbi'nde 61'inci Piyade Fırkası Harekâtı konulu yüksek lisans tezimin ortaya çıkma sürecinde başta ailem olmak üzere ablam Özlem AYGÜN'e, değerli dostum Fuad Agamemmedli'ye teşekkürü borç bilirim.

Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü Müdürü ve tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Öğ. Alb. Hüsnü ÖZLÜ'ye değerli katkılarıyla çalışmamın başlangıç aşamasından, bitmesine kadar her aşamada sabırlı, özverili tutumları ve göstermiş oldukları anlayış için minnettarım. Çalışmamın araştırma aşamasında Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı arşiv, yayın satış personelleri ve Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi personellerine yardımseverlikleri için teşekkür ederim.

Ankara, Mart 2021

Mustafa Caner AYGÜN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZGÜNLÜK RAPORU

ETİK BEYANI

İTHAF

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

İÇİNDEKİLER vi

TABLolar LİSTESİ..... x

HARİTALAR LİSTESİ..... xi

KISALTMALAR LİSTESİ..... xii

ÖZ..... xiii

ABSTRACT xv

1. GİRİŞ 1

2. 61'İNCİ PİYADE FIRKASININ TEŞKİLİ ve KUVAYI MİLLİYE
DÖNEMİ 13

2.1. 61'inci Piyade Fırkasının Teşkili 13

2.2. İzmir'in İşgali ve Kuvayı Milliye Döneminde 61'inci Piyade Fırkası..... 19

2.2.1. Bergama Baskını ve 61'inci Piyade Fırkası 26

2.2.2. Batı Anadolu'nun Cephelelere Bölünmesi ve 61'inci Piyade Fırkası..... 31

2.2.3. 1'inci Anzavur İsyanı ve 61'inci Piyade Fırkası 36

2.2.4. İzmir'in Yunanlılarca İlhak Teşebbüsü ve 61'inci Piyade Fırkası 39

2.2.5. 2'nci Anzavur İsyanı ve 61'inci Piyade Fırkası 44

3. 61'İNCİ PİYADE FIRKASI'NIN YENİDEN TEŞKİLİ 54

3.1. 22 Haziran 1920 Yunan Genel Taarruzu ve 61'inci Piyade Fırkası..... 56

3.2. Düzenli Orduya Geçiş ve 61'inci Piyade Fırkasının Yeniden Teşkili 61

3.3. Gediz Taarruzu, Derbent ve Çeltikçi Muharebeleri ve 61'inci Piyade
Fırkası 67

3.3.1. Gediz Taarruzu 67

3.3.2. Derbent ve Çeltikçi Muharebeleri 75

3.4. Çerkez Ethem'in Tenkilinde 61'inci Piyade Fırkasının Rolü 80

3.5. 1'inci İnönü Muharebesi ve 61'inci Piyade Fırkası 92

	Sayfa
3.6. 2'nci İnönü Muharebesi ve 61'inci Piyade Fırkası	100
3.7. Kütahya- Eskişehir Muharebesi ve 61'inci Piyade Fırkası	115
3.7.1. Eskişehir Muharebeleri ve Sakarya Doğusuna Çekilme Sırasında 61'inci Piyade Fırkası	131
3.8. Sakarya Meydan Muharebesi'nde 61'inci Piyade Fırkası.....	137
3.9. Büyük Taarruz ve 61'inci Piyade Fırkası.....	159
4. 61'İNCİ PİYADE FIRKASININ KURULUŞUNDA OLDUĞU ORDU, KOLORDU VE GRUPLARIN KISA TARİHÇELERİ İLE 61'İNCİ PİYADE FIRKASINDA GÖREV YAPMIŞ FIRKA VE ALAY KOMUTANLARI ..	170
4.1. 61'inci Piyade Fırkasının Kuruluşunda Olduğu Ordu, Kolordu ve Grupların Kısa Tarihçeleri.....	170
4.1.1. 5'inci Ordu.....	171
4.1.2. 14'üncü Kolordu.....	171
4.1.3. Ertuğrul Grubu Kumandanlığı.....	172
4.1.4. 1'inci Grup.....	173
4.1.5. 4'üncü Grup	173
4.1.6. 3'üncü Kolordu.....	174
4.1.7. 2'nci Ordu.....	175
4.2. 61'inci Piyade Fırkası'nın Komutanları	176
4.2.1. Mehmet Muhittin KURTİŞ (1876 – 1951).....	176
4.2.2. Kazım Fikri ÖZALP (1882 – 1968)	177
4.2.3. İzzeddin ÇALIŞLAR (1882 – 1951)	179
4.2.4. Mustafa Munip UZSOY (1878 – 1950)	181
4.2.5. Mehmet Rüştü SAKARYA (1877 – 1951).....	182
4.2.6. Mehmet Salih OMURTAK (1889 – 1954).....	183
4.3. 61'inci Piyade Fırkasına Bağlı Alayların Komutanları.....	184
4.3.1. 61'inci Piyade Fırkasının Teşkilinden Milli Ordu Dönemine Kadar Kuruluşunda Yer Alan Alaylar	184
4.3.2. 188'inci Piyade Alayı Komutanları	184
4.3.2.1. Mehmet Akif BULAT (1878 – 1948).....	184
4.3.2.2. Celal ÖNGEN (1877 – 1938)	185
4.3.3. 189'uncu Piyade Alayı Komutanları	186
4.3.3.1. Mehmet Sait Bey (1878 – 1932).....	186
4.3.4. 190'ıncı Piyade Alayı Komutanları	187
4.3.4.1. Hüseyin Hüsnü Bey (1879 – 1937).....	187
4.3.4.2. Seyfullah Bey (1872 – 1925).....	188

3.4. 61'inci Piyade Fırkasının Milli Ordu Döneminde Kuruluşunda Yer Alan Alaylar	188
4.4.1. 159'uncu Piyade Alayı Komutanları	189
4.4.1.1. Mehmet Sait Bey (1879- ?).....	189
4.4.1.2. Şerif Bey (1876 – 1921).....	190
4.4.1.3. Osman Arif ERTÜRK (1878 - ?).....	191
4.4.2. 174'üncü Piyade Alayı Komutanları	192
4.4.2.1. Şevki SAVAŞCI (1878 – 1942).....	192
4.4.2.2. Mehmet Halis Bey (1888 – 1921).....	193
4.4.3. 190'ıncı Piyade Alayı Komutanları	193
4.4.3.1. Ahmet Nazım ÖNEY (1878 – 1931)	193
4.4.3.2. Mehmet Sait Bey (1879- ?).....	194
4.4.3.3. Mehmet Sabit NOYAN (1887 – 1967).....	194
4.4.3.4. Mehmet İRFAN (1875 – 1947).....	195
5. SONUÇ	196
KAYNAKÇA	200
EKLER	219
EK 1: 61'inci Piyade Fırkasının Kuruluşu Hakkında Emir.....	219
EK 2: 61'inci Piyade Fırkasının 4 Temmuz 1917'den Mondros Mütarekesi'ne Kadar Kıyı Gözetleme Faaliyeti	220
EK 3: 61'inci Piyade Fırkasının 29 Temmuz 1917 tarihli kuruluşu	221
EK 4: 60'ıncı Piyade Fırkası Komutanı Miralay Kazım Bey'in 61'inci Piyade Komutanlığına Atanması	222
EK 5: Kuvayı Milliye Teşkilatının Kaldırıldığı, 1'inci ve 2'nci Kuvayı Seyyarelerin Kurulduğuna Dair Vekiller Heyeti Kararı	223
EK 6: Türk Ordusunun Grup Teşkilatına Geçiş ve 1'inci Grubun 1'inci, 11'inci, 61'inci Piyade ve 3'üncü Süvari Fırkalarından Oluşacağı	224
EK 7: 1'inci Grup Komutanı Miralay İzzeddin Bey'in Komutanlığı Deruhte Ettiği, 61'inci Piyade Fırkası komutanlığına Kaimakam Mustafa Munip Bey'in Tayin Edildiği	225
EK 8: 61'inci Piyade Fırkasının 10 Temmuz 1921 tarihli Kuruluşu	226
EK 9: 61'inci Piyade Fırkasının Sakarya Meydan Muharebesindeki Harp Ceridesinin İlk Sayfası.....	227
EK 10: 61'inci Piyade Fırkasının 18 Ağustos 1337/1921 tarihindeki Kuruluşu. 228	
EK 11: Garp Cephesi Komutanlığının Kolordu Teşkilatına Geçtiğine Dair 45 Numaralı Cephe Emri	229

EK 12: Türk Ordusunun Kolordu Teşkilatına Geçişi ve 61'inci Piyade Fırkasının 3'üncü Kolorduya Bağlandığı.....	230
EK 13: 61'inci Piyade Fırkasının Teşkilinden (13 Mayıs 1917'den) Mudanya Mütarekesine (11 Ekim 1922 tarihine) Kadar Olan Süreçte İştirak Ettiği Muharebeler ve Hazar Konuşları.....	231
EK 14: 61'inci Piyade Fırkasının Teşkilinden 1941 Yılına Kadar Geçirdiği Teşkil Değişikliği.....	232
EK 15: Mehmet Muhittin KURTİŞ'in Safahat Belgesi	233
EK 16: Kazım Fikri ÖZALP'ın Safahat Belgesi	234
EK 17: İzzeddin ÇALIŞLAR'ın Safahatı.....	236
EK 18: Mustafa Munip UZSOY'un Safahat Belgesi	238
EK: 19. Mehmet Rüştü SAKARYA'nın Safahat Belgesi	239
ÖZGEÇMİŞ	240

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1. 25 Haziran 1919'da Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanının Paris'teki Venizelos'a Gönderdiği ve Gerçekte Olan Türk Kuvvetleri	29
Tablo 3.1. Gediz – Derbent Boğazı Muharebelerinde 61'inci Piyade Fırkasının Zayıatı	79
Tablo 3.2. Çerkez Ethem'in Tenkili için Garp Cephesi'nden Ayrılan Kuvvetler.....	84
Tablo 3.3. 1'inci İnönü Muharebesi'nde Türk Kuvvetlerinin İnsan ve Cephane Durumu.....	93
Tablo 3.4. İnönü Mevzilerine Taarruz Eden Yunan Kuvvetleri.....	95
Tablo 3.5. 61'inci Piyade Fırkasının 2'nci İnönü Muharebesindeki Zayıatı.....	109
Tablo 3.6. 25 Mayıs 1921'de 61'inci Piyade Fırkasının Mevcudu	114
Tablo 3.7. 61'inci Piyade Fırkasının 18 Temmuz 1921'deki İnsan ve Silah Durumu.....	128
Tablo 3.8. 1'inci Grup Komutanlığı'nın 8 – 29 Temmuz 1921 Kütahya – Eskişehir Muharebelerindeki Zayıatı	137
Tablo 3.9. 61'inci Piyade Fırkasının Sakarya Meydan Muharebesi'ndeki Zayıatı .	157
Tablo 3.10. 61'inci Piyade Fırkasının Sakarya Meydan Muharebesinden Sonraki Mevcudu	158
Tablo 3.11. 61'inci Piyade Fırkasının Büyük Taarruz Sırasında Zayıatı	168
Tablo 3.12. 61'inci Piyade Fırkasının 1 Ekim 1922 Tarihli Genel Kuvveti	169

HARİTALAR LİSTESİ

Sayfa

Harita 3.1. 61'inci Piyade Fırkasının Gediz Taarruzu Sırasında Konuşu.....	73
Harita 3.2. 1'inci İnönü Muharebesi Haritası	96
Harita 3.3. 2'inci İnönü Muharebesi'nde 1 Nisan 1921 tarihli harekât	110
Harita 3.4. 61'inci Piyade Fırkasının 10 Temmuz 1921 tarihli konuşu	122
Harita 3.5. 61'inci Piyade Fırkasının Sakarya Meydan Muharebesi'nden Sonraki Konuşu ile Ara Hattı	158
Harita 3.6. 61'inci Piyade Fırkasının Büyük Taarruz Sırasında 27 – 28 Ağustos 1922 tarihinde Kazuçuran Tepesine Yönelik Taarruzu.....	164

KISALTMALAR LİSTESİ

A.	: Alay
a.g.b.	: adı geçen bildiri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t	: adı geçen tez
ATASE	: Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
Birinci Ferik	: Kor/Orgeneral
bl.	: Bölük
çev.	: Çeviren
EHUR	: Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti
Erkan-ı Harp	: Kurmay
F.	: Fırka
Ferik	: Tümgeneral
Kaimmakam	: Yarbay
Miralay	: Albay
Mirliva	: Tuğgeneral
Mt.	: Makinalı Tüfek
Mülazım	: Teğmen
Mülazım-ı Evvel	: Asteğmen
Mülazım-ı Sani	: Üsteğmen
P.A.	: Piyade Alayı
P.F.	: Piyade Fırkası
Sv.	: Süvari
Tb.	: Tabur
Tk.	: Takım
Top.	: Topçu

ÖZ

Türk İstiklâl Harbi'nde 61'inci Piyade Fırkası Harekâtı

Mustafa Caner AYGÜN

Millî Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü Ankara,
Mart, 2021.

Türk İstiklal Harbi'nde 61'inci Piyade Fırkası, muharebeyi operatif birlik seviyesinde incelemek amacıyla ele alınmıştır. Nitekim Osmanlı Devleti'nin 1'inci Dünya Savaşı'nda mağlup ayrılması ve Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla elde kalmasına müsaade edilen bu fırka İzmir'in işgalinden sonra başlayan ve İstiklal Harbi'nin ilk safhasını teşkil eden Kuvayı Milliye, Yunan işgal kuvvetlerine karşı mücadele etmiştir. Bu çerçevede iç isyanları bastırılmasında büyük çabalar sarf etmiştir, bu şartlar altında kendi isteğiyle fırka komutanlığını alan Miralay Kazım Bey, gerek fırka gerekse İzmir Şimal Cephesi komutanlıkları ile Türk İstiklâl Harbi'ne büyük katkı sağlamıştır. 22 Haziran 1920'de başlayan Yunan Genel Taarruzu ile düzenli ordu dönemi başladığında doğudaki 15'inci Kolordu'dan başka Garp Cephesinde Türk ordusunun nüvesini teşkil eden fırkalardan olan bu fırka, Yunan Genel Taarruzu sonrasında ilk olarak yeniden teşkil edilerek kuruluşundaki 188'inci ve 189'uncu Piyade Alayları yerine 159'uncu ve 174'üncü Piyade Alaylarını almıştır. 159'uncu, 174'üncü ve 190'uncu Piyade Alayları ile Gediz Taarruzuna iştirak etmiş, Çerkez Ethem isyanının bastırılmasında büyük rol oynamıştır, bu isyan sırasında kuruluşundaki 159'uncu Piyade Alayı Çerkez Ethem tarafından terhis edilmiş ve daha sonraki süreçte bu alay yeniden teşkil edilmiştir. Nitekim 6-11 Ocak 1920'de başlayan 1'inci İnönü Muharebesi'nde zor durumda kalan Garp Cephesini desteklemek üzere 174'üncü Piyade Alayını İnönü'ye göndererek elinde kalan 190'uncu Piyade Alayı ve bu alayı takviye eden 188'inci Piyade Alayı ile Kütahya'yı savunmuş ve Türk kuvvetlerinin ara hattının yarılmasını engellemiştir. Daha sonra Kütahya'dan Eskişehir'e alınan fırka 2'nci İnönü Muharebesi'nde Çıplaktepe – Metristepe – Gündüzbey hattını savunarak Eskişehir yönünü Yunan taarruzuna karşı savunmuştur. Mayıs 1921'de fırka komutanı Miralay İzzeddin Bey'in 1'inci Grup Komutanlığına atanmasıyla bu mevkie kaimmakam Mûnip Bey getirilmiş, Mûnip Bey komutasındaki fırka 10 Temmuz'da başlayan Kütahya – Eskişehir Muharebesi'ne kadar bu kesimi tahkim etmiştir. 10 Temmuz'dan 17 Temmuz'a kadar bu kesimde kalan fırka, cephe komutanlığının emriyle 17 Temmuz'da cephe komutanlığı emrine alınmış ve aynı gün Kütahya kesiminde zor durumda olan 4'üncü Grup emrine verilmiştir. Bu grup emrinde Eskişehir'de yapılan karşı taarruza katılmış ve daha sonra alınan emirde Sakarya doğusuna çekilmiştir. Sakarya Muharebesi'nde Miralay Rüştü Bey komutayı devralarak fırka bulunduğu konumda Garp Cephesi ihtiyatını teşkil etmiştir. Muharebenin ilerleyen safhalarında Sarıhalil-Sivri-Tarlabayırı kesimini savunmuş ve Çaldağı Muharebesine katılmıştır. Muharebenin ilk safhasından son safhasına kadar

elindeki ihtiyatlarına kadar savaşmıştır. Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra yapılan takip hareketinde de önemli görevler üstlenmiştir, 190'ıncı Piyade Alayı Çaldağı kesimine yaptığı taarruzlar sırasında ağır kayıplar verdiğiinden yeniden düzenlenme ihtiyacı hissedilmiştir. Düzenli ordunun kurulmaya çalışıldığı günden İstiklal Harbi'nin askeri safhasının bitimine kadar ordunun teşkilat ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Mayıs ayında geçilen Grup komutanlığı teşkilatı lağvedilerek Ekim ayında Kolordu teşkilatına geçilmiş, 1'inci Ordu kurulmuş bunu 2'nci Ordunun kuruluşu takip etmiştir. 10 Ekim'de 3'üncü Kolorduya bağlanan fırka daha sonra 2'nci Ordunun 3'üncü Kolordusu emrinde Büyük Taarruza katılmıştır. Kaimmakam Salih Bey'in bu göreve atanmasıyla birlik Büyük Taarruzda Kazuçaran Tepesi istikametinde geliştirdiği muharebe ile kritik bir görevi yerine getirmiştir. Allıören'de Yunan 5'inci ve 12'nci Tümenlerinin çekilmelerini geciktirerek bu tümenlerin esir edilmesinde önemli rol oynamıştır. İstiklal Harbi'nin sona ermesiyle İzmit üzerinden Tekirdağ-Çorlu garnizonunda barış konusuna geçmiştir.

Anahtar Kelimeler : Türk Kurtuluş Savaşı, Millî Mücadele, Kuvayı Milliye, Garp Cephesi, 61'inci Piyade Fırkası, Askeri Harekât.

Bilim Kodu : 116104

Sayfa Sayısı : 262

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Öğ. Alb. Hüsnü ÖZLÜ

ABSTRACT

Operations of the 61rd Infantry Division in the Turkish War of Independence

Mustafa Caner AYGÜN

National Defense University, Alparslan Defense Sciences Institute Ankara, March,
2021.

In our study, the operations and battles in which the 61st infantry division participated in the Turkish War of Independence were discussed at the level of the operative unit. The 61st infantry division was not discharged after the defeat of the Ottoman Empire in the 1st World War and the signing of the Mondros Armistice. In this way, it played a major role in the fight against the Greek occupation forces and the suppression of internal revolts during the National Struggle, which constitutes the first phase of the War of Independence. Under these circumstances, Colonel Kazım Bey, who was appointed as the commander of the party voluntarily, made a great contribution to the National Struggle with both the party command and the İzmir Northern Front commands. With the Greek General Offensive that started on June 22, 1920, the period of struggling with irregular units in the national struggle ended and the Regular Army period started. During this period, the 61st Infantry divisions party became one of the few factions on the western front, which formed the basis of the regular army. Meanwhile, the party was re-formed and took the 159th and 174th infantry regiments instead of the 188th and 189th infantry regiments and participated in the Gediz Offensive with the 159th, 174th and 190th infantry regiments. He played a major role in suppressing the Circassian Ethem rebellion. During this rebellion, the 159th infantry regiment was demobilized by Çerkez Ethem, and this regiment was re-established in the following period. As a matter of fact, in the 1st Battle of İnönü that started on January 6-11, 1921, he sent the 174th infantry regiment to the Western front and defended Kütahya with the 190th infantry regiment and the 188th infantry regiment that reinforced this regiment. It prevented the intermediate line of his forces from splitting. Later, the party, which was taken from Kütahya to Eskişehir, defended the Çıplaktepe - Metristepe - Gündüzbey line in the 2nd Battle of İnönü and defended the Eskişehir direction against the Greek attack. In May 1921, with the appointment of the division commander Izzeddin Bey as the 1st group commander, the lieutenant colonel Mûnip Bey was appointed to this position, and he strengthened this section until the Battle of Kütahya - Eskişehir, which started on July 10. The party, which remained in this section from 10 July to 17 July, was given the order of the 4th group, which was in a difficult situation in the Kütahya section, after the front command understood that the main point of the attack was Kütahya. This group participated in the counter attack in Eskişehir at its command and later retreated to the east of Sakarya with the order received. In the Battle of Sakarya, Colonel Rüşti Bey took over the command and formed the reserve of the Western front in the position of the party and participated in the battles of Çaldağı within this framework. He fought from the first to the last stage

of the battle until his reserves. He also played important roles in the follow-up movement after the Sakarya Pitched Battle. The need for reorganization was felt as the 190th infantry regiment suffered heavy losses during the attacks on the Çaldağı section. The organizational needs of the army were tried to be met from the day the regular army was established until the end of the military phase of the War of Independence. The Group Command organization, which was passed in May, was abolished and the Corps organization was transferred in September, the 1st army was established, and this was followed by the establishment of the 2nd army. The party, which was attached to the 3rd corps on 10 October, later joined the Great Offensive under the command of the 3rd corps of the 2nd army. With the appointment of Lieutenant colonel Salih Bey to this task, it fulfilled a critical mission with the battle it developed in the direction of Kuzuçaran Hill in the Great Offensive. The Division played an important role in the capture of the Greek 5th and 12th Divisions by delaying the withdrawal of the Greek 5th and 12th Divisions in Allıören. With the end of the war of independence, it became peace position in the Tekirdağ-Çorlu garrison via Izmit.

Keywords : Turkish War of Independence, National Struggle, National Forces, Western Front, 61st Infantry Division, Military Operation.

Science Code : 116104

Pages : 262

Supervisor : Doç. Dr. Öğ. Alb. Hüsnü ÖZLÜ

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti, 1908 yılında 2'nci Meşrutiyet'in ilanından sonra ordunun modernize etmek için çalışmalarına başlamıştır. Bu çerçevede 1908, 1910 ve 1911 tarihlerinde çıkarılan kanunlar ve yapılan manevralarda birliklerin yapılarında değişiklik yapmaya başlamıştır. 1911'de yapılan manevralardan alınan dersler sonucunda kolordu basamağı teşkil edilerek karma fırkalar teşkil edilme yoluna gidilmiştir.¹ Daha önce dörtlü teşkil yapısında bulunan birlikler üçlü teşkilat yapısına geçmiştir. Bu yapı ile bir piyade fırkası üç piyade ve bir topçu alayı ile bir süvari bölüğünden teşkil edilmiştir. 1912 yılına kadar devam eden bu çalışmalar bu tarihte patlak veren Balkan Savaşları ile sekteye uğramıştır. Balkan Savaşlarından yenik çıkmanın etkisiyle Osmanlı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti birlik teşkilleri dışında radikal kararlar almıştır.² Bu kararlara göre alaylı subaylar emekliye sevk edilmiştir. Redif, Müstahfiz gibi sınıflar kaldırılmıştır. Nizami kuvvetler esas alınarak bu birlikler içerisinde kadro halinde birlikler teşkil edilme yoluna gidilerek seferberlik anında bu birliklerin kadrolarını doldurma yoluna gitmiştir.³ Osmanlı kara ordusunun ana omurgasını oluşturan Nizamiye kuvvetleri yirmi bir piyade, altı süvari ve beş topçu fırkasından meydana gelen, yedi ordu ve iki müstakil fırkadan oluşan bir teşkilata sahiptir. Bu teşkilatın insan sayısı 13 bin 726'sı subay, 270 bin 352'si erden oluşmak üzere 284 bin 74 kişidir.⁴ Bu kısım aşağıda ayrıntılı bir şekilde tartışılacaktır.

Her ordu iki ya da daha fazla piyade fırkasından, bir süvari fırkası/livasından ve bir topçu fırkası/livasından oluşmaktadır. Piyade fırkaları iki piyade livasından, livalar iki veya daha fazla alaydan meydana gelmektedir. Süvari teşkilatı fırka seviyesinde olup, üç livadan meydana gelmektedir. Topçu fırkası üç topçu livasından, bu livalar ikişer

¹ *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi 3'üncü Cilt 6'ncı Kısım (1908-1920)*, (Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara, 1971), 112.

² Edward J. Erickson, *1.Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu, Çanakkale, Kutü'l Amare ve Filistin Cephesi*, çev: Kerim Bağrıaçık, (İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), 18-19.

³ *TSK Tarihi 1908-1920 3/6*, 113.

⁴ *a.g.e.*, 119.

alaydan ve alaylarda iki taburdan meydana gelmekte, taburlar ise dörder toplu üç topçu bataryasını oluşturmaktadır.⁵

Yedi ordu bölgesinin altısında bulunan Redif teşkilatı, Nizamiye kuvvetlerinde görevlerini bitiren askerlerin meydana gelen ihtiyat birlikleridir. Bu kuvvetler konuş noktalarının adı ve numaralarını alan, muharebe anında sayıları ve fırka sayıları arttırılması amaçlanan bir plan dahilinde barış döneminde sadece 4 bin 552 kişiden oluşmaktadır. Rediflerin süvari sınıfı 6 Aralık 1908'de piyade sınıfı da Balkan Savaşı'ndan sonra kaldırılmıştır.⁶ Bu birliklerin kaldırılmasında hizmet süresinin uzun olması, seferi kuruluş olmaları nedeniyle komutanlarının çoğunun kıta subaylığında bulunmamış olmaları ve teknik anlamda eksik olmaları önemli bir etken olmuştur.⁷ Bu teşkilatın lağvıyla birlikte Nizami kuvvetler bünyesinde seferberlik sırasında mevcut birliklerdeki kadroları doldurma yoluna gidilmiştir.⁸

Müstahfız teşkilatı, kuruluşu itibariyle cephe gerisi hizmetleri ve asayişini temin görevleri çerçevesinde mevcut kuvvetlere yardım etmesi amacıyla tesis edilmiştir. Barış döneminde sıradan işlerle uğraşan vatandaşlardan meydana geldiği için kuruluş ve konusu olmayan bu teşkilatın personelinin genellikle yaşlı kimselerden olması ve istenilen performansı göstermemesi nedeniyle lağvedilmiştir.⁹

22 Temmuz 1908'de çıkan kanunla, ordunun reformunda gereksiz görülen Bab-ı Seraskeri kaldırılmış ve Harbiye Nezareti'ne bağlı bir Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tesis edilmiştir. Yeni sistemle ordunun teşkilatı, lojistiği, satın almalar ve planlamalardan Harbiye Nezareti sorumlu tutulmuştur.¹⁰

Bu yeni teşkilata göre, Harbiye Nezaretine bağlı olarak teşkil edilen Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti karargâhı; Erkan-ı Harbiye-i Umumiye reisi, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye reisi sanisi, eğitimden sorumlu 1'inci, istihbarattan sorumlu 2'nci,

⁵ a.g.e., 121.

⁶ TSK Tarihi 1908-1920 3/6, 127.

⁷ Mesut Uyar, Edward J. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, çev. Mesut Uyar, (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013), 463.

⁸ Cemal Akbay, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ile Harbe Girişi*, güncelleyenler: Alev Keskin, Fatma İlhan. (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014), 121.

⁹ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 1908/1920*, 3/6, 129.

¹⁰ Edward J. Erickson, *Büyük Hezimet Balkan Harpleri'nde Osmanlı Ordusu*, çev. Gül Çağalı Güven, (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013), 31.

seferberlikten sorumlu 3'üncü ve haritalardan sorumlu 4'ncü şubelerden oluşturulmuştur.¹¹

Osmanlı Ordusu'nda çok sayıda alaylı subay bulunmakta ve bu subayların birçoğu yıllardır tabur ve bölük komutanlığı yapmaktadırlar. Harp Okullarında yetişen genç, dinamik ve yenilik yanlısı mektepli subaylar hızla yükselirken alaylı subayların ise böyle bir imkanının olmaması ve alaylı – mektepli çatışması daha sonra 31 Mart Hadisesine neden olmuş ve buna müteakip yeni kanunlar kabul edilmiştir. Kabul edilen 26 Haziran 1909 tarihli kanun ile ilk önce işe yaramayan alaylılar emekli edilmiş, bunlardan boşalan yerlere de mektepli subaylar atanmıştır. Erickson'a göre bu durum ordunun savaş etkinliğinin artmasına büyük katkılar sağlamıştır. 7 Ağustos 1909 tarihli ikinci kanun ile emeklilik, terfi gibi işler düzene konmuştur.¹² Bu nokta da ordunun düzenlenmesinin ordunun sevk ve idaresi ile savaşmasına pozitif yönde etki ettiği düşünülmektedir.

1908'de İkinci Meşrutiyetin ilanıyla Mahmut Şevket Paşa tarafından başlatılan ve Ahmet İzzet Paşa'nın Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi olduğu dönemde devam eden reformlarla ordu basamağı yerine kolordu basamağı esas alınan yeni bir teşkilatlanmaya gidilmiştir, ordunun kumandası, sevk ve idaresinde yenilikler yapılması yoluna gidilmiştir. 31 Ekim 1909'da 1 piyade livası, 1 süvari livası ve 1 topçu alayından oluşan '' karma fırka '' denenme fırsatı bulmuştur. Eylül 1910'da Güz tatbikatından hemen sonra yürürlüğe giren Devlet-i Aliye-i Osmaniye Ordusunun Teşkilatı Esasiyesi Kanunu ile kolorduların insan ve hayvan sayıları tespit edilmiştir. Bu kolordular 41.000 asker ve 6 bin 700 hayvandan oluşacak güçte planlanmıştır.¹³ Eski teşkilatta, birlikler ordu seviyesinde on altışar taburlu bir nizamiye ve redif fırkalarından meydana gelmekteyken yeni sistemle 3'er taburlu üç alaydan oluşan üç firkadan meydana gelecek kolordular kurulmuştur. Ordu komutanlıkları lağvedilip ordu müfettişliği sistemi getirilmiştir.¹⁴ Ordu müfettişlikleri kolorduların talim ve terbiyeleri ile meşgul olacak ve muharebede ordu komutanlıkları görevlerini ifa edecek şekilde sınırlandırılmıştır. Yeni teşkilatla daha önceki kare formulu iki livadan dörder taburlu ordu yapısı terk edilerek, üç firkadan oluşan kolordu yapısına geçilmiş, 2 liva

¹¹ İhsan Hün, *Osmanlı Ordusunda Genelkurmayın Ne Suretle Teşekkül Ettiği ve Geçirdiği Safhalar*, (Genelkurmay Başkanlığı, İstanbul Basımevi, 1952), 87.

¹² Erickson, *a.g.e.*, 35.

¹³ *a.g.e.*, 36-39.

¹⁴ Metin Ayışığı, *Mareşal Ahmet İzzet Paşa, Askeri ve Siyasi Hayatı*, (Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013), 27.

ve bir alay karargahından tasarruf edilen mevcut karargâh subaylarıyla etkili bir emir komuta yapısı elde edilmiştir.

Üçlü birlik teşkilatıyla en büyük topçu birliği firkadan topçu alayına indirilerek her piyade fırkasına bir sahra topçu alayı ve her süvari fırkasına da süvari topçu taburu verilmesine karar verilmiştir. Her kolordu bünyesinde nişancı alayı, her fırka bünyesinde nişancı taburu olacaktır.¹⁵ Nişancı taburları Balkan Savaşlarından sonra, muharebe de istenilen verimin alınamaması üzerine lağvedilmiştir.

Birinci Balkan Savaşı başladığında Osmanlı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti, Prusya örneğinde olduğu gibi karargâhını karmaşıklıktan arındırılmak adına basitleştirilmiştir¹⁶. Erkan-ı Harbiye-i Umumi Reisi, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi sanisi, daha önceki kuruluştaki da yer alan 1'inci, 2'nci, 3'üncü ve 4'ncü şubeler yerlerini korumuş ve kısımlara ayrılmıştır. 3'üncü şube nakliyyeye ayrılmış ve zat-i işlere de merkez şube adı altında alınarak teşkilatta ufak bir değişikliğe gidilmiştir. Merkez dışındaki teşkilatlanma da kolordu erkan-ı harp reisine bağlı olarak cephe karargahları ve menzil işlerine bakan Menzil Umum Müfettişliği kurularak görev dağılımı yapılmıştır.¹⁷ Yapılan yeni teşkilatlanmanın anlaşılması için zamana ve subayların görevlerini anlamaları için eğitimlere ihtiyaç vardır. Teşkilatın tam olarak anlaşılması için gereken süre savaşlar nedeniyle bir türlü elde edilememiş ve savaşlarda birkaç başarı dışında bir başarıya ulaşamamıştır.¹⁸

İhtiyat kolordularının barış zamanında güçlendirilmesi amacıyla kuruluşlarına topçu, süvari ve diğer sınıflarda verilmiştir. 08 Ocak 1911 kararnamesiyle her kolordu üç fırka ve destek unsurlarından oluşmasına karar verilmiştir.¹⁹ Daha önce yedi ordu bölgesi ve iki müstakil firkadan oluşan Osmanlı ordusu dört ordu bölgesine ayrılmıştır. Yemen'de devam eden isyanlar sebebiyle bir müstakil kolordu teşkilatı kurulmuş, Trablusgarp ve Hicaz'da bağımsız firkalar mevcudiyetlerine devam etmiştir.²⁰

Balkan Savaşları sırasında seferi bir kolordu karargâhı, kolordu erkan-ı harp reisi idaresinde bir idare heyeti, levazım, sıhhiye grupları, istihkam tabur komutanı, askeri yargı, posta ve telgraf, sahra jandarması ve karargâh muhafızlarından oluşmaktadır.

¹⁵ Hün, *a.g.e.*, 87.

¹⁶ Uyar, *a.g.e.*, 442.

¹⁷ Hün, *a.g.e.*, 95.

¹⁸ Erickson, *Büyük Hezimet Balkan Savaşlarında Osmanlı Ordusu*, 39.

¹⁹ Mesut Uyar, Edward J. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, çev: Mesut Uyar, (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013), 443.

²⁰ Erickson, *Büyük Hezimet Balkan Savaşlarında Osmanlı Ordusu*, 45.

Fırkalar yine tümen kurmay başkanı, idare heyeti, levazım, baştabip ve karargâh komutanı ile muhafızlarından meydana gelmektedir.²¹

Balkan Savaşları sonucunda Osmanlı Devleti topraklarının bir kısmını geri almışsa da, zengin ve verimli Balkan topraklarıyla birlikte altı kolordu karargahını, otuz altı piyade ve ihtiyat fırkası ve bu birliklerdeki 250 bin askerini ve çok önemli askeri teçhizatını kaybetmiştir. Balkan Savaşları ile Birinci Dünya Savaşı arasındaki hatalarını değerlendiren Osmanlı devlet adamları ve subayları daha önce başlattıkları reformları hızlandırmışlardır. Temmuz 1912’de yönetimden uzaklaşan İttihat ve Terakki Cemiyeti 23 Ocak 1913’te gerçekleştirdiği Bab-ı Ali Baskını ile hükümeti istifaya zorlamış ve Padişah Mehmet Reşat’ın fermanıyla Mahmut Şevket Paşa Harbiye Nazırlığı uhdesinde olmak üzere Sadrazamlığa getirilmiştir. Görev süresi sırasında Alman Askeri Islah Heyeti’nin gelmesinde etkili olmuştur.²²

Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa tarafından davet edilen bu heyet ile Osmanlı ordusundaki siyasi hiziplerin de sonlandırılması amaçlanmıştır.²³ 14 Aralık 1913’te Liman von Sanders başkanlığındaki Alman Askeri Islah Heyeti ile başta Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti olmak üzere eğitim ve teşkilat yapılarını modernize etmeye başlamışlardır. Ancak Osmanlı Ordusunun reformlarını sadece Alman Askeri Islah Heyetiyle açıklamak Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nı idare eden Türk subaylarına haksızlık olacaktır. 11 Haziran 1913’te uğradığı suikast sonucu öldürülmüştür.²⁴

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşlarında devletin yalnız kaldığı siyasi arenada ortaklar edinerek bu tecritten kurtulmak için ittifak arayışına girmiştir. Almanya’nın Trablusgarp Savaşı sırasında müttefiki İtalya’ya ses çıkarmamış ve Balkan Savaşları da bu yüzden çıkmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti’ni Üçlü İtilaf’tan uzaklaştırmıştır. Batı Balkanlarda Osmanlı Devleti ile sınırı kalmayan Avusturya – Macaristan kendisini çevreleyen Slav tehdidine karşı Osmanlı Devleti’nin de içinde olduğu bir ittifak arayışına girmiştir.²⁵

²¹ Hün, *a.g.e.*, 95.

²² Cemal Akbay, *a.g.e.*, 83.

²³ Mesut Uyar, Edward J. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, çev: Mesut Uyar, (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013), 471.

²⁴ Erickson, *Büyük Hezimet Balkan Harplerinde Osmanlı Ordusu*, 14.

²⁵ Akbay, *a.g.e.*, 39.

Osmanlı Devleti ittifak arayışlarında sırasıyla Fransa, Rusya ve İngiltere nezdinde aramış olduğu desteği bulamamıştır.²⁶ Rus tehdidinin farkında olan Osmanlı Devleti, İngilizlerin Osmanlı Devleti'ne ait gemilere el koymasının da etkisiyle 2 Ağustos 1914'te Almanya ile ittifak yapmış ancak savaşın başında tarafsız olduğunu duyurmuştur. Osmanlı-Alman Anlaşmasıyla, Almanya Rusya'ya karşı bir cephe açması ve Almanya'nın Doğu Avrupa Cephesinden Batı Avrupa Cephesine kuvvet kaydırarak savaşı kısa sürede tamamlanması tasarlandığı için bir şans yakalamış olacaktır. Aslında hem Alman tarafının hem de Osmanlı tarafının aceleci stratejik tercihleri ağır basmıştır. İlk başta anlaşmaya sıcak bakmayan II. Wilhelm daha sonra hem Rusya'ya karşı ikinci bir cephe açılması, hem de Osmanlı'nın en azından İtilaf devletleri safında savaşa girmemesini sağlamış olduğu kanaatindedir.²⁷ Anlaşmanın ertesi günü ordusunu seferber etmek için çalışmalara başlayan Osmanlı Ordusu olası bir savaşa hazırlıksız yakalanmamak istemektedir.²⁸ Almanya ise Rusya ile savaş durumunda subaylarını Osmanlı ordusu hizmetinde bırakmayı taahhüt etmektedir.²⁹

Avusturya – Macaristan, Sırbistan'a ders verebilmek için savaş dahil her şeyi göze almıştır. Almanya, Doğu Avrupa üzerinde Rus nüfuzunu ve Balkanlar'daki etkinliğini kırmak amacıyla Avusturya – Macaristan'a destek vermiştir. Alman planlamacılar göre Rusya, 1905 Rus – Japon savaşı ve iç karışıklıklardan dolayı durumunu henüz tam olarak düzeltemediği için müdahil olmayacaktır, ancak tam tersi Fransa'nın desteğiyle Almanya iki cepheli bir savaşta sıkışıp kalacaktır.³⁰ Fransa 1870-1871 savaşında kaybettiği Alsace – Lorraine'i geri almak ve sınırındaki Alman tehdidini dostlarının yardımıyla ortadan kaldırmaya yönelik bir politika gütmektedir.³¹ Almanların aynı anda iki cephede savaşmadan, savaşı bir an önce bitirmeye yönelik stratejileri ilk günlerdeki hızlı ilerleyişe rağmen duraksamış, Fransa ve Rusya cephelerinde siperlerde kilitlenmıştır. Bu sorunu aşmak ve yeni cepheler ile rakiplerini zayıflatmak için İngiltere İtalya'yı, Almanya ve Avusturya-Macaristan ise Osmanlı Devleti ile Bulgaristan'ı kendi saflarında savaşmaya ikna etmeye çalışmaktadırlar.

²⁶ Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih*, (AÜ Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967), 91.

²⁷ Gültekin Yıldız, *Birleşik Harekât Tecrübesi Olarak Cihan Harbi'nde Türk-Alman Askeri İttifakı, 1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak Sempozyumu*, Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırma Enstitüsü, ed. Zekeriya Türkmen, (2014), 193.

²⁸ Fahri Belen, *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1914 Yılı Hareketleri*, (Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964), 24.

²⁹ Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih*, (AÜ Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967), 291.

³⁰ Fahri Armaoğlu, *Siyasi Tarih 1789-1960*, (AÜ Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973), 414.

³¹ Üçok, *a.g.e.*, 287.

Almanya bu politikasında başarılı olarak Osmanlı Devleti'nin kendi yanına çekmiş ve halifelik makamının gücünü kullanarak İngiliz ve Fransızları yıpratmayı amaçlamıştır.³²

Bu politika dışında Boğazlar ve Balkanlar'da nüfuz mücadelesi eden Almanya-Avusturya – Macaristan bloğuna karşı Rusya ve Sırbistan bloğu yükselmekte ve Fransa tarafından desteklenmektedir.

Büyük Devletlerin Osmanlı Devleti toprakları üzerindeki emelleri birbirleriyle çatışmakta ve bu da Osmanlı Devleti'ni endişelendirmektedir. İngiltere Kahire-Kalküta yoluyla Hindistan ve Mısır'daki sömürgelerinin güvenliğini Filistin ve Basra limanları mihverinde elde tutmak³³, Rusya sıcak denizlere inmek ve limanlar elde etmek için politikalar gütmektedir. Almanlar ise Osmanlı topraklarını hayat sahaları içinde görmekte ve Berlin-Bosfor-Bağdat hattıyla Hint Denizi ve Avrupa arasında bir irtibat hattı görmektedir.³⁴

Bu kargaşa içerisinde Avusturya – Macaristan İmparatorluğu veliahd Prensi'nin bir Sırp milliyetçisinin suikastı sonucu öldürülmesi önce Balkanlar'ı daha sonra tüm Avrupa ve dünyayı savaşa sürükleyecek ilk kıvılcım ateşlemiştir.³⁵ Rusya, Balkanlar'daki rolünü kaybetmemek adına Sırbistan'a destek vermiş ve Fransa, Rusya ile daha önce imzaladıkları Fransız-Rus dostluk anlaşması gereği Rusya'nın bu kararını destekleme yoluna gitmiştir. Rusya 31 Temmuz'da, Almanya 1 Ağustos'ta seferberlik ilan etmiş ve aynı gün Rusya'ya, 3 Ağustos'ta Fransa'ya savaş ilan etmiştir. Başlarda Kıta Avrupası sorunlarından uzak kalmak isteyen İngiltere, kıta'da dengenin Almanya lehine gelişmesi, Almanların Belçika ve Lüksemburg'u işgali üzerine 4 Ağustos'a Almanya'ya savaş ilan ederek savaşa katılmıştır.³⁶

Finkel'e göre Osmanlı Devleti'nin sipariş edip ücretini peşin ödediği iki geminin İngiltere'nin bahaneleri ile teslim edilmemesi Almanların Osmanlı Devleti'ni savaşa sürüklemesi için onlara büyük bir fırsat doğurmuştur. Almanlar bu fırsatı Osmanlı – Alman Dostluk antlaşmasından sadece 8 gün sonra 10 Ağustos'ta Akdeniz'de İngilizler ile dövüşerek gelen Breslau ve Goeben gemilerini boğazdan içeri alınmasını

³² A. Haluk Ülman, *Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 2.bs., Ankara, 1973), 215-217.

³³ Fahri Belen, *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1914 Yılı Hareketleri*, (Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964.), 2.

³⁴ Fahri Belen, *XX. yüzyılda Osmanlı Devleti*, (Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973), 187-189.

³⁵ Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih*, (AÜ Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967), 287.

³⁶ Ülman, *a.g.e.*, 205-207.

sağlayarak ve bu gemilerin Osmanlı Donanmasına dahil olduğunu duyurarak kullanmıştır.³⁷ Gemi kaptanı Amiral Souchon ve tayfası Osmanlı hizmetine alınmış ve Osmanlı üniformaları giydirilerek görevlerine devam etmeleri sağlanmıştır. Nitekim bu gemiler Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesine neden olmuştur. Bu gemiler Balkan Savaşı sırasında Yunan Averoff zırhlısı karşısında sıkıntı yaşayan Osmanlı Devleti'ni Ege'de Yunanistan karşısında güçlü bir konuma getirecektir.

Osmanlı Donanması'na katılan (Goeben) Yavuz Sultan Selim ve (Breslau) Midilli gemileri Osmanlı Donanması komutanlığına atanan yine bu gemilerin komutanı Amiral Souchon komutasında 29 Ekim 1914'te Karadeniz'e açılmış ve Sivastopol, Nikolayev ve Odessa limanlarını bombalamış, Rus gemilerine ve malzemelerine zarar vermiştir. Bunun üzerine 2 Kasım'da Rusya, 5 Kasım'da da İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Bunu Osmanlı Devleti'nin 11 Kasım tarihli karşı harp ilanı takip etmiştir.³⁸

1'inci Dünya Harbi öncesi Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti, 7 şube ve 1 müdürlükten oluşmaktadır. İlk 3 şube Balkan Savaşlarından önceki konumlarında olmak üzere 4'ncü şube talim – terbiyeye, 5'inci şube harp tarihine, 6'ncı şube personel işlerine ve 7'nci şube de evraklara bakmakla yükümlü tutulmuşlardır. Müdürlük ise kitaplıktan sorumludur. 22 Temmuz 1914 tarihli emir ile Başkomutanlık Karargâh-ı Umumisi teşkil edilmiştir. 2 Ağustos 1914'te Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın emriyle ordu müfettişlikleri ordu komutanlıklarına çevrilmiş bunu 3 Ağustos'ta Genel Seferberlik takip etmiştir. Bu teşkilatta Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti yerine kurulan Başkomutanlık Karargâhı eski görevlerine ek olarak Donanma ile ilgili işlemlerden de sorumlu olacaktır. Harbiye Nezareti daha önceki gibi teçhizat, seferberlik ve ikmal görevlerine devam edecektir.³⁹ Bu teşkilata göre Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi, reis-i sanisi, ikinci yarbaşkanı, harekattan sorumlu 1'inci şube, istihbarattan sorumlu 2'nci şube, nakliyeden sorumlu 3'üncü şube, menzillerden sorumlu Menzil Umum Müfettişliği 4'ncü şube, Sıhhiye Umum Müfettişliği 5'nci şube, karargâhın ulaşımı, otomobil ve muhafızlardan oluşan

³⁷ Caroline Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı Devleti*, (Timaş Yayınları, 2. Bs. İstanbul, 2014), 468.

³⁸ *a.g.e.*, 469.

³⁹ Akbay, *a.g.e.*, 131.

6'ncı şube ve evraklar ile şifreye bakan 7'nci şubeden oluşmaktadır. Savaşın seyrine göre bu şube ve kısımların sayısı 27'ye kadar çıkmıştır.⁴⁰

Başkomutanlık Karargahı'nın 13 Ekim 1914 tarihli kuruluşuna göre kuvvetleri seferi seyyar ordu 820 bin muharip, 1 milyon insan ve 210 bin hayvandan meydana gelmektedir. Bu kuvvetler dört ordu müfettişliği, 13 kolordu ve 38'i piyade 4'ü süvari 42 fırkadan meydana gelen bir teşkilata sahiptir.⁴¹

Birinci Dünya Savaşı sırasında seferi bir kolordu karargâhı yine kolordu erkan-ı harp reisine bağlı olarak 1'inci harekât, 2'nci personel, 3'üncü askeri yargı, 4'ncü levazım, 5'nci kolordu baştabipliği, 6'nci kolordu veteriner baştabipliği, 7'nci evrak şubesi, 8'nci topçu, 9'uncu istihkam ve 10'uncu posta şubeleri ile karargâh komutanlığı ve muhafız birliğinden oluşmaktadır. Fırka karargahları da fırka erkan-ı harp reisi, 1'inci harekât ve istihbarat, 2'nci personel, 3'üncü askeri yargı, 4'ncü levazım, 5'nci sıhhiye, 6'nci veteriner ve 7'nci son olarak karargâh komutanlığı ve muhafız birliğinden meydana gelmektedir.⁴²

Seferberlik ordusu birlikleri henüz barış zamanı hazırlanmış kadrolar olarak hazırlandığından yeni gelen askerler için yeni birlik teşkiline gerek kalmamıştır. Yeni birlikler teşkil etmek yerine mevcut kadroları ikmal etmek yoluna gidilmiştir. Ancak Osmanlı ordusunun kuvvet dağılımı ve teşkilatlanması ordu müfettişliklerinin bulundukları yerlere göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin 1'inci ordu müfettişliği 5 kolordudan oluşurken, 3'üncü ordu müfettişliği 3 kolordudan, 2'inci ve 4'ncü ordu müfettişlikleri de ikişer kolordudan meydana gelmektedir.⁴³

Demiryollarını inşa eden yabancı şirketler bu hatların inşası ve hizmete alınmasında Osmanlı Devleti'nin şartlarından ziyade kendi menfaatlerini ön plana almıştır. Her ülke kendi standartları üzerinden demiryollarını hizmete açtığından başta demiryolları olmak üzere ulaşım konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Geniş ve dar olan bu demiryollarında aynı malzemeyi kullanmak mümkün değildir. Anadolu'yu Arabistan'a bağlayan demiryolu Hicaz Demiryolu ve Bağdat Demiryolu dışından tamamlanmamış ve birliklerin intikalinde tren yeteri kadar kullanılamamıştır. Mevcut kara yolları eski ticaret yollarından oluşan ve mevsimsel olarak açık olan yollar

⁴⁰ Hün, *a.g.e.*, 98.

⁴¹ Akbay, *a.g.e.*, 136.

⁴² Hün, *a.g.e.*, 101.

⁴³ Akbay, *a.g.e.*, 122-130.

olduklarından devamlı olarak açık olan yollardan yoksundur. Seferberlik ve yığınaklarda sorunlar yaşanmaktadır. Kara ulaşım hatları dışında deniz yolları; Akdeniz’de İngiliz ve Fransız donanmaları, Karadeniz’de Rus donanması nedeniyle deniz nakliyesi zorlukla sağlanmaktadır.⁴⁴

Ayrıca Rusların destekledikleri Ermeni ve Rum çeteciler ile İngilizlerin destekledikleri Bedeviler Osmanlı ikmal kollarına zarar vermekte oldukları göz önüne alındıklarında muharebe kadar ikmal ve lojistiğin de çok zor şartlar altında yerine getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu sorunu çözmek için Osmanlı ordusu Jandarma unsuru kullanmaya çalışmış ancak yeteri verim alınamadıklarında piyade gibi sınıflardan da destek alınma yoluna gidilmiş, bu durumda cephenin ihtiyacı olan askerin iç güvenlik için ayrılmasına neden olmuştur.

1914 yılında Osmanlı Ordusu, 1910 yılı reformlarıyla barış ve sefer konusu halinde teşkilatlanmaya gitmiş, barış dönemlerinde iki taburlu piyade alaylarına ek olarak seferde kadro mevcutlu taburlara da asker sevk ederek piyade alaylarında tabur sayısını arttırma yoluna gitmiştir. Fırka emrindeki topçu alaylarında da benzer bir durum söz konusudur. Topçu alayları mevcut iki, kadro halinde bir taburdan meydana gelen alaylar halinde teşkilatlandırılarak, seferberlik durumunda bu birliklere top sevk edilerek birliklerin kadro taburları seferber hale getirilecektir. Balkan Savaşlarında uğradığı kayıplarla yetişmiş asker ve subay ihtiyacını gidermek ve teknik eleman eksiklikleri tamamlamak için Astsubay Okulu, İhtiyat Zabiti Okulu ve çeşitli sınıf okulları açma yoluna gitmiştir.⁴⁵

1915 yılında Osmanlı ordusunun Kanal bölgesinde İngiliz sevkiyatını kesmek için yapacağı harekât için İzmir’den 10’uncu, Tekirdağ’dan 8’inci Piyade Fırkalarını bu bölgeye sevk etmiştir. Daha sonra Çanakkale’de İngiliz taarruzu ve Birinci Kanal Harekâtının başarısız sonuçlanması nedeniyle 8’inci, 10’uncu ve 25’inci Piyade Fırkaları Çanakkale bölgesine gönderilmiştir.⁴⁶

16 Eylül 1915’te Bulgaristan’ın İttifak Kuvvetleri safında savaşa girmiş, Irak’ta 1’inci ve 5’inci Kuvve-i Seyyare ile 51’inci ve 55’inci Piyade Fırkalarından 18’inci Kolordu meydana getirilerek Irak ve Havalisi komutanlığı emrine verilmiştir. Çanakkale ve

⁴⁴ Akbay, *a.g.e.*, 100.

⁴⁵ Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, *İdari ve Lojistik Faaliyetler (1914-1918) X’uncu Cilt* (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı, Ankara, 1985), 91.

⁴⁶ *a.g.e.*, 317.

Kutü'l Amare'deki muharebelerde başarı gösteren Osmanlı birlikleri güvenlerini tazelemiştir.

1916 yılında Romanya'nın İtilaf Devletleri safında savaşa girmesi Doğu Cephesinde savaş İttifak Devletleri aleyhine gelişmiş, Bukovina Rusların eline geçmiş, Batı Cephesinden asker kaydırmak zorunda kalan Almanya, Osmanlı Devleti'nden Galiçya'ya asker sevk etmesini istemiştir. Harbiye Nazırı Enver Paşa, Çanakkale'de konuşlu 19'uncu ve 20'nci Piyade Fırkalardan oluşan 15'inci Kolordu'yu Galiçya'ya sevk etmiştir. Romanya'ya 15'inci ve 25'inci Piyade Fırkalarından mürekkep 6'ncı Kolordu'yu göndermiş bilahare bunu 26'ncı Piyade Fırkası ile pekiştirmiştir. Bu süreçte Irak ve İran cephelerinde Rusların Musul'a karşı muharebeye girişmelerini engellemek içinde kuvvet kaydırmak zorunda kalınmıştır.⁴⁷

1917'de Rusya'da başlayan Bolşevik İhtilali sonucu Rusya savaştan çekilmiştir. Ancak bu dönemde Yunanistan'da İngilizlerin Atina'yı işgal etmesi sonucu Alman yanlısı Kral Konstantin tahtı oğluna bırakarak sürgüne gitmiş ve Venizelos'un başbakanlığında Yunanistan savaşa katılmıştır. Yunanistan'ın bu savaşa katılmasıyla Osmanlı Devleti'nin Rumeli sınırları da İtilaf kuvvetlerine açık bir hale gelmiştir. Bağdat'ın geri alınması amacıyla Galiçya'daki 15'inci Kolordu ile Makedonya'ya daha önce sevk edilen 50'nci Piyade Fırkası, Çanakkale'den sevk edilen 24'üncü Piyade Fırkası, Aydın'dan sevk edilen 59'uncu Piyade Fırkası ile 7'nci ordu Halep'te toplanmıştır.⁴⁸

15 Eylül 1918'de Makedonya'da başlayan İtilaf taarruzu ile Bulgar cephesi yarılmış, 29 Eylül'de Bulgarlar mütareke imzalayarak savaştan ayrılmaları ile Balkanlar yönünden İstanbul'un savunulması büyük bir tehlike altına girmiştir.⁴⁹ 1918 yılında Hicaz, Suriye ve Irak bölgelerinde yenilgiler alan Osmanlı birliklerinin mevcutları düşmüş ve kuvvetlerini birden çok cepheye gönderdikleri için elde tuttuğu ihtiyat kuvvetleri de dağılmıştır.

Osmanlı Devleti, Almanya ile 2 Ağustos 1914'te imzaladıkları anlaşmadan hemen sonra, 3 Ağustos 1914'te seferberlik ilan ederek hazırlıklara başlamıştır. Seferberlik ilanına müteakip başlayan hazırlıklar 25 Eylül'de son bulmuştur. Bu seferberlik kararı

⁴⁷ TSK Tarihi, *X'uncu Cilt*, 310-318.

⁴⁸ *a.g.e.*, 410.

⁴⁹ Fahri Belen, *Askeri, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı* (Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973), 8.

sonrası kara ordusu başlangıçta üç ordu, on üç kolordu ve Irak Havalisi komutanlıklarından meydana gelen 780 bin 282 insan, 195 bin 903 hayvan, 1661 top, 222 ağır makineli tüfek ve 464 bin 708 tüfekten oluşan bir güçten meydana gelmekteyse de savaşın gidişatına bağlı olarak sayılar artmıştır. 4'üncü Ordu'yu, 24 Mart 1915'te 5'inci Ordu, Aralık 1915'te 6'ncı Ordu takip edecektir. 6'ncı Ordu'yu, 7'nci, 8'inci ve 9'uncu Ordular ile Yıldırım ve Şark Ordu Grupları takip etmiştir.⁵⁰

Ordu sayılarının artması doğal olarak kolordu ve fırka sayılarının da artmasına neden olmuştur. Savaşın başında 38 olan fırka sayısı savaşın sonucunda 67'ye ulaşmıştır. Osmanlı Başkumandanlık Karargâhı savaşın başında dikkatle Makedonya, Boğazlar ve başkent İstanbul'da tuttuğu ihtiyatları Galiçya, Kafkas, Sina cephelerine göndermiştir. Nitekim Mart 1917'de Bağdat'ın İngilizler tarafından işgali üzerine bu işgalin siyasi sonuçları düşünülerek ihtiyattaki unsurlar, konuş bölgelerinden fırkaların sevk edilmesi ihtiyacı doğmuş ve mevcut fırkaların takviyeleriyle yeni fırkaların ihdası zarureti doğmuştur.⁵¹

1917 yılında yaşanan yenilgilerin etkisiyle 1'inci, 2'nci ve 3'üncü ordulardaki bazı fırkaların lağvıyla fırka sayısı 48'e düşmüştür. Mart 1918'de 3'üncü, 26'ncı, 54'üncü ve 57'nci fırkaların lağvıyla sayı 44'e düşmüştür. Bu fırkaları 6'ncı, 7'nci, 25'inci, 51'inci, 52'nci Fırkaların lağvıyla sayı savaşın başındaki sayıya gerilemiştir. Daha sonra 2'nci, 14'üncü, 16'ncı, 19'uncu, 26'ncı, 46'ncı, 48'inci ve 53'üncü Fırkaların lağvıyla sayı 27'ye düşerek, Mondros Mütarekesi ile sayı üç ordu müfettişliği ve dokuz kolordudan oluşan 20 firkadan oluşan bir güç bırakılmıştır.⁵²

Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı tarihte Osmanlı Devleti bu savaşta 400 bin yaralı, 240 bin hastalıktan vefat eden, 35 bin yaralanmayı takip eden süreçte vefat eden, 50 bin şehit ve 1 milyon 560 bin kadar da kayıp, firar ve esir vermiştir. Toplamda 2 milyon 285 bin insan muharebe dışı kalmıştır.⁵³

⁵⁰ Zekeriya Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, (Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001) 22.

⁵¹ *Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbiki, I'inci Cilt* (Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1962), 175.

⁵² Türkmen, *a.g.e.*, 24.

⁵³ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, *Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi X'uncu Cilt*, (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1985), 500.

2. 61'İNCİ PİYADE FIRKASININ TEŞKİLİ ve KUVAYI MİLLİYE DÖNEMİ

2.1. 61'inci Piyade Fırkasının Teşkili

Yunanistan'ın İtilaf Devletleri tarafında savaşa girmesiyle Ege ve Boğazlar bölgesinin gözetlenmesi gerekliliği artmıştır. Bu amaçla olası çıkarmaları engellemek, Irak ve Suriye'deki İngiliz ilerleyişini durdurmak amacıyla orduyu takviye için gönderilen fırkaların yerini almak üzere yeni fırkaların ihdası yoluna gidilmiştir. 56'ncı ve 61'inci Piyade Fırkaları bu dönemde doğan ihtiyaçlar karşısında kurulmuştur. Ancak bu fırkaların alayların diğer fırkalardan alınan taburlar ile kurulma yoluna gidilmiştir.⁵⁴

61'inci Piyade Fırkası 13 Mayıs 1917'de, 17'nci Kolordu'ya bağlı olarak Menemen'de Alman Kaimmakam Komero Bey tarafından kurulmuştur.⁵⁵ 188'inci Piyade Alayı: 56'nci Piyade Tümeninin 172,173 ve 174'üncü Piyade Alaylarından 189'uncu Piyade Alayı: Edremit, Ayvalık, Dikili bölgelerinde bulunan mustahfız kıtaları ile 140'ıncı Piyade Alayının 3'ncü Mürettep Taburu, 178'inci Piyade Alayı'nın 2'nci Taburu ve 174'ncü Piyade Alayının bazı birlikleri ile İzmir'de iltihak eden inzibat bölüğünden, 190'ıncı Piyade Alayı: Bandırma'da ordu emrindeki ikmal eratından 8'inci İstihkam Bölüğü: Menemen Bölgesinde Telgraf bölüğü 2'nci takımı: İzmir'de 17'nci Kolordu Telgraf Bölüğünden Sıhhiye Bölüğü: Seydiköy'de Ekmekçi Takımı: 17'nci Kolordu'dan, Süvari Bölüğü: Ayvalık bölgesinde Jandarma süvarilerinden oluşturulmuştur. Fırkanın Menemen bölgesinde kurulmasına müteakip 189'uncu Piyade Alayı'nın iki taburu, daha önceden bu bölgeye gelen tabur grubunun yerine 21'nci Kolordu'nun emrine girmek üzere Akhisar'a gönderilmiştir.⁵⁶

61'inci Piyade Fırkası Çanakkale'de bölgesinde bulunan 24'ncü Piyade Fırkasının 7'nci Ordu emrine girerek Irak'a sevk edilmesine müteakip Çanakkale bölgesinde

⁵⁴ ATASE BDH Kataloğu Klasör: 5251 – 1 – 1 – 1 – 1. (13 Mayıs 1333/1917)

⁵⁵ Yapılan araştırmalara rağmen Kaimmakam Komero Bey hakkında bilgi bulunamamıştır. Alman Askeri İslah Heyeti üyeleri arasında isminin bulunmaması onun Osmanlı Devleti'ne daha sonra geldiği kanaatini oluşturmaktadır.

⁵⁶ ATASE BDH Kataloğu Klasör: 5251 – 1 – 1 – 1 – 1. (13 Mayıs 1333/1917), 17'inci Kolordu İzmir'in işgalinden sonra bir süre Miralay Bekir Sami Bey'in vekaleten idaresinde kalmış, müteakiben lağvedilerek fırkaları 12'nci ve 14'üncü kolordulara bağlanmıştır. Türkmen, *a.g.e.*, 33-35.

sorumluluğu almak üzere 17'nci Kolordu'nun 13 Haziran 1917 tarih ve 1/440 sayılı emriyle 14'ncü Kolordu'nun emrine verilmiştir. 61'nci Piyade Fırkası intikalinin ardından 24'ncü Piyade Fırkasının elindeki Rus yapısı silah ve makinalı tüfekler ile teçhiz edileceğinden kendi bölgesini 47'nci Piyade Tümeni'ne devir teslim ederken elindeki Alman yapısı silahları bu fırkaya bırakmıştır. İntikal 26 Haziran 1917'de başlamış ve 7 Temmuz 1917'de tamamlanmıştır. Sadece 188'inci Piyade Alayının 2'nci taburu gecikmiş ve bu taburun intikaline müteakip, 14'üncü Kolordu'nun ihtiyatı olarak Gelibolu'da kalması emredilmiştir. Fırka birliklerinden sadece 305'nci Humbaracı Bataryası 17'nci Kolordu emrinde kalmıştır.⁵⁷

61'inci Piyade Fırkasının intikalinin ardından Anadolu ve Yanya alayları adını alan iki taburlu Topçu Alayı fırka emrine verilmiştir. Alayın kuruluşunda yer alan Hoçkis Bataryaları piyade teşkilatına dahil edilerek 189'uncu Piyade Alayı'nın emrine verilmiştir. Bölgede bulunan Nordanfild bölükleri 514 ve 515 numaralarını alarak bölgelerine gelen alaylar emrine verilmiştir. 24'üncü Piyade Fırkalarından kalan bazı birliklerde 61'nci Fırka emrine verilmiştir. 5'nci Ordu, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinden aldığı emre göre Yahşiköy bölgesinde konuşlu 49'uncu Piyade Fırkası ile Bayat'ta konuşlu 60'ıncı Piyade Fırkası Gelibolu'da, Pınarbaşı kuzeyindeki Çiftlik'te konuşlu 61'inci Piyade Fırkası da Gönen ve Biga bölgelerinde toplanma emri almışlardır.⁵⁸ Harbiye Nezaretince 20 Ekim 1918'de Çanakkale Grubu Kumandanlığı isminin kaldırılarak, yerine 14'üncü Kolordu isminin kullanılacağı ve bu kolordunun 60 ve 61'inci Piyade Fırkalarından meydana geleceği bildirilmiştir.⁵⁹

30 Ekim 1918'e kadar 61'nci Piyade Fırkası sorumluluk bölgesi Biga yarımadasında Kumkale dahil Akçay hariç olmak üzere 130 kilometrelik bu bölgede gözetleme ve savunma görevlerini icra etmiştir. Fırkanın mevcudu azalmış, tüfek sürgü kolları, topların kamaları teslim edilmiştir.⁶⁰ Yapılan kadro düzeltmelerinin en önemlileri Hücüm müfrezelerinin kurulması ve makinalı tüfek bölüklerinin verilmesidir.

Mondros Mütarekesinden sonra Çanakkale bölgesinde konuşlu 49'uncu ve 55'inci Piyade Fırkaları Trakya'ya çekilmişlerdir. Anadolu yakası Fransızlarca, Avrupa yakası İngilizlerce işgal edilmiştir.⁶¹ Mondros Mütarekesinden İzmir'in İşgaline kadar

⁵⁷ *İstiklal Harbinde Bir Piyade Fırkasının Muharebeleri*, 2-3.

⁵⁸ *TIH 1*, 112.

⁵⁹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 9, Gömlek: 1 (20 Ocak 1335/1919)

⁶⁰ *İstiklal Harbinde Bir Piyade Fırkasının Harekâtı*, 3.

⁶¹ *TIH 1*, 113.

ki süreçte fırka sorumluluk bölgesinde emniyet ve asayiş işlerine bakmıştır. Mondros Mütarekesinden sonra fırka karargâhı ile 189'uncu Piyade Alayı, 190'ıncı Piyade Alayı ve 61'inci Topçu Alayı Bandırma'da, 188'inci Piyade Alayı Balıkesir'de konuşludur. 1919 yılında Osmanlı Ordusu, Mondros Mütarekesi şartlarına göre konuşlarıyla 14'ncü Kolordu Karargâhı Tekirdağ'da, 61'inci Piyade Fırkası ise Bandırma-Balıkesir bölgesinde bulunmaktadır.⁶²

2 Kasım 1918 tarihinde Başkumandanlık Vekaleti tarafından tüm ordulara ve makamlara tamim yollanarak İtilaf Devletleri ile Mondros Mütarekesi'nin akdedildiği ve mütareke şartları bu birliklere tebliğ edilmiştir.⁶³ 14'üncü Kolordu karargahıyla Yahşıköy güneyinde Çiftlik'te, 61'inci Piyade Fırkası da Pınarbaşı'nın kuzeyindeki Çiftlik'te bulunmaktadır.⁶⁴

Birliklerin sorumluluk sahaları belirlenerek bölgelerinde asayiş ve sükuneti muhafaza etmeleri amaçlanmıştır. 14'üncü ve 17'nci Kolordular sorumluluk bölgeleri kuzeyde Trakya'dan Antalya'ya, batıda İzmir'den Afyonkarahisar'a kadar bir bölge olarak belirlenmiştir. 6 Kasım 1918'de Harbiye Nezareti'nden Çanakkale Müstahkem Mevkii'ne gönderilen emirde, 5'inci ordunun 14'üncü Kolordusu kıtaatının serian mevkii müstahkemleri terk ederek Gelibolu civarında toplanmaları emredilmiştir. 61'inci Piyade Fırkası Biga – Gönen havalisinde münasip bir yere çekilecektir. Ordu vaziyeti şifre ile Karargâh-ı Umumiye 'ye bildirecektir.⁶⁵

28 Kasım 1918'de Başkomutanlık Umum Karargahı kaldırılıp Harbiye Nezareti'ne bağlı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti kurulmuştur.⁶⁶ Yayınlanan ikinci bir tamimle Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti teşkilatında bağlı birliklerin görev dağılımları birliklere bildirilmiştir.⁶⁷ Kuruluşunda Erkan-ı Harbiye Reisi, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Sanisi, 1'inci şube hareket , 2'nci şube istihbarat, 3'ncü şube nakliye, 4'ncü şube eğitim, 5'nci şube harp tarihi, 6'ncı şube personel şube, 7'nci şube evrak ve kitaplık müdürlüğü bulunmaktadır. 29 Ekim 1919'da 4'ncü şube teşkilat, 5'nci şube ikmal, 7'nci şube askeri kanunlardan sorumlu şubeler kurulmuş ancak 30 Mayıs 1920'de 3'ncü, 5'nci, 6'nci, 7'nci şubeler kaldırılmış ve 13 Haziran 1920'de

⁶² *TİH I*, 176.

⁶³ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Dergi: 27 Belge No: 710/A, 710/B ve 710/C numaralı belgeleri.

⁶⁴ *TİH I*, 107.

⁶⁵ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 67, Gömlek; 3. (6 Kasım 1334/1918)

⁶⁶ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 136, Gömlek: 129. (27 Kasım 1334/1918)

⁶⁷ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 136, Gömlek: 132. (28 Kasım 1334/ 1918)

maiyyet-i seniyye başkanlığı, 1'nci şube teşkilattan, 2'nci şube istihbarat ve ulaştırmadan, 3'ncü şube eğitim ve harp tarihinden, 4'ncü şube personelden sorumlu şubeler ile merkez şube ve askeri tarih encümeni de bu teşkilat kadrosuna dahil edilmiştir.⁶⁸

Mütareke gereği Osmanlı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından, İngiliz müttefik kuvvetleri Başkomutanı Sir Wilson'a yaptığı öneriye göre yapılandırılan barış ordusunun üç müfettişlik, dokuz kolordu ve yirmi fırka ile teşkil olunacağı bildirilmiştir. Nitekim mütareke şartlarında elde bırakılan asker sayısı ile ilgili karar alınıp bu konuda karar alınmaması Harbiye Nezareti ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından ordunun devamı adına çekirdek bir kadro meydana getirilmesi için iyi bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Üç ordu, dokuz kolordu ve yirmi fırkadan teşkil edilecek yeni Osmanlı ordusu birliklerinin konusu; Merkezi Edirne'de olan 1'inci Kolordu, 49'uncu, 50'nci ve 60'nci Piyade Fırkalarından ve Çatalca müstahkem mevkiinden meydana gelmektedir. Merkezi Sivas olan 3'üncü Kolordu 5'inci Kafkas ve 15'inci Piyade Fırkasından oluşmaktadır.⁶⁹

61'inci Piyade Fırkasının da liva ve sancakların güvenliği görevlerinde kolluk kuvvetlerine destek vermek üzere değerlendirilmesi yoluna gidilmiştir. 14'üncü Kolordu'ya gelen 5 Aralık 1918 tarihli emirde Biga'da konuşlu 188'inci alayın mevcudunun tamamlanmasına müteakip Balıkesir'e nakli emredilmiştir.⁷⁰ Tekfurdağı'nda konuşlu 14'üncü Kolordu komutanlığınca 21 zabıt ve 237 nefer mevcutlu 188'inci piyade alayının 24 mekkari ve 26 deve ile 18 Aralık 1918'de Balıkesir'e hareket edeceği bildirilmiştir.⁷¹ 11 Aralık 1918'de 61'inci Piyade Fırkası, Balıkesir'deki 188'inci Piyade Alayı hariç karargâhı ve diğer aksamıyla Bandırma'ya nakli uygun görülmüştür.⁷² 1'inci Dünya Savaşı sırasında artan asayişsiz sorunları karşısında yetersiz kalan Jandarma birlikleri gerektiğinde piyade ve süvari birlikleriyle de takviye edilmiştir. 188'inci piyade alayı 23 Aralık 1918'de Balıkesir'e gönderilmiş mevcudu ve Mondros Mütarekesi şartları gereği mevcudu 290 nefer ile sınırlandırılmıştır, ancak en azından taburların 150'şer kişiden oluşacak ve toplam 450

⁶⁸ Hün, *a.g.e.*, 102-103.

⁶⁹ Türkmen, *a.g.e.*, 35.

⁷⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 6, Gömlek: 50. (5 Aralık 1334/1918)

⁷¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 520, Gömlek: 192, Belge: 192ab (18 Aralık 1334/1918)

⁷² ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 26, Gömlek: 56. (11 Aralık 1334/1918)

kişiden olmasına çalışılmıştır.⁷³ İstanbul'un muhafazasında görevli olarak bu dönemde yine 61'inci Piyade Fırkasından 100 nefer istenmiştir.⁷⁴

12 Aralık 1918'de Çanakkale Liman reisi Kemal Bey'in refakatinde İngiliz kumandanı Biga'daki 61'inci Piyade Fırkası karargahına gelerek fırkanın terhisi, esliha ambarını ve hangi kıtaatın teşkil edildiğini bu kıtaatların nerelerde ikamet etmekte olduğu sorularak mütareke hükümlerine olan uygunluğunu denetlemiştir.⁷⁵

22 Ocak 1919'da 14'üncü Kolordu'ya bağlı 55'inci, 60'ıncı ve 61'inci Piyade Fırkaların genel kuvvetleri sırasıyla; 55'inci Fırka 173 subay, 2389 erden, 60'ıncı Fırka 157 subay ve 1193 erden, 61'inci Fırka 157 subay, 1193 erden meydana gelmektedir. 61'inci Piyade fırkası teçhizatı 887 Alman mavzer tüfekli, 936 Rus tüfekli olmak üzere 920 süngü ve 50 Rus makineli tüfeğinden meydana gelmektedir. 8 Seri atışlı, 8 cebel olmak üzere 16 top, 39 bomba topu bulunmaktadır.⁷⁶

15 Şubat 1919'da Bandırma ve Balıkesir'de konuşlu olan 61'inci Piyade Fırkasının bulunduğu konumda kalacağı, 14'üncü Kolordu karargahının Bandırma'ya naklinin hayli müşkülâtlı olduğundan Tekfurdağı'nda kalmasının uygun olduğu bildirilmiştir.⁷⁷

Mütareke şartları nedeniyle silahların teslimi konusunda başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, Harbiye Nezareti ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetince düşmana tek bir fişğin dahi kaptırılmaması ve silahların Anadolu'nun içlerine sevk edilmeleri istenmiştir. Silahların sevk edilmesindeki isteksizlik Harbiye Nezareti ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti 'ne gönderilen raporlardaki tutarsızlıkla göze çarpmaktadır. Mart 1919'da 14'üncü Kolordu bölgesinde 9 bin 984 tüfek, 40 makinalı tüfek ve sırasıyla 53 bin 500 tüfek sürgü kolu ile 320 makineli tüfek sürgü kolu birlik muhafazalarında muhafaza edilmektedir.⁷⁸ Bu sayılara dikkat edilirse birliklerin ellerindeki silahların menşei ve çapları birbiriyle uymamakta ve bu durumda birliklerin lojistiğini sıkıntıya sokmaktadır.

Elde kalmasına müsaade edilen 20 fırka kuvvetin 56'ncı Piyade Fırkası, İzmir'in işgaliyle ortadan kalkmış, önceleri teşkiline uğraşılmış ancak daha sonra lağvedilmiştir. Trakya'da konuşlu 1'inci Kolordu ve bağlısı birlikler de İtilaf

⁷³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 26, Gömlek: 54. (23 Aralık 1334/1918)

⁷⁴ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 13, Gömlek: 41. (5 Şubat 1335/1919)

⁷⁵ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 56, Gömlek: 59. (12 Aralık 1334/1918)

⁷⁶ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 13, Gömlek: 16, Belge: 16AA (22 Ocak 1335/1919)

⁷⁷ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 13, Gömlek: 30. (15 Şubat 1335/1919)

⁷⁸ Türkmen, *a.g.e.*, 63.

Devletlerinin baskısı nedeniyle kullanılamamış, Temmuz 1920 Yunan taarruzuyla 1'inci Kolordu komutanı Cafer Tayyar Bey esir düşmüş, kolordusu Bulgaristan'a sığınmıştır. İstanbul'daki fırkadan da faydalanamadığı için, 50 bin kişiyle sınırlandırılan ordu mevcudu ile yirmi fırka kuvvetinin 1/4'ü elden çıkmıştır. 1'inci ve 17'nci Kolordular ve beş fırka elden çıktığı için yedi kolordu, onbeş fırka ile İstiklal Harbi'nin Millî Mücadele safhası başlamıştır.⁷⁹

Mütareke'nin askerlerin terhisi ile ilgili maddesi gereğince Sadrazam ve Harbiye Nazırı Ahmet İzzet Paşa tarafından 5 Kasım 1918'de askerlerin terhis işlemleri için "Terhis Talimnamesi" çıkarılmıştır. Padişahın onayıyla yürürlüğe girecek olan bu talimnameye göre, subay ve memurların dağıtımlarını, birliklerin ihtiyaç fazlası malzemelerinin iadesi, erlerin terhisi ve kalan birliklerin dağılımlarını, toplanacak savaş malzemelerinin sorumluluğu birlik komutanına verilmekte, terhis edilen ve lağvedilen birliklerin malzemelerini diğer birliklere dağıtılmakta ve kalan birliklerin de numaralarını muhafaza etmesini öngörülmektedir.⁸⁰ Osmanlı Ordusu 21 Ocak 1919 tarihinde Mondros Mütarekesi için planlamayı bitirmiştir. Bu tarihte Osmanlı ordusunun mevcudu, fırka başına 1540 tüfekli piyade eri, 36 makinalı tüfek ve 8 top taksim edilmiştir. Osmanlı Ordusu, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti yapısını muhafaza ederek, yetişmiş karargâh ve kıta subaylarını da gerekli yerlerde istihdam ettirebilmiştir. Bu tarihte ordunun elinde 791.000 piyade tüfeği, 2000 makinalı tüfek ve 945 topu bulunmaktadır.⁸¹ Osmanlı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti zayıf mevcutlu da olsa çok sayıda kolordu, fırka ve alayları muhafaza ederek Anadolu'da ordunun canlanmasına yardımcı olmuştur.⁸²

Mütareke planlamaları devam ederken bu dönemde 14'üncü Kolordu komutanı olan Kazım Karabekir Paşa, verdiği emirle Lâpseki, Gelibolu limanlarında bulunan ve ağır topçu teşkilatına dahil olmayan seri sahra, cebel, obüs, kudretli cebel topu mühimmatlarının İstanbul'a naklini, ağır topçu teşkilatına dahil 710, 88, 66 ve 60 numaralı bataryaların, batarya başına 400 atım mühimmatı ile Tekfurdağı'na sevkini emretmiştir. Yalova ve Gelibolu'daki hastanelerdeki hastaların ve eşyalarının Dersaadet'e, kolordunun işine yarayanların da 61'inci Piyade Fırkasının olduğu

⁷⁹ Fahri Belen, *Askeri, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı*, 38.

⁸⁰ Türkmen, *a.g.e.*, 72-73.

⁸¹ *a.g.e.*, 254.

⁸² *TİH 1*, 176.

Bandırma'ya sevkini emretmiştir.⁸³ Bu surette elde kalan malzemeden olabildiğince yararlanma yoluna gitmişlerdir.

1 Nisan 1919'da mütareke gereği terhis edilmiş olan ordunun, insan sayısı 337 binden 65 bin 464'e indirilmiştir. Ancak terhis edilmeyen dört kura neferinin sayıları da eklendiğinde bu sayı 114 bin 726 kişi olarak tespit edilmiştir.⁸⁴ Terhis edilen askerler ile birlikte silahların da İtilaf devletleri mümessillerine de teslim etmeleri gerektiği bildirilmiştir. Mütareke şartları nedeniyle fırkalar, karargahları ile toplamda 3015 kişiden, taburlar 386 kişiden ibaret olacaktır. Bu sayı taburlar için sadece 217 kişi olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁵

Bu birliklerin silah sayıları İngilizlerle yapılan pazarlıklar sonucunda nihai olarak bu fırkalara toplamda 256 top ve 240 makinalı tüfek olarak kararlaştırılmıştır. Asker sayısı kolordu, fırka karargahları, destek unsurları, asker alma şubeleri ve bağlı birlikler ile toplamda 61 bin 623 rakamına ulaşmaktadır. Dokuz kolordu karargâhı 14 bin 103, her fırka için 2 bin 20'er, yirmi fırka için toplamda 40 bin 400'er olarak belirlenmiştir. Terhis edilen efratla birlikte tabur mevcutları 100 ila 150 kişiye kadar düşmüştür. Ordu ve birlik komutanları terhis ve silahtan tecrit meselesini ağırdan almakta zaman kazanmaya, mümkünse silahları Anadolu içlerine göndermeye çalışmışlardır.⁸⁶

2.2. İzmir'in İşgali ve Kuvayı Milliye Döneminde 61'inci Piyade Fırkası

Bulgaristan savaştan çekilmesiyle İstanbul yolu Trakya üzerinden İtilaf Devletleri'ne açılmış bu durum Osmanlı yöneticilerini önlem almaya sevk etmiştir. Bu tarihte 7'nci Ordu'da Anadolu topraklarına çekilmektedir. Osmanlı Devleti bu şartlar altında savaşın başında Çanakkale ve Boğazlar mevkieğinde tuttuğu ihtiyat unsurlarını Galiçya, Makedonya, Romanya gibi müttefiklere destek ve Bağdat, Halep, Hicaz gibi kritik gördüğü yerleri savunmak için dağıttığından bu bölgeyi savunacak gücü kalmamıştır.⁸⁷ Bu dönemde Osmanlı birliklerinin mevcutları neredeyse yarıya düşmüş ve ordular sürekli takviye istemektedir.⁸⁸ Osmanlı Devleti'nin, İngiltere nezdinde

⁸³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 9, Gömlek: 15. (9 Ocak 1335/1919)

⁸⁴ Türkmen, *a.g.e.*, 35.

⁸⁵ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 27, Gömlek: 3. (1 Nisan 1335/1919)

⁸⁶ Türkmen, *a.g.e.*, 76 – 81.

⁸⁷ *TIH I*, 175.

⁸⁸ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi, İdari Faaliyetler ve Lojistik, X'uncu Cilt*, (Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara), 500.

yapmış olduğu başvurular kabul edilmemiş bu yüzden Kutü'l Amare'de esir alınan İngiliz General'i Townsend gönderilerek mütareke talep edilmiştir.

Yunanistan, 1'inci Dünya Savaşı başladığında kral ve Venizelos hükümeti arasında ülkenin savaşa girip girmeyeceğı, girecekse hangi tarafta savaşa gireceğı konusu zamanla artan tartışmalar ve farklı düşüncelerin ülkeyi bölünmüşlüğün eşiğine getirdiğı görülmektedir. Kral, Almanya yanlısı bir politika izlerken, Venizelos, Batı Anadolu'ya doğru açılarak büyük bir devleti kurmak gerektiğini bunun da ancak İngiltere yardımıyla olacağı kanaatindedirler, bu büyük devletin kurulması için gereken insan gücü de buradaki Rumlar tarafından sağlanacağı düşünülmektedir. Yunan tarihçileri bu döneme ‘‘ Ulusal Bölünmüşlük ‘‘ adını vermektedir. Selanik ve Atina'daki iki farklı hükümet ve politika, İngilizlerin 1917'de Atina'yı işgali üzerine İtilaf Devletleri lehine dönmüş ve Yunanistan, İngiltere'nin yanında savaşa girmiştir.⁸⁹

Venizelos'a muhalif olan kralcılarda İngilizlerle girilecek bir işbirliğinin Bulgar tehdidini görmezden gelmesi ve Batı Anadolu ile Trakya'nın Yunan toprağı sayılacağına garanti edilmemesi nedeniyle kazandığından çok daha fazlasını kaybettireceğı düşüncesinden hareketle karşı çıkmaktadır.⁹⁰ Paris Barış Konferansı sırasında sürdüğü argümanlar, Rum nüfusa yapıldığı iddia edilen baskı, Rumların nüfus yoğunluğunu gösteren üzerinde oynanmış ve gerçek dışı istatistikler ve öldürülen Türklere ait ceset fotoğraflarının Rumlara aitmiş gibi gösterilmesi gibi propagandaya dayanan taktiklerin yanı sıra lobi faaliyetleri ile yoğun çaba sarf etmiştir. Bu dönemde İngiltere ve Fransa, Akdeniz'de büyük bir İtalya varlığının ilerleyen dönemlerde kendilerine sorun yaratacağı düşüncesinden hareketle bu bölgeyi İtalya'ya vermemeyi düşünmektedirler.⁹¹ İngiltere 1'inci Dünya Savaşı sırasında seferber ettiğı gücünü finanse etmek için yüksek mali yükümlülük altına girmiş, bu durum toplumda savaşa karşı bir bıkkınlık ve karşıtlığa neden olmuştur. Bu yükü azaltmak için ordusunu terhis ederek silah altındaki gücü azaltmak yoluna giden İngiltere bu devrede bir yandan başta Anadolu olmak üzere Hindistan ve Afganistan'a aynı anda kuvvet sevk etmemek için bu bölgede Yunanlıların taleplerine sıcak bakarak bir yandan da kendi çıkarlarını korumaya çalışmıştır. İngiliz politikası kısaca

⁸⁹ İsmail Ediz, *Diplomasi ve Savaş İngiliz Belgelerinde Batı Anadolu'da Yunan İşgali 1919-1922*, (Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015), 13.

⁹⁰ a.g.e., 2.

⁹¹ Alb. Büjak. *1918-1922 Yunan Ordusunun Seferleri*, çev. İbrahim Kemal, (Askeri Matbaa, İstanbul, 1939), 1.

Yunanistan'ı Anadolu'da ileri bir karakol olarak görmek ve kontrol altında tutarak, mali külfet ve yeni bir savaş yükünden kurtularak çıkarlarını muhafaza etme düşüncesinde özetlenebilir.⁹²

Mevcut durumu kendi lehinde kullanan Yunanistan, Paris Barış Konferansı sırasında öne sürdüğü Rumlara yapılan baskının önlemesi için İzmir'de asayişin Yunan kıtaatı tarafından sağlanması politikası ve propagandası işe yaramış ve Yunanistan'a İzmir'i işgal etme izni verilmiştir.

15 Mayıs 1919'da İtilaf Kuvvetlerince Osmanlı Hükümeti ve İzmir Valiliğine verilen ultimatomla askeri birlik ve tabyaların İtilaf kuvvetlerince işgal edileceği, Osmanlı kıtaatının kışlalarında kalmaları istenmiştir. İzmir'in işgali öncesi Türk halkı işgal söylentilerini duymuş ve maşatlıkta toplanarak bunu protesto etmiştir. İzmir Valisi Ahmet İzzet Bey halkı yatıştırma yoluna gitmiş ve 17'nci Kolordu komutanı Ali Nadir Paşa kıtaata da kışlalarında kalmaları emrini vermiştir. 15 Mayıs 1919 sabahı ufukta görünen İngiliz ve Yunan gemileri sahile asker çıkarmaya başlayarak Türk ve Rum mahallelerini birbirinden tecrit etmiştir. Yunan askerlerinin çıkarmalarıyla taşkınlık yapmaya başlayan Rum azınlık, Hasan Tahsin'in ilk kurşunu atmasıyla bir şaşkınlık yaşamıştır. Daha sonra siper alan Yunan askerleri ve Rumlar, Sarıkışla'ya ateş açmış ve içeride bulunan Türk subay ve erlerini ağır hakarete maruz bırakarak Kordon'a kadar yürütmüşlerdir.

Bu dönemde 60'ncı Piyade Fırkası komutanı olan ve izinli olarak İzmir'de bulunan Miralay Kazım Bey, hatıralarında buradaki heyecan ve ruhtan bahsederek mücadele edilmesi gerektiğini görmüştür. İzmir'in işgali sırasında dağılan 17'nci Kolordu kıtaatı subay ve askerlerini toplamak üzere 17'nci Kolordu Komutan vekili olarak buraya gelen 56'ncı Fırka Komutanı Bekir Sami Bey ile birlikte hareket etmiş, daha sonra kimlik ve kıyafet değiştirerek İstanbul'a gitmiştir. İzmir'in işgali sırasında Türk kıtaları ile irtibatın kaybolduğu bildirilmiştir.⁹³ Burada Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa ile görüşen Miralay Kazım Bey, kendi isteğiyle 61'inci Fırka Komutanlığına tayin edilmiştir.⁹⁴ Belgelerden ve Miralay Kazım Bey'in hatıratından

⁹² Nuran Koltuk, *Batı Anadolu'da Kuvayı Milliye'nin Askeri ve Mali Kaynakları (Mayıs 1919-Haziran 1920)*, (Kitabevi Yayınları, 2018), 34.

⁹³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 18, Gömlek: 15. (16 Mayıs 1335/1919)

⁹⁴ Kazım Özalp, *Millî Mücadele*, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989), 17.

anlaşıldığı kadarıyla 2 Haziran'da vekaleten, 17 Temmuz 1919'da asaleten bu göreve atandığı anlaşılmaktadır.⁹⁵

İzmir'in işgali ve meydana gelen olaylar Türk halkı için direnmekten başka çare olmadığı fikrini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde başta Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa ile Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşalar olmakla birlikte, Mustafa Kemal Paşa, Yusuf İzzet Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Fevzi Çakmak Paşa gibi paşalar bu mücadelede ordunun halkın yanında mücadele etmesi gerektiği düşüncesinde birleşmişlerdir. Batı Anadolu'da beliren şartlar karşısında savunmanın Kuvayı Milliye ile olabileceğini düşünen 17'nci Kolordu Komutan vekili ve 56'nci Piyade Fırkası komutanı Bekir Sami Bey ve 57'nci Piyade Fırkası komutanı Mehmet Şefik Bey'ler durumu muhakeme etmişlerdir. Aydın'ın işgali sürecinde 57'nci Piyade Fırkası komutanı Mehmet Şefik Bey durumu bir rapor ile Harbiye Nezareti'ne bildirmiş ve Harbiye Nezaretince konunun kendi inisiyatifine bırakılmış olduğuna dair bir cevap almış ve çalışmalara başlamıştır. Bekir Sami Bey ise Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'dan sözlü olarak aldığı direktifle hareket etmiş, dağılan kıtaları toplamak, direnişi örgütlemek üzere bölgeye gelmiştir.⁹⁶

İzmir'de Osmanlı ordusunun 173'üncü Alayının Urla'daki direnişini 172'nci Alayın Ayvalık direnişi izlemiştir. Yunan işgal bölgeleri ve civarında ortaya çıkan asayişsizlik, devletin pasif tutumuna olan tepki de Kuvayı Milliye'nin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.⁹⁷ Kuvayı Milliye ile Türk İstiklal Harbi'nin gerilla harbi dönemi başlamıştır. Bir yandan Kuvayı Milliye birlikleri teşkil edilirken diğer yandan eldeki düzenli birliklerin olabildiğince muhafazasına dikkat edilmiştir. 11 Mayıs 1919'da 56'nci Piyade Fırkasının Bursa'da teşkil edilmekte olduğu, 61'inci Piyade Fırkasına bağlı olan inzibat müfrezesinin silahlarını 56'nci Piyade Fırkasına teslim ederek Bandırma'ya dönmek üzere olduğu bildirilmiştir.⁹⁸

14'üncü kolordu komutanı mirliya Yusuf İzzet Paşa'ya bağlı olan 57'nci ve 61'inci Piyade Fırkalarının sorumluluk bölgelerinde Kuvayı Milliye teşkiline çalıştıkları anlaşılmaktadır. 61'inci Piyade Fırkası komutanı Miralay Kazım Bey komutasında Soma, Ayvalık, Akhisar, Salihli, Ödemiş ve Ahmetli mıntıkalarında Kuvayı Milliye birlikleri teşkil edilmiştir. 57'nci Piyade Fırkası ise Miralay Mehmet Şefik Bey

⁹⁵ Başkanlık Devlet Arşivleri, İ. DUİT – 159 – 14. (17 Temmuz 1335/1919)

⁹⁶ *TH I*, 123.

⁹⁷ Koltuk, *a.g.e.*, 34.

⁹⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 22, Gömlek: 122. (11 Mayıs 1335/1919)

komutasında Aydın bölgesinde Kuvayı Milliye teşkiline girişmiştir. Zeynel Levent'e göre 57'nci ve 61'inci Piyade Fırkalarının Kuvayı Milliye teşkil ve komutasında farklılıklar bulunmaktadır. 57'nci Piyade Fırkasında fırka komutanı miralay Mehmet Şefik Bey'e bağlı bir Kuvayı Milliye komutanı ve bu komutana bağlı müfrezeler temel alınarak teşkilatlanmaya gidilmiştir. 61'inci Piyade Fırkasında ise sorumluluk bölgeleri esas alınarak bölge mıntikalara bölünmüştür. Bu cephelerin gerisinde Balıkesir ve Alaşehir ikmal ve lojistik merkezleri oluşturulmuştur. Daha sonra Yunan işgallerinin gelişimine göre İzmir cephesi fırkaların sorumluluğunda olmak üzere 3 bölgeye ayrılmıştır. İzmir Kuzey Cephesi, 61'inci Piyade Fırkası sorumluluğuna, İzmir Doğu Cephesi 23'üncü Piyade Fırkası sorumluluğuna, İzmir Güney Cephesi ise 57'nci Piyade Fırkası sorumluluğuna verilmiştir.⁹⁹

1 Mayıs 1919 tarihinde 14'üncü Kolordu birliklerinin asker sayıları; 56'ncı Piyade Fırkası, 129 subay, 447 tüfekli piyade neferi, 12 makineli tüfek ve 61 makineli tüfek eri, 8 seri cebel 8 sahra topu ve 186 topçu neferinden oluşmaktadır. 61'inci Piyade Fırkası, 99 subay, 721 tüfekli piyade neferi, 12 makineli tüfek ve 56 makineli tüfek neferi, 8 seri cebel ve 8 sahra topu ile 201 topçu neferinden meydana gelmektedir.¹⁰⁰ 3'üncü ordu müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın 28 Mayıs 1919 tarihinde 2'nci Ordu Müfettişliğine ve 13'üncü, 15'inci, 20'nci Kolordulara gönderdiği yazıda işgallere sessiz kalınmaması, birliklerin sorumluluk bölgelerinde Milli Müfrezelerin teşkiline çalışmaları istenmiştir.¹⁰¹

Ayvalık'a giden kol 28 Mayıs 1919'da buraya asker çıkarma teşebbüsünde bulununca bölgede bulunan 172'nci Piyade Alay komutanı Kaimmakam Ali Bey, işgale karşı mukavemet göstereceğini Yunanlılara bildirmiştir. İşgal için iki piyade bölüğü ile bir Jandarma takımı gönderen Yunanlar direnişle karşılaşmış 28/29 Mayıs gecesi Yunanlılar askerlerini kıyıya çıkarmış ve çatışmalar yaşanmıştır.¹⁰² Daha sonra kuvvetlerini topçu takviyeli bir tabur piyadeye çıkarmışlardır.¹⁰³ 29 Mayıs sabahı yaşanan çatışmalardan sonra Türk birlikleri karargahı Muradeli karyesi olmak üzere Ayvalık'ın güneydoğundaki hakim tepelere çekilmişlerdir.¹⁰⁴ Ayvalık'ta Rum nüfusun

⁹⁹ Zeynel Levent, *Gayrinizami Harp (Harb-i Sagir) Teorisi ve Türk Gayrinizami Harp Tarihi*, (Nobel Yayınları, 2020), 234.

¹⁰⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 50, Gömlek: 62. (1 Mayıs 1335/1919)

¹⁰¹ Özalp, a.g.e., 37.

¹⁰² Özalp, a.g.e., 14-15.

¹⁰³ *Türk İstiklal Harbinde Bir Piyade Tümeninin Muharebeleri (61inci Piyade Tümeni)*, (Harp Akademileri, İstanbul, 1983), 10.

¹⁰⁴ Cevdet Kerim İncedayı, *İstiklal Harbi Garp Cephesi*, 20.

yoğun olması burada savunmayı zorlaştıracığından ağırlıklar geriye nakledilmiş, depolardaki 150 kadar silah halka dağıtılarak Kuvayı Milliye müfrezeleri meydana getirilmiştir.¹⁰⁵

Ayvalık dışında 1'inci Dünya Savaşı'nda kalma tahkimatları kullanarak savunma tertip etmiştir. 24 Mayıs'ta 61'inci Piyade Fırkası Komutan vekili Kaimmakam Rafet Bey tarafından Harbiye Nezareti'ne gönderilen raporda Ayvalık'a gelecek Yunan işgal kuvvetlerine karşı hazırlık yapıldığı bildirilmiş, alınan bilgilerin iletileceği aktarılmıştır.¹⁰⁶ 30 Mayıs'ta gelen cevapta Yunan kuvvetlerinin fazla olduğu bu nedenle İtilaf mümessilleri nezdinde teşebbüse geçileceği, müfrezenin emin noktaya çekilerek yalnızca keşif kollarıyla düşmanla teması muhafaza etmesi emredilmiştir.¹⁰⁷ Yine Harbiye Nezareti'nden 61'inci Piyade Fırkasının Soma'daki 188'inci Piyade Alayı Komutanı Akif Bey'e gönderilen emirde, Yunan kuvvetinin çokluğu karşısında 172'nci piyade alayının uygun bir mevzie çekilerek düşmanla temasını sadece keşif kollarıyla muhafaza edilmesi emredilmiştir.¹⁰⁸

172'nci Piyade Alayı'nın muharip ve gayri muharip kuvveti 500 nefer, Kozak nahiyesinde 3 ihtiyat zabiti ile 1 bölük milis kuvveti ile mevcut silahla 150 Kuvayı Milliye tertiplenmiştir. Buna karşı Yunan kuvvetleri başta bir bölük piyade, bir makinalı tüfek bölüğü ve Jandarma müfrezesiyle üç torpido himayesindeki birlikten ibaretken bu kuvvetlere ek olarak Girit alayından iki tabur piyade ve bir batarya top ile takviye edilmiştir.¹⁰⁹

Ayvalık Cephesi karşısında bulunan Yunan işgal kuvvetleri tahminen 400 piyade ve 2 makinalı tüfek. Dikili'de; Bir subay komutasında 50 piyade. Bergama'da; 400 piyade, 3 makinalı tüfek ve 2 cebel topu. Bergama güneyinde Reşadiye'de; 1 subay ve 20 er. Manisa'da; 2 tabur piyade, 30 süvari, 4 makinalı tüfek. Turgutlu'da; 400 piyade. Akhisar güneyinde Mihailli istasyonunda; 1 subay ve 20 er olarak tahmin edilmiştir.

Türk tarafının kuvvetleri ise yaklaşık olarak; Ayvalık'ta 150 mevcutlu 172'nci Piyade Alayı bu alayda da 24 Subay, 150 er bulunmakta ve bu alayın 1'inci taburu mevcut diğer iki taburu kadro halinde ve sadece bir makineli tüfek bölüğünden oluşan bir

¹⁰⁵ Süvari Yüzbaşı Ahmed *Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele*, yay. haz; İsmail Aka vd. İzmir (Akademi Kitabevi, 1993), 30.

¹⁰⁶ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 14, Gömlek: 150. (24 Mayıs 1335/1919)

¹⁰⁷ ATASE, İSH Kataloğu Kutu: 18, Gömlek: 26.(24 Mayıs 1335/1919)

¹⁰⁸ Özalp, a.g.e., 33.

¹⁰⁹ Özalp, a.g.e., 29.

kuvvete sahiptir¹¹⁰, iki makinalı tüfek ve 250 kadar Kuvayı Milliye efradı. Bergama karşısında; 100 mevcutlu 188'inci Piyade Alayıyla dört makinalı tüfek, 30 kadar süvari ve 300 kadar Kuvayı Milliye efradı. Akhisar ve Kayışlar'da; 30 er ve 50 kadar Kuvayı Milliye Efradı. Bandırma'da; Mülazım Halit Bey kumandasındaki 162'nci Ağır Topçu Bölüğü efradı piyade tüfekleriyle silahlandırılarak piyade haline getirilmiş ayrıca subay ve askerler ile takviye edilerek 200 mevcutlu bir müfreze vücuda getirilmiştir.¹¹¹

28 Mayıs 1919 tarihinde Batı Anadolu'daki birliklerin yeniden düzenlenmesi amacıyla 17'nci Kolordu lağvedilmiş ve kolordu komutan vekili Miralay Bekir Sami Bey, İstanbul'a çağırılmıştır. Aynı gün yayınlanan diğer bir emirle fırkasıyla irtibatı kesilen 172'nci Piyade Alayı ikinci bir emre kadar 61'nci Piyade Fırkası emrine verilmiştir.¹¹² Daha sonra 172'nci alayın mevcudunun 50 ere kadar inmesinden dolayı 61'inci piyade fırkasından bir alayla değiştirilip, Kaımmakam Ali Bey fırka emrine alınmıştır.¹¹³

Erkanı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa 29 Mayıs 1919 tarihinde yayınladığı tamimde Ayvalık'a çıkan Yunanlıların 1000 kişi olduğu ve Ayvalık'taki birliğin teması muhafaza ederek tepelere çekildiğini bildirmektedir.¹¹⁴

6 Haziran'da Balıkesir'e gelen 14'ncü Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa, Yunan ilerleyişini durdurmak ve Kuvayı Milliye'nin dağınıklığını gidermek için bölgeyi mıntikalara ayırmıştır. Buna göre;

- 1) Bayramiç Mıntıkası; Çanakkale-Ezine-Ayvalık askerlik şubeleri ile Akçay İskelesine kadar olan bölgeden Biga Asker Alma Dairesi Başkanı sorumludur.
- 2) Marmara Güneyi Sahil Kesimi Mıntıkası; Simav Çayı ile Çanakkale arasındaki sahil bölgesinden 61'inci Piyade fırkası sorumludur.
- 3) Ayvalık Mıntıkası; Akçay İskelesi, Ayvalık ve Güney kıyıları bu mıntika sorumluluğu altında olmak üzere bu mıntikadan 172'nci Piyade Alayı sorumludur.

¹¹⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 200, Gömlek, 163. (28 Mayıs 1335/1919); Hamdi Gürler, *Kurtuluş Savaşı'nda Albay Bekir Sami Günsav (Mayıs-Haziran 1919)*, (Genelkurmay Başkanlığı, Ankara, 1994), 67.

¹¹¹ Özalp, a.g.e., 14-15.

¹¹² ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 40, Gömlek: 74. (28 Mayıs 1335/1919)

¹¹³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 200, Gömlek: 163. (28 Mayıs 1335/1919)

¹¹⁴ Özalp, a.g.e., 16, Cilt 2 Belge: 10.

4) Soma Mıntıkası; Bergama-Akhisar-Gördes hattı kuzeyinden 61'inci piyade fırkasının 188'inci piyade alayı ve alay emrinde Kolordu süvari bölüğü sorumluydu, direk Kolordu'ya bağlanmıştır.¹¹⁵

14'üncü kolordu komutanı Mirliya Yusuf İzzet Paşa'ya bağlı olan 57'nci ve 61'inci Piyade Fırkalarının sorumluluk bölgelerinde Kuvayı Milliye teşkiline çalıştıkları anlaşılmaktadır. 61'inci Piyade Fırkası komutanı Miralay Kazım Bey komutasında Soma, Ayvalık, Akhisar, Salihli, Ödemiş ve Ahmetli mıntıklarında Kuvayı Milliye birlikleri teşkil edilmiştir. 57'nci Piyade Fırkası ise Miralay Mehmet Şefik Bey komutasında Aydın bölgesinde Kuvayı Milliye teşkiline girişmiştir.

2.2.1. Bergama Baskını ve 61'inci Piyade Fırkası

Artan Yunan işgalleri karşısında bulundukları konumları koruyan Türk kuvvetleri fırsat buldukları anlarda mukabil harekete geçmek suretiyle Yunan kuvvetlerinin Anadolu'yu işgallerinin kolaylıkla olmayacağını göstermiştir. Bu amaçla ilk önce Akhisar'da bulunan Yunan işgal kuvvetlerine karşı taarruz edilmek istenmişse Yunan işgal kuvvetlerinin bu kesimi boşaltmaları üzerine Bergama kesimindeki işgal kuvvetlerine baskın yapılması uygun görülmüştür.

1919 Haziran'ında Balıkesir'de konuşlu 61'inci Piyade Fırkasına bağlı 188'nci Piyade Alayı'nı teftiş eden 14'ncü Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa, Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti'ne destek vereceğini belirtip 188'nci Piyade alayından alınacak çekirdek bir kadroyu Soma istikametine sevk etmiştir. Yüzbaşı Kemal Bey (Kemal Balıkesirli) hatıratında 5 Haziran'da Balıkesir Belediye binası önünde toplanan halka yaptığı konuşmada işgale silahla karşı konulması gerektiğini söylemiş, halk kendisini milli komutan seçerek milli kuvvetler oluşturma yoluna gitmiştir.¹¹⁶ Halktan toplanan bu kuvvetlerin dışında 14'üncü kolordu komutanınca bu birlik 80 mevcutlu ve hafif makinalı tüfekte takviye edilmiştir.¹¹⁷

Bu birliğin maaşları ve giderleri bölge halkından sağlanacaktır¹¹⁸. Bu birlikten 50 er ve gönüllülerden oluşan 150 kişi ve 2 ağır makinalı tüfek Yüzbaşı Kemal Bey komutasında Soma'ya gitmişse de Soma'nın içine girmeyip ertesi gün Kırkağaç

¹¹⁵ *Türk İstiklal Harbinde Bir Piyade Tümenin Muharebeleri (61inci Piyade Tümeni)*, 11.

¹¹⁶ Kemal Balıkesirli, *İstiklal Savaşında Türk Benliği ile Sohbetlerim*, (İstanbul, Yörük Matbaası, 1971), 7-8.

¹¹⁷ a.g.e., 9.

¹¹⁸ Rahmi Apak, *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?* (Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1990), 58.

istikametine gitmek ve geceyi geçirmek için Bakırköy'e gitmişlerdir. Demiryolunun Fransız kontrolünde olması nedeniyle yaya olarak yapılan bu yürüyüş ile 10/11 Haziran'da Akhisar'da bulunan Yunan kuvvetlerini basmak için şafakla Akhisar'a gelmişlerdir. Ancak Yunan kuvvetlerinin asıl kuvvetlerinde ayrı kaldıklarından çekildiklerini öğrenince Bergama'ya gelen Yunan kuvvetinin Ayvalık'ın arkasını da tehdit etmesi gibi nedenlerle Bergama'ya gitmişlerdir. Ancak Bergama halkının isteksiz oluşu nedeniyle daha önce katılan 30 Bergamalı ve daha sonra katılan 20 kişilik grup dağılmıştır. Bu bölgeyi savunmak için Bakırçay üzerinde Eğrigöl Köprüsünde tertibat alan Yüzbaşı Kemal Bey çekilmek zorunda kalmıştır.¹¹⁹

Yüzbaşı Kemal Bey'in hatıralarında Yunanlılarla iş birliği halindeki Hamit Çavuş tarafından yakalanarak Yunan süvarilerine teslim edilmesi anlatılmakta ve bu anlatı da toplanan kuvvetlerin onun yokluğundan dağıldığından Yunanlıların Bergama'yı kolaylıkla işgal ettikleri belirtilmektedir.¹²⁰

Ayvalık'tan Binbaşı Cemal Bey komutasında Balıkesir, Soma ve Kırkağaç'tan gelen Kuvayı Milliye birlikleri, Akhisar'dan Parti Pehlivan ve Hafız Hüseyin Müfrezeleri ile Bergama'yı işgal eden Yunan 8'nci Girit Alayı'nın bir taburluk kuvvetine karşı Milli kuvvetlerin baskın yapması mümkün ve faydalı görülmüştür.¹²¹ Plana göre öncelikle Menemen ve Dikili yolları kesilerek kuzeyde Benligediği 172'nci Alay tarafından kapatılacaktır. Baskın sonucu bölgede Yunan kuvvetleri dağıtılmıştır. Yunan kuvvetleri Dikili ve Menemen istikametine doğru dağılmışlardır. Yunanlılar Menemen'de ve yollarına çıkan Müslümanlardan Bergama baskının intikamını almak için katliam yapmaktan çekinmemişlerdir.¹²²

61'inci Piyade Fırkası Komutanı Miralay Kazım Bey'in 18/19 Haziran 1919'da yazdığı raporda şehri geri almak üzere Dikili'ye çıkan ve 1000 kişi oldukları tahmin edilen Yunan kuvvetleri ile Kuvayı Milliye arasında çatışmalar yaşandığı bildirilmiştir. Gün batımında Dikili'nin 5 kilometre batısındaki Harbetepe Çiftliğine Yunan birliği geri çekilirken yollarındaki ekili arazilere ve mallara zarar vermiş oldukları belirtilmiştir. Reşadiye ve Güzelhisar bölgesinde Yunan birliklerine rastlanılmadığı gözlemlenmiştir. Aynı günlerde 14'üncü Kolordu komutanı Yusuf

¹¹⁹ Apak, *a.g.e.*, 64.

¹²⁰ Balıkesirli, *a.g.e.*, 11.

¹²¹ Apak, *a.g.e.*, 64.

¹²² Özalp, *a.g.e.*, 23.

İzzet Paşa'nın Bergama'ya geldiği de anlaşılmaktadır.¹²³ 61'inci Piyade Fırkası karargahının 18 Haziran'da Bergama'da tesis edilmek üzere gönderildiği bilgisi üzerine¹²⁴ Harbiye Nezareti'nden 14'üncü Kolorduya gönderilen emirde herhangi bir müdahaleye maruz kalmamak için 61'inci Piyade Fırkasının karargahının Bergama'ya gitmemesi emredilmiştir, ancak fırka karargâhı Bergama'da tesis edilmiştir.¹²⁵

19 Haziran günü Yunanlılar Bergama'ya iki alay askerle taarruz ederek bir alay kadar bir kuvvetle de Güney istikametinden Bergama'ya ilerlemektedirler. 188'inci piyade alayından toplanmış düzenli birlikler ile Kuvayı Milliye şehirde bulunan Kazım Bey eldeki 500 kişi, 4 makinalı tüfek ve az sayıdaki süvari ile gece yarısına kadar Yunan işgal kuvvetleri ile çatışmaya girmiştir. Miralay Kazım Bey, 14'üncü kolordu komutanlığına yazdığı raporda Bergama'nın bir kilometre batısında bir alay kadar tahmin olunan Yunan işgal kuvvetleriyle çatışmaların başladığı bildirilerek Yunan işgal kuvvetlerinin Bergama doğusundaki köprüleri geçmesi ve kuvvetlerin muhasarada kalması ihtimaline karşı gece yarısı Kınık – Soma istikametlerine çekildikleri bildirilmiştir. Kuvayı Milliye grupları da kuşatılmamak için Ahmetbeylik istikametine doğru çekilmiştir.¹²⁶

Bergama baskını sonrası İzmir'e gelen Yunan 1'inci Kolordu Komutanı General Nider, 21 Haziran 1919'da o sırada Paris'te bulunan Venizelos'a gönderdiği telgrafta Kuvayı Milliye'nin karşısındaki Yunan kuvvetlerinin zor durumda olduğu, bir fırka daha gönderilmezse İzmir'in tehdit altında kalacağını bildirmektedir. Ayrıca dikkat çeken bir olayda Nider'in işgalin genişlemesi amacıyla öne sürdüğü Türk teşkilat merkezlerine karşı önlem alınması istediğidir.¹²⁷

¹²³ Özalp, *a.g.e.*, 25, *Cilt 2* Belge: 33.

¹²⁴ ATASE İSH Kataloğu Kutu; 86, Gömlek: 126. (21 Haziran 1335/1919)

¹²⁵ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 40, Gömlek: 172. (19 Haziran 1335/1919)

¹²⁶ Özalp, *a.g.e.*, 26.

¹²⁷ Süvari Yüzbaşı Ahmet, *a.g.e.*, 73.

Tablo 2.1. 25 Haziran 1919’da Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanının Paris’teki Venizelos’a Gönderdiği ve Gerçekte Olan Türk Kuvvetleri ¹²⁸

Cepheler	Yunan İddiası	Türk Kayıtları
Soma	3000 Silahlı	500 Silahlı
Salihli	3000 Silahlı	500 Silahlı
Denizli	10000 Silahlı	1000 Silahlı
Akhisar	5000 Silahlı	300 Silahlı
Bergama	3000 Silahlı	600 Silahlı
Bozdağ	3000 Silahlı	200 Silahlı
Balıkesir	10000 Silahlı	700 Silahlı
Edremit	-	300 Silahlı
Aydın	3000	1500 Silahlı
Toplam	40.000	5600

Yunanlılar yukarıdaki kuvvetlerin dışında Türkler de 47 top ve mitralyözün de var olduğu iddia etmiştir. Bu sayıların abartılmasında Yunanlıların işgal sahalarını genişletmek istemesi etkili olduğu ve İtilaf mümessillerinin ikna edilmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır. 14’üncü kolordu ve 23’üncü piyade fırkasına ait toplar da henüz teşkilatlı olmadığından istifade edilememiştir.¹²⁹

Bergama’nın ikinci kez Yunan işgal kuvvetleri tarafından işgalinden sonra Türk kuvvetleri cephelerini bölgelere ayırarak sorumluluk sahaları tayin etmiştir. Kolordu erkanı harbi Hayrullah Bey ile Soma’ya gelen 14’üncü Kolordu komutanı Mirliya Yusuf İzzet Paşa Kınık – Soma yolu üzerinde 61’inci Piyade Fırkası komutanı Miralay Kazım Bey ile görüşmüştür. Miralay Kazım Bey, Bergama muharebesi sonrasında dağılan birliklerden toplayabildiği 70 kişilik bir müfreze ile Bergama yönüne doğru tertibat alındığı kolordu komutanına bildirmiştir.¹³⁰

Bu dönemde toplanan Paris Barış Konferansı’ndan umutlu olan Osmanlı devlet adamları, Osmanlı Devleti aleyhine bir cereyana mahal vermemek için Harbiye Nezareti’nce 14’üncü Kolordu ve 61’inci Piyade Fırkasına gönderilen şifreyle Kuvayı Milliye taarruzlarının durdurulması talimatı verilmiştir.¹³¹ Ancak Osmanlı devlet adamlarının düşüncelerinin aksine konferansta İtilaf devletleri Osmanlı devleti temsilcilerini dinlememiş ve kendi şartlarını dayatmıştır. 23 Haziran 1919’da İzmir’in

¹²⁸ *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2’nci Cilt, 1’inci Kısım*, (Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1963), 148

¹²⁹ Sv. Yzb. Ahmet, *a.g.e.*, 74.

¹³⁰ Özalp, *a.g.e.*, 28.

¹³¹ Özalp, *a.g.e.*, 32.

çevresi esas alınarak kuzey, güney ve doğu cepheleri teşekkül edilerek kuvvetlerin sevk ve idaresinde tek bir merkezin esas alınması amaçlanmıştır. Bu çerçevede İzmir kuzey cephesi, 61'inci piyade fırkasına bağlı olarak;

Ayvalık bölgesinde 172'nci Piyade Alay komutanı Kaimmakam Ali Bey komutasında düzenli birlikler ve eski Edremit mutasarrıfı Köprülülü Hamdi Bey komutasında Kuvayı Milliye müfrezelerinden 500 ila 600 kişilik bir birlik bulunmaktadır. Düşman kuvvetleri ise bir alay kadardır.¹³²

Soma cephesinde Türk kuvvetleri 188'inci piyade alay komutanı Kaimmakam Akif Bey komutasında Kınık – Soma arasındaki sırtlarda konuşlu 700 kişiden oluşmaktadır. Bu cephedeki Yunan işgaller kuvvetleri ise Bergama'da ve Kınık'ta birer alaydan oluşan toplam iki alay kadar kuvvetleri bulunmaktadır. Akhisar cephesinde Türk kuvvetleri ile Binbaşı Hüseyin Bey'in emrindeki 188'inci piyade alayından müfreze ile 250 kişilik Kuvayı Milliye efradı ile Bergamalı Adem Bey komutasında 300 kişiden oluşan milli müfrezeden toplamda 800 kişilik kuvvetten meydana gelmektedir. Bu cephe kesimindeki Yunan işgal kuvvetleri bir tümen kadardır. Akhisar – Salihli arasında tertibat almışlardır.¹³³

25 Haziran 1918'de 61'inci Piyade Fırkası komutanı miralay Kazım Bey'e gelen İngiliz mümessili Yüzbaşı Hadkinson'un Bandırma, Balıkesir ve sair havali de Manisa'yı kurtarmak için toplanan milis kuvvetlerin Türkler aleyhine olacağı düşüncesiyle bunun önüne geçilmesini istemiştir.¹³⁴

28 Haziran'da Yunan süvari kıtaatının keşif maksatlı Cumalı köyüne gelmiş ve çıkan çatışma sonucunda geri çekilmiştir. Temmuz ayına kadar birkaç el değiştirme ve keşif maksatlı çatışmalar dışında cephe bölgelerinde sükûnet hakimdir. Yunan kuvvetleri halkın mücadele şevkini kırmak ve Yunan ordusunun güçlü olduğu halka göstermek için 10 Temmuz'da Soma'da, 11 Temmuz'da Soma, Ayvalık ve Akhisar'da keşif taarruzları yapmış, 16 Temmuz'da Ayvalık'ta iki bölük kuvvetle keşif taarruzları yapmışlardır.¹³⁵

Ağustos 1919'da 14'üncü kolordu Tekfurdağı'ndaki 55'inci Piyade Fırkası, Bursa'daki 56'ncı Piyade Fırkası, Balıkesir ve Bandırma'da konuşlu 61'inci Piyade

¹³² Sv Yzb. Ahmet, *a.g.e.*, 73,

¹³³ TSK Tarihi 2/1, 164.

¹³⁴ ATASE İSH Kataloğu, Kutu:16, Gömlek; 98 (25 Haziran 1335/1919)

¹³⁵ Özalp, *a.g.e.*, 36.

Fırkasından oluşmaktadır.¹³⁶ Harbiye Nezareti'nin 30 Eylül 1919 tarihli emriyle 14'ncü Kolordu'ya bağlı bulunan 55'inci Piyade Fırkası 1'inci Kolordu'ya, 56'ncı Piyade Fırkası 14'üncü Kolordu'ya bağlanmıştır. 28 Mayıs 1919'da 61'nci Piyade Fırkasına bağlanan 172'nci Piyade Alayı tekrar 56'ncı Piyade Fırkasına bağlanmıştır.¹³⁷ 13 Kasım tarihinde verilen emirle cephede yıpranmış olan alayın 61'inci piyade fırkasından bir alayla değiştirilmesi emredilmiştir.¹³⁸

2.2.2. Batı Anadolu'nun Cephelere Bölünmesi ve 61'inci Piyade Fırkası

Sivas Kongresi kararıyla 9 Eylül 1919'da Batı Anadolu Umum Kuva-yı Milliye Kumandanlığına atanan Ali Fuat Paşa kuvvetlerin dağılık olması nedeniyle kuvvetleri tek elden yönetimi hayata geçirilememiştir. Bunun üzerine Miralay Refet Bey Heyeti-i Temsiliye kararıyla Afyon'da konuşlu 23'ncü ve Aydın'da konuşlu 57'nci Piyade Fırkalarının komutanlıklarının tek elden sevk ve idaresi Batı Anadolu'ya gönderilmiş ve Mart 1920'ye kadar bu görevde kalmıştır.¹³⁹ Kısacası Balıkesir, Nazilli ve Alaşehir gibi bölgesel kongrelerdeki bölgesel kurtuluş çabası Sivas Kongresi kararlarıyla ulusal kurtuluş çabalarına dönmüş ve tek bir merkezden kontrol edilmeye çalışılmıştır.¹⁴⁰

Eylül 1920 tarihinde Yunan işgal kuvvetleri İzmir merkez olmak üzere General Nider komutasındaki 1'nci Kolordu'ya bağlı 1'nci, 2'nci ve 13'ncü Tümenler ve 9'ncü sahra topçu alayından ve İzmir Rumlarından oluşturulan İzmir Tümeni ile Adalar halkından oluşan Adalar tümeninden ve İzmir Muhafız taburundan oluşmaktadır. 1'nci Tümen Albay Zafiriyyu komutasında 4'ncü ve 5'nci Piyade alayları ve 1/38 Evzon alaylarından oluşmakta ve Aydın'da konuşlu bulunmaktadır. 2'nci Tümen Tümgeneral Nikoloas Vlaskopulos komutasında Bayındır'da bulunmakta ve 7'nci, 34'ncü Piyade alayları ve dağ topçu taburundan oluşmaktadır. 13'ncü Tümen Tümgeneral Yakovos Negrepontis komutasında Manisa'da 2'nci, 3'ncü piyade, 5/42'nci Evzon alaylarından ve dağ topçu taburundan oluşmaktadır. Adalar Tümeni Albay Herolombos Gerulis komutasında Bergama'da konuşlu olup 5'nci ve 6'nci Adalar Alaylarından ve 1'nci, 2'nci dağ topçu taburlarından oluşmaktadır. İzmir Tümeni ise Tümgeneral Aleksandros Mazarakis komutasındaki 27'nci Piyade Alayı, 2 tabur eksikli 8'nci Girit ve 28'nci Piyade

¹³⁶ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 25, Gömlek: 120 (Ağustos 1335/1919)

¹³⁷ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2'nci Cilt 2'nci Kısım*, (Genelkurmay Başkanlığı, Ankara, 1968), 107.

¹³⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 31, Gömlek: 26 (13 Kasım 1335/1919)

¹³⁹ *TİH* 2/2, 108.

¹⁴⁰ Koltuk, *a.g.e.*, 40-41.

alayları ile 1'nci Dağ Topçu taburundan oluşmakta ve Buca'da konuşlu bulunmaktadır.¹⁴¹

İtilaf Devletleri arasında yaşanan sorunların çözümü, Türk ve Yunan işgal kuvvetleri arasında bir hattın tesisi amacıyla harekete geçilmiş ve İngiliz generalin Milne'nin önerisiyle kendi adıyla anılan hat tesis edilmiştir. Bu hatta Yunanlılar savunmaya elverişli noktalarda bulunmaları dikkate alınarak hareket edilmiştir. Türk kuvvetlerinin ordu birliklerince desteklenen "eşkıya" çetelerinden oluştuğunu ve bu kuvvetlerin Yunan işgalini önlemek ve Yunanlıları Anadolu'dan çıkarmak için ant içtiklerinden bahisle bunların İstanbul hükümeti kontrolünde olmadıklarını bu nedenle taktik bir savunma hattının her iki tarafı da durdurabileceğini bildirmiştir. Ayrıca Türklerin Yunan işgalini sonlandırma, Yunanlılarında Venizelos'un istediği hattı tutmak istediğini Yunanlıların geri çekilmelerinden İtilaf Devletlerini sorumlu tutacağını aktarmaktadır.

2 Kasım 1919'da İtilaf Devletlerince General Milne tarafından çizilen bir hat çerçevesinde taraflara bu hattı geçmemeleri ve birbirlerine saldırmamaları söylenmişse de iki tarafta bunu dinlememişti.¹⁴² 19 Kasım 1919'da bölgesindeki Kuvayı Milliye unsurlarının durumunu değerlendirmek üzere toplanan kongrede 56'ncı Piyade Fırkası kumandanı Miralay Bekir Sami Bey'in etkisiyle Redd-i İlhak Cemiyeti adını Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olarak değiştirmiştir. Bu kongre kararlarıyla Milne Hattının kabul edilemeyeceği, Sivas Kongresi kararlarına bağlı kalınacağı ve Yunan işgali bitene kadar mücadelenin devam edeceği kabul edilmiştir.¹⁴³ Kuvayı Milliye döneminde halkın orduya karşı bakışında Balkan Savaşları ve 1'inci Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kanaat hakimdir, birincisi ordu yenilmiş ve kadroları yok denecek kadar azdır ve ikincisi halkın orduya güveni yoktur. Böyle bir vaziyette halk orduyu sevmemekte ve güvenememektedir. Kuvayı Milliye'nin işgallere karşı mahalli bir savunma maksadı da vardır. Anadolu'daki Kuvayı Milliye hareketi düzenli ordu tarafından ele alınana kadar büyük bir rol oynamıştır.¹⁴⁴

Yüksek Konsey'deki görüşmelerden sonra General Milne'nin görüşüne katılmış ve bu durum 3 Kasım 1919'da Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya bildirilmiştir. Bildiri de bu

¹⁴¹ *TİH* 2/2, 118.

¹⁴² Rahmi Apak, *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?*, 123.

¹⁴³ Koltuk, *a.g.e.*, 35.

¹⁴⁴ Türkmen, *a.g.e.*, 168.

hattın sınırları Ayvalık'ın Yunan işgaline bırakılıp Hacıosman'dan doğuya doğru Mandra Dağı'na oradan Akmaz dağı'nın güneyi ve Sarıtaş, Kumçay, Kestelli, Sart, Bademiye, Umurlu ile Büyük Menderes'in kuzeyi ile Selçuk'ta Ege sahilinde bitmekte olduğu bildirilmiştir.¹⁴⁵ Ayrıca Umurlu-Aydın bölgesinde nehir ağzları ve demiryolunun İtilaf kuvvetlerince işgal edileceği ve burada bulunan Türk kuvvetlerinin 3 kilometre doğuya çekilmelerinin sağlanması için Harbiye Nazırının emir vermesi istenmektedir. Cemal Paşa cevabında Yunan zulmünün hala hatıralarda taze olduğunu ve Türk kuvvetlerinin çekilme emrini kabul etmelerinin zor olduğunu, bu kararın hükümetçe kabul edilmedikçe astlarına herhangi bir emir vermeyeceğini bildirmiştir. Damat Ferit Paşa teklifinde taraflar arasında 1,5 kilometrelik bir boşluğun oluşturulmasını ve bu 1,5 kilometrelik alanda İtilaf askerlerinin olmasını, ayrıca Yunanlıların takviye getirmemeleri ve topçu ateşinin kesmelerini istemiştir. Yunanlılar ise bu hattın kendilerine karşı bir komplo olduğunu ve Türklerin bu hattın gerisinde teşkilatlanmalarına fırsat sağlayacağını iddia etmişlerdir. General Milne Yunanlılara Türklerin taarruz etmeleri durumunda 3 kilometrelik takip mesafesi ile sınırlı olmak ve mevzilere geri dönmek kaydıyla sınırlı hedefli taarruz hakkı tanımıştır. Yunanlılar bu karardan sonra sınırlı hedefli taarruz, taciz ve eldeki yerleri korumaya çalışmışlardır.¹⁴⁶

16 Kasım'da Heyet-i Temsiliyenin Harbiye Nezareti'ne teklif ettiği bölgenin 3 cepheye ayrılması fikri Harbiye Nezareti'nce uygun görülmüştür.¹⁴⁷ Heyet-i Temsiliye kararıyla Mustafa Kemal Paşa 16 Kasım 1919'da 61'nci Piyade Fırkası komutanı Kazım Bey'e gönderdiği mesajda milli kuvvetlerin teşkilatlanmasını, teşkilatlanmanın tamamlanmasının ardından Kuvayı Milliye birliklerinin ordu birliklerince desteklenmesi istenmektedir. İlgili talimatla 61'nci Piyade Fırkası bölgesinde Milli Akhisar-Nişancı, Milli Soma, Milli Ayvalık Alayları ile bağımsız bölükler kurulmuştur.¹⁴⁸

Batı Anadolu bölgesinde faaliyet gösteren Kuva-yı Milliye birliklerinin düzenli birliklerde oldukları gibi bölük, tabur, alay gibi birlik formları haline getirilmeye çalışılmıştır. Bu birliklerin yapısı itibarıyla alay ve tabur komutanları bölge ileri

¹⁴⁵ Fahri Belen, *Askeri, Siyasi ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı*, 85.

¹⁴⁶ *TİH* 2/2, 124.

¹⁴⁷ *a.g.e.*, 111.

¹⁴⁸ *Türk İstiklal Harbinde Bir Piyade Tümeninin Muharebeleri (61inci Piyade Tümeni)*, (Harp Akademileri, İstanbul, 1983), 13.

gelenleri ve çete reislerinden, alay ve tabur komutan yardımcısı, takım, bölük komutanları subaylardan seçilerek hem kontrollerinin sağlanması hem de daha etkin kullanılması amaçlanmıştır. 61'inci piyade fırkası bölgesinde de Aralık 1919'da bu kuvvetlerin bu şekilde düzenlenmesi yoluna gidilerek, ihtiyaçları kongre heyetleri ve bu kongrelerde alınan karar gereği levazım kısımları, menzillerden sağlanmaktadır. Mıntıka komutanlıkları subaylarda olmak üzere,

1. Ayvalık mıntıkasında Kaimmakam Sait Bey, Ayvalık milli alay komutanlığına Pelitköylü Mehmet Bey.
2. İvrindi mıntıka komutanlığına Yüzbaşı Halit Bey,
3. Soma mıntıkası komutanlığına erkan-ı harp Yüzbaşı Kemal Bey, milli alay komutanlığında Kırkağaçlı Emin Efendi
4. Akhisar mıntıkası komutanı Kaimmakam Sabri Bey, milli alay komutanlığına da Hafız Hüseyin Bey getirilmiştir.¹⁴⁹

Mondros Mütarekesinden sonra ordu birlikleri dağınık ve malzemeleri eksik ve yetersizdir. Bunların sadece bir cephe üzerine yığılması zordur. Ancak bunların dağınık durmalarından ziyade tek elden yönetilmesi de gerekmektedir. Batı Anadolu'daki birlik kesimleri daha önceden de cephelere bölünmüş İzmir merkez alınarak kuzey, doğu ve güney cepheleri fırka komutanları emrinde olarak teşkil edilmiştir. Bu yeni teşkilat ile bu kesimdeki birliklerin de Heyet-i Temsiliye'ye bağlı olarak tek bir elden sevk ve komutasının sağlanması amaçlanmıştır.

Umum Kuva-yı Milliye komutanı Ali Fuat Paşa'nın emri altında bulunan 61'inci Piyade Fırkası Komutanı miralay Kazım Bey komutasında İzmir Kuzey Cephesi oluşturulmuştur. Ayvalık-Gediz ırmağı kuzeyindeki bölgeyi kapsayan İzmir Kuzey Cephesi 2500 mevcutlu 61'inci Piyade Fırkası ile 2000 kişilik Kuvayı Milliye müfrezelerinden oluşacaktır. İzmir Kuzey Cephesi de Ayvalık, İvrindi, Soma ve Akhisar kesimlerine ayrılacaktır.¹⁵⁰

İzmir Doğu Cephesi ise Kuvayı Seyyare komutanı Çerkez Ethem'in kontrolündeki 68'inci Piyade Alayından 500 kişi ile 200 kişilik Çerkez Ethem-Sarı Efe müfrezelerini barındırmaktadır.

¹⁴⁹ Özalp, a.g.e., 73.

¹⁵⁰ TİH 2/2, 111.

İzmir Güney Cephesi ise biri Gediz-Küçük Menderes arasında, ikincisi Küçük ve Büyük Menderes ırmaklarının kuzeyinde ve üçüncüsü Büyük Menderes-Söke arasında bulunan üç gruptan oluşmaktaydı. Demirci Mehmet Efe ve 57'inci Piyade Fırkası komutanı Miralay Şefik Bey komutasında olan bu kısımda 57'inci Piyade Fırkasından 2500 kişi, Kuvayı Milliye'den 2100 kişi bulunmaktadır. Bu kuvvetler toplamda 3 cephe halinde General Milne'nin çizdiği hat boyunca savunma yapmaktadır.¹⁵¹

Batı Anadolu'daki kuvvetlerin bir komutan etrafında toplanması 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılması ve 22 Haziran 1920'deki Yunan saldırılarından sonra bu cephenin çökmesiyle olacaktır.¹⁵²

Kasım 1919'da 14'ncü Kolordu'nun karargâhı Bandırma'da olmak üzere 56'ncı Piyade Fırkası karargâhı Bursa'da bulunmaktadır. 61'nci Piyade Fırkası karargâhı, 188'nci piyade alayı ve bu alayın 1'nci taburu ile 61'nci topçu alayı ile istihkam ve süvari bölükleriyle telsiz takımı Balıkesir'de bulunmaktadır. 188'nci piyade alayının 3'ncü taburu Soma'da, 188'nci alayın 2'nci taburu Akhisar'da, 189'ncü piyade alayı Bandırma'da, 190'ncü Piyade alayı da Balıkesir'de bulunmaktadır. 14'ncü Süvari alayı bölükten meydana gelmekte ve Akhisar bölgesinde konuşlu bulunmaktadır. Bir bataryası Balıkesir'de konuşlu 14'ncü Topçu Alayı Susurluk'ta konuşlu bulunmaktadır.¹⁵³

Ayvalık'ta bulunan 172'nci Piyade Alayı Balıkesir'e çekilmiş, 189'ncü Alay, Ayvalık'ta Yunanlılarla teması muhafaza etmektedir. Geri kalan birlikler de barış dönemi kışlarına çekilmişlerdir.¹⁵⁴ Aralık 1919'da Türk kuvvetleri 61'inci Piyade Fırkası İzmir Kuzey Cephesinde, 23'üncü Piyade Fırkası İzmir Doğu, 57'nci Piyade Fırkası da İzmir Güney Cephesinde konuşlu bulunmaktadır. 61'nci Piyade Fırkası karargâhı ve 188'nci alayının 1'nci taburu Balıkesir'de, 188'nci alayın 2'nci taburu Akhisar ve 3'ncü taburu da Soma'da bulunmaktadır. Milli Müfrezeler de Bergama bölüğü Bölcek ve güneyinde 56'ncı Piyade Fırkasının 172'nci Piyade Alayı da Muratlı Kuzeyinde bulunmaktadır. 61'nci Piyade Fırkası karşısındaki Yunan kuvvetleri ise karargâhı Ayvalık'ta olan Adalar Tümeninin 6'ncı Alayı Dağıstan, bir bataryası Bergama'da olan 2'nci Dağ Topçu taburu, 4'ncü Adalar Alayı Ayvalık'ta ve bir taburu

¹⁵¹ Celal Erikan, *Türk Kurtuluş Savaşı Tarihi*, yay haz: Rıdvan Akan. (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018. İstanbul), XVIII-XIX.

¹⁵² Koltuk, *a.g.e.*, 109.

¹⁵³ *TİH* 2/2, 111-112.

¹⁵⁴ *TİH* 2/2, 112.

Muratlı'da 172'nci Piyade alayı karşısında bulunmaktadır. Yunan kuvvetlerinin Temmuz 1919'da kuvvetlerini 5 fırkaya kadar çıkarmış olmaları, İzmir'de kesin bir ilhakını amaçladıklarını göstermektedir. Aralık 1919'dan Mart 1920'ye kadar İzmir Kuzey Cephesinde Türk ve Yunan kuvvetleri arasında bulundukları bölgelerde baskın, taciz dışında ve birkaç el değiştirme dışında çatışma olmamıştır. Ancak İzmir'in Yunanlılarca 14 Ocak 1920'de ilhak edileceği söylentisi üzerine bölge hareketlenmiştir.¹⁵⁵

2.2.3. 1'inci Anzavur İsyanı ve 61'inci Piyade Fırkası

Ahmet Anzavur, Biga'da dünyaya gelmiştir. Kız kardeşinin II. Abdülhamid'in sarayında cariye olması ona devlet memurluğunu getirmiştir. Alaylı olarak Jandarma subaylığı yapmıştır. Bakırköy Jandarma karakolu komutanıyken görevini suiistimal ettiği için Konya ve Kütahya'ya gönderilmiştir. Jandarma binbaşı rütbesiyle emekli olmuştur, 1'inci Dünya Savaşı sırasında Biga'da oturmuş, yarış atı yetiştirmekle meşgul olmuştur. 17 Haziran 1919'da İzmit sancağı mutasarrıfı olarak atanmıştır.¹⁵⁶

Bölgenin demografik yapısını Türk, Pomak, Çeçen, Çerkez, Kumuk, Arnavutlar gibi Müslüman unsurların yanı sıra Ermeni ve Rum gayrimüslim azınlıkta oluşturmaktadır. Çerkezler üzerinde olan etkisi göz önüne alındığında İngilizlerin Millî Mücadele aleyhine isyana sevk edebilmesi için aradığı adamdır. Ayrıca stratejik Çanakkale Boğazı'nın da Kuvayı Milliye'den temizlenmesi ve tampon bölge oluşturulması amacıyla iki kez Biga'da bir kez de Marmara'nın doğusunda, Sakarya ve Hendek bölgesinde isyan etmiştir, isyanlarının geliştiği bölgelere bakılırsa bu bölgelerin Kuvayı Milliye'nin yan ve gerileri olduğu görülmektedir. Bu dönemde Meclis-i Mebusan için seçimlerin olacağı ve Damat Ferid hükümetinin düşmüş olması göz önüne alındığında Damat Ferid'in neden Anzavur'u koruduğu da anlaşılmaktadır.¹⁵⁷

Bölgedeki etnik yapı dışında asker kaçakları, eşkiyalar ve bölgedeki etnik sürtüşmeler sonucu çeteler ortaya çıkmaya başlamıştır. Her etnik grup kendi çetesi tarafından korunur hale gelmiştir. Çeteler adam kaçırmaya, yol kesme, zenginleri haraca bağlama, cinayet gibi yollara sıklıkla başvuruyor ve kendi unsurlarınca himaye görüyordu. Asayişsizliğin arttığı bölge de hükümet zaten mütareke ile diğer sınıflar gibi sayısı

¹⁵⁵ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 20, Belge; 511.

¹⁵⁶ Özcan Mert, Anzavur'un Biga'da İlk Ayaklanmasına Ait Belgeler, *Belleten*, Cilt LVI, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 848.

¹⁵⁷ *TİH* 2/2, 284.

azaltılmış, silahları toplanmış ve terhis edilmiş olan jandarma da iş yapamaz hale gelmiştir.

Ahmet Anzavur, 25 Ekim 1919'da Gönen ve Manyas civarında Kuvayı Milliye aleyhine olduğu söyleyerek adam toplaması eşkıya Kadir namıyla bilinen Hacı Yakup'tan da destek alarak isyana kalkışması üzerine, bu hareketlerinin engellenmesi için emir verilmiştir.¹⁵⁸ Ahmet Anzavur'un kötü niyetini bilindiği için 3 Kasım 1919'da Bursa'dan 174'ncü piyade alayı komutanı Kaimmakam Rahmi komutasında altı subay, bir doktor ve yüz altmış dokuz erden oluşan birlik hareket etmiştir. 4 Kasım 1919'da Karacabey'e sabah giren birlik asileri dağıtmayı başarmıştır.¹⁵⁹

3/4 Kasım 1919 gecesi 188'inci Piyade Alayı'nın 1'inci taburundan teşkil edilip Anzavur'un üzerine gönderilen altmış beş mevcutlu piyade bölüğü ile iki makineli tüfek, Anzavur'un Susurluk'u tahliye etmesi nedeniyle geri dönmüştür. Anzavur'un adamları Balıkesir'den Bandırma'ya gidiş istikametinde Göbel köyü yakınlarında 7 askeri arabayı çevirmiş, atları almış ve aralarında Ahmet Anzavur'un oğlunun da içinde bulunduğu 20 kişiyi burada bırakmıştır.¹⁶⁰

5 Kasım 1919'da Kaimmakam Rahmi Bey'i birliğinden bir subay ve yirmi beş erden oluşan birlik Hayırsızhan – Uluabat arasında telefon direklerini onarıırken asilerin saldırısına uğramış subay ve erlerden bazıları esir düşmüştür.¹⁶¹ Bölgedeki kuvvetler zayıf ve hareket alanları kısıtlı olduğundan isyanlara yetişmekte zorluklar çekilmiştir. 5 Kasım 1919'da Edremit eski Mutasarrıfı Köprülülü Hamdi Bey, Manyas'a giderek Ahmet Anzavur'u ikna etmeye çalışmış ve görünüşte Anzavur ona hak vermiştir. Böyle yaparak zaman kazanmaya çalıştığı daha sonra anlaşılmıştır. Anzavur daha da ileri giderek gerekirse cepheye gitmeyi daha teklif etmiştir. Köprülülü Hamdi Bey, Balıkesir'e dönüşünde durumu Kazım Bey'e bildirmiş o da 6/7 Kasım 1919'da Kolordu'ya Anzavur'un düşüncelerini aktarmış ve artık endişe edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁶² 56'ncı Piyade Fırkası komutanı miralay Bekir Sami Bey, Anzavur ile görüşen bu heyetin aldatıldığı ve Anzavur'un faaliyetlerine karşı 174'üncü piyade

¹⁵⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu:40, Gömlek: 19 (25 Ekim 1335/1919)

¹⁵⁹ *Türk İstiklal Harbinde Bir Piyade Tümeninin Muharebeleri (61inci Piyade Tümeni)*, (Harp Akademileri, İstanbul, 1983), 14.

¹⁶⁰ *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi VI'ncı Cilt Türk İstiklal Harbinde İç İsyanlar*, 14.

¹⁶¹ *Miralay Bekir Sami Günsav'ın Milli Mücadele Anıları*, yay. haz. Muhittin Ünal, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019), 334.

¹⁶² *Türk İstiklal Harbinde Bir Piyade Tümeninin Muharebeleri (61inci Piyade Tümeni)*, (Harp Akademileri, İstanbul, 1983), 14.

alayının teyakkuz halinde bulunmasını istemiştir.¹⁶³ Ahmet Anzavur, miralay Bekir Sami Bey öngörülerini haklı çıkartarak teşkilatlanmaya devam etmiş ve güçlerini toplamaya başlamıştır. Kolordu komutanı miraliva Yusuf İzzet Paşa'nın denetleme için Salihli'de olduğu bir sırada kışlayı yağmalamış, toplara el koymuştur. Anzavur 13 Kasım 1919 günü Susurluk'a bir müfreze bırakarak Susurluk-Balıkesir yolu üzerindeki Demirkapı'ya hareket etmiştir. Durum hakkında bilgi alan 61'nci piyade fırkası komutanı Kazım Bey, Ahmet Anzavur'un Balıkesir'e girmesini engellemek için 14 Kasım 1919'da topladığı kuvvetlerle Demirkapı istikametinde yola çıkmıştır. 174'üncü Piyade Alayının 1'inci taburunun Bandırma'ya sevk edildiği haberini alan miralay Kazım Bey inisiyatif alarak bu taburun Demirkapı'ya hareket etmesini emretmiştir.¹⁶⁴ 16 Kasım 1919'da Demirkapı Muharebesi'nde Kaimmakam Rahmi Bey ve miralay Kazım Bey'in iki ateşi arasında kalan Ahmet Anzavur yenilmiş ve kaçmıştır. Ahmet Anzavur'un bu muharebede kaybı 10 ölü ve 40 yaralıdır. Kuvayı Milliye'den 8 er şehit olmuştur. Takip Harekâtı 16/17 Kasım gecesi Anzavur Ahmet adamlarıyla kaçarken Dereyikebir köyü yakınlarında Kuvayı Milliye'ye bağlı 20 kişilik bir müfrezesine denk gelmiş ve çatışmada atı yaralanmışsa da kaçmayı başarmıştır.¹⁶⁵

19/20 Kasım'da Salihli'den yüz elli atlısıyla gelen Çerkez Ethem kolordu komutanlığınca Tenkil kuvvetleri komutanı Kaimmakam Rahmi'nin yardımcısı sıfatıyla takip harekâtına katılmıştır. 21 Kasım'da Çerkez Ethem Susurluk'a gelmiştir. Ahmet Anzavur'da 22 Kasım'da Gönen'e gelerek telgrafhaneyi basarak 14'üncü Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa ve Çerkez Ethem'e tehdit dolu ifadelerle bir telgraf çekmiştir. Ahmet Anzavur yağma vaadiyle çevresine yüz otuz kadar silahlı adam toplamayı başarmıştır. 24 Kasım'da Susurluk'tan yola çıkan Çerkez Ethem 25 Kasım'da Gönen'e varmış Ahmet Anzavur'da Bayramiç köyüne çekilmiştir. Çerkez Ethem'in peşi sıra yaptığı taarruzlara dayanamayan Anzavur on kadar ölü bırakarak kaçmıştır. 27 Kasım'da 390 er ve 24 subaydan oluşan Kaimmakam Rahmi Bey müfrezesi Gönen'e gitmek üzere Aksakal istasyonuna gelmiştir. Sığırcı'ya yaklaştıkları zaman karşılarına çıkan elli kişilik atlı grubu Çerkez Ethem'in adamları sanmışlar ancak bunları isyancılar olduklarını anladıklarında topu indirtmişse de başarılı olamamıştır. Sığırcı'dan Karacabey'e maiyetiyle birlikte kaçan Ahmet

¹⁶³ Miralay Bekir Sami Günsav'ın Milli Mücadele Anıları, 348.

¹⁶⁴ a.g.e., 356.

¹⁶⁵ TİH 6, 21

Anzavur, bu müfrezece takip edilmemiştir. Takip ve tenkilde bir plan ve koordinasyonun olmayışı büyük sorun olmuştur. Çerkez Ethem kuvvetlerince takip edilen asiler Mustafa Kemal Paşa'ya (Nif) sığınmak istemiş ancak gönüllülerden toplanan halk, on bir subay ve yüz on erden oluşan askeri birlik onu ilçeye almamıştır. Mustafakemalpaşa'nın on iki kilometre doğusundaki Söğütalanı köyüne sığınmıştır.¹⁶⁶

Daha önceki koordinasyonsuzluğun sıkıntısını hisseden Kaimmakam Rahmi Bey, Çerkez Ethem'le ortak hareket etmek ve Ahmet Anzavur'u Söğütalanı köyünde yakalamak için elindeki kuvvetleri arabalara bindirerek bölgeye taşımıştır. Ancak bölgeyi iyi bilen Ahmet Anzavur bir gedikten kaçmayı başarmıştır. 2/3 Aralık 1919'da Sultançayırı'na geldiğinde yanında sadece altı ile yedi kişi kalmıştır. Demirkapı yenilgisine rağmen mukavemete devam eden Ahmet Anzavur ile çatışmalar devam etmiş, takip kuvvetleri komutanı Kaimmakam Rahmi Bey'e destek olması için Biga'dan Kara Hasan ve Bandırma'dan Yüzbaşı Rıza Bey gönderilmiştir.¹⁶⁷

1'inci Anzavur İsyanı'ndan sonra Sait Molla ve İngiliz Rahip Frew arasında gerçekleşen ve Kuvayı Milliye'yi ortadan kaldırmaya yönelik planları içeren mektuplar bulunmuş ve miralay Şevket Bey tarafından deşifre edilmiştir. Bu çerçevede Nigehban Cemiyeti'nden gönderilen subaylarla isyan sevk ve idare edilmek istenmiş ve Hamdi Paşa'nın eski yaveri Yüzbaşı Kemal'i Balıkesir ve Biga'ya göndermişse de bu kişi yakalanmıştır.¹⁶⁸

2.2.4. İzmir'in Yunanlılarca İlhak Teşebbüsü ve 61'inci Piyade Fırkası

Yunanlıların bulundukları bölgede halkta karışıklık çıkarmak ve siyasi-askeri anlamda güç kazanmak için İzmir'in 14 Ocak 1920'de Yunanistan'a ilhak edileceği söylentisi yaymışlardır. Bu durum Heyet-i Temsiliye ve İstanbul Hükümeti'ni birlikte çalışmaya sevk etmiş ve İstanbul Hükümeti bu söylentilerden hareketle İzmir'in olası Yunan ilhakına karşı savunulması için 12'nci ve 14'üncü kolordulara vermiş olduğu emirde savunma yapılabilecek mevzilerin tespitini ve bölgeye yığınak yapılmasını emretmiştir. Harbiye Nezareti 25 Aralık 1919'da yayınladığı bildiride olası bir seferberlik durumunda hangi askerlik şubesinin hangi kolorduya tahsis edileceğini bildirmiştir.¹⁶⁹ Heyet-i Temsiliye'de ilhakin söz konusu olması halinde Kuvayı Milliye

¹⁶⁶ *TİH* 6, 22.

¹⁶⁷ Özalp, *a.g.e.*, 70.

¹⁶⁸ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, sayı: 9, Belge: 219.

¹⁶⁹ *TİH* 2/2, 136.

ve bağılı birliklerine bölgelerini savunmaları yönünde emir vermiştir. Silah depolarına el konulması, Harbiye Nezareti'nden gelen emirlere göre sefer kadrolarının oluşturulması istenmektedir.

Heyet-i Temsiliye reisi Mustafa Kemal Paşa'da mezkûr kolorduların İstanbul Hükûmetiyle ilişkilerini kesip Kuva-yı Milliye hüviyetine girmeleri ve İzmir Cephesi gerisindeki kuvvetlerin seferber hale getirilip eksiklerinin giderilmesi, bu telgrafi alanların hızlı geri dönüş yapmaları emredilmektedir.¹⁷⁰ İzmit'ten Adana, Bandırma – Balıkesir, Akhisar – Afyon – Alaşehir ve Afyon – Nazilli arasındaki demiryolu hatlarına sahip olunması gerektiği, İzmit, Niğde ve Afyon'daki silah depolarının ele geçirilerek silah sağlanması amaçlanmaktadır. Demiryolları özellikle İzmir Kuzey – Doğu ve Güney Cephesi arasındaki kuvvetlerin bir noktadan diğerine seri bir şekilde sevk edilmeleri için hayatidir. Bu plan çerçevesinde Akhisar mıntıkasında: 56'ncı Piyade Fırkasından iki piyade alayı, 23'üncü Piyade Fırkasından bir fırka karargahıyla bir piyade alayı ve bir dağ topçu taburudur. Bu kuvvetleri desteklemek üzere 14'üncü Kolordu'dan bir istihkam taburu, bir süvari müfrezesi, bir ulaştırma müfrezesi ve bir sıhhiye müfrezesi gönderilmiştir. Bu kuvvetler eski 23'üncü Piyade Fırkası komutanı Kaimmakam Ömer Lüftü Bey komutasında Akhisar'da toplanacaktır. 20'nci Kolordu Afyonkarahisar'da bir başkomutanlık karargâhı, 12'nci Kolordu da bir kolordu karargahını Alaşehir'de teşkil edecektir. Bu süreçte Heyet-i Temsiliye doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşa'ya bağılı olmak üzere merkezi Bilecik olan Bolu, İzmit ve Eskişehir bölge komutanlıkları kurarak ihtiyaçların ve asker eksiğinin giderilmesi için depo alayları tesis etme yoluna gitmiştir. İlhak teşebbüsüne karşı alınan tedbirin Anadolu'yu kapsamasının nedenlerini sıralamak gerekirse öncelikle Anadolu ve Rumeli'deki kıtaatın arasına girerek irtibatı kesebilecek kuvvetli İtilaf birlikleri olması ve Rumeli'nin Anadolu'dan kontrol edilmesinin zor olacağıdır. Ayrıca bu planla nihai sonuçlu bir muharebe tasarlanmamış olup halkın son gücüne karşı haksız işgale karşı koyacağını göstermek amaçlanmıştır. Bu surette Anadolu'daki birliklerin emir – komuta yapısı kurulması için zemin hazırlanmıştır.

Bu sırada İzmir'de konuşlu Yunan kuvvetlerinin hareket merkezi İzmir ve Foça'dır. Bu maksatla cephenin küçültülmesi için Manisa bölgesinin ve batısındaki boğazın ele geçirilmesi gerekmektedir. Bulgarların tarafsız kalmaları halinde Selanik'te konuşlu 30.000 kişilik Yunan ihtiyat tümeninin Bandırma ya da boğazlara taarruz ihtimaline

¹⁷⁰ Özalp, *a.g.e.*, 165.

karşı İzmir Kuzey Cephesinin emniyeti için ihtiyat birliği bulundurulması düşünülmüştür.¹⁷¹ Yunan tehdidinin ciddiye alındığı ve bu kapsamda önlemler alındığı görülmektedir, yukarıdaki önlemlere ek olarak 1'nci, 13'ncü ve 15'nci kolordular Kazım Karabekir Paşa'ya, 12'nci, 14'ncü ve 20'nci Kolordular ve Güney Grubu komutanlıkları da Anadolu Umum Komutanı Mustafa Kemal Paşa'ya bağlanmıştır.¹⁷² 30 Aralık 1919'da İzmir Kuzey Cephesi komutanı miralay Kazım Bey'in Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği raporda düşman işgali altındaki bölgelerde düşman nakliyatının sekteye uğratılması ve taciz edilmesi için akıncı birliklerinin oluşturulduğu, Bergama'ya yapılan taarruzda 6 Yunan askerinin esir edildiği akıncıların 1 Ocak 1920 itibarıyla akınlarda bulunacakları ve bu hazırlıkların İtilaf Devletlerinden gizli tutulması istenmektedir. 30 Aralık 1919'da İzmir Kuzey Cephesi komutanı Kazım Bey'in gönderdiği plana 2 Ocak 1920'de cevap veren Mustafa Kemal Paşa yapılacak akıncı baskınlarının uygun olduğu, hareketin gizli tutulmasının Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devleti'nin çıkarları için gerekli olduğunu ve İzmir'in ilhakının mümkün olmadığını göstermek için hazırlık yapılmasının uygun olduğunu bildirmektedir.¹⁷³

Ankara'dan 5 Ocak 1920'de gönderilen raporda gelen istihbarata göre Yunanlıların İzmir'i ilhak için orada mahalli bir hükümet kurup Türklerin sürülmesi, katliamlarla yok edilmesi söz konusu olduğu bildirilmektedir. Böyle bir durumda büyük mitingler tertip edilerek Aydın ve İzmir cephesi Kuvayı Milliye birlikleri tarafından sınırlı hedefli taarruzlar yapılacaktır. İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nce İtilaf Devletleri'ne protesto telgrafları çekilecektir.¹⁷⁴ 7 Ocak 1920'da İzmir Kuzey Cephesi komutanı Kazım Bey tarafından olası Yunan İlhakı durumunda alacağı tedbirleri bildiren rapora göre İzmir ve Manisa'da Yunanlılara karşı karışıklık çıkarılacağı, demiryolu köprülerinin havaya uçurulacağı, Bergama, Soma, Kınık, Menemen, Akhisar, Salihli ve Manisa'da Yunan kuvvetlerine karşı akınlar, baskınlar ve taarruzların yapılacağı ancak bu sırada Hristiyan unsurlara zarar verilmemesi gerektiğinin önemle işaretle bu durumun vatanın ve milletin geleceği için önemli olduğu aktarılmaktadır. Aydın bölgesinde Nazilli Mevkii Komutanı Refet Bey'e de bilgi verilecek ve gizliliğe riayet edilecektir. Birlikler arasındaki haberleşme ve

¹⁷¹ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, Sayı: 20, Belge; 508.

¹⁷² *TİH* 2/2, 139.

¹⁷³ *Arşiv Belgeleriyle Mustafa Kemal ATATÜRK*, Cilt 3, (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2017) 169, Belge Nu: 287.

¹⁷⁴ *a.g.e.*, 191. Belge: 296.

eşgüdüm sorununa yönelik önlemler alınma yoluna gidilmiştir. 7 Ocak 1920’de Nazilli Mevkii Komutanı Refet Bey’e İzmir Kuzey Cephesi komutanı Kazım Bey’in aldığı tedbirler hakkında Ali Fuat Paşa’dan bilgilendirme notu gönderilmiştir. 12 Ocak 1920’de Aydın’da Demirci Mehmet Efe’ye de bilgi verildiği ve cephe üzerinde eşgüdümün sağlanması ve müşterek hareket için Refet Bey’e emir verilmektedir. 17 Ocak 1920’de Mustafa Kemal Paşa tarafından İzmir’i ilhak fikrinin hayata geçmemesi nedeniyle İzmir Kuzey Cephesi Kazım Bey’e gönderilen yazıda daha önce başka bölgelerden çekilen kuvvetlerin cephelerine iadeleri emredilmiş ve bu hususta tedbir alınması istenmiştir. Aynı tarihte İzmir Kuzey Cephesi’nden çekilen kuvvetlerin Aydın’a geri dönecekleri Refet Bey’e de bildirilmiştir.¹⁷⁵ Mondros Mütarekesi ile silahları elinden alınan Türk kuvvetleri bu sırada silah sorunu yaşamaktadır. Bunu çözmek için birkaç yola başvurulmuştur. Ancak en çok ses getiren ve dikkat çeken Akbaş Baskını olmuştur. Mondros Mütarekesi hükümlerince toplanan Osmanlı silahları o sırada Bolşeviklerle savaşan General Denikin’e gönderilmek üzere Çanakkale’deki Akbaş deposunda Fransız muhafızlarca korunmaktaydı. Kuva-yı Milliye’nin yaşadığı silah sıkıntısını dikkate alan Balıkesir Müdafaa-i Hukuk Heyeti bu baskın için Köprülülü Hamdi Bey ve Dramalı Rıza Beyi görevlendirmişlerdir. 26/27 Ocak gecesi Fransız nöbetçilerini etkisiz hale getirdikten sonra ele geçirilen cephaneler toplanabilen tüm vasıtalarla Anadolu yakasındaki Umur Bey’e taşınmış ve içerideki Kuva-yı Milliye müfrezelerine gönderilmeye başlanmıştır.¹⁷⁶

Akbaş’tan sonra Sarıçalı, Üveycik ve Yeniceşehir’deki cephane depolarından cephaneleri de kolayca ele geçiren Köprülülü Hamdi Bey, malzemeleri mühimmatı buradaki Türk er ve subaylarının da yardımıyla Yenice’ye taşıttırmıştır.¹⁷⁷

Akbaş baskınından sonra Bandırma’yı işgal eden İngilizler sorumluların ve silahların teslimini istemişlerdir. Ancak 61’nci Piyade Fırkası Komutanı Miralay Kazım Bey’in emriyle Susurluk’ta toplanan Kuvayı Milliye müfrezelerinin uyarısı sonucu çarpışmadan bu maksatlarını temin etmeye çalıştıklarından 11 Şubat’ta çekilmişlerdir. 28 Ocak’ta durumu Heyet-i Temsiliye reisi Mustafa Kemal Paşa’ya bildiren Miralay Kazım Bey aldığı aynı tarihli cevapta Mustafa Kemal Paşa tarafından Köprülülü Hamdi Bey, Dramalı Rıza Bey tebrik edildiği bildirmiştir. 3 Şubat 1920 tarihli yazıda

¹⁷⁵ a.g.e., 296, Belge: 330.

¹⁷⁶ TİH 2/2, 41.

¹⁷⁷ Kâmil Su, *Köprülülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı*, (Kurtuluş Ofset, Ankara, 1984), 162.

Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin stratejik nakliye noktalarının işgal edilmesinin engellenmesi aksi durumunda Kuvayı Milliye'nin zor durumda olacağını bunlara engel olunmasını istemiştir. Akbaş baskınıyla ele geçirilen silahlar Soma ve Akhisar'da bulunan Yunan kuvvetlerine karşı taarruz için kuvvet toplayan 61'nci Piyade Fırkası komutanı Miralay Kazım Bey tarafından kullanılmak istenmiş ancak İkinci Anzavur İsyanı nedeniyle başarılı olunamamıştır.¹⁷⁸ Bu kararın alınmasında alınan istihbarat raporları etkili olmuştur. Bu raporlara göre verilen 9 Şubat 1920 tarihli Mustafa Kemal Paşa tarafından 14'üncü, 15'inci kolordulara, 61'nci Piyade fırkasına ve Nazilli Mevkii Komutanlığı'na gönderilen yazıda İtilaf Devletleri'nin İzmir'in işgalinin Kuvayı Milliye tarafından zorla kaldırılamayacağını ispat etmek için yakın zamanda büyük ölçekli bir taarruz planlanmakta olduğu bildirilmektedir. Aynı yazıda bu kararın Yunan Başbakanı Venizelos'un, İzmir Olağanüstü Valisi İstiryadis ile alındığı ve Yunan başkomutanı Paraskepulos'un İzmir'e gittiğinin İstanbul'dan bildirildiği eklenmektedir.¹⁷⁹

10 Şubat 1920'de İzmir Kuzey Cephesi komutanı Kazım Bey'e ve Nazilli Mevkii Komutanı Refet Bey'e gönderilen emirde bölgelerindeki Yunan işgal kuvvetleri hakkında bilgi istenmektedir. İzmir Kuzey Cephesi komutanlığından 11 Şubat 1920 tarihli raporda bölgelerinde cereyan eden olaylardan bahsedilmiş 7/8 Şubat'ta Yunanlıların Soma mıntıkasındaki Kuvayı Milliye mevzilerinde topçu ve makineli tüfeklerle ateş baskını yaptıkları düşmanın kayıplar verdiği, 8 Şubat 1920 tarihinde Akhisar bölgesinde Saruhanlı civarındaki Kuvayı Milliye birliklerine Tatar mütevellî'deki topçusunun da desteğiyle bir taburun saldırdığı, Milli Tabur komutanının hafif yaralandığı bunun dışında bir zayıfın olmadığı bildirilmiştir.¹⁸⁰

10 Şubat 1920'de İzmir Kuzey Cephesi komutanı Kazım Bey ve Nazilli Mevkii Komutanı Refet Bey'e bölgelerindeki düşman mevcudunun öğrenilmesi için verilen emre 14 Şubat 1920'de Kazım Bey'in verdiği cevapta; Balıkesir'de İngiliz Askeri Temsilcisi Yüzbaşı Vitol ve iki İngiliz askeri ile Balya-Karaaydın bölgelerindeki madenlerde elli Fransız askeri, Ayvalık'ta Yunanlılara ait bir piyade alayı, üç top ve bir miktar süvari ile Ayvalık içinde de iki tabur kadar Yunan askeri bulunduğu, Akhisar'da merkezi Manisa'da olan bir Yunan Tümeni, bu tümenin üç piyade alayı,

¹⁷⁸ Özalp, a.g.e., 93.

¹⁷⁹ Arşiv Belgeleriyle Mustafa Kemal ATATÜRK, Cilt 3, 322, Belge: 341.

¹⁸⁰ a.g.e., 340, Belge: 349.

bir süvari alayı, biri cebel iki sahra olmak üzere üç bataryalı bir topçu alayı ve bir istihkam bölüğü olduğunu ve her taburun dördüncü bölümünün makinalı tüfek bölüğü olduğunu aktarmaktadır. Buna göre bir Yunan piyade bölüğü 200 kişiden oluşmaktadır. 2 Şubat 1920’de İzmir’de bir vapurdan dört tabur asker ile bir miktar topun Salihli ve Aydın’a gönderildiği de bildirilmektedir.¹⁸¹

15 Şubat 1920’de İzmir Kuzey Cephesi komutanı miralay Kazım Bey tarafından Mustafa Kemal Paşa’ya gönderilen raporda Yunanlıların Kuva-yı Milliye’nin zayıf olduğunu göstermek ve güçlerini kırmak için İzmir Kuzey Cephesi’nde Akhisar ve Soma hattında bir taarruz planladıkları¹⁸², buna karşın Türk kuvvetlerinin Soma ve Akhisar cephelerine sevk edildiği ve Akbaş baskınında ele geçen silahlar ile silahlandırıldığı bildirilmektedir.¹⁸³ Akhisar – Soma hattının elden çıkmamasına çalışılacak ve Köprülülü Hamdi Bey’in Biga’da topladığı gönüllülerin gelmesiyle cephenin kuvvetlendirileceği düşünülmektedir. Bu gönüllülerin yetişmesi durumunda Yunan taarruzunun beklendiği Akhisar – Soma hattına taarruz olursa Yunan kuvvetlerinin İvrindi – Kestane Dağı üzerinden Bergama’nın işgali ile geri çekilme hatlarının kesilmesi planlanmaktadır. Ayrıca Yunanlılar Akhisar – Soma bölgelerini hızla işgal etmek için cephedeki kuvvetlerini bu noktaya toplayacakları için cephenin diğer noktalarında zayıflayacaklardır, bu zayıf noktalar Türk kuvvetlerince ele geçirilip Yunan cephesi ve cephe gerisi zorlanacaktır.¹⁸⁴

2.2.5. 2’nci Anzavur İsyanı ve 61’inci Piyade Fırkası

61’inci Piyade Fırkası Komutanı Miralay Kazım Bey, Biga’da Kuvayı Milliye teşkilatını meydana getirilmesi için gevşek davranan Biga kaymakamı Sakıp Bey’e baskı yapmış ve bu baskıyla burada bir milli teşkilatın meydana getirilmesi için çalışmalar hızlanmışır. Milli teşkilatı vücuda getirmesi için Biga müftüsü Hamdi Bey görevlendirilmiş, o da 10 Eylül 1919’da Biga Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ni kurmuştur.¹⁸⁵ Biga’daki milli teşkilatın gelişmesi için 10 Ocak 1920’de Köprülülü Hamdi Bey, Dramalı Rıza Bey ve 37 kişilik bir kabile Balıkesir’den Biga’ya hareket etmiştir. 61’inci Piyade Fırkası komutanı Miralay Kazım Bey, bu kabileye muaddel

¹⁸¹ *a.g.e.*, 353. Belge: 355.

¹⁸² Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 34, Belge: 853.

¹⁸³ *Su, a.g.e.*, 183 – 184.

¹⁸⁴ *Arşiv Belgeleriyle Mustafa Kemal ATATÜRK, Cilt 3*, (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2017) 360. Belge: 357.

¹⁸⁵ *Su, a.g.e.*, 120 – 121.

Osmanlı filintaları vermiş, Karabiga'daki iki adet 10,5 cm'lik top, teğmen Ali Rıza Efendi komutasında bir piyade bölüğü ile üsteğmen Besim Bey komutasında bir makinalı tüfek bölüğünü de Biga'ya sevk etmiştir.¹⁸⁶ Bir yandan Milli Kuvvetlerin tesisine devam edilirken diğer yandan Ahmet Anzavur' da ikinci isyanı için zemin aramaya başlamıştır.

18 Ocak 1920'de 14'üncü kolordudan 56'ncı piyade fırkasına gönderilen şifrede Ahmet Anzavur'un bir aydan beri Manyas'ta bir isyana hazırlandığı Gavur İmam'la birlikte Biga'ya karşı taarruz etmesi ihtimaline karşı buradaki kuvvet 2 piyade taburu ve 1 makinalı tüfek bölüğüne çıkarıldığı bildirilmiştir. 56'ncı piyade fırkasınca bu şifre üzerine Kirmasti ve Karacabey'de bulunan silahların muhafaza edilmesi ve meydana gelebilecek her türlü olaya karşı 172'nci piyade alayı komutanlığına önemle bildirilmiştir.¹⁸⁷

61'inci Piyade Fırkası Komutanı Miralay Kazım Bey, bölgesinde Kuvayı Milliye'nin vücuda getirilmesi ve işgallere karşı direnilmesi için gayret sarf ettiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde gerek Mondros Mütarekesi ve bunu izleyen gözlemciler gerekse düzenli birliklerin yeterli sayıda olmamaları ile teçhizat, malzeme noksanlığı da açıkçası başka bir şans bırakmamaktadır.

İtilaf Devletlerinin barış görüşmelerine yönelik yaptıkları istekler, iç isyanlarında etkisiyle oldu – bitti ile ülkenin parçalanması ve şartların kendi lehlerinde olarak anlaşmanın imzalanması amacıyla yavaşlamıştır. Bu süreçte isteklerini kabul ettirmek ve boğazlarda tampon bölge elde etmek amacıyla milletvekili seçimlerini engellemek için Anzavur'u ikinci kez kullanma ihtiyacı hissetmişlerdir. Ayrıca İtilaf devletleri arasında Boğazların ve İstanbul'un statüsü hakkındaki tartışmalar ve Türk – Sovyet iş birliği ile Sovyet sorunuyla uğraşmaları da anlaşmayı geciktirmelerine neden olmuştur.¹⁸⁸

61'nci piyade fırkasına bağlı 39'uncu topçu alayının 5'inci Cebel Obüs bataryası Biga'da, 10,5'luk cebel toplarından oluşan 4'üncü bataryası Susıgırlık'ta, karargâhı

¹⁸⁶ a.g.e., 130. Rahmi Apak bu sayıyı 1920 yılının Ocak ayında Köprülülü Hamdi Bey, Dramalı Rıza Bey, Üsteğmen Besim ve Teğmen Ali Rıza, 80 kişi olarak vermektedir. Rahmi Apak, *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?*, 124.

¹⁸⁷ Miralay Bekir Sami Günsav'ın *Millî Mücadele Anıları*, yay. haz. Muhittin Ünal, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019), 591.

¹⁸⁸ *TİH* 2/2, 152.

Karabiga'dadır. Tabur'a Balıkesir'e hareket emri verilmiş ancak tabur komutanı kışı bahane ederek taburunun 4'üncü bataryasını göndermekle yetinmiştir.¹⁸⁹

Biga Bölgesinde Kuva-yı Milliye bağıslı olarak faaliyet gösteren Kara Hasan çetesi halkı bezdirmiş, halkın kavgalarında arabulucu rolü dahil bir hükümet gibi davranmış ve kanunsuz bir şekilde halktan zorla para toplamıştır. Bölgede Köprölülü Hamdi Bey gelene kadar bunlara karşı durabilecek bir kuvvet de yoktur. Hamdi Bey böyle şartlar içinde Kuvayı Milliye örgütlenmesini sağlamaya çalışmış, gücü eline aldığında Kara Hasan ve on kadar adamı Biga Cezaevine kapatılmış, halk rahat bir nefes almıştır. Anzavur'dan Kara Hasan'a iş birliğı yapması için gönderdiği mektup, Kara Hasan tutuklandığı zaman koynundan çıkmıştır. Kendi ve çetesini milli amaçlardan önemli gören bu kişinin aksi bir durumda Anzavur kuvvetlerine katılmaması için bir sebep yoktur.¹⁹⁰ Ancak Pomak olan Kara Hasan'ın tutuklanması Pomakları Hamdi Bey'e karşı cephe almaya itmıştır. Geri kalan adamları köylerine dağılan Kara Hasan'ın adamları ileri de Anzavur kuvvetlerine katılacaklardır.¹⁹¹

Büyük zorluklarla bölgeden toplanan 500 kadar gönüllü 14'ncü Kolordu'nun emriyle 61'inci Piyade fırkasının 190'ıncı Piyade Alayı'nın 2'nci taburunu teşkil etmek için verilmiş ve bu kuvveti takviye için 189'uncu Piyade Alayı'nın 1'nci taburundan bir müfreze bölgeye sevk edilmiştir. Bu 500 kişinin ihtiyaçlarının karşılanması için gereken paranın elde olmaması Köprölülü Hamdi Bey'i halktan para talep etmeye itmıştır. Halktan talep edilen paranın fazla gelmesi nedeniyle bölgedeki halk ile Kuvayı Milliye arasına kırgınlık girmiştir. Önceden Köprülü Hamdi Bey'e Kara Hasan olayından kırgın olan Pomaklar bu fırsatı değerlendirmişlerdir. Pomaklar Gavur İmam, Çerkezler Şah İsmail önderliğinde 200 silahlı ve 1000'e yakın baltalı, taşlı, sopalı insanla isyan etmiştir. Köprölülü Hamdi Bey'in arkadaşı Kani Bey, Biga Cezaevine daha önceden kurduğu makinalı tüfekle Kara Hasan'ı öldürmüştür. Biga'da bulunan 190'ncı Piyade Alayı'nın 2'nci taburu henüz eğitim aşamasında olmaları, bu bölge halkından meydana gelmeleri ve subaylarına alışamadıklarından hemen dağılmışlardır ve isyancılar ciddi bir mukavemetle karşılaşmadan Biga'yı ele geçirmişlerdir. 16 Şubat 1920'de Biga'nın isyancıların eline geçmesini fırsat bilen ve civardaki Çerkez köylerinde Kuvayı Milliye aleyhine propaganda yapan Ahmet Anzavur, 17 Şubat

¹⁸⁹ Rahmi Apak, *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?*, (Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990), 124.

¹⁹⁰ Kâmil Su, *Köprölülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı*, 122 – 124.

¹⁹¹ *TİH* 6, 30.

1920’de Biga’da hükümet konağına gelerek isyanın liderliğini yapmaya başlamıştır. Kara Hasan’ın öldürülmesi nedeniyle intikam almak isteyen Pomaklar saklandığı evde çatışmadan sonra yakaladıkları Kani Bey ile üsteğmen Rıza’yı şehit etmişlerdir. Hınçlarını alamayan Pomaklar jandarma Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey ve hastanede tedavi gören iki jandarma ve bir piyade erini de şehit etmişlerdir. Yenice’de Akbaş baskınında ele geçirilen silahların olduğu ve 190’ncı Piyade Alayı’nın 2’nci taburunun bir bölümü tarafından korunan Yenice Silah Deposunu uyarmaya giden Hamdi Bey mola verdiği Eminoba köyünde, köyün kahyası ve bekçisi tarafından asilere ihbar edilmiştir. Yakalanarak Biga yakınlarındaki değirmende şehit edilmiştir.¹⁹²

Hükümetin şeref ve haysiyetini geri almak için Kuvayı Milliye müfrezeleri Biga’ya gönderilmiştir. İhtiyat tedbiri olarak Kirmastı’deki alaydan 100 kişilik bir tabur ve 4 makinalı tüfek müfrezesi ile 100 kadar Kuvayı Milliye mensubunun Bandırma’ya gönderilmesi istenmiştir.¹⁹³ 14’üncü Kolordu, İzmir Kuzey Cephesi ve Heyet-i Temsiliye reisi Mustafa Kemal Paşa arasındaki yazışmalarda isyanın İngilizlerce ve İstanbul hükümetince desteklendiği, Nigehban cemiyetince isyancı kuvvetlerin sevk ve idaresinde Ahmet Anzavur’a yardım etmesi için subaylar gönderildiği, bu subayların hile ile kendilerini Kuva-yı Milliye’den gibi göstererek hareket edecekleri belirtilmiştir. Ayrıca bu teşkilatın 56’ncı Piyade Fırkası başta olmak üzere fırka ve kolordular içerisinde teşkilatlanmaya çalıştıkları anlaşılmış, bu teşkilatın binbaşı Kemal Bey tarafından yürütüldüğü anlaşılmıştır.¹⁹⁴

Bu dönemde dikkat çeken bir diğer önemli olay ise Yunan kuvvetlerinin İzmir merkez olmak üzere varlık ve faaliyetlerini arttırmaları olmuştur. Yunanlıların Türk mukavemetini kırmak için taarruz hazırlıklarının haber alınması üzerine¹⁹⁵ Mustafa Kemal Paşa tarafından 9 Şubat 1920’de miralay Kazım ve Refet Bey’lere gönderilen şifrede bölgelerinde İtilaf ve özellikle Yunan askerinin durumu hakkında bilgi istenmiştir.¹⁹⁶ Gelen cevaplarda Yunan askerinin toplam sayısının 6 tümene ulaştığı, bir taarruzun beklenildiği bildirilmiştir. 2’nci Anzavur İsyanı’nın böyle bir durumda meydana gelmesi amacının ne olduğu konusunda en büyük göstergedir. İsyancıların Yenice silah deposunu ele geçirmeye yönelik hareketleri de amaçlarının ne olduğunu

¹⁹² a.g.e., 30.

¹⁹³ *Miralay Bekir Sami Günsav’ın Millî Mücadele Anıları*, 590.

¹⁹⁴ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi; Sayı: 18, Belge: 452-453.

¹⁹⁵ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 17, Belge:450.

¹⁹⁶ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 17, Belge: 446.

göstermesi açısından dikkate değer bir hadise olarak değerlendirilmektedir. 19 Şubat'ta gelen istihbarat raporlarına göre Yunanlıların kuvvetlerini üç kolordudan fazlaya çıkardıkları ve taarruza hazırlandıkları bildirilmiştir.¹⁹⁷

21 Şubat 1920'de Akbaş baskınında ele geçirilen silahların tutulduğu Yenice Silah deposunu basmaya giden isyancılar depo muhafız komutanı Dramalı Rıza Bey tarafından önce püskürtülmüşse ardından isyancılara gelen takviye üzerine Rıza Bey depoyu dinamitle havaya uçurarak çekilmiştir. Muhafız müfrezesi Avonya'ya çekilmiştir. Bu durum üzerine 14'ncü Kolordu Kumandanlığı Çanakkale'deki Jandarma'nın duruma müdahale etmesini istemiş ancak İstanbul hükümeti 28 Şubat 1920 tarihli emriyle bu kuvvetin Çanakkale'de kalmasını emrettiği için bu kuvvetten faydalanamamıştır.¹⁹⁸

Asilerin takibi için Takip Müfrezesi teşkil edilmiştir. Takip Müfrezesi komutanı süvari Kaımmakam Süleyman Sabri Bey, bölgede bildiri yayınlarak özetle “ Yunan mezalimine karşı savaşmak farz iken arada ikilik çıkaran Anzavur gibi hainlere gereken cevabın verilmesi gerektiği, hükümet emrine uyanlara zarar vermeyeceğini ” söylemiştir. Takip müfrezesinin 16-20 Şubat tarihleri arasındaki Gönen-Biga bölgelerindeki harekâtında üç subay, sekiz er şehit olmuştur. 25 Şubat'ta Osmanlı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetince, İngiliz Karadeniz Ordusu Başkomutanı General Milne'ye yapılan başvuru da 56'ncı Piyade Fırkasının iki alayının Çanak mıntikasına nakli istenmişse de General Milne buna izin vermemiştir.¹⁹⁹ 26 Şubat'ta Ahmet Anzavur'un Biga ve Yenice'de büyük bir kuvvet oluşturduğu ve Balıkesir'e yürümesi ihtimaline karşı takviye istenmiştir.²⁰⁰

Biga bölgesindeki bu ayaklanma hakkında Gönen Kaymakamı'nın 14'üncü Kolordu'ya gönderdiği mesaj üzerine 172'nci Piyade Alayı'na doğrudan emir veren kolordu komutanı derhal yüz kişilik bir piyade bölüğünün ve dört makineli tüfeğin hızla Bandırma'ya gönderilmesi emretmiştir. Ancak eldeki ulaşım vasıtalarının eksik olmasından dolayı bu emir ancak dört gün sonra yerine getirilmiştir. Alayın elinde ulaşım ve ikmal için yeterli araba, erzak ve cephane yoktur. İlk ayaklanmanın bastırılmasında önemli rol oynayan Kaımmakam Rahmi Bey komutasındaki 174'ncü Piyade Alayı yüz doksan bir piyade, yirmi bir süvari ve yirmi sekiz makineli tüfek eri

¹⁹⁷ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 271, Gömlek: 117.(19 Şubat 1336/1920)

¹⁹⁸ *TİH* 6, 30.

¹⁹⁹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 53, Gömlek: 145 (25 Şubat 1336/1920)

²⁰⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 58, Gömlek: 78 (26 Şubat 1336/1920)

ile Karacabey'e getirilerek, Balıkesir'de 61'inci piyade fırkası tarafından hazırlanan bin beş yüz atlı ve piyade, dokuz makineli tüfek ve iki toptan ibaret kuvvet '' Takip Müfrezesi '' adı altında süvari Kaimmakam Süleyman Sabri Bey komutasında 29 Şubat'ta Pazarköy bölgesinde toplanmıştır. Toplanan bu kuvvete 29 Şubat'ta Gönen yönüne ilerlemesi ve Adayatak-Ortaoba köylerinde geceyi geçirmesi emri verilmiştir.²⁰¹

Takip Müfrezesi komutanı süvari Kaimmakam Süleyman Sabri Müfrezesi 2 Mart 1920'de Gönen'e gelmiştir. İlçenin güneyindeki Hacıveliobası ve Üçpınar köylerinden açılan ateşle isyancılar ile takip kuvvetleri arasında çıkan çatışmada isyancılar ölümlerini bırakarak kaçmıştır. 14'ncü Kolordu'nun emriyle bu kuvvetin dört milis taburu, iki nizami taburu ve bir süvari alayından oluşması planlanmıştır. 2 Mart 1920'de isyancılar ve Kuvayı Milliye arasında karşılıklı ateş açılmış, isyancıların Biga'daki topçu taburundan ele geçirdiği 105 mm'lik topla 20 atış yapmış, 3 ev yıkılmış, bir kadın ölmüş ve birçok hayvan telef olmuştur. Yapılan keşiflerde isyancıların kuvveti beş yüz piyade ve yüz elli süvari kadar tahmin edilmiştir. Gönen'de toplanan Kuvayı Milliye kuvvetleri toplam yetmiş iki subay, bin iki yüz elli iki er, üç top, on altı makinalı tüfek ve beş yüz otuz sekiz hayvandan oluşmaktadır. 3 Mart 1920'de 14'üncü Kolordu Kumandanı tarafından 3'üncü ve 15'inci Kolordulara gönderilen raporlarda '' halkın Anzavur'un gerçek maksadını anladığını ve onu Biga'dan kovduğunu '' bildirmiştir. 14'üncü Kolordu erkanı harbi Hayrullah, Gönen batısındaki Keçidere bölgesinde görülen Anzavur'un savaşmak niyetinde olduğunu ve kaçırılmaması gerektiğini yazmıştır.²⁰²

2/3 Mart 1920'de Keçidere bölgesine yapılan harekatta Yusuf İzzet Paşa tarafından yayınlanan emirde halka zarar verilmemesi, gıda tedarikinin aşar depolarından ya da halktan parayla alınmasından ve kesinlikle yağmaya izin verilmemesinden, yakalanan asilerin askeri mahkemece yargılanacağı emredilmiştir. 5 Mart'ta İngiliz gemisi Bandırma'ya demirleyerek Kuvayı Milliye'ye gözdağı vermeye çalışmıştır. 10 Mart'ta Takip Müfrezesi komutanının 14'üncü Kolordu'ya yazdığı raporda Anzavur'un kaçtığı Bigalıların Kuvayı Milliye ya da isyancıları istemedikleri için ilçeye girilmediğini bildirmekte ve emir beklemektedir. 14'üncü Kolordu Kumandanı Yusuf

²⁰¹ Miralay Bekir Sami Günsav'ın *Millî Mücadele Anıları*, 597.

²⁰² *TİH* 6, 33.

İzzet Paşa'nın emri, elindeki kuvvetleri Gönen ya da Balıkesir'e çekmeyi düşündüğü ve Biga'ya girmeyi düşünmediği yönündedir.²⁰³

12/13 Mart 1920'de Biga'da bulunan Çanakkale Jandarma Taburu Kumandanı Binbaşı Ali Rıza Bey, Anzavur'un Biga'ya taarruz etmek için hazırlandığını, tek başına karşı koyamayacağı için 14'üncü Kolordu'dan destek istediği ve subay ailelerini şehir dışına tahliye ettiğini bildirmektedir. 10 günlük boşlukta Takip Müfrezesi'nde firarlar artmış ve memnuniyetsizlik baş göstermeye başlamıştır. Kaimmakam Rahmi Bey'in müfrezesiyle takviye olunan Takip Müfrezesi 14 Mart'ta Gündoğan köyünden Biga yönüne hareket ederek yola çıkmış yolların kötü olması nedeniyle 2 günde Biga'nın önüne kadar gelebilmiştir. 17 Mart'ta müfreze her yandan isyancılar tarafından sarılmış ve 3 gün süren çatışmadan sonra Biga yakınlarından geri çekilmiştir. Kuvvetlerin yaşadığı başarısızlıktan sonra kuvvetlerin yeniden teşkili yoluna giden Yusuf İzzet Paşa, 23/24 Mart'ta 174'üncü Piyade Alayı'nın 1'inci taburu, 188'inci Piyade Alayı'nın 1'inci taburunu ve askerlik şubesi emrindeyken Biga'da dağılan ve yeniden teşkiline çalışılan 190'ıncı piyade alayının 2'nci taburu ile iki sahra topundan oluşan kuvveti Gönen'de 174'üncü Piyade Alay kumandanı Kaimmakam Rahmi Bey'in emrinde bırakmış geri kalan kuvvetlerin Balıkesir'e dönmelerini emretmiştir.²⁰⁴

Kaimmakam Rahmi Bey, birliklerini düzenlemek için Bursa'ya dönmeyi teklif etmiş ve 56'ncı Piyade Fırkası Komutanı Bekir Sami Bey'de bu fikri desteklemişse de 14'üncü kolordu komutanı Yusuf İzzet Paşa bunu kabul etmemiştir. 174'üncü piyade alay komutanı Kaimmakam Rahmi Bey'in 19 Mart'ta 56'ncı piyade fırkasına gönderdiği raporda kuvvetinin yirmi altı subay, iki yüz elli iki er olduğunu birliğinde on yaralı, dört kayıp olduğu, bölgesinde askerlere ateş etmeyen köylülerin olmadığını bildirmiştir. Gönen'i terk etme teklifi de kabul görmeyen Kaimmakam Rahmi Bey, Gönen'in kuzeybatı ve güney sırtlarına tahkimat yaptırmış ve keşif kolları çıkarmıştır. 2 Nisan 1920'de çıkarılan keşif koluna Gündoğan halkı tarafından ateş açılmıştır.²⁰⁵

Gönen mutasarrıfı Ali Bey tarafından 31 Mart 1920 gecesinde 14'üncü Kolordu komutanlığına çekelin telgrafta Ahmet Anzavur'un Tahirova, Hodul, Avonya yönlerinden takriben iki ila üç bin kişiden oluşan bir kuvvet, on katırlık yedek

²⁰³ a.g.e., 34.

²⁰⁴ a.g.e., 37.

²⁰⁵ *Miralay Bekir Sami Günsav'ın Millî Mücadele Anıları*, 714.

mühimmat ile gelmekte olduklarını haber vermiş takviye gelmemesi durumunda iki gün içerisinde Anzavur'un Gönen'i işgal edeceğini bildirmiştir. 2 Nisan'da Bandırma'daki kolordu merkeziyle yaptığı telefon görüşmesinde Kaimmakam Rahmi Bey, firarların başladığını ancak kendi alayında henüz başlamamışsa da yakında başlaması muhtemel olduğu aktarılmıştır. Bursa müfrezesinden Mehmet Ali Bey'in yanında on kişi kalmış geri kalanı firar etmiştir. Karaağaç ve Akhisar müfrezeleri silahlarıyla tamamen, nizamiye müfrezelerinde yirmi beş asker, milli müfrezelerden otuz kişi, Balıkesir nizamiye taburundan elli asker ve Kirmasti ile 172'nci piyade alayından elli iki nefer silahlarıyla kaçmıştır. 174'üncü piyade alayında henüz bir firar olmamakla birlikte birliğin burada kalmasıyla firarların başlayacağı, bunun önüne geçilmesi için kıtaatın değiştirilmesi istenmiştir.²⁰⁶ Takip kuvvetindeki erlerin birçoğunun firar ettiği, çavuş ve onbaşılardan aldığı güvenilir bilgilere göre kalanların da asilere ateş açmayacaklarını söylemiştir. Gönen civarındaki köylerin de asilere katıldıkları bu yüzden Bandırma'ya çekilmek istediği tekrarlamışsa da kabul edilmemiştir.²⁰⁷

Kaimmakam Rahmi Bey'in dediği gibi nizamiye birlikleri asilere ateş açmamış Kaimmakam Rahmi Bey ve birkaç subay çatışma da şehit olmuştur ve Gönen kolaylıkla isyancıların eline geçmiştir. Gönen'in düşmesi ile Mustafakemalpaşa, Karacabey ve Bandırma'ya yerleşen Anzavur Balıkesir ve Bursa'yı tehdit eden bir güç haline gelmiştir. 5 Nisan 1920'de Bandırma'daki 14'üncü Kolordu Karargâhı bir bölük süvari himayesinde Bursa'ya taşınmış, kalan subay aileleri ve erler trenlerle Balıkesir'e nakledilmişlerdir. Çoğunluğu İstanbul Hükümeti'ne taraftar olan Bursa kaynamaya başlamış ve 56'ncı Piyade Fırkası komutanı Bekir Sami Bey, kuvvetlerini Sülüklü'ye toplamaya başlamıştır. İsyanın genişlemesi üzerine Heyet-i Temsiliye reisi Mustafa Kemal Paşa bir beyanname yayınlayarak düşmanın aramıza nifak sokmak için Damat Ferit Paşa ve Anzavur Ahmet'i kullandığını, Yunan taarruzunun durduğu bir sırada bu isyanlar ancak Yunanlıların işine yarayacağını, Karesi sancağı 61'inci fırkası komutanı Miralay Kazım Bey ve Hüdavendigâr vilayetinde 56'ncı piyade fırkası komutanı Bekir Sami Bey tüm mülki, idari ve askeri faaliyetleri ifa edecekleri bildirilmiştir.²⁰⁸

²⁰⁶ a.g.e., 741.

²⁰⁷ *TIH* 6, 37-40.

²⁰⁸ a.g.e., 40.

61'inci Piyade Fırkası ve İzmir Kuzey Cephesi Komutanı Miralay Kazım Bey bölgenin savunulması için Aydın Cephelerinden bir süvari bölüğü ile üç yüz elli zeybeği 7 Nisan 1920'de Danişmentli İsmail Efe komutasında Alaşehir'e sevk etmiştir. Bu kuvvet ile birlikte Salihli ve Alaşehir'den katılan kuvvetler ile Balıkesir'e gönderilmiştir. Anzavur'un ikinci isyanını bastırmak için Kuvayı Milliye'nin sevk ettiği kuvvetler Demirci Mehmet Efe'nin Aydın Cephesi'nden altı yüz atlı, Akhisar'dan Akhisar Milli Müfrezesi, Keçeci Hafız Emir Bey idaresinde bir Milli Süvari müfrezesi, Binbaşı Salim Bey komutasında nizamiye kuvveti ve Çerkez Ethem'in emrinde olmak üzere iki bin süvari ve piyadeden oluşmaktadır.²⁰⁹

²⁰⁹ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Dergi: 13, Belge: 353.

8 ve 14 Nisan arasında Anzavur'un ikinci isyanını bastırmaya ayrılan kuvvetler Balıkesir'de toplanmış ve hazırlıklarını tamamlamıştır. Çerkez Ethem komutasındaki kuvvetler 15 Nisan'da Susurluk-Gönen istikametinde yürüyüşe geçmiştir. 15-16 Nisan 1920'de Yahyaköy'de Kuvayı Milliye ile Anzavur'un isyancı kuvvetleri arasında çarpışma sonucu Anzavur yaralanmış ve ikinci isyan teşebbüsü de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Anzavur 19 Nisan'da Karabiga'ya gelen bir İngiliz gemisine binerek İstanbul'a kaçmıştır.²¹⁰

²¹⁰ *TİH* 6, 42.

3. 61'İNCİ PİYADE FIRKASI'NIN YENİDEN TEŞKİLİ

28 Ocak 1920'de Meclis-i Mebusan'da Misak-ı Millinin kabul edilmesinden sonra İngilizlerin liderliğindeki İtilaf devletleri İstanbul'un işgalini planlamaya başlamıştır. Batı Anadolu'da 2'nci Anzavur İsyanı devam ederken İtilaf Devletleri 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal etmiş ve Meclis-i Mebusan'ı dağıtmıştır. Bunun üzerine Heyet-i Temsiliye başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından kolordulara gönderilen emirde bölgelerinde bulunan İtilaf Devleti askerlerinin tutuklanması, demiryollarına ve demiryolu malzemeleri ile ikmal malzemelerine el konulması ayrıca stratejik noktaların tutulması istenmiştir.²¹¹

İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın açılmasına müteakip bazı gruplarca yapılan artık meclisin olduğu ve Kuvayı Milliye'nin dağıtılmasına yönelik menfi propaganda karşısında Mustafa Kemal Paşa, padişahın işgal altında olan İstanbul'da bunu yapamayacağını söyleyerek meclisin Ankara'da toplanmasını önermiş, ancak bu dönemde kabul edilmemiştir. İstanbul'un 16 Mart 1920'de fiilen işgali ve Meclis-i Mebusan'ın dağıtılması ile Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılması zorunluluğu doğmuştur.²¹² İstanbul'un İtilaf Devletlerince resmen işgal edildiği kolordulara, fırkalara bildirilerek irtibat vasıtalarının İngiliz işgalinde olduğu bu nedenle İstanbul ile iletişimin kesilmesi gerektiği tebliğ edilmiştir.

İtilaf Devletleri'nin kendi lehlerine yapılacak bir barış anlaşmasında ısrarcı olmalarının nedeni Türk topraklarının paylaşımını kabul ettirmek ve silahlı direniş olmadan yerleşmektir. Bu süreç Paris Barış Konferansından sonra İngilizlerin, Boğazlar ve Karadeniz bölgesinde hâkim olmak istemeleri üzerine İtalya ve Fransa tarafından itirazla karşılanmıştır. İtilaf Devletleri arasındaki rekabet ve Kuvayı Milliye faaliyetleri bu süreci uzatmıştır

Ankara'da toplanacak yeni meclisi için seçimlerde uygulanacak esaslar belirtilmiştir. Buna göre seçimlerde livalar esas alınarak, oradaki en büyük mülki amirin

²¹¹ *Türk İstiklal Harbi 2'nci Cilt, 2'nci Kısım*, 104-105.

²¹² *TİH 2/2*, 151-154.

gözetiminde her livadan beş üyenin seçileceği seçim usulünün gizli oy açık tasnif olarak belirlendiği, Meclis-i Mebusan'da milletvekili olanların da görevlerine devam edecekleri bildirilerek bir an evvel seçimlerin bitirilmesi istenmiştir.

Milletvekili seçimlerinden sonra 23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından bir gün önce Mustafa Kemal tarafından gönderilen genelgede Büyük Millet Meclisi'nin tüm kurumların başvuracağı yer olduğu belirtilmiştir. 26 Nisan 1920'de İstanbul hükümetince yapılan tüm anlaşmalar geçersiz olacağı açıklanmıştır. İstanbul'un işgalinden sonra toplanan Büyük Millet Meclisi, İcra Vekilleri heyetiyle bir hükümet mekanizması kurarak Anadolu'da yegâne gücün kendi olduğunu ilan etmiştir. 3 Mayıs 1920'de Büyük Millet Meclisi hükümetince İcra vekilleri heyeti oluşturulmuş, Müdafaa-i Milli Vekaletine Fevzi Paşa, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaletine de İsmet Bey getirilmiştir.²¹³ Bu heyette Müdafaa-i Milliye ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti de yer alarak ordunun ihtiyaçlarının hızla giderilmesi amaçlanmıştır. Müdafaa-i Milliye ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin kuruluş ve görevleri aşağıda açıklanmıştır.

Müdafaa-i Milliye Vekaleti karargahını, şube ve diğer birimlerine teşkil etmek üzere 14'üncü Kolordu kumandanlığı Bandırma'dan Ankara'ya nakledilmiştir. Sorumlulukları ordunun ihtiyaç duyduğu sevk ve idaresi, silah araç ve gereçleri ile eksik malzemesinin temini olarak belirlenmiştir. Harbiye – ordu şubesi, fen ihtiyaçları ve sevkیاتlarından, asker alma daireleri asker temininden, personel şube personel ile ilgili işlerden, levazım ihtiyaç duyulan malzemelerin temini ve satın alınması gibi işlerden, sıhhiye sağlık işlerinden ve son olarak veteriner şubesi de hayvanların sıhhatinden sorumlu olarak 6 şube olarak teşkil edilmiştir. Kasım 1920'de bu şubeler yeterli görülmeyerek değişiklik yapma zarureti doğmuştur, muhasebe – satın alma kuruluşu kurulmuş, piyade ve süvarilerden karargâh muhafız bölüğü teşkil edilmiştir. Daire müdürlükleri sayıları artarak deniz ve hava işleri müdürlükleri kurulmuş, askeri fabrikalar, nakliye ve süvari müdürlüğü ile teftiş heyeti ile yeniden düzenlenmiştir.²¹⁴

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti, Büyük Millet Meclisi'nin 20 sayılı kanunuyla kurulmuş, teşkilatı yedi şubeden oluşmaktadır. Bunlar Garp, Şark ve Cenup Cepheleri kısmıyla, harekat, ordunun durumu, savaş düzeni, teşkilat, asayiş, coğrafya kısmı ile

²¹³ *TİH* 2/2, 165.

²¹⁴ *a.g.e.*, 273.

günlük harp raporları ve harp ceridelerine bakan 1'inci Şube, istihbarat, propaganda, dış istihbarat ve İstanbul'daki gruplarla iletişimi sağlayan, mütercim - tercüman kısmı olan ayrıca gazete gibi yayınları da takip eden 2'nci Şube, ulaşım ve demiryollarından sorumlu 3'üncü Şube, talimgahlar, askeri yayınlar (talimnameler, haritalar) depolar, talim ve terbiye gibi işleri idare eden emrinde bir de matbaası bulunan 4'üncü Şube, geri hizmetten, genel kuvvetler hakkında bilgi sahibi olan ve personel kadrolarını ilgilenen ve sürekli Müdafaa-i Milliye Vekaletiyle temasta bulunan 5'inci Şube, fırka ve daha üst seviyedeki komutanların özel kalemiyle ilgilenen 6'ncı şube, ve son olarak şifre ve evrak işleriyle uğraşan emrinde karargah muhafız kıtası ve muhabere müfrezesi olan karargah komutanlığı da 7'nci şubedir. Bu şubeler ile Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti teşkilatının teşkilatı olup ordunun sevk ve idaresi buradan yürütülmektedir.²¹⁵

Artan ihtiyaçlar çerçevesinde Müdafaa-i Milliye Vekaletinde olduğu gibi Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinde de şube sayısında artış olmuştur. 15 Aralık 1920'de sekize şubeye çıkarılmış, 6'ncı şube kaldırılıp eğitim şubeye bağlanmış, 3'üncü şubenin görevlerine de 1'inci şubenin muharebe ve hava işlerine bakan kısımları da eklenerek yeniden düzeltilmiştir.²¹⁶

3.1. 22 Haziran 1920 Yunan Genel Taarruzu ve 61'inci Piyade Fırkası

Büyük Millet Meclisi'nin toplandığı tarihlerde 19 – 26 Nisan 1920'de, Mondros Mütarekesinin üzerinden bir buçuk yıl geçmesine rağmen İtilaf Devletleri kendi iç çekişmeleri, Anadolu'da başlayan Kuva-yı Milliye hareketi gibi nedenlerle geciken barışı konuşmak adına toplanma kararı almışlardır.

Paris Barış Konferansı sonrası Osmanlı Devleti'ne dayatılan Barış Anlaşması şartlarını ağır bulan Osmanlı Temsilcisi Tevfik Paşa "bu maddeler bağımsız bir devlet ile bağdaşmaz" diyerek kabul etmemiş ve 11 Mayıs 1920'de İstanbul'a dönmüştür. San-Remo kararlarının Osmanlı Devleti'ne zorla kabul ettirmek için Yunan kuvvetlerinin kullanılmasına karar verilmiştir, bu konuda yapılan görüşmelerin 20 Nisan 1920 tarihli oturumunda İtilaf mümessili General Foch böyle bir işgal için en az yirmi yedi tümene ihtiyaç duyulduğunu söylemiştir. Venizelos'ta İzmir'de altı, Doğu Makedonya'da üç ve Epir'de bir tümen kadar kuvvet olduğunu ve gerekirse dört tümen ile daha

²¹⁵ Cevdet Kerim İncedayı, *a.g.e.*, 55-59.

²¹⁶ Türkmen, *a.g.e.*, 273.

destekleyerek toplam on dört tümenlik bir kuvvetle stratejik noktaların işgaliyle Ankara'yı anlaşımayı kabule zorlayabileceğini söylemiştir. General Foch'a göre Türklerin ikmal hattı kesilse bile Anadolu'nun elde tutulması için Anadolu'nun içlerine kadar girmeleri gerekmekte olduğunun bunun da Yunan ikmal kollarının tehlikeye açık bir hale sokacağını söylemiştir. 15 – 17 Mayıs 1920'de Hythe toplantısı sonrası, barış antlaşması maddelerinin Türklere dayatılması için Yunan ordusunun taarruz etmesine karar verilmiştir. Öngörülen taarruzun sınırları kuzeyde Bandırma – Bursa olacak şekilde sınırlandırılmış ve İtilaf subaylarının gözetiminde kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır.²¹⁷

İtilaf Devletleri, iç isyanlarla elde edemediklerini Yunan ordusuyla elde etmeyi amaçlayarak Türk kuvvetlerini Boğazlardan uzaklaştırmayı amaçlamaktadır. Yunan taarruzunun hemen ardından İngilizler Bandırma ve Mudanya'ya asker çıkararak boğazları güney yönünden emniyet altında tutmaya çalışmışlardır.²¹⁸

İtilaf Devletleri'nin Paris Barış Konferansı sonrası Sevr Barış Antlaşması'nın dayatılması ve Kuvayı Milliye'nin dağıtılması amacıyla Yunan Ordusu'nun ileri harekâtına izin vermesi ile Haziran 1920'de Yunan ileri harekâtı başlamıştır. 21 Haziran 1920'de İzmir Kuzey Cephesi'nde 61'inci Piyade Fırkası ve Kuvayı Milliye vardır. Cephe dört bölüme ayrılmak suretiyle her bölümden bir kuvvet sorumlu tutulmuştur. Bu bölümler;

1. Miralay Seyfettin Bey komutasındaki 189'uncu Piyade alayı tarafından tutulan Ayvalık bölümü, bu bölümün kuvvetleri Ayvalık Milli Alayı, dört yüz süvariden oluşan Milli Süvari Bölüğü, 75 mm'lik toplardan oluşan bir top bataryası ve Rumeli Muhacirleri ve Boşnaklardan toplanan küçük müfrezelerden oluşmaktadır.²¹⁹
2. Yüzbaşı Halit Bey komutasındaki İvrindi Bölümü; İvrindi Milli Taburları, toplarını İngilizlere teslim etmiş bir yaya topçu bölüğü, altmış süvariden oluşmaktadır.
3. Yüzbaşı Kemal Bey komutasında Soma Bölümü; Soma Milli Alayı, Bergama bölgesinden Milli Müfrezeler, 188'inci Piyade Alayı'nın 3'üncü Taburu, bir

²¹⁷ *TİH* 2/2, 183-186.

²¹⁸ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 14, Belge: 381.

istihkam bölüğü, bir Sahra topçu bataryası, bir obüs bataryası ve bir telgraf müfrezesinden oluşmaktadır.

4. Kurmay Binbaşı Derviş komutasındaki Akhisar Bölümü; 188'inci Piyade Alayı'nın 2'nci Taburu, 14'üncü Süvari Alayı, bir istihkam bölüğü, Uşak Taburu, Milli Akhisar Nizami Alayı, 105 mm'lik bir obüs takımı ve bir sahra bataryasından oluşmaktadır.²²⁰

Bu dört bölümün toplam mevcudu çoğu Kuva-yı Milliye'den 500 kişidir. Türk kuvvetleri karşısında Yunan Kuvvetleri bu bölgede takviyeli iki Piyade Tümeni'nden oluşan İzmir Kolordusudur. Bu Kolordu'nun mevcudu bin yüz yetmiş beş subay, 35 bin üç yüz er, bin dört kılıç ve doksan iki adet toptur. Yunan Taarruz planına göre İzmir Tümeni, Akhisar istikametinden taarruz edecek, Adalar tümeni Soma bölgesindeki Türk kuvvetlerinin kuzeye çekilmelerini engelleyecektir. Yunan Ayvalık Tümeni birer alayını 13'üncü ve İzmir Tümenleri emrine göndermiş ve kalan kuvveti ordu ihtiyatına kaydırılmıştır.²²¹

Başlayan Yunan taarruzu karşısında Ankara Hükümeti Ali Fuat Paşa'yı Batı Cephesi, miralay Bekir Sami Bey'i de 20'nci Kolordu komutanlığına atayarak tedbir almaya çalışmıştır.²²² 22 Haziran 1920'de Yunan karargâhı Batı Anadolu'nun işgali için plan hazırlamıştır. Hazırlanan bu plana göre 1'inci kolordu emrindeki 1'inci, 2'nci ve 13'üncü tümenleriyle Güney Cephelerine taarruz ederek buradaki Türk kuvvetlerini imha ederek Salihli-Köşk ve Bozdağ'ın doğu bölgelerini ele geçirecektir. 1'inci Tümen 1'inci Kolordunun sağ kanadında bulunarak Köşk-Nazilli istikametlerine taarruz edecek ve Nazilli'deki geçitleri tutarak 2'nci Tümeni'nin Alaşehir istikametine geliştireceği taarruzda bu tümenin sağ kanadını koruyacaktır. 2'nci Tümen Kiraz istikametine doğru Bozdağ'ın Güney ve Doğusundan dolaşarak Gediz nehrine ve vadisine ilerleyerek harekâtı Alaşehir istikametine doğru genişletecektir. 13'üncü Tümen Gediz vadisi boyunca Salihli-Alaşehir yönünde taarruz edecek 2'nci Tümen'in harekâtını kolaylaştırarak Marmara Gölü kuzeyindeki bölgeyi ele geçirecektir. Böylece İzmir Kolordusunun doğu kanadını koruyacaktır. İzmir Kolordusunun kuvveti takviyeli İzmir ve Adalar Tümenlerinden oluşmaktadır. Kolordu'nun asıl taarruz grubu Kumçayı - Akhisar bölgelerine taarruz ederek İzmir Kuzey Cephesi ve

²²⁰ Sv. Yzb. Ahmet, *a.g.e.*, 14.

²²¹ *TİH* 2/2, 193.

²²² Celal Erikan, *a.g.e.*, 125.

Akhisar bölgelerindeki Türk kuvvetlerini imha ederek Akhisar'ı ele geçirecektir. İzmir Şimal Cephesi bölgesinde 13'üncü Yunan Tümeni'ne bağlı 3'üncü piyade alayı Karboğazı mevkiindeki 80 kişilik Türk kuvvetlerini geri çekilmeye zorlamış, kuzeydeki Bakacakdede sırtlarını da ihtiyatındaki 3'üncü süvari alayının 2'nci grubuyla işgal etmiştir. Bu hattın Yunanlılarca işgali ile 61'inci Fırka ara hattı açılmış ve Görmamara'daki 159'uncu piyade alayı muharebeye istenilen şekilde iştirak edemediğinden Gölarmara işgal edilmiştir.²²³

Yunan İzmir Tümeni, Develi-Arpaçay-Akhisar istikametini takip ederek, arazinin savunmaya elverişli olmamasından da istifade ederek Akhisar'ı 23 Haziran'da işgal etmiştir. Bu taarruz sırasında Kuvayı Milliye üstün Yunan kuvvetleri karşısında kuzey, kuzeydoğu istikametlerindeki hâkim tepelere çekilerek mücadele etmeye devam etmiştir. Savunma yapılması planlanan 368 rakımlı tepenin Yunanlılar tarafından iki taraftan kuşatılması tehlikesini gören komutanlar çekilme emri vermiştir. Bir taburu eksik Yunan 28'inci piyade alayı, 368 rakımlı tepenin düşmesiyle Urgancı boğazındaki sırtları ele geçirmek için harekete geçmiş buradaki Türk kuvvetleri direnmişlerse de daha sonra kuzeye çekilmek zorunda kalmışlardır. Akhisar kesimi komutanı binbaşı Derviş Bey, elindeki 14'üncü süvari alayını, 5/42'inci Evzon alayının üzerine sürmek istemişse de Yunanlılar durumu fark ederek bu alayın yan ve gerilerine müdahale etmelerine mani olmuşlardır. Karahöyük istikametine doğru gelişen Yunan taarruzuyla 5/42 Evzon alayı sırasıyla Harmandalı tepeyi ihtiyatlarıyla ve makineli tüfek desteğiyle ele geçirmiş, Kuvayı Milliye unsurlarını Akhisar'ı tahliye ederek Süleyman – Mehmetbey çiftliği istikametine çekilmiştir. Yunan kuvvetleri müteakiben 35 kilometrelik bir alanı da işgal sahaları içerisinde tutarak Akhisar'ın emniyetini sağlamayı amaçlamışlardır. Yunan ana muharebe planı ve asıl taarruz noktası olarak Akhisar'ı ele geçirmek ve buradaki Türk kuvvetlerini kuşatmak olduğundan 5'inci ve 6'ncı Adalar piyade alaylarını Arabacı-Bozköy istikametine sevk etmişlerdir. Yaylaköy Millî Müfrezesiyle karşılaşan bu alaylar, milli müfrezeyi doğuya doğru çekilmek zorunda bırakmıştır. Kocaömerli'den hareketle Sarıtepe'yi ele geçiren 5'inci Adalar Alayını 6'ncı Adalar alayının bir taburu Arabacı – Bozköy'ü işgal ederek devamında Büyükoba'yı ele geçirmiştir.²²⁴

²²³ *TİH* 2/2, 195.

²²⁴ *a.g.e.*, 197-199.

Türk sevk ve idaresinin yaşanan sorunlar nedeniyle komuta edilen birliklerin karışık ve idarelerinin zor olması direnmeyi güçleştirmiş ancak, Yunanlıların bu kuvvetleri imha amacı gerçekleşmemiş, Türk birlikleri zamanında çekilerek kendilerini kaptırmamıştır. Soma bölgesinde 6'ncı Adalar alayının 3'üncü taburu gösteri taarruzunda bulunmuş, Bakırçay kuzeyinde 4'üncü Alaydan 1 taburluk muharebe grubu, Sarıcalar köyündeki Türk müfrezesine taarruz ederek çekilmek zorunda bırakmıştır.²²⁵

Akhisar'da konuşlanan Yunan kuvvetleri Soma'da dinlenen Türk kuvvetlerini ele geçirmek için plan yapmış ve 5/42 Evzon alayını bu işle görevlendirmiştir. Alay komutanı alayının yorgun olduğunu söyleyerek bunu kabul etmemiştir. Soma hattında 5'inci ve 6'ncı Adalar alayları, Türk kuvvetlerinin çekilme hatlarını kapamak üzere Dereköy – Sarıcalar hattını ele geçirme emri almış ve burayı ele geçirmiştir.

61'inci Piyade Fırkası ve İzmir Kuzey Cephesi komutanı miralay Kazım Bey, 23 Haziran sabahı verdiği emirle Akhisar'dan çekilen kıtaatın Yaylaköy kuzeyindeki Yatağantepe – Selçikli hattını tutmalarını emredilerek Balıkesir'den sevk edilen süvari kuvvetlerin de Yatağantepe'deki kuvvetlere katılacakları bildirilmiştir. İhtiyattaki 188'inci piyade alayının 1'inci taburu, bir avcı taburu ve Milli Müfrezeler de 23 Haziran'da Kırkağaç'a hareket etmiştir. Kırkağaç'ta 188'inci piyade alayının 2'nci taburu, Akhisar'dan gelen Keçeci Hafız Bey'in müfrezesi ve 14'üncü süvari alayı Yaylaköy'de emredilen hattın Soma ile irtibatını sağlamak üzere pozisyon almıştır. Miralay Kazım Bey, binbaşı Derviş Bey komutasında savunma hattını organize edip, Soma'daki kuvvetleri düzenlemek üzere Soma'ya gitmiştir.

Yunan kuvvetleri ise İzmir Kolordusunun Adalar Tümeni emrine 5/42 Evzon Alayı'nı vererek Akhisar – Gelenbe istikametinden hareketle Soma'nın doğusunun ele geçirip Türk kuvvetlerini kuşatarak imha etmeyi amaçlamaktadır. Bu plana göre Akhisar-Harta istasyonu-Kırkağaç yönünden 4'üncü ve 6'ncı alaylarıyla Bakırçay'ın iki yanından taarruz ederek Gelenbe – Soma kısmını tutacak ve asıl kuvveti Akhisar'da olmak üzere Gölarmara'da bir muharebe grubu oluşturacaktır. Çobanhasan'daki Yunan taarruzu bu istikamette savunmadaki Türk kuvvetlerince püskürtülmüşse de 5/42 Evzon Alayı'nın Kadıdağı'nı işgal etmesiyle Harta istasyonu yönü tehlikeyi girmiş ve Türk kuvvetleri kuzeye çekilmek zorunda kalmıştır. Kuvvetlerin kuşatılma

²²⁵ a.g.e., 199-201.

ihtimali karşısında Miralay Kazım Bey kuvvetlerin Balıkesir yönüne çekilmeleri emrini vermiştir. 24 Haziran'da Kırkağaç ve Soma işgal edilmiş, Türk savunması bozularak Balıkesir yönü açılmış ve Türk kuvvetlerinin irtibatı kesilmiştir. Bu muharebelerde Türk tarafı 300 kadar kayıp vererek Balıkesir yönüne düzensiz bir şekilde çekilmişlerdir.²²⁶

İvrindi kesiminde yüzbaşı Halit bey komutasındaki birlikler daha önceden artan Yunan faaliyetlerinden şüphelenerek hazırlıklara başlamışlardır. Miralay Kazım Bey'in emriyle Soma'daki Yunan taarruzunun baskısını azaltmak için İvrindi kesiminde Bergama istikametinde genel bir taarruz yapması emredilmiştir. Bu emir çerçevesinde sağ kanattaki İvrindi Milli Taburu ve Ayvalık müfrezeleri ile ilerlemeleri emredilmiş, kendi asıl grubuyla da ilerleyen Yunan emniyet kuvvetlerini geriye atarak Kocatepe – Yanıkal istikametlerini tutmuştur. Diğer kesimlerle irtibatı kalmayan İvrindi kesimi güney ve güneydoğusundan gelen Yunan kuvvetleriyle oyalama muharebesine girişmiş ve ilerleyişlerini yavaşlatmıştır. Yanıkal'da süngü muharebeleri yaşanmışsa da müfreze dağılmış, Yüzbaşı Halit Bey, 61'inci Piyade Fırkasının Susurluk'a çekildiğini öğrenince yanında kalan 7-8 subay ve 30 kadar eriyle Uludağ'a çekilmiş, Eskişehir'deki Türk kuvvetlerine katılmıştır.²²⁷

Ayvalık kesiminde, 28 Haziran'a kadar Yunan kuvvetlerinin başka bölgelere yoğunlaşmış olduklarından sadece keşif taarruzları yapmış, 28 Haziran'da Savaştepe ve Korucu bölgelerine yaptıkları taarruzlarla çatışmalar şiddetlenmiştir. Soma ve İvrindi kesiminin düşmesi ve İzmir Kuzey Cephesinin çökmesiyle Ayvalık'taki kuvvetlerin Balıkesir yönü kapandığı haberi üzerine firarlar artmış, Yunan bağımsız Ayvalık Tümeni de savaş gemilerinin himayesinde Keremköy – Yaylaköy ve Burhaniye istikametlerine geliştirdikleri taarruz ile Çataltepe ve Tınaztepe'yi ele geçirmiş, 189'uncu piyade alayı ve milli müfrezeleri takibe alarak 1 Temmuz'da Edremit işgal etmiştir.²²⁸

3.2. Düzenli Orduya Geçiş ve 61'inci Piyade Fırkasının Yeniden Teşkili

22 Haziran 1920'de başlayan Yunan Genel Taarruzu karşısında varlık gösteremeyecekleri belli olan milli müfrezelerin düzenli ordu haline getirilmeleri, en

²²⁶ *TİH* 2/2, 203-206

²²⁷ Kemal Balıkesirli, 18.

²²⁸ *TİH* 2/2, 206.

azından bu hale gelene kadar emir komuta içerisinde sevk ve idare edilmeleri için İcra Vekilleri Heyeti kararıyla Garp Cephesi komutanlığı kurulmuştur.²²⁹ Zekeriya Türkmen düzenli ordunun teşkilini üç aşamaya ayırmaktadır. Buna göre; birinci evre de Mustafa Kemal Paşa'nın 3'üncü ordu müfettişi olarak 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasından 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelişine kadar ki süre de kongreler dönemi faaliyetleri, ikinci evrede 27 Aralık 1919 ve 23 Nisan 1920'de önce Heyet-i Temsiliye sonra da Millet Meclisi başkanı olarak Ankara'da yürüttüğü faaliyetler, üçüncü evrede ise 2 Mayıs 1920'de İcra vekilleri heyetinin seçilmesi ile incelemektedir.²³⁰ Biz de araştırma aşamasında bu tasnifi dikkate aldık.

Yunan işgaline müteakip yayınlanan 24-25 Haziran 1920 tarihli yeni tamimle görevlendirmeler yapılmıştır. Buna göre; Garp Cephesi Komutanlığına seferde ordu komutanı salahiyyetinde olmak üzere Miralaya Ali Fuat Paşa tayin edilmiştir. 12'nci ve 20'nci Kolordulardan oluşan İzmir Kuzey Cephesi, Garp Cephesi emrinde olmak üzere teşkilatlandırılmıştır. Türk kuvvetleri gerek karargâh gerekse birlik seviyesinde yeni teşkilatlara gitmiş, bazı alaylar ve taburlar lağvedilerek diğer birliklerin mevcudu artırılma yoluna gidilmiştir. Bu yolun takip edilmesinin diğer bir nedeni de elde yeteri kadar olmayan subayları daha idareli kullanmak ve birlik sayısından çok birlik mevcudunu arttırarak birliklerin savaş gücünü yüksek tutmayı amaçlanmıştır. Bu dönemde bir yandan yeni fırkaların teşkiliyle uğraşılırken diğer yandan mevcut fırkaların mevcutlarının artırılması yoluna gidilmiştir. 14'üncü Kolordu'nun Müdafaa-i Milliye Vekaletini tesis etmek üzere lağvı ile Ertuğrul Grubu 61'inci ve 11'inci Fırkalardan teşkil edilerek Bilecik'te Eskişehir-Kütahya yönünü Bursa istikametinde kapatılması için görevlendirilmiştir. Eksiklerinin tamamlanması amacıyla Garp Cephesi kumandanlığınca 4 Temmuz 1920'de Şimal Kolordusu birliklerinin 61'inci Piyade Fırkası olarak toplanması emri verilerek silahların bakımı ve eksikliklerin giderilmesi amaçlanmıştır.²³¹

İzmir Kuzey Cephesi komutanlığına kolordu komutanlığı yetkileriyle miralay Kazım Bey, 20'nci Kolordu komutanlığına Miralay Bekir Sami Bey ve 56'ncı Fırka kumandanlığına Kaimmakam Kemal Bey tayin edilmiştir. 12'nci ve 20'nci Kolordular ile bu kuvvetlerden meydana gelen İzmir Kuzey Cephesi askere alma mntıkları

²²⁹ Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, 30 – 18 – 1 – 1 / 1 – 3 – 19. (23 Haziran 1336/1920)

²³⁰ Türkmen, *a.g.e.*, 272.

²³¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 639, Gömlek: 14. (4 Temmuz 1336/1920)

Cephe komutanlığı emrinde olarak Garp Cephesi umum komutanlığının da ikmalini teşkil edecektir.²³² Bunu Adana, El Cezire, Doğu Cephelerinin teşkilleri izlemiştir. Bu noktada ordunun temelini atan bu teşkilat ile ordu komutanlığı Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya bağlı olmak üzere Müdafaa-i Milliye Vekaleti ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti altında teşkilatlandırılmıştır. 61'inci Piyade Fırkası karargâhı aynı zamanda Ertuğrul Grubu karargâhı da olacağından kolordu karargâhı hüviyetindedir.²³³

61'inci Piyade Fırkası bölgesinden gelen beş yüz er, üç dağ topu, iki mantelli sahra topu ile 15 cm'lik Skoda topu Bursa'dan 3 Temmuz 1920'de Bilecik istikametine gönderilmiştir. 7 Temmuz tarihli raporda 61'inci piyade fırkasının 189'uncu ve 190'uncu piyade alaylarından yeniden teşkil edilmekte olduğu anlaşılmaktadır.²³⁴

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Miralay İsmet Bey'in 7 Temmuz tarihli direktifiyle kuvvetlerin buradan çekilmeyerek İznik-Yenişehir-İnegöl-Uludağ hattında savunma oluşturmak üzere konuşlanması ve düşmanı oyalaması emredilmektedir. Bu surette İnönü bölgesinde mevzi hazırlanması için zaman kazanılmış olacaktır. Mustafa Kemal Paşa'da aynı hat üzerinde savunma yapılmasını ve Bursa'daki askeri ve mülki noktaların boşaltılmasını emretmiştir. 13 Temmuz'da Miralay İsmet Bey 61'inci Piyade Fırkası kuruluşuna yer Soma ve Akhisar taburlarının efratlarının bildirmelerini istemiştir.²³⁵ Bu hususta bu taburların mevcutlarının bildirildiği bir cevaba rastlanmamıştır.

Garp Cephesi komutanlığı yukarıda aktarılanlara paralel olarak güneyde Uşak'ta duraksayan Yunan taarruzun asıl hedefinin kuzeyde Bursa-Bilecik-Eskişehir istikametinde olacağı, taarruzun buradan gelişeceğini düşünerek burada hazırlık yapılması istemiştir. Bolu ve Adapazarı çevresindeki Mürettep Fırka ile Uşak'a nakledilen 11'inci Piyade Fırkasının Eskişehir'e gelmesi, 24'üncü Piyade Fırkasının Bozüyük'e nakli sağlanarak 56'ncı Piyade Fırkasının Bursa'nın doğusunu tutması emredilmiştir. Yunan kuvvetleri İngiliz desteğiyle Erdek ve Bandırma plajlarına çıkarma yaparak Türk kuvvetlerinin yan ve geri emniyetleri keserek kuşatmayı amaçlamıştır. Bursa'nın coğrafi konumu ile Yunan kuvvetlerinin doğal sınır olabileceği kanaatiyle General Milne'nin izniyle 10 Temmuz'da Bursa işgal edilmiştir.

²³² Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 52, Belge: 1189.

²³³ Özalp, *a.g.e.*, 150.

²³⁴ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 688, Gömlek: 54. (7 Temmuz 1336/1920)

²³⁵ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 587, Gömlek: 50. (13 Temmuz 1336/1920)

Bursa’da 56’ncı Piyade Fırkasına bağlı olan toplamda altı taburluk bir kuvvet olması gerekirken ancak üç taburdan oluşan 56’ncı Piyade Fırkası geri çekilerek elinde kalan birlikleri Bozüyük’te toplamıştır.²³⁶

17 Temmuz’da 159’uncu Piyade Alayının kuruluşu hakkında sorulan soruya verilen cevapta, 159’uncu Piyade Alayının, mevcut alay teşkil yapısı korunarak üç taburdan ve taburlarda yine üç bölükten meydana geleceği bildirilmiştir. 1’inci taburun üçüncü bölümünde de dörder makinalı tüfek olmak üzere mevcudu 200 kişiye yakın bir mevcutta teşkil edilmiştir.²³⁷

9 Ağustos tarihli diğer bir emirde 61’inci Piyade Fırkasının 174’üncü, 189’uncu ve 190’uncü Piyade Alaylarından meydana geldiği görülmektedir.²³⁸ 17 Ağustos tarihli belge de 56’ncı ve 61’inci Piyade Fırkalarının ikişer alaydan meydana geldiğinden bu fırkaların asker ihtiyacının nasıl karşılanacağı sorulmuştur.²³⁹ 18 Eylül’de gelen emirde 189’uncu Piyade Alayının başka bir birliğe sevkinden ötürü 159’uncu Piyade Alayının 61’inci Piyade Fırkası kuruluşuna katıldığı görülmektedir.²⁴⁰ Fırka bu kuruluşuyla İstiklal Harbi’ne iştirak etmiştir.

Türk Ordusu bir yandan birliklerin ihtiyaç duyduğu personel eksikliğini tamamlamaya çalışırken diğer yandan da ihtiyaç duyulan malzemeyi temin etmeye gayret etmektedir. Türk Ordusu henüz bu vaziyette iken zayıf 23’üncü Piyade Fırkası ile tutulan Uşak, 1920 Ağustos’unda işgal edilmiştir. Uşak’ın işgaliyle bu kesimde Yunan kuvvetleri Uşak – Musaköy hattına varmıştır. Bu durum Garp Cephesinin büyük kısımlarıyla kuvvetlerini Eskişehir – Bilecik – Bursa istikametinde toplamaya neden olmuştur. Bu değişiklikle Mürettep Fırka sol kanadını Karadeniz’e dayayarak büyük kısımlarıyla Bolu’da, 24’üncü Piyade Fırkasının bir kısmı Eskişehir ve Mihaliç – Ayaş hattı ile sınırlı olarak Nallıhan, Çayırhan ve Mihaliç mıntıkalarına sevk edilmiştir. 1’inci Kuva-yı Seyyare sırasıyla Gediz – Hamidiye hattına ve verilecek emre göre Kütahya’ya konuşlanacaktır. 12’nci Kolordu Afyonkarahisar hattında konuşlanmıştır.²⁴¹ Ertuğrul Grubu kıtaatı, Bozüyük – Söğüt üzerinden Eskişehir’e 31 Ağustos – 1 Eylül tarihleri arasında halka manevra izlenimi verilerek çekilmiştir. 179’uncu Piyade Alayının

²³⁶ *TİH* 2/2, 225.

²³⁷ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 838, Gömlek: 129. (17 Temmuz 1336/1920)

²³⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 592, Gömlek: 2 (9 Ağustos 1336/1920)

²³⁹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 15. (17 Ağustos 1336/1920)

²⁴⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 592, Gömlek: 39. (18 Eylül 1336/1920)

²⁴¹ Özalp, *a.g.e.*, 160.

3'üncü taburunun mevzilerini Kuvayı Milliye müfrezelerine terk ederek Bilecik'e çekilmiştir. Gökbayrak taburu, İznik gölünün kuzey ve güneyinde Bahçecik istikametinde ve geçitlerde otuzar kişilik müfrezeler ile Kuva-yı Milliye müfrezelerine terk ederek Lefke'ye çekilmiştir. 190'ıncı Piyade Alayının Kebirler mevziindeki taburları Yeniköy'e, İncirli civarındaki mevziindeki taburu da Bilecik'e çekilmiştir.²⁴²

Hatanlı'daki topçular Bozüyük'e, diğer topçular birlikte oldukları piyade birlikleri ile hareket edecektir. 11'inci Piyade Fırkası'nın 126'ncı Piyade Alayı Karaköy'e, 174'üncü Piyade Alayı Bözüyük'e, 127'nci Piyade Alayı Pazarcık'a, 189'uncu Piyade Alayı Nazıfpaşa'ya gelecektir. Grup ve fırka karargahları kuvvet kaydırılmasında kargaşa yaşanmaması için yerlerinde kalacaktır. Harekât gece yarısı başlayacak ve güneş doğmadan olmaları gereken yerlerde olacaktır. Harekât olabildiğince gizli tutulacaktır. 31 Ekim tarihinde 11'inci Piyade Fırkasının ardından 61'inci Piyade Fırkasının da İnönü istikametine hareketi emredilmiştir.²⁴³ Bu hareketle Garp Cephesi komutanlığının Yenipazar – İnegöl istikametindeki örtme birliklerinin ardından asıl muharebenin burada verileceği planına uygun olarak birliklerin sevk edildiği anlaşılmaktadır.

Birlikler bir yandan konuş noktalarına sevk edilirken ihtiyaç duyulan personelin temini ile düzenli orduya asker kaydetmek için belli doğumluların silah altına alınmasına başlanmıştır.²⁴⁴ Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Miralay İsmet Bey'de yayımlandığı tamimle gönüllü kıtalarının oluşturulmaması, mevcut olanların da düzenli ordu birlikleri emrine girmesini emrederek bu birliklerin emir-komuta sistemi içerisine girmesini istemiştir.²⁴⁵

Gediz'de yaşanan taarruzdan sonra düzenli ordu birliklerinin sayılarının arttırılması ve Kuvayı Milliye birliklerinin de düzenli birlikler haline getirilmesi büyük bir ivme kazanmıştır. Nitekim, Gediz Taarruzunun sorumluluğunun kimde olduğu tartışmaları düzenli ordu ve Kuvayı Seyyare arasında tartışmalara neden olmuştur. Garp Cephesi komutanı Ali Fuat Paşa görevinden alınarak Moskova büyükelçiliğine gönderilmiş²⁴⁶, Garp Cephesi ise Garp ve Cenup cepheleri olarak ikiye ayrılmıştır. Rahmi Apak, hatıratında Ali Fuat Paşa'nın Moskova'ya tayini kararıyla Mustafa Kemal Paşa'nın

²⁴² Özalp, *a.g.e.*, 161.

²⁴³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 592, Gömlek: 26. (31 Ekim 1336/1920)

²⁴⁴ *TİH* 2/2, 286.

²⁴⁵ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 52 Belge: 1190.

²⁴⁶ BCA 30-18-1-1 / 1-18-12. (9 Kasım 1336/1920)

düzenli ordu konusunda kararlı olduğunu gösterdiğini aktarmaktadır.²⁴⁷ Garp Cephesi komutanlığına Miralay İsmet Bey, Cenup Cephesine de Miralay Refet Bey getirilmiştir.²⁴⁸

Düzenli orduya geçiş aşamasının geniş bir zamanı kapsamada silah, mühimmat ve asker eksikliği kadar subay, üstsubay eksikliği de etkili olmuştur. Bu eksiklerin parça parça tanzimi ile yeni birlikler teşkil edilmiştir.²⁴⁹ Düzenli ordunun kurulması ile Kuvayı Milliye birliklerinin de düzenli orduya katılmaları amaçlanmış ve bu yönde emirler verilerek emir-komuta birlikteliği sağlanmaya çalışılmıştır. Kuvayı Milliye'nin çoklu yapısı, komuta ve kontrolünün sağlanmasında güçlük çekilmesine neden olmuştur. Kuvayı Milliye müfrezeleri çetelerden, asker kaçaklarından, maceracılaran oluştuğu gibi ülkesini kurtarmak azmine olan subay, din adamı ve halktan da meydana gelmiştir. Bu durum özellikle çetelerde subayların bu kuvvetleri kontrolünü zorlamıştır çünkü çeteler sadece kendi liderlerinin emirlerine uymaktadır. Bu çetelerden bazıları kendi bölgelerinde adeta gölge bir hükümet meydana getirmiş, kendi hükümleri vererek infaz etmeye başlamıştır. Nitekim bu durum bu kuvvetlerin imtiyazlarını devretmemek için isyan etmişlerdir.

61'inci Piyade Fırkası Komutanı Miralay Kazım Bey'in Ertuğrul Grubu komutanlığına atanmasıyla boşalan fırka komutanlığına 10 Eylül'de asaleten 23'üncü Piyade Fırkası eski komutanı Kaimmakam İzzettin Bey atanmıştır.²⁵⁰ Eylül ayı başlarında 61'inci Piyade Fırkası'nın konusu; Fırka karargâhı Kızılınler'de olmak üzere, Binbaşı Şevki komutasındaki 174'üncü Piyade Alayı Gökçekısıık – Uluçayır'da. Binbaşı Nazım Bey komutasındaki 190'ıncı Piyade Alayı Musaözü ve Eşenkaraca'da. Binbaşı Kazım Bey komutasındaki fırka topçu alayı Kızılınler ve doğusundaki Değirmenler'de. İstihkam ve sıhhiye bölükleri Kızılınler'de. Fırka kuruluşunca yer alan 189'uncu Piyade Alayı gönderilmeyerek yerine yeniden teşkil edilmiş olan 159'uncu Piyade Alayı verilmiştir. Binbaşı Arap Sait Bey komutasındaki 159'uncu Piyade alayı Akçayır'a yerleşmiştir. 159'uncu Piyade Alayı yeniden teşkil edildiği için 174'üncü ve 190'ıncı Piyade Alayı'na göre daha zayıftır. Alayın mevcudu 700 – 800 silahlıyı bulmaktadır. Bu bir taburluk kadar olan kuvvet o dönem için ancak en güçlü alaylarda bulunmaktadır.

²⁴⁷ Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, 213.

²⁴⁸ BCA 30-18-1-1 / 1-18-13. (9 Kasım 1336/1920)

²⁴⁹ Miralay Mehmet Arif Bey, *Anadolu İnkılabı Milli Mücadele Anıları (1919 – 1923)*, yay. haz. Bülent Demirbaş, (Arba Yayınları, 2'nci baskı, 1992), 52.

²⁵⁰ İzzeddin Çalışlar, *Gün Gün Saat Saat, İstiklal Harbinde Batı Cephesi*, (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları), 47.

23'üncü Piyade Fırkası'nın alaylarına nazaran 174'üncü ve 190'ıncı Piyade Alaylarının teçhizatları iyi ve yapısı kuvvetlidir. Fırka kurmay başkanlığına önce Yüzbaşı Cemil Bey daha sonra Yüzbaşı Tahsin Bey atanmıştır.²⁵¹

Kaimmakam İzzeddin Bey, fırkasının konuşunu Yunanlıların doğuya doğru açılmaları ihtimaline karşı cephesini Yunanlılara tevcih ederek muharebe mevzileri hazırlamıştır. Gökçekısıık ovasına hâkim Aydemir güneyindeki sırtlar, Kızılınler batısı ve Akçayır güneyindeki sırtlar ile Porsuk'un doğusundaki Eşenkaraca bölgesi mevzilenme için seçilmiştir, bu bölgelerin seçimlerinde demiryolunun geçtiği vadiye hâkim olması dikkate alınmıştır. Garp Cephesi Komutanlığı kararıyla Yunanlıların kuzeyde Bursa – Bilecek – Eskişehir yoluyla Eskişehir'e taarruzu ihtimali göz önüne alınarak Ertuğrul Grubu Eskişehir'e alınmıştır.²⁵²

Fırka komutanınca, 61'inci Piyade Fırkası'nın talim ve terbiyesi ile harbe hazırlık seviyesinin arttırılması amacıyla Mollaoğlu, Kalburcu, İncesu bölgelerinde fırka manevrası yaptırılmıştır. Büyük Millet Meclisi reisi Mustafa Kemal Paşa, Ertuğrul Grubu komutanı Miralay Kazım Bey ve bazı milletvekilleri de bu manevrayı izlemek üzere Kızılınler'deki fırka karargahına gelmişlerse de manevra tamamlandığı için manevra hakkında bilgi verilmekle yetinilmiştir.²⁵³

3.3. Gediz Taarruzu, Derbent ve Çeltikçi Muharebeleri ve 61'inci Piyade Fırkası

3.3.1. Gediz Taarruzu

23 Ağustos 1920'de Uşak'ı işgal eden Yunan kuvvetleri, kuzeyde Bursa'daki kuvvetleri ile muntazam bir hat temin etmiştir. Kütahya'dan Gediz istikameti üzerinde bulunan Derbent gediğini elinde tutan Yunan kuvvetleri bu noktadan Kütahya'ya taarruz edebilecek bir konuma erişmiştir. Gediz'de bulunan Yunan 13'üncü Tümeni aynı zaman da kuvvetli Yunan yığınakları olan Uşak ve Bursa arasında da irtibat tesis etmektedir.²⁵⁴ Ekim 1920'de Yunan ordusu, Başkomutanlık karargâhı İzmir'de olmak üzere kuzeyden güneye İzmit-Yenişehir-Gediz-Uşak-Buldan ve Nazilli'de üstlenmiştir.

²⁵¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 883, Gömlek: 22. (Eylül 1336/1920)

²⁵² Çalışlar, *a.g.e.*, 49.

²⁵³ *a.g.e.*, 50.

²⁵⁴ Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, (Temel Yayınları), 506.

Garp Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa düzenli Türk ordusunun tesisine kadar yalnız yakalanan Yunan işgal kuvvetlerine taarruz edilmesi ancak kesin sonuçlu bir muharebeye girilmemesi görüşündedir. Taarruz fikri Yunan işgal kuvvetlerinin Gediz'in kuzeyindeki Derbent geçidini tutarak kuvvetli bir tahkimat yapması, Bursa – Uşak gruplarının yakında yapmalarının beklendiği taarruzlar da tek yakalanması zor olduğu için gerekli görüldüğü gibi Gediz'deki kuvvetin taarruzunun Kütahya'ya mı yoksa Afyon'a doğru mu olacağı gizleyebileceğinden ortaya atılmıştır. Bursa ve Uşak grupları arasında irtibatı tesis eden bu kuvvetin imhasıyla Kütahya – Afyon bölgesi güvenliğe alınarak bu iki grup arasında irtibatın kesilmesi sağlanmış olacaktır. Dahili ve harici siyasetin belli olmadığı bir zaman da Yunan işgal kuvvetleri Bursa ve Uşak yönünden harekete geçemeyecektir düşüncesinden hareket eden Ali Fuat Paşa'ya²⁵⁵ Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Miralay İsmet Bey, ordunun bu harekete hazır olmadığı gibi yeterli cephane ve malzemesi de henüz daha tamamlanmadan böyle bir taarruza kalkışılması ile mevcut cephanenin sarf edileceğini ve Yunanlıların mukabil taarruzlarını geliştireceğini söyleyerek Türk kuvvetleri ellerinde bulundurdıkları mevcut demiryolu ve ikmal ağlarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaları da muhtemel olacağını eklemiştir.²⁵⁶ İsmet Bey'in burada dikkat çektiği nokta birazdan görüleceği üzere Garp Cephesi'nin tüm ihtiyat kuvvetlerini oluşturan Ertuğrul Grubu'nun 11'inci ve 61'inci Piyade Fırkaları ile Kuvayı Seyyare'nin burada toplanması ile Eskişehir yönünün zayıf birliklerce muhafaza edileceğidir. Bu tarihte Bursa'da Yunan kuvvetleri iki tümen kadardır. Nitekim Kütahya ve Eskişehir noktaları ile Türk kuvvetleri iç hatlar avantajından faydalanarak kuvvetleri demiryoluyla kaydırabilmektedir. Ancak o günün şartlarında birliklerin tamamını tek seferde taşıyacak demiryolu ağı ve ekipmanı olmadığına da dikkat etmek gerekmektedir.²⁵⁷

16 Ekim'de Alayunt'ta Ertuğrul Grubu karargahında yapılan toplantıda Garp Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa, Gediz'de Yunan 13'üncü Tümenine karşı bir taarruz fikri olduğu yukarıda belirttiği nedenlere dayanarak orada bulunan grup, fırka ve Kuvayı

²⁵⁵ a.g.e., 543.

²⁵⁶ TSK 2/2, 318.

²⁵⁷ **İç Hatlar avantajı;** Birden fazla düşmanla çevrili olma durumunda coğrafi avantaj sayesinde kuvvetlerini hızla bir yerden diğerine sevk ederek üstünlük sağlamaktır. İç hatlar avantajının uygulanması sırasında zaman ve ikmal önemlidir. İç hatlar avantajı stratejik seviyede olduğu kadar operatif seviyede de uygulanabilir. Mehmet Tanju Akad, *Modern Savaşın Temel Kavramları*, (Kitap Yayınevi) 111. Türk İstiklal Harbi'nde ülkenin dört bir yanı düşmanlarla çevrili bir halde olduğundan kritik sonucun alınacağı nokta olarak seçilen Batı Cephesi'nde Türk kuvvetlerinin yığınakları Eskişehir ve Kütahya'da toplanmıştır. Bunun nedeni bu noktaların arasında demiryolu bulunması ve gerektiğinde Afyon – Konya istikametlerine demiryolu sayesinde hızla birlik sevkine olanak sağlamasıdır.

Seyyare komutanlarına açıklamıştır.²⁵⁸ Toplantıda Ertuğrul Grubu Komutanı Miralay Kazım Bey sessiz kalırken, 61'inci Piyade Fırkası komutanı Kaimmakam İzzeddin Bey, bu görüşe sıcak bakmamışsa da fırkasının eksiklerinin tamamlanmasına müteakip bu görevi yerine getirebileceğini söylemiştir. Toplantı prensipte taarruzun yapılması konusunda varılan anlaşma ile bitmiştir. Bu toplantı tarihi Kaimmakam İzzeddin Bey'in günlüğünde 13 Ekim olarak geçmektedir. Bu toplantıda taarruz fikrinin Çerkez Ethem'den geldiği ve bu fikrin Yunan 13'üncü Tümeni'nin yok edilmesiyle ganimet alınabileceği, Uşak'ın Kuvayı Seyyare tarafından tutularak Yunanlıların ikmal alamayacakları gibi düşünceler öne sürülmüştür.²⁵⁹

Eskişehir'e kaydırılmış olan Ertuğrul Grubu Ekim ayı başında Kütahya bölgesine gönderilmiştir. 61'inci Piyade Fırkası Kütahya bölgesinde; fırka karargâhı Ovaköy'de, 159'uncu Piyade Alayı Bölcek'te, 174'üncü Piyade Alayı Dumlupınar ve Civli'de, 190'ıncı Piyade Alayı Güveçci ve Sofular'da, fırkanın topçu alayı Parmakören ve İnköy'de, istihkam bölüğü Ovaköy'de, sıhhiye müfrezesi Kütahya'da konuşlandırılmıştır. Grup karargâhı Alayunt istasyonundadır. Ertuğrul Grubu'nun diğer fırkası olan 11'inci Piyade Fırkası ise Kütahya ile Alayunt arasındaki köylere dağılmıştır.²⁶⁰

16 Ekim'de yapılan keşifte arazinin arızalı, yer yer ormanlarla kaplı olduğu dikkat çekmektedir. 18 Ekim tarihli toplantıda Gediz'in geri alınmasıyla mevcut kuvvetin Gediz'in Uşak'a bakan yönünde savunmaya geçmeleri kararlaştırılmıştır. 20 Ekim'de gelen emirle 61'inci Piyade Fırkası, Gediz'e doğru hareket etmiş ve taarruz çıkış istikametine varmıştır.²⁶¹

Gediz Taarruzu, İzmir'in işgalinden o döneme kadar Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin yapmış olduğu en büyük taarruz hareketidir. Ancak bu taarruz hareketi mahdut hedefli bir harekâtı kapsamaktadır. Taarruzun icrası için yapılan planlamalara göre Kuvayı Seyyare kuvvetleri büyük çoğunluğu atlı olduğundan bu kuvvetler ile Yunan 13'üncü Tümeni'nin Uşak'tan destek almasını engelleyecek ve geri çekilmesine mâni olarak kuşatma yapmak üzere görevlendirilmiştir. Taarruz planı

²⁵⁸ İzzeddin Çalışlar, *On Yıllık Savaşın Günlüğü*, yay. haz: İsmet Görgülü, İzzeddin Çalışlar, (Yapı Kredi Kültür Yayınları, 2.bs, 1999). 335. Miralay Kazım Bey ve Kaimmakam İzzeddin Bey'in tarihleri arasında bulunan çelişkiler dikkat çekmektedir. Bu durumda İzzeddin Bey'in günü gününe not tuttuğu dikkate alınarak ve mevcut arşiv belgeleri ile incelenerek İzzeddin Bey'in verdiği tarih esas alınacaktır.

²⁵⁹ a.g.e., 331.

²⁶⁰ İzzeddin Çalışlar, a.g.e., 51.

²⁶¹ *TİH* 2/2, 319.

yapılırken kuzeyde Bursa – Bilecik – Eskişehir yönlerinden, güneyde Uşak'ın doğusunda Afyon üzerine olası bir Yunan taarruzuna karşı önlem alınması gerekmiştir. Buna göre 24'üncü Piyade Fırkası, kuzeyde Yunanlıların İzmit'teki Yunan tümenine Millî Kuvvetleriyle ve Yenişehir bölgesindeki kuvvetleriyle de Gemlik – Bursa'daki Yunan fırkasına gösteri taarruzu icra edecektir. Merkez'de Ertuğrul Grubu ve Kuvayı Seyyare bulunduğundan güneyde 12'nci Kolordu, 57'nci Piyade Fırkası ile Yunanlıların Uşak'tan takviye kuvvet getirmesine mâni olacak şekilde konumlandırılacaktır. Kuşatma yapılırken tüm fırka ara hatlarının tesisine önem gösterilerek olası bir karşı darbeye kuşatılmalarının önün geçilmesi amaçlanmıştır. 57'nci Piyade Fırkası 23 Ekim'den itibaren Görelek-Oturak-Cafergazi hattında konuşlanmış ve öncüsünü Müngarip'te Kuvayı Seyyare ile irtibat için sevk etmiştir. Muğla Mıntika komutanlığı 57'nci Piyade Fırkasına yardımda bulunacaktır.²⁶²

Asıl taarruz grubu kuvvetlerinin ileri harekâtı 13 Ekim – 22 Ekim tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Taarruza iştirak eden kuvvetlerin kaydırılmaları baskın vasfının kaybolmaması için merkezde Ertuğrul Grubu ve Kuvayı Seyyare geceleri, 24'üncü Piyade Fırkası ve 12'nci Kolordu birlikleri gündüzleri gerçekleştirilerek bu kesimde bir taarruz olacağı izlenimi verilmeye çalışılmıştır.²⁶³

Gediz için kritik önemdeki Derbent geçidinde konuşlanmış Yunan 13'üncü Tümeni, sol kanadını kuzeyde sağ kanadı güneyde olmak üzere cephesini doğuya tevcih etmiştir. 13'üncü Yunan Tümeninin kuzeyinde 61'inci Piyade Fırkasının 174'üncü ve 190'uncü Piyade Alayları ile güneyinde 11'inci Piyade Fırkası ve onunda solunda Kuva-yı Seyyare müfrezeleri bulunmaktadır. Taarruz izninin gelmesinden sonra Türk kuvvetleri 23/24 Ekim'de Ertuğrul Grubu'nun 61'inci Piyade Fırkası sağ cenahta, depo alayı merkezde, 11'inci Piyade Fırkası sol cenahta, Kuva-yı Seyyare'de solda olmak üzere Gediz'in kuzeyindeki Yunuslar geçidinde konuşlanmıştır.²⁶⁴

Gediz taarruzunda birliklerin ihtiyaçlarının karşılanması için Garp cephesi tarafından Ertuğrul Grubu için Yanlızsaray'a, 24'üncü Piyade Fırkası için Karaköy'de birer ambar açma emri verilerek top başına 300 mermi nakli ve cephane emri verilmiştir. Birlikler Kütahya'dan kendi vasıtalarıyla erzaklarını getirecek, 22 Ekim'den itibaren

²⁶² Gül Buse Hoşgör, Arşiv Belgeleri Işığında Türk Kurtuluş Savaşı İçinde Gediz Taarruzu ve Sonuçları (24 Ekim 1920 – 6 Ocak 1921), (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek lisans tezi, İstanbul, 2019), 61-62.

²⁶³ a.g.t., 54.

²⁶⁴ Özalp, a.g.e., 164.

Yanl zsaray'daki nokta komutanlığı ve erzak deposundan kendi nakil araçlarıyla alacaklardır.²⁶⁵ Garp Cephesi komutanının planına göre cephe komutanlığı Susuzkaya'da, Ertuğrul Grubu karargahı Hac bekir olmak üzere, 61'inci Piyade Fırka karargahı Ağiri, 159'uncu alayı ve depo taburu avdarhisar'da, 174' nc  alayı K n k kuzeyinde, 190'üncü alayı da Beydemir'de konuşlu olarak taarruzun merkez ve kuzey kanadını gerçekleştirecektir.²⁶⁶

Taarruz için yürüyüşler gece olabildiğince sessizce yapılacaktır. Taarruz, Yunan kuvvetlerine yaklaşılarak sabah erkenden topçu desteğiyle başlayacaktır. Ertuğrul Grubu komutanı Miralay Kazım Bey anılarında 174'üncü alayın Yunanlılara 200-300 metreye kadar, 190'üncü alayın 300-400 metreye kadar yaklaştığı bildirerek, 159'uncu alayın bir taburunun da 600 metre kadar yaklaşabildiğini bildirmiştir. Miralay Kazım Bey verdiği emirle alaylar kendi bölgelerindeki birliklere haber vererek taarruz noktaları seçerek Yunan kuvvetini yıpratacaktır denmektedir. H cumun yapılışı ve sonucunun bildirilmesi istenmiştir.²⁶⁷

61'inci Piyade Fırkası komutanlığından 8 Aralık 1920 tarihinde Garp Cephesi komutanlığına gönderdiği raporda²⁶⁸ fırkanın 24 Ekim 1920'de eltiki ve Derbent muharebelerindeki faaliyetleri anlatmıştır. 19 Ekim 1920'de fırka karargahı Ovaköy de 159'uncu piyade alayı Bölcek köyünde, 174'üncü piyade alayı Dumlupınar – Çobanlı köylerinde, 190'üncü piyade alayı Koca Ömer – Sofular, topçu alayı Parmakören – İdiş köylerinde, istihkam bölüğü Ovaköy'de, sahra telsiz takımı Kütahya'dadır. 20 Ekim'de fırka karargahı Yaylabadı, 159'uncu piyade alayı Sultanbaki deresi – Yokuşbaşı  zerinden Koyusinir köyüne, 174'üncü piyade alayı Ovaköy – 1870 güneyi, Arapdede güneyi üzerinden Mustafalar – Subu köylerine, 190'üncü piyade alayı Ovaköy – Aydoğdu – Yokuşbaşı  zerinden Bayat yolları köylerine, sıhhiye bölüğü Komari köyünde, istihkam bölüğü Yaylabadı'na hareket ettiğini aktarmıştır.²⁶⁹ Taraf kuvvetleri general Kostandiyadis komutasında Yunan 13' nc  Tümeni, muharip 7 ila 8 bin piyade olmak üzere toplam 14 bin kişiden

²⁶⁵ Hoşgör, *a.g.t.*, 57-59.

²⁶⁶ *T H* 2/2, 320.

²⁶⁷  zalp, *a.g.e.*, 165.

²⁶⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64. (19 Ekim 1336/1920)

²⁶⁹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64AA. (21 Ekim 1336/1920)

oluşmaktadır.²⁷⁰ Türk kuvvetleri ise grup komutanlığı seviyesinde olsa da Yunan tümenine eşit bir kuvvete az çok yaklaşabilmiştir.

Kıtaat 21 Ekim'de Bayat'da bulunacak fırka erzak kollarını alacaktır. 174'üncü piyade alayı saat 6 sonrada Mustafalar'a, 190'ıncı piyade alayı saat 6:30 sonra da Mollalar'a, 159'uncu piyade alayı saat 1:00 sonra da Koyusinir'e vasıl olmuştur. Mezkur tarihte 174'üncü piyade alayı Çakmak – Çömlekçi'de, 190'ıncı piyade alayı Abaş köyünde, 159'uncu piyade alayı Kızıklar – Yaylabası köylerinde, topçu alayı Gedem köyünde, sıhhiye bölüğü Mollalar köyünde, istihkam bölüğü ve fırka karargahı Dereköy'de, erzak kolları Babat'tadır. Fırka kıtaatı saat 3 sonra da emir olunan konaklara yerleşmiştir. 22 Ekim 1920'de kıtaat gündüz bulundukları konaklara istirahat etmiştir. Kütahya'dan 22 arabalık hafif cephanesi kolu ile 80 öküz arabası topçu cephanesi ve 22 merkep piyade cephanesi Dereköy'e nakledildi. Kıtaatın saat 10 sonra da gece yürüyüşüne geçmiştir. 159'uncu piyade alayı Kızıklar – Susuzköy – Hacıköy üzerinden Çavdarhisar'a, 174'üncü piyade alayı Çakmak – Subu – Ağari üzerinden Beydemir'e, 190'ıncı piyade alayı Çömlekçi – Çakmak – Subu -Yağdığın üzerinden Beydemir'e gidecektir. Sahra topçusunun 1'inci taburun 1'inci bölüğü Dereköy – Subu üzerinden Çavdarhisar'a, sahra topçusu 1'inci taburunun 2'inci bölüğü Uzunca – Susuzköy üzerinden Çavdarhisar'a, kudretli cebel topçu bölüğü Dereköy – Subu üzerinden Ağari'ye gitmiştir.²⁷¹ Cebel obüs bölüğü Çakmak – Subu üzerinden Ağari'ye, istihkam bölüğü Dereköy – Subu üzerinden Ağari'ye, sıhhiye bölüğü Bayat – Çömlekçi – Çakmak üzerinden Subu'ya, fırka karargâhı Yağdığın'a, erzak kolları Hacıköy'e, cephanesi kolları Çakmak köyüne sevk edilmiştir.²⁷²

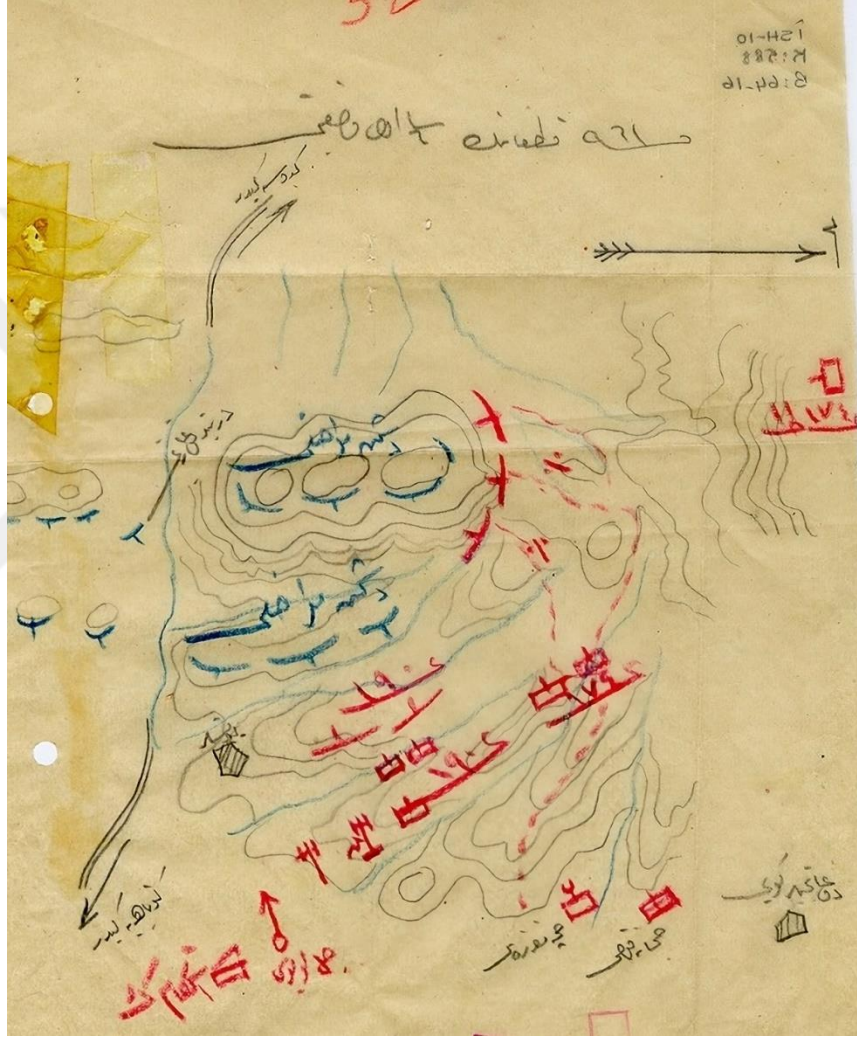
23 Ekim 1920'de kıtaat emrolunan yere gelmiş, yalnızca obüs bataryası ile sıhhiye bölüğü düşmanın keşif faaliyetlerinden kaçınmak için aralıklı geldiğinden gece yarısına doğru konaklarına gelebilmiştir. 159'uncu piyade alayı grup ihtiyatını, topçu sahra bölüğünün 2'nci bölüğü de 11'inci piyade fırkası emrindedir. 174'üncü piyade alayı Kızık – Yunuslar, 190'ıncı piyade alayı Beydemir – Yunuslar – Sofular yolları üzerinden ileri tertibatlarını aldılar. 174'üncü piyade alayı Kızık – Seydiköy – Busan – Sofular üzerinden Düşecek Dağı'na çıkan yolları keşif ettirecektir. Müfreze, Düşecek dağı üzerinden düşmanın sol cenahına 1 tabur piyade ve 1 bölük piyadeden

²⁷⁰ Cebesoy, a.g.e., 551.

²⁷¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64AA. (21 Ekim 1336/1920)

²⁷² ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64AB (22 Ekim 1336/1920)

mürekkep müfrezesiyle her hareketi takip etmekteydi. Saat 1 sonra da teknil alay, tabur ve batarya komutanları ile Efendiköprüsünün kuzey batısındaki sırtlara çıkarak arazi, yollar ve düşman mevkiileri hakkında malumat verildikten sonra açılma ve taarruz istikametleri, müdafilerin arazi üzerindeki mevkiileri tespit edilmiştir. Emet müfrezesinden gelen raporda vakti zevalde Emet müfrezesinin Kelpabat'tan intaç etmiş olduğu, düşmanın sol yanının Aydemir batısındaki Aşıkpaşa da bulunduğu bildirilmiştir. Saat 0:40 sonra da fırkaya taarruz emri gelmiştir.²⁷³

Harita 3.1. 61'inci Piyade Fırkasının Gediz Taarruzu Sırasında Konuşu²⁷⁴

24 Ekim'de 61'inci piyade fırkasının kuruluşu; fırka komutanı Kaimmakam İzzeddin Bey, fırka erkan-ı harbi yüzbaşı Tahsin Bey, 159'uncu piyade alayı komutanı binbaşı Arap Sait Bey, 174'üncü piyade fırkasının komutanı binbaşı Şevki Bey, 190'ıncı piyade alay komutanı binbaşı Nazım Bey, 61'inci topçu alayı komutanı binbaşı Kazım

²⁷³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64AB. (22 Ekim 1336/1920)

²⁷⁴ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64, Belge: 64AO. (24 Ekim 1336/1920)

Bey'dir. Piyade alayları üçer taburdan, topçu alayı 2 tabur ve 4 bataryadan oluşmaktadır. Bataryalar sahra bataryası, bir kudretli cebel bataryası ile bir cebel obüs takımından oluşmaktadır.¹⁵⁹uncu piyade alayı Derbent kuzeyinde Efendi köprüsündeki Ertuğrul grubu komutanlığının grup ihtiyatını teşkil etmiştir. 61'inci topçu alayının 1'inci topçu taburunun 2'nci bataryası da 11'inci piyade fırkası emrindedir.²⁷⁵

24 Ekim'de havanın sisli olması nedeniyle taarruz planlanandan iki saat sonra başlayabilmiştir. Bu süre zarfında kıtalar açılarak Yunan mevzilerine yanaşarak açılma hareketine başlamıştır.²⁷⁶ Yunan kuvvetleri taarruzun başlamasıyla baskınla karşı karşıya kalmış ve karşı taarruza geçememiştir. 11'inci piyade fırkası Arpa yaylasından hücumla geçmiş ve topçusu ile Yunan mevzilerini yoğun ateşe tutmuştur. 190'uncu piyade alayının taarruza geçtiği alan da alan temizlendiğinden Yunanlıların yoğun makinalı tüfek ve topçu ateşine maruz kalmış, mezkûr alayın 3'üncü taburunun taarruz ettiği arazinin bozuk ve arızalı olması sayesinde ilerleme kaydedebilmiştir.²⁷⁷ 61'inci piyade fırkasının sağ cenahı Emet milli müfrezesiyle korunacaktır. 174'üncü piyade alayından bir tabur ve makinalı tüfek bölüğü Şenler – Aşıkpaşa istikametlerinde ilerleyecek Emet müfrezesi ve sağındaki alay ile irtibatla bulunacaktır. Tabur hareketi alayın geri kalanıyla birlikte olacak şekilde ayarlamaya gayret edecek ve olası bir düşman karşı atağına karşı fırka sağ cenahını muhafaza edecektir.²⁷⁸ Taarruz sırasında Emet müfrezesi ve 174'üncü piyade alayının 1'inci taburuyla kesilen irtibat tekrar tesis edilmiştir. Kaimmakam İzzeddin Bey, grup ihtiyatını teşkil eden 159'uncu piyade alayının emrine verilmesini istemiştir.²⁷⁹ 159'uncu piyade alayının 3'üncü taburu emrine verilen fırka komutanı bu taburu fırka ihtiyatı olarak tutmuş, 190'uncu piyade alayının 2'nci taburunu gece süngü hücumuna kaldırmıştır. Fırka emriyle 174'üncü ve 190'uncu piyade alayları Yunan mevzilerine yeteri kadar yanaşmış olduğundan taarruza geçecektir. Taarruzu 11'inci piyade fırkasınca da desteklenecektir. 11'inci ve 61'inci piyade fırkası arasında bulunan 159'uncu piyade alayının 1'inci taburu Polatlı – Derbent arasındaki sırtlara 500 – 600 metre kadar yaklaşmıştır. Gece harekete devam edilecektir. Saat 10 sonrada başlayan taarruzla 190'uncu piyade alayının 3'üncü taburu Yunan mevzilerini ele geçirmişse de mukabil karşı darbe ile 50 metre kadar geri

²⁷⁵ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64AM. (24 Ekim 1336/1920)

²⁷⁶ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64aca. (24 Ekim 1336/1920)

²⁷⁷ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64 (19 Ekim 1336/1920)

²⁷⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64AC. (24 Ekim 1336/1920)

²⁷⁹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64aca. (24 Ekim 1336/1920)

çekilmiştir. 190'ıncı piyade alayının 1'inci ve 2'nci taburları da Yunan mevzilerine 100 metreye kadar sokulabilmiştir²⁸⁰. Taarruzun merkezi olan 11'inci piyade fırkasının başarılı olamaması nedeniyle grup komutanı taarruzu keserek 61'inci Piyade Fırkasının Efendiköprüsünün doğu ve kuzey sırtlarında toplanmasını emretmiştir. Bu noktaya ricatla 11'inci piyade fırkasının da emniyetle geri çekilmesi amaçlanmıştır. Bu çekilmeyi kuzeydeki sırtlara yerleştirilen 159'uncu piyade alayının 3'üncü taburu ve bir makinalı tüfek bölüğüyle himaye edecektir.²⁸¹

Yunan kuvvetleri cephelerini zayıf kuvvetlerle savunarak asıl kuvvetlerini geride toplayarak, makineli tüfek ve topçu ateşinin de desteğiyle ateşini bir noktaya odaklayarak muhasımın en zayıf halkasına tevcih ederek cephesini yarmayı, birlikler arasında irtibatı kesmeyi tasarlayan taktiğini burada kullanamamıştır. Ancak taarruzun baskın vasfını muhafaza etmesi sayesinde Yunan kuvvetleri Türk tarafına karşı kolayca karşı taarruz gerçekleştirememiştir. Gece de etkisini sürdüren sis nedeniyle keşif kolları çalıştırılamamış bu nedenle Yunanlıların geri çekildiği de anlaşılamamıştır.²⁸² Kuvayı Seyyare kendisine verilen görevi yerine getirememiş olduğundan Gediz'deki Yunan 13'üncü Tümeni önce Simav'a sonra da Hamidiyehanı istikametine çekilebilmiş artçılarıyla burada savunma hazırlığına girişmiştir. Türk kuvvetleri keşif kollarının çalışmaması, yeterli kuvvette olmadığından ve kuzey ve güneyden kanatlardan kuşatılma tehlikesi nedeniyle takip hareketine girişememiştir.²⁸³

Yunanlıların Derbent ve Gediz'i tahliye ettiğinin öğrenilmesi üzerine 61'inci piyade fırkası erkan-ı harbi yüzbaşı Tahsin Bey komutasında 50 kişik bir atlı piyade müfrezesi öncü olarak gitmiş bu kuvveti 159'uncu piyade alayı takip etmiş ve saat 15:30'da Gediz'e vasil olmuştur. Alayın Gediz'e girmesinden sonra Hacıköy – Arapşah ve Aşıkpasha istikametlerine birer bölük gönderilerek ileri emniyet tesis edilmiştir.²⁸⁴

3.3.2. Derbent ve Çeltikçi Muharebeleri

61'inci Piyade Fırkası Dainler bölgesinde toplanarak Dainler – Arapşah ve Şaphane hattını tutmuştur. Kuvayı Seyyare, ileri sürdüğü keşif kollarından gelen raporla Yunan artçılarının Hamidiye Hanı-Çeltikçi civarında görüldüğü bildirilmiştir. Kuvayı

²⁸⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64AD. (24 Ekim 1336/1920)

²⁸¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64aea. (24 Ekim 1336/1920)

²⁸² Çalışlar, *a.g.e.*, 63.

²⁸³ *a.g.e.*, 549.

²⁸⁴ Çalışlar, *a.g.e.*, 64.

Seyyare komutan vekili Tevfik imzasıyla fırkaya gelen raporda, Kuvayı Seyyare de Dainler – Tavak – Aşıklar yoluyla Cebail civarına çekilmekte olduğu bildirilmiştir. Kuvayı Seyyare'nin düzensiz ve habersiz çekilmesi nedeniyle Gediz yönü açık kalmıştır. Açık kalan yönü kapamak için 61'inci piyade fırkası 159'uncu piyade alayıyla Derbent ve Yongalı Gediğini kapatmıştır. Bu alay emrine bir sahra bataryası verilerek Yaylaköy de Derbent boğazının güneyindeki sırtlara, Yunuslar'da bulunan 174'üncü piyade alayı emrine de dağ topçu ve obüs bataryası verilerek Gürayköy'e, 190'ıncı piyade alayı da diğer topçularla Derbent doğusunda ihtiyata alınmıştır.²⁸⁵

Sol cenahta Pehlivan Ağa müfrezesi muharebeye girmiştir.²⁸⁶ Hamidiye Hanı – Çeltikçi civarında muharebe devam ettiğinden 61'inci Piyade Fırkasından 190'ıncı Piyade Alayı ile kudretli cebel topu takımını sevk etmiştir. 190'ıncı Piyade Alayı ihtiyatındaki taburunu 174'üncü piyade alayı emrine vererek Gediz istikametine göndermiştir, buna mukabil 159'uncu Piyade Alayının 2'nci taburu, 190'ıncı Piyade Alayının sağ cenahına gelmiştir. Üç tabur piyade ve bir kudretli cebel takımı 190'ıncı Piyade Alayı komutanı emrine verilmiştir. Düşman faik kuvvetler ile taarruz ederse bu kuvvetler çekilecektir.²⁸⁷

190'ıncı Piyade Alayı, alayın emrinde olan ve ihtiyatta tutulan Bolşevik taburu ile 1'inci ve 2'nci taburlarıyla saat 15:30'da ileri yürümüştür. 159'uncu Piyade Alayının 3'üncü taburu Arapşah – Muhipler yolunda 190'ıncı Piyade Alayına katılmış bunu 174'üncü piyade alayının 2'nci taburunun 7'nci bölüğü takip etmiştir. Alay Muhipler köyü kuzeyindeki tepeyi işgal ederek bu tepeye topçusunu yerleştirmiştir. Burada oluşturduğu hatta 159'uncu Piyade Alayının 3'üncü taburu ile Bolşevik taburu yerleştirilmiştir. 190'ıncı Piyade Alayının 3'üncü taburu sağ tarafta, 159'uncu Piyade Alayının 3'üncü taburu ile Bolşevik taburunun ihtiyatını sağlamaktadır. 159'uncu Piyade Alayının 3'üncü taburundan gelen raporda tepenin önündeki derede müsademe olmadığı, beş kilometre ilerideki tepelerde muharebe olduğu yazılmıştır. Cevaben 159'uncu Piyade Alayının 3'üncü taburu ile Bolşevik taburunun ileri harekate geçerek taarruza geçmesi emri verilmiş, 159'uncu Piyade Alayının sağ yanının emniyeti Bolşevik taburuna verilmiştir. Bolşevik taburunun Kuvayı Seyyare ile irtibat temin edememesi üzerine 159'uncu Piyade Alayının 3'üncü taburu sağ cenahından yoğun

²⁸⁵ a.g.e., 68.

²⁸⁶ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64aea. (24 Ekim 1336/1920)

²⁸⁷ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64afa. (24 Ekim 1336/1920)

ateş altına alınmıştır.²⁸⁸ Kuvayı Seyyare ile temas sağlamak üzere bir bölüğü ile Karakeçili müfrezesine destek vermesini istemiş, Karakeçili müfrezesine rast gelinmediği için Makedonyalı İsmet Bey'den destek isteği üzerine tabur komutanı 1'inci bölüğü ihtiyatta tutarak iki bölük ve iki makinalı tüfek ile İsmet Bey'e destek vermiştir. İsmet Bey'in müfrezesinin artan tazyik karşısında cephanelerinin bittiğini ileri sürerek çekilmesiyle tabur zor anlar yaşamıştır. 159'uncu Piyade Alayının 3'üncü tabur komutanı, İsmet Bey müfrezesinin çekilmesiyle taburunun bozguna uğramaması için birliklerini Gediz'in üç kilometre doğusundaki tahkimli mevzilere çekmiş ve topçusunu da Derbent'e sevk etmiştir.²⁸⁹

25-26 Ekim 1920'de fırka karargâhı Derbent batısında açık ordugahta konaklayacaktır. Yunanlıların taarruzuyla fırka 27 Ekim'de yeni konumuna geçmiştir; 159'uncu piyade alayının Bayat köyünde, 174'üncü piyade alayı, istihkam bölüğü ve fırka karargâhı Yunuslar köyündedir. Topçu alayı sahra bölüğü Mollaveli'de, erzak, cephane kolları Yunuslar köyündedir.²⁹⁰ Kuvayı Seyyare yaptığı keşifle Muhipler, Çeltikçi üzerinden Hamidiye Hanı'nda bulunan Yunan artçılarına denk gelmiştir. Çeltikçi – Arslanlar hattının batısında ve Hamidiye Hanı tarafından düşmanın 1 alay piyade ile bir miktar süvarisi vardır. Kuvayı Seyyare ile 190'ıncı piyade alayı ilerleyerek bu kuvvete taarruz edecektir.²⁹¹ 26 Ekim'de Ertuğrul grubu komutanı miralay Kazım Bey'den gelen emirle grubun Batı cephesi esas ihtiyatını teşkil ettiğinden Gediz – Çavdarhisar yoluyla harekete hazırlanmasını emretmiştir Fırkanın bu muharebeyi kabul etmeyerek bir alay ile bir top takımını bu hatta bırakarak Derbent batısına hareketi emredilmiştir. İlk önce 11'inci piyade fırkası Alayunt istasyonuna gelerek trenle Eskişehir – İnönü hattına gidecektir.²⁹²

Dokuz saat devam eden muharebede Yunan kuvvetlerinin mukabil taarruzlarıyla 190'ıncı piyade alayı Cebrail istikametine çekilmiş, daha sonra artan Yunan baskısı karşısında Derbent'e çekilmiştir. 11'inci piyade fırkası Kütahya istikametinde yürüyüşe devam etmiştir. 61'inci piyade fırkası da Karademir – Kütahya – Yalnızsaray mıntıkalarına çekilmiştir. Kuvayı Seyyare'nin kısmı küllisi de 28 – 29 Ekim gecesi Çavdarhisar'dadır. 61'inci piyade fırkasının kısmı küllisi, 28 – 29 Ekim de

²⁸⁸ Çalışlar, *a.g.e.*, 73.

²⁸⁹ *a.g.e.*, 75.

²⁹⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64AG. (25 Ekim 1336/1920)

²⁹¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64AG. (25 Ekim 1336/1920)

²⁹² Çalışlar, *a.g.e.*, 66-67.

Çavdarhisar – Hocaköy – Sofular mıntikasına gelecek ve keşif kıtası Derbent – Yaylabaşı hattına göndererek düşmanla teması muhafaza edecektir.²⁹³

29 Ekim 1920’de kıtaat Yağdıgın – Sofular köylerindeki konaklarına muvasalat ederek istirahat geçmiş ve 30 Ekim’de de konaklarında istirahat etmiştir. 31 Ekim’de Gediz ve Derbent geçidini işgal eden Yunan kuvvetleri 1 alay süvari ve 1 fırka piyade olarak tespit edilmiştir. Bursa cephesinde Yunan kuvvetlerinin harekete geçmesi üzerine 159’uncu piyade alayı Gediz – Kütahya dolaylarında olmak üzere 61’inci piyade fırkası İnönü’ye nakledilecektir. 11’inci piyade fırkasının 1 Kasım 1920’de son bulacak naklinden sonra 61’inci piyade fırkasının nakliyesine başlayacaktır. 159’uncu piyade alayı, Kuvayı Seyyare emrine geçecektir. Susuzköy’deki taburdan 1 alman makinalı tüfeği 190’uncu piyade alayının emrine gönderilecektir.²⁹⁴

31 Ekim – 1 Kasım geceleri nakliye için 61’inci piyade fırkasının 61’inci topçu alayı Ağaçköy üzerinden Alayunt’a gidecektir, sahra topçu taburu da Alayunt’tan trene binecektir. Cebel topçusu Ağaçköyünde kalacaktır. İstihkam bölüğü de topçularla hareket edecektir. Sıhhiye bölüğü de bu gece Ağaçköyüne geri çekilecektir. Piyade kolları bu gece yürüyüşe geçecektir. Yayan olarak saat 8 evvele kadar istirahat ettikleri noktalardan Alayunt’a gidecektir. Trene binme sırası tebliğ edilecektir. Fırka karargâhı gece ilerleyecek zevalde Alayunt’ta olacaktır. 1 Kasım’da hava gündüz açık gece yağmurlu olduğundan yollar çamurludur. Yolların çamurlu olması nedeniyle grup komutanlığınca 61’inci piyade fırkasının Kütahya’ya emri emredilmiştir. 2 Kasım gecesi havanın yağmurlu ve soğuk olması nedeniyle fırka Kütahya’ya gidemeyecektir. Yalnız 1’inci topçu taburu ile cephe kolları Kütahya’ya gönderilebilmiştir.²⁹⁵

Kaimmakam İzzeddin Bey, Kuvayı Seyyare komutanlarının yüzeysel görüşleriyle muharebeye karar veriyor ve yakaladıklarını düşündüklerini kuvvetler karşısında da başarısız olunca haber vermeksizin geri çekilmeleri yanlarındaki askerlere de endişe vermektedir.²⁹⁶ 190’uncu piyade alayından gelen raporda da bu durum açıkça görülmektedir. 30 Ekim’de 61’inci piyade fırkasından Garp cephesine gönderilen raporda Çeltikçi Muharebesi hakkında bilgi verilmiştir. 25 Ekim’de keşif kolları ile Yunan artçıları Hamidiye Hanı doğusunda temas etmiştir. Bunun üzerine fırka komutanı İzzeddin Bey 174’üncü piyade alayını hazırlamış ve fırkayı da Çaltı deresi

²⁹³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64AH. (28 – 29 Ekim 1336/1920)

²⁹⁴ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64aha. (1 Kasım 1336/1921)

²⁹⁵ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64AI. (2 Kasım 1336/1920)

²⁹⁶ Çalışlar, *a.g.e.*, 65.

yönüne açarak 190'ıncı piyade alayını da Pınarteppe – Dainler hattına ilerleterek grup komutanına bilgi vermiştir. Kuvayı Seyyare de fırka solunda Dainler de toplanacak ve fırkanın sol emniyetini alacaktır.²⁹⁷

26 Ekim'de Kuvayı Seyyare'nin büyük kısmı öğlene doğru Çaltı deresi batısında muharebeye başlamıştır. Yunan kuvvetleri ile karşılaşan keşif kollarını geri çekilmeye mecbur etmiştir. 26 – 27 Ekim gecesinde yapılan keşifte Yunan kuvvetlerinin bir alaydan ibaret olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine Kuvayı Seyyare Gediz'e, 61'inci piyade fırkasından 190'ıncı piyade alayından terk edilen kuvvetler ile bir alaydan ibaret olan Yunan kuvvetlerine taarruz etmiştir. 190'ıncı piyade alayınca yapılan keşif neticesinde Yunan kuvvetlerinin Çaltı deresinden Hamidiye Hanı'na çekildiği anlaşılmıştır. 27 Ekim'de öğleden sonra Çaltı deresi batısında doğru geçen 190'ıncı piyade alayı ile Gediz civarındaki Kuvayı Seyyare Gediz – Aşıkpaşa – Subaşı tarafından vasıl Cebrail – Aydoğmuş – Ersaklar istikametinde ve bir kısım kuvvetleri de Hamidiye – Aşık istikametine sevk etmiştir. Kuvayı Seyyare 28 Ekim'de Dainler – Cebrail yönüne sevk edilmiştir. 3 saat kadar süren muharebede Kuvayı Seyyare ve 190'ıncı piyade alayının topçu, makinalı tüfek ateşleri ve bombalarına rağmen Yunan kuvvetleri Uşak batısına çekilmiştir.²⁹⁸

30 Ekim 1920'de alınan haberlere göre İzmir'de toplanan Yunan savaş meclisinin kuvvetlerini arttırarak Türk kuvvetlerine taarruz edecekleri öğrenilmiş bunun üzerine sırasıyla 11'inci ve 61'inci piyade fırkalarının İnönü'ye gitmeleri emredilmiştir.²⁹⁹

Tablo 3.1. Gediz – Derbent Boğazı Muharebelerinde 61'inci Piyade Fırkasının Zaiyatı ³⁰⁰

Birlik	Şehit		Yaralı		Kayıp		Esir	
	Subay	Er	Subay	Er	Subay	Er	Subay	Er
159'uncu P.A	1	1	1	6	-	97	-	-
174'üncü P.A	1	7	1	29	-	15	-	-
190'ıncı P.A	1	16	1	12	-	24		4
Topçu Alayı	-	-	-	1	-	2	-	-
Toplam	3	24	3	48	-	138		4

²⁹⁷ a,g,e., 67.

²⁹⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 684, Gömlek:11. (28 Ekim 1336/1920)

²⁹⁹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 584, Gömlek: 128. (30 Ekim 1336/1920)

³⁰⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64ala. (30 Ekim 1336/1920)

31 Ekim de Kuvayı Seyyare Efendiköprüsü – Çavdarhisar – Hacıköy bölgesinde toplanabilmiştir. Fırkanın zayıtı hakkında Çalışlar, her üç muharebede verilen toplam zayıtı; 5'i subay 39 şehit, 3'ü subay 96 yaralı olarak vermiştir.³⁰¹

7 Kasım 1920'de Miralay İsmet Bey verdiği emrine Eskişehir'e naklolan 3'üncü Piyade Alayı'nın 1'inci taburunun altı subay ve iki yüz erini 11'inci Piyade Fırkası yine altı subay ve iki yüz erini de 61'inci Piyade Fırkası emrine vermesini emrederek bu taburun Ankara'da yeniden teşkil edileceği bildirilmiştir.³⁰² Bir yandan eldeki birliklerin eksik kadrolarının tamamlanmasına çalışılırken diğer yandan Millî Ordu'nun teşkiline gayret edilmiştir.

3.4. Çerkez Ethem'in Tenkilinde 61'inci Piyade Fırkasının Rolü

Büyük Millet Meclisi Hükümeti 18 Eylül 1920 tarih ve 42 sayılı kararı ile asker kaçakları, vatan hainlerinin yargılanması için İstiklal Mahkemelerini kurmuş, Çerkez Ethem ve kardeşi Tefik buna karşı çıkmıştır. Aynı tarihte alınan kararla Kuva-yı Seyyareler kurulmuş, Jandarma kanuna bağlı olarak görev ve sorumlukları da belirlenmiştir. Buna göre teşkil edilen 1'inci Kuvayı Seyyare Çerkez Ethem'in emir ve komutasında olarak cephe komutanlığına bağlı olacaktır. 2'nci Kuvayı Seyyare'de Binbaşı Çolak İbrahim komutasında cephe komutanına bağlı olarak görevini sürdürecektir.³⁰³

Büyük Millet Meclisi ve İcra Vekilleri heyeti aldığı kararlar Kuvayı Milliye müfrezelerinin teşkilinin yasaklandığını, mevcut birliklerin ihtiyaçlarının da Müdafaa-i Milliye vekaletince karşılanarak bu kuvvetlerin de düzenli ordu birliklerine dönüştürüleceği tebliğ edilmiştir. Buna rağmen Kütahya bölgesinde Karakeçili müfrezelerini toplayan Çerkez Ethem, Yozgat dolaylarına yolladığı adamlarına vesika vererek adam toplamaya devam etmek istemiş, Ankara'da İç işleri vekili miralay Refet Bey buna engel olarak vesikaları almış toplanan 30 – 40 kişide Ankara'dan geri

³⁰¹ Çalışlar, *a.g.e.*, 70 – 76.

³⁰² ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 35. (7 Kasım 1336/1920)

³⁰³ Başkanlık Devlet Arşivi 30 – 18 – 1 – 1/1 – 12 – 1. (16 Eylül 1336/1920). Seyyar Jandarma müfrezelerinin ve Kuvayı Seyyarelerin teşkili ile isyanların tenkilinde cepheden asker çekilmesinin önüne geçilmesi, cephe gerisinde asayişin sağlanması ve asker kaçaklarının yakalanması amaçlanmıştır. Seyyar Jandarma Kanununa bağlı olan bu müfrezeler ile Kuvayı Milliye'nin kaldırılarak düzenli orduya geçiş aşamasında hükümetin elinin güçlendirilmesine çalışılmıştır. Eylül 1920'de Kuvayı Milliye'nin lağvıyla sadece 1'inci ve 2'nci Kuvayı Seyyarelerin bırakılmasına karar verilmiştir. Bu kuvvetlerin maaşları Jandarma kanununa öngörülen şekil ve miktarda ödenecektir. Süleyman Tekir, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Jandarma Kuruluş, Teşkilat ve Mücadele (1903 – 1938)* (Timaş Yayınları, İstanbul, 2020), 305 – 309.

çevrilmiştir. Çerkez Ethem'den Karakeçili aşiretinin Batı cephesinin denetimine verilmesi istenmişse de Çerkez Ethem bu müfrezenin geri bölgelerde olduğunu ileri sürerek cephe komutanlığına denetlenmesine engel olmuştur.³⁰⁴

Garp Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'nın Moskova büyükelçiliğine tayini³⁰⁵ ile Garp Cephesi Garp ve Cenup olarak ikiye ayrılmıştır.³⁰⁶ Bu duruma tepki gösteren Çerkez Ethem, daha önce asker toplama konusunda karşı karşıya geldiği Miralay Refet Bey yerine Miralay İsmet Bey'in tüm cepheden sorumlu olmasını istemişse de Mustafa Kemal Bey ve İsmet Bey bunu reddetmiştir. Bu cephelerin oluşturulmasındaki temel maksat birliklerin ihtiyaç duyduğu materyallerin temini irtibat, yeniden teşkil ve ulaşım sorunun çözülmesidir.³⁰⁷

Cephe komutanlığınca birlik mevcutları, konakları ve silahları ile ilgili bilgiler istenerek bu birliklerin silahlarının aynı cinslerle bütünlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsam da cephe emri Kuvayı Seyyare'ye gönderilmiştir. Çerkez Ethem ve kardeşi Tevfik Bey'ler çarpışan kuvvetlerin silahlarının bütünlenmeye ihtiyacı olmadığını öne sürerek ordu da silah ve cephanenin bütünlenmesine ihtiyaç olmadığını ileri sürmüştür. 1'inci Kuvayı Seyyare'nin fırka halinde teşkil edilmesi hakkında verilen emre Tevfik Bey, Kuvayı Seyyare'nin fırka olmayacağını öne sürerek reddetmiştir.³⁰⁸

Çerkez Ethem bu tarihlerde emrinde bulunan 159'uncu Piyade Alayını hiçbir yerde merkez teşkil etmeyecek bir şekilde cephede konumlandırmış, kendi kuvvetlerini de Eskişehir ve Kütahya istikametlerine doğru çevirmiştir.³⁰⁹ 21 Aralık'ta Mustafa Kemal Paşa, 1'inci Kuvayı Seyyare'nin kuvvetlenmek için zaman kazanmaya çalıştıklarından bahisle kendilerini tehlikede hissettiklerinde hemen harekete geçebileceklerini belirtmiştir. Böyle bir durumda 1'inci Kuvayı Seyyare'nin cephe gerisine sarkarak kuvvetlerini arttırmaya çalışacaklarını, kuvvetlerini toplayarak belirli bir hedefe taarruz etmeleri de beklenilmektedir. Çerkez Ethem ve Tevfik Bey'in, Demirci Efe olayının duyulması durumunda hareketlerini hızlandırma ihtimali olduğundan Garp ve Cenup Cepheleri süvarilerini bu kuvvetlerin görevlendirilmeleri, Refet Bey'in süvarilerini Afyonkarahisar'da toplamaları emredilmiştir.³¹⁰

³⁰⁴ *TİH* 6, 219.

³⁰⁵ BDA, 30 – 18 – 1 – 1 / 1 – 18 – 12. (9 Kasım 1336/1920)

³⁰⁶ BDA 30 – 18 – 1 – 1 / 1 – 18 – 13. (9 Kasım 1336/1920)

³⁰⁷ Erikan, *a.g.e.*, 144.

³⁰⁸ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, Sayı: 73, Belge: 1574.

³⁰⁹ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1581.

³¹⁰ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1580.

24 Aralık'ta Cenup Cephesi komutanı Miralay Refet Bey yaptırdığı keşifle 1'inci Kuvayı Seyyare'nin Kütahya'da toplandığını, Garp Cephesinin de Eskişehir'de toplanmış kuvvetleri ile hemen Kütahya'nın ele geçirilmesi gerektiğini bildirmiştir. Kütahya'nın ele geçirilmesi için 23 Aralık 1920'de Çerkez Ethem nezdine gönderilen heyetin gelmesinin beklenilmesini de önermiştir.³¹¹

24 Aralık 1920'de Garp cephesi komutanı 1'inci Kuvayı Seyyare'ye birliklerin yeniden teşkilatlanması için müfrezelerin Gediz çayı istikametine alınması gerektiğini bildirmiştir. Dağınık ve denetimden uzak olan 159'uncu Piyade Alayının bütünlenmesi özellikle gereksinim göstermektedir. Alayın bu amaçla makinalı tüfekleri ile Kütahya'da toplanması ve ne zaman toplanabileceğinin bildirilmesi istenmiştir.³¹²

Garp Cephesiyle birlikte tesis edilen Ertuğrul Grubu Kumandanlığı 26 Aralık'ta lağvedilmiş, 11'inci ve 61'inci Piyade Fırkaları doğrudan doğruya Garp cephesi emrine bağlanmıştır.³¹³ İsyanın başlamasından hemen önce tarafların silah durumu ve Garp Cephesi tarafından alınan önlemler; Kuvayı Seyyare kuvvetleri: 159'uncu piyade alayı dışında bin sekiz yüz süvari, iki yüz kadar piyade kadar bir kuvvete sahip olup dört top ve on iki makinalı tüfeğe sahiptir. 159'uncu piyade alayı 600 er ve 4 makinalı tüfekten oluşan bir kuvvettir.³¹⁴

Aralık 1920'de 61'inci Piyade Fırkasının kuruluşu, 159'uncu Piyade Alayı, Kuvayı Seyyare emrinde olmak üzere 174'üncü Piyade Alayı ve 190'ıncı Piyade Alayından oluşmaktadır. 174'üncü Piyade Alayının iki taburu ve bir makineli tüfeği bölüğü Kütahya'da olmak üzere 190'ıncı Piyade Alayından oluşmaktadır. Bu kuvvet beş tabura denk gelmektedir. Bu birliklerin kuvveti 1500 tüfek, sekiz makinalı tüfek ve on iki toptan oluşmaktadır. 11'inci Piyade Fırkası üç piyade alayı 1700 tüfek, on beş makinalı tüfek ve sekiz toptan oluşmaktadır.³¹⁵

İsyan hareketinin muhtemel olduğunu düşünen Mustafa Kemal Paşa, Çerkez Ethem ve kardeşlerinin davranışlarını keşfettirmiştir. Garp Cephesi, Tevfik Bey'in cephede,

³¹¹ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1581.

³¹² Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1582.

³¹³ Özalp, *Millî Mücadele*, 167 ve 2'inci Cilt, Belge: 116. Miralay Kazım Bey, aynı zamanda Karesi milletvekili olduğu 9 Kasım 1920'de için Büyük Millet Meclisi'ne çağırılmış ve kendisinin ayrılmasından bir ay sonra da grup komutanlığı lağvedilerek 11'inci ve 61'inci piyade fırkaları direk Batı Cephesi komutanlığı emrine girmiştir. Özalp, *a.g.e.*, 167.

³¹⁴ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1582.

³¹⁵ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1583.

Çerkez Ethem'in de Kütahya'da kuvvetlerini arttırmaya çalıştığını ve bu yönde propaganda yaptıklarını bildirmiştir.³¹⁶ İsyanın bastırılmasından önce Garp Cephesi ve Kastamonu ve Bolu Havalisi Komutanlıkları arasında sorumluluk bölgeleri de yeniden tashih edilmiştir. Mudurnu çayı – Adapazarı'nın ol altı kilometre kuzeydoğusundan Mahmudiye – Ermeşe hattı Kastamonu ve Bolu Havalisi komutanlığına verilmiş, Cenup Cephesinden de Döğer – Muratçayı – Uşak'ın iki kilometre kuzeyi – Sarayköy hattı Garp Cephesi sorumluluğuna verilmiştir.³¹⁷

27 Aralık 1920'de Mustafa Kemal Bey, meselenin barış yoluyla halledilemeyeceği, bu noktada ellerinde yeterli delillerin olduğunu belirtilerek devamla düşüncelerini açıklamıştır. Miralay İsmet Bey, Eskişehir merkezinde kuvvet toplayarak azami kuvvetleriyle derhal Kütahya'yı, Miralay Refet Bey'de azami süvari, piyade ve topçu ile Altıntaş'ı işgal ederek durumun Kuvayı Seyyare'ye bildirilmesi, propagandalar yoluyla bu kuvvete dikte ettirilmesi gerektiği bildirmiştir. Yine Kuvayı Seyyarenin en büyük problemi Türk kuvvetleri ile çatışmadan uzakta tehditle para ve kuvvet toplayıp kuvvetlenmeleri ihtimali olduğundan tenkil sırasında ve sonrasındaki takip harekâtında Garp ve Cenup cepheleri süvarisinin takiple görevlendirilmesi gerekmekte olduğu bildirmiştir. 2'nci Kuvayı Seyyare'de bu tenkil harekâtında yardımcı olacaktır. Türk ordusuna kuvvetlerinin çoğunluğu süvari olan 1'inci Kuvayı Seyyare'nin baskınlarına karşı da tedbirli olunması emredilmiştir.³¹⁸ Bu önlemlerle birlikte İcra Vekilleri Heyeti sorunun sulh yoluyla 27 Aralık'ta Çerkez Ethem ve kardeşi Tevfik'i uyarmak için tamim yayınlamıştır.³¹⁹

28 Aralık'ta Cenup cephesi birlikleri; dört alaylı 8'inci Piyade Fırkasını Fethibey, İsmail bölgelerine ilerlemiştir. 29 Aralık gecesi 8'inci Piyade Fırkası ve bütün süvariler Afyon – Altıntaş istikametine ilerleyecek, geceyi Karacaahmet, Osmanköy, Yeniceköy, Ekrat ve Susuz'da geçirecektir. Çerkez Ethem ve ağabeyi Tevfik Bey Kütahya'dan 29 Aralık 1920'de Büyük Millet Meclisi'ne gönderdikleri cevapta milletin parasının çarçur ettiğini iddia ederek, İstanbul'dan barış arabuluculuk için gelen heyetin tutuklandığı ve bu heyetin geri gönderilmesi emir kipiyle dikte ettirmiştir.³²⁰

³¹⁶ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1586.

³¹⁷ *TİH* 6, 224.

³¹⁸ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1584.

³¹⁹ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1585.

³²⁰ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1586.

Çerkez Ethem'in cevabi telgrafından sonra Büyük Millet Meclisi, Ethem ve kardeşlerinin komutadan alınmasına karar verilerek, son bir kere daha Ethem ve kardeşlerinin uyarılmasına istenmiştir. Komutayı altlarındaki amirlerden birine terk etmeleri halinde kendilerinin can güvenliğinin sağlanması, haklarındaki yasal kararın bağışlanması için İcra vekilleri heyetinin Büyük Millet Meclisi katında aracılık yapacağını bildirilmesini istenmiştir.³²¹

Demirci Mehmet Efe'nin 30 Aralık'ta tenkiliyle, Çerkez Ethem'in tenkiline başlanması için en önemli engelde ortadan kalkmıştır.³²² Cenup Cephesi Komutanı Miralay Refet Bey'den Erkanı Harbiye-i Umumiye Vekaletine gönderilen raporda 31 Aralık'ta süvarilerinin Koçak – Yenicealan – Derbendi, Oluk – Çekürler, Akmesit hattında, piyadelerinin de Dağlar – Potak – Karacaviran bölgesinde yerleştirdikleri, Karaman ve Ereğli'den gelen son süvarilerin de süvari kuvvetlerine katıldıkları açıklanmıştır. Çekürler'de Garp Cephesi Komutanı Miralay İsmet Bey ile yaptığı görüşmede piyadelerin Miralay İsmet Bey komutasında piyade grubu halinde 2 Ocak 1921'de Gediz doğrultusunda ileri harekate geçmesi konusunda karara varılmıştır. Piyade kuvvetlerinin sol yanı, tüm süvari kuvvetlerini komutanları komuta edecek Miralay Refet Bey emrindeki süvariler ile harekate hazır olacaktır. 1 Ocak'ta Cenup Cephesi süvarileri ve piyade kuvvetleri bulundukları bölgelerde dinlenecekler, Garp Cephesi piyadeleri Mustafalar – Gelinkaya hattına ilerleyerek ve Garp Cephesine bağlı süvari livası Topçuoğlu bölgesine gelerek güney süvarilerine katılacaklardır.³²³

Tablo 3.2. Çerkez Ethem'in Tenkili için Garp Cephesi'nden Ayrılan Kuvvetler³²⁴

Birlik Adı	Subay	Er	Tüfek	Makinalı Tüfek	Top	Hayvan
11'inci Piyade Fırkası	108	2872	1596	15	8	878
61'inci Piyade Fırkası	158	3753	2123	10	8	671
Süvari Livası	35	880	531	4	-	720
Toplam:	301	7505	4250	29	16	2269

Tenkil harekâtına katılan birlikler ve komutanları; Garp cephesinden 11'inci Piyade Fırkası komutanı Kaimmakam Mehmet Arif Bey, 61'inci Piyade Fırkası Komutanı Kaimmakam İzzeddin Bey, Süvari Livası Komutanı Kaimmakam Suphi Bey'dir.

³²¹ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1587.

³²² Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1588.

³²³ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1589.

³²⁴ *TİH* 2/3, 93.

Cenup Cephesinden 8'inci Piyade Fırkası Topçu Kaimmakam Sabri Bey ve Kaimmakam Derviş Bey komutasındaki süvari fırkasıdır.³²⁵

Her iki cepheden de toplam ayrılan kuvvet: 805 subay, 14 bin 596 er, 8750 tüfek, 63 makinalı tüfek, 32 top ve 4111 hayvandır. Ancak kuvvetlerden 126'ncı Piyade Alayı eksik 11'inci Piyade Fırkası daha sonra 1'inci İnönü Muharebesi'ne sevk edilmiştir. 23'üncü Piyade Fırkası da bir alayı Dumlupınar'da olmak üzere iki alayıyla Afyonkarahisar'dadır. 61'inci Piyade Fırkası da 159'uncu piyade alayı 1'inci Kuvayı Seyyare emrinde ve dağınık olarak Gediz ve havalisindedir. Aşağıda görüleceği üzere bu rakamların çok daha altındaki kuvvetler ile Çerkez Ethem ve 1'inci Kuvayı Seyyare'nin tenkil harekâtına girilmişştir.

1 Ocak 1921'de Garp Cephesi komutanı Miralay İsmet Bey tarafından verilen cephe emrine göre; 61'inci Piyade Fırkası Yokuşbaşı – Mustafalar – Pollar yolu üzerinden Ayaş – Çömlekçi – Çakmak – Saray ikamet mıntikalarına yürüyecek, kendisine katılan süvari bölüğü ile ordunun sağ yanını keşfettirecektir. 61'inci Piyade Fırkasından bir piyade taburu ile bir sahra topçu takımı ihtiyaten Kütahya'ya bırakılacaktır. Bırakılan bu müfrezenin görevi ayrı bir emirle tayin edilecektir. 11'inci Piyade Fırkası şoseyi takiben Pınarbaşı köyünden Virankaya – Diken – Pazarcık – Ortaca – Bellibaba ikamet mıntikalarına yürüyecektir. 8'inci Piyade Fırkası da Haydarlar üzerinden Terziler – Arslanapa mıntikasına yerleşecektir. 1'inci Süvari Livasının bir bölüğü 61'inci Piyade Fırkası emrine verildiğinden bu bölük hariç liva Cenup cephesi emrine verilmiştir. Süvari livası Adaköy – Haydarlar mıntikasına ilerleyecek, Cenup Cephesi komutanından emir alacaktır. Garp Cephesi karargahıyla Yanlızsaray'da olmak üzere 8'inci, 11'inci ve 61'inci Piyade Fırkalarından oluşan birer emir zabitanın 2 Ocak akşam saat 6'da cephe karargahında olmalarını emretmiştir.³²⁶ 2 Ocak'ta 174'üncü piyade alayından bir tabur ve bir sahra takımı ile Kütahya'da fırka piyade komutanı binbaşı Hüsnü Bey komutasında Kütahya Mevki komutanlığı teşkil edilmiştir.³²⁷

3 Ocak'ta 1'inci Kuvayı Seyyare emrinde olan 159'uncu Piyade Alayı Çerkez Ethem tarafından ellerine terhis tezkeresi verilerek terhis edilmiş, kalmak isteyenlere de 30 lira maaş teklif edilmiştir. Kalanlarla birlikte iki tabur oluşturulmuştur.³²⁸ 61'inci

³²⁵ Miralay Mehmet Arif Bey, *a.g.e.*, 57.

³²⁶ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1590.

³²⁷ İzzettin Çalışlar, *İstiklal Savaşı Hatıraları Gediz, Kütahya ve İkinci İnönü Muharebelerinde 61nci Tümen*, 40.

³²⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 690, Gömlek:79. (3 Ocak 1337/1921)

Piyade Fırkası karargâhı ve hücum bölüğü Agari’de, süvari bölüğü Dereköy’ünde, 174’üncü Piyade Alayı ve kudretli cebel topçusu Kızık’ta, 190’ıncı Piyade Alayı Demirölük’ta, topçu alayı ve istihkam bölüğü Yağdıgın’da ve sıhhiye bölüğü de Subu’dadır.³²⁹

Cephe komutanlığından gelen emir üzerine 61’inci Piyade Fırkası 4 Ocak’ta Kütahya’ya nakil emri almıştır. Fırka, 174’üncü Piyade Alayı, fırka emrinde olmak üzere Kütahya’da kışlayacaktır. Fırkanın naklinin seri, gizli ve sakin olması emredilmiştir. 174’üncü Piyade Alayı Kızılınler – Karacaşehir’de bulunacaktır. 11’inci Piyade Fırkası da aynı tarihte Turgut – Akçin – Akçayır – Musaözü - Çerkezkartal – Mollaoğlu bölgesinde buluşmak üzere yürüyerek hareket emri almıştır.³³⁰ 5 Ocak 1921’de asiler Gediz’i tahliye ederek Simav’a çekilmiştir. 61’inci Piyade Fırkası Gediz – Hacıköy – Alihan mıntıkasında konuşludur.³³¹

6 Ocak tarihinde 24’üncü Piyade Fırkasından gelen raporla, Yunanlıların bir kolla Bursa yönünden Fethiye – Yenişehir yoluyla taarruza geçtikleri, diğer kolla İnegöl cephesinden Duma köyü ve Kadima arasında ateş seslerinin işitildiğini bildirilmiş olduğundan 24’üncü Piyade Fırkası sorumluluk sahasından harekete geçmeleri muhtemeldir. 12’inci Kolordu sorumluluk bölgesinde de Yunanlıların Uşak’tan İslamköy’e doğru taarruz ettikleri bildirilmiştir.³³²

İki cepheden başlayan Yunan taarruzunda asıl hedefin kuzey kesiminde İnönü mevzilerine yönelik olacağı ihtimali daha ağır bastığından Kütahya’da devam eden Çerkez Ethem’i tenkil harekâtına muharebe neticelenene kadar ara verilmesi ve bu bölgede 61’inci Piyade Fırkasının kalması uygun görülmüştür. Yunan taarruzunun şiddetini arttırması nedeniyle 61’inci Piyade Fırkasından 174’üncü Piyade Alayı İnönü’ye sevk edilmiştir. Kütahya’nın muhafazası için teşkil edilen Kütahya Merkez Komutanlığına da 190’ıncı Piyade Alayından bir tabur ile destek birlikleri bırakılmıştır. 159’uncu Piyade Alayının 1’inci Kuvayı Seyyare emrinde olması nedeniyle 61’inci Piyade Fırkası Çerkez Ethem’in tenkil harekâtı için iki tabur bir kuvvetle savunmada kalmıştır. Cenup Cephesinden fırka emrine verilen süvari grupları ile fırka az da olsa kendini savunabilmiştir. Nitekim 61’inci Piyade Fırkası

³²⁹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 690, Gömlek: 79, Belge: 79aa. (3 Ocak 1337/1921)

³³⁰ İzzeddin Çalışlar, *Gün gün, saat saat İstiklal Harbi’nde Batı Cephesi*, 83.

³³¹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, sayı: 91, Belge: 2265.

³³² Selahattin Selışık, *Türk İstiklal Savaşı’nda Birinci İnönü Muharebesi*, (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara, 2006), 9.

teşkilinde yer alan 159'uncu Piyade Alayının Çerkez Ethem tarafından terhis edilmesi nedeniyle bu alay daha sonra yeniden teşkil edilmek zorunda kalınmıştır.

Süvari livası bir süvari alayıyla Kütahya istasyonunda, diğer iki alayıyla Ağaçköyü'nde bulunmaktadır. Asilerin bugün top ateşi açmadığı, 1780 rakımlı tepenin isyancıların eline geçtiği bildirilmiştir. 190'ncü piyade alayının istihkam ve hücum bölükleriyle takviye edilerek Aydoğdu köyünün kuzey ve doğu sırtları istikametlerini savunması ve durumu 61'inci piyade fırkasına bildirmesi emredilmiştir.³³³

Asiler yüzünden Kütahya'ya süvari livasından başka bir piyade alayı ve 12 top terk edilmiştir. 10 Ocak 1921'de cereyan eden muharebeye Yunan işgal kuvvetleri iki piyade tümeni ve bir süvari tugayı ile katılmıştır³³⁴.

61'inci Piyade Fırkası Komutanı Kaimmakam İzzeddin Bey tarafından Garp Cephesine gönderilen raporda; 9 Ocak gecesinin sakin geçtiği, 190'uncü Piyade Alayı ve kudretli cebel takımının Kirazlık – Mustafalar – Pullar'dadır. Hücum³³⁵ ve istihkam bölükleriyle sahra bataryasının Yaylababa'da olduğu bildirilmiştir. 190'uncü Piyade Alayının 1'inci taburu Kütahya müfrezesi emrine verilmek üzere Kütahya'ya yola çıkarılmıştır. Asilerin Gümüş ve Endoz istikametlerinden Kütahya'ya baskın yapması beklenmektedir. Cenup Cephesinden gönderilen iki süvari bölüğünün de Kütahya'da bırakılması uygun görülmüştür.³³⁶

10 Ocak'ta Kütahya'da bırakılan 61'inci Piyade Fırkasının Garp Cephesini desteklemek üzere verilebilmesi için Kütahya ve civarının Cenup Cephesi birliklerince muhafaza edilmesi gerektiği bildirilmiştir.³³⁷ İnönü'deki kritik durum nedeniyle takviye talebine karşın 11 Ocak'ta 174'üncü Piyade Alayının üç taburuyla birlikte cepheye olduğu, asilerle mücadele eden 61'inci Piyade Fırkasından daha fazla yararlanılamayacağı bildirilmiştir.³³⁸ 174'üncü Piyade Alayının 2'nci ve 3'üncü taburları, 39 subay, 709 nefer, 103 hayvan ve makinalı tüfek bölüğünden ibarettir.³³⁹

³³³ Çalışlar, *İstiklal Savaşı Hatıraları Gediz, Kütahya ve İkinci İnönü Muharebelerinde 61inci Tümen*, 58.

³³⁴ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, sayı: 127, Belge: 37.

³³⁵ 1'inci Dünya Savaşı'nda Almanlar tarafından Stoßtrupp olarak adlandırılan bu birlikler düşman mevzilerine baskın yaparak düşmanlarını imha eden birliklerdir. 61'inci piyade fırkası hücum bölüğü 2'nci İnönü Muharebesi öncesinde tabur seviyesine çıkarılmışsa da gerekli malzemenin, silah ve teçhizatın eksik olması nedeniyle diğer taburlar gibi eğitim görmekte ve onlar gibi kullanılmaktadır. Çalışlar, *a.g.e.*, 78.

³³⁶ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, sayı: 91, Belge: 2286.

³³⁷ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 591, Gömlek: 15. (10 Ocak 1337/1921)

³³⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 591, Gömlek: 106. (11 Ocak 1337/1921)

³³⁹ Birinci İnönü Muharebesinde Garp Cephesi ve 24'üncü Tümen Cerideleri, 51.

Cenup Cephesi de Afyonkarahisar ve çevresinde beş piyade alayı toplamış, 23'üncü Piyade Fırkası ile 172'inci piyade alayı, 2'nci numune alayı, 12'nci Kolordu istihkam taburu Dumlupınar mevziinde bırakılmıştır.³⁴⁰

11 Ocak'ta İnönü'deki muharebenin kazanılmasıyla Afyonkarahisar'dan Kütahya'ya gönderilen 189'uncu Piyade Alayı, 61'inci Piyade Fırkası emrine verilmesi fırsatını doğurmuştur. 12 Ocak'ta Kütahya'ya taarruz eden asiler karşısında 190'ıncı Piyade Alayı Aydoğdu ve Komari üzerinden şehre çekilmiştir.³⁴¹ 189'uncu Piyade Alayı Kütahya istasyonuna nakledilerek 61'inci Piyade Fırkası emrine girmiştir. Alay komutanı Binbaşı Avni Bey komutasında alay iki taburuyla şehrin içinden Komari – Aydoğdu istikametine ilerlemesi emredilerek mukabil taarruz edilmiş ve mezkur alay 190'ıncı Piyade Alayının arkasında açılarak onu destekleyerek muharebeye dahil olmuştur. 189'uncu Piyade Alayının muharebeye dahil olmasıyla muharebe 61'inci Piyade Fırkasının başarısıyla neticelenmiştir. 190'ıncı Piyade Alayı Kütahya kıışlasına alınarak dinlendirilmiştir. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye reisi tarafından durumu sorulan 61'inci Piyade Fırkası komutanı 12 Ocak Kütahya Muharebesi hakkında rapor takdim etmiştir. Fırka emrindeki 12 topu takımlar halinde kullanarak asilere karşı ateş üstünlüğü sağlamıştır. Asiler düzenli ordu birliklerine farklı farklı noktalardan saldırarak kuvvetleri bölerek zayıf gördükleri bir noktadan taarruz etmeyi tasarlamaktadır. Arazi yapısı arızalı ve bitkilerle örtülü olduğundan sızma yapabilme ihtimalleri vardır. Bu duruma karşı tedbir alınmıştır.³⁴²

12 Ocak tarihinde Cenup cephesine bağlanan³⁴³ 61'inci piyade fırkası 21 Ocak'ta tekrar Garp cephesine iade edilmiştir.³⁴⁴

12 Ocak'ta Kütahya'da asilerle yaşanan çatışma gece yarısına kadar devam etmiştir. 190'ıncı Piyade Alayıyla çatışan asilerin kuvvetinin beş yüz ila altı yüz kadar olduğu tahmin edilmiştir. 1780 rakımlı tepenin asilerin eline geçtiği ve Yellice dağının kuzey eteklerindeki asilerin tüm mevzilerinin işgal ve Yokuşbaşı'ndaki asi taarruzunun durdurulmuştur, Yongalı gediğindeki asilerden henüz bir hareket görülmemiştir.³⁴⁵

³⁴⁰ *TİH* 6, 224.

³⁴¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 593, Gömlek: 128. (12 Ocak 1337/1921)

³⁴² Çalışlar, *İstiklal Savaşı Hatıraları Gediz, Kütahya ve İkinci İnönü Muharebelerinde 61inci Tümen*, 57- 59.

³⁴³ *a.g.e.*, 59.

³⁴⁴ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 592, Gömlek: 167. (21 Ocak 1337/1921)

³⁴⁵ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 593, Gömlek: 109. (12 Ocak 1337/1921)

Kütahya Muharebesinde 61'inci Piyade Fırkası sıhhiye müfrezesinin tespit edebildiği zayıat 2 subay şehit, 5 subay ve 53 er yaralıdır. Yaralı olarak asilerin eline geçen erler olduğu gibi mahallinde defnedilen şehitlerin olduğu da tabidir. Asiler özellikle subaylara karşı acımasızca davranmaktadır. Bir kurşunla şehit olan bir subayın naaşına 4 kurşun daha sıkılmış olduğu görülmüştür.³⁴⁶

13 Ocak'ta Aydoğdu - Sultanbaki deresi bölgesindeki 189'uncu Piyade Alayı Aydoğdu'nun kuzeydoğusundaki üstün kuvvetlerle taarruz eden asiler karşısında geri çekilmeye mecbur kalmıştır. Bunun üzerine çekilme tüm alaya sirayet etmiş ve kale batısındaki sırta ve şehir kenarına kadar geri çekinilmiştir. Bu kritik duruma karşı 61'inci Piyade Fırkası Komutanı Kaimmakam İzzettin Bey, 190'uncu Piyade Alayının iki taburunu, 189'uncu Piyade Alayını takviye etmek üzere göndermiştir. 189'uncu Piyade Alayı bölgesine gönderilen fırka erkan-ı harbi Yüzbaşı Asım Bey aldığı yerinde tedbirlerle asilerin ele geçirdiği tepeler süngü hücumuyla geri alınmıştır.³⁴⁷

1'inci İnönü Muharebesi'nin de kazanılmasıyla 61'inci Piyade Fırkasına asileri takip etmesi için fırka emri verilmiştir. 61'inci Piyade Fırkası 1780 rakımlı tepe – Karlık – Koyusinir hattına ilerleyerek denk geldiği asilere taarruz edecektir. 189'uncu Piyade Alayı ve kudretli cebel topu 1780 rakımlı tepe – Yokuşbaşı hattına ilerleyecek ve mezkûr tepayı ele geçirecek ve alay karargâhı ihtiyatıyla Kumari'ye ulaşacaktır. 190'uncu Piyade Alayı ve sahra topçu takımı, Yokuşbaşı üzerinden Koyusinir hareket edecek ve solundaki 8'inci piyade fırkası ile irtibat tesis edecektir. Alayların keşif kolları Söğütderesi'ne gidecektir. Alaylar 14/15 Ocak gecesini 1780 rakımlı tepe – Karlık ve Koyusinir hattında geçirecektir. 190'uncu piyade alayının 1'inci taburu, sahra takımı, sahra jandarma müfrezesi Kütahya Müfrezesi komutanı emrinde kalacaktır. Fırka hücum ve istihkam bölükleri, dağ obüs takımı, 8'inci Piyade Fırkasından, fırka emrine verilen istihkam ve muhafız takımları, fırka karargâhı ile harekete hazır bir halde Kütahya'da kalacaklardır.³⁴⁸

14 Ocak'ta 189'uncu Piyade Alayı ve kudretli cebel bataryası 1780 rakımlı tepe ve Kumari'de, 190'uncu Piyade Alayı ve sahra takımı da Koyusinir'e varmıştır. Cenup cephesi komutanlığı 61'inci Piyade Fırkasına 15 Ocak harekatı için verdiği emirde: firkanın Bayat – Duran – Susuzkaya istikametinde olmak üzere ileri harekate geçecek,

³⁴⁶ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 592, Gömlek: 109. (16 Ocak 1337/1921)

³⁴⁷ Çalışlar, a.g.e., 61.

³⁴⁸ a.g.e., 64.

8'inci ve 61'inci Piyade Fırkaları, kolbaşıları ile Söğütderesi'ni geçecektir. Fırka karargâhı ve bağlı birlikler Kütahya'dan çıkarak Sultanbaki deresi – Yokuşbaşı üzerinden Dereköy'üne hareket etmiştir. 1780 rakımlı tepeden hareket eden 189'uncu Piyade Alayı Arapdede – Emrez istikametinde yancı tesis ederek Mustafalar – Bayat – Dereköy istikametine ilerlemektedirken, 190'uncu Piyade Alayı Kütahya Müfrezesi emrindeki taburu hariç iki taburuyla Koyusinir – Yaylababa – Dereköy istikametine yürümüştür.³⁴⁹

15 Ocak'ta verilen cephe emriyle 8'inci ve 61'inci Piyade Fırkaları, 61'inci Piyade Fırkası Komutanı Kaimmakam İzzettin Bey'in emrine verilmiştir. İzzettin Bey emrindeki kuvvetler Efendiköprüsü – Gediz istikametine gidecek ve tesadüf ettikleri asileri geri çekilmeye zorlayacaktır. 8'inci ve 61'inci Piyade Fırkası öncüleri Arpayaylası kuzeyinde 150 kadar asiyle karşılaşmış ve asileri geri çekilmeye zorlamıştır.³⁵⁰ 3'üncü süvari grubundan bir süvari bölüğü de 61'inci Piyade Fırkası emrine verilecektir. Ortaca – Göynükviran – Susuzkaya – Subu bölgelerinde büyük kısımlarıyla karşı koymaya çalışan asiler Virancık ve Gediz istikametine atılmıştır. Bu durum üzerinde piyadelerle öğlen Derbent geçidine ilerlenecektir. 3'üncü Süvari Grubundan süvari bölüğünün gelmemesi üzerine fırka subaylarından teşkil edilen subay keşif kolu Yunuslar doğusundaki sırta keşfe gönderilmiştir. 189'uncu Piyade Alayı, 190'uncu Piyade Alayını takiben Efendiköprüsü istikametine gitmiştir. Subay keşif kolundan gelen raporla asilerin Derbent içinde oldukları ve sayılarının yüz ila yüz elli kadar olduğu bildirilmiştir. 190'uncu Piyade Alayı yolun sağını takiple emniyet tertibatını alarak Derbent istikametine, 189'uncu Piyade Alayı da mezkûr alayın sağından kudretli cebel topçusuyla destekli olarak hareket etmiştir.³⁵¹

16 Ocak'ta karşılaşılan zayıf direnişin ardından 8'inci ve 61'inci Piyade Fırkası Gediz'e girmiştir. 189'uncu Piyade Alayı Aşıkpasha'ya ulaşmış, 190'uncu Piyade Alayı Sazlık üzerinden hareketle Sazak ve Arapşah'ta bulunan Pehlivan müfrezesiyle çatışmış ve bu grubu Şaphane dağına atmıştır.³⁵²

18 Ocak'ta 61'inci Piyade Fırkasınca yaptırılan keşifte; keşif kollarının Cumburdu'ya kadar gittiği, asi Çerkez Ethem çetelerine rast gelmedikleri ve bu durumu köylülerle

³⁴⁹ a.g.e., 66.

³⁵⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 593, Gömlek: 170. (15 Ocak 1337/1921)

³⁵¹ İzzettin Çalışlar, *İstiklal Savaşı Hatıraları Gediz, Kütahya ve İkinci İnönü Muharebelerinde 61inci Tümen*, 68-69.

³⁵² a.g.e., 70-71.

konusarak tahkik ettikleri ve Elmadağ – Yokuşbaşı – Karacahisar – Kocaviran – Kızılk – Bayat’taki eski mevkilerini muhafaza etmekte oldukları bildirilmiştir.³⁵³

22 Ocak’ta gelen keşif raporlarında takip kuvvetleri, asi Ethem ve arta kalan adamlarına Gördes batısındaki Kayacık’ta denk gelerek bunları Marmara – Akhisar taraflarına istirdat etmiştir. Süvari kuvvetleri takibe devam etmektedir. Alınan bilgilere göre Ethem’in adamlarına Türk ordusuna ya da Yunan işgal kuvvetlerine katılmakta veya eşkıyalık için dağa çıkmaları konusunda serbest bıraktığı öğrenilmiştir. Asi Ethem Akhisar’da olduğu öğrenilmiştir.³⁵⁴

23 Ocak’ta gelen diğer bir keşif raporunda keşif görevi için gönderilen subay keşif koluna göre asi Ethem elindeki toplar ve makinalı tüfeklerle Yunan kıtalarına teslim olmuştur. Gördes civarında keşif yapan süvari birlikleri, derdest edilen asilerden makinalı tüfek ele geçirmiştir.³⁵⁵

Aynı tarihte Garp Cephesi komutanı Miralay İsmet Bey’den gelen emirle; 1’inci Kuvayı Seyyare emrinde iken terhis edilen 159’uncu piyade alayının yeniden teşkil edilmesi emri gelmiştir. Bu göreve Binbaşı Şerif Bey atanarak 159’uncu Piyade Alayına ikişer makinalı tüfekten oluşan iki makinalı tüfek takımından bir makinalı tüfek bölüğü teşkil edilmiştir.³⁵⁶

Çerkez Ethem müfrezelerinden kalan Hamza Kaptan’ın Yunan işgal kuvvetlerine katılmış, Arif Kaptan’ın bilinmeyen bir yere savuşmuştur. Aydın Kalem Riyasetinden gelen bilgiye göre İzmir’de yayınlanan Yunan resmi bildirisine göre Ethem’in kardeşleri Tevfik ve Reşit’le birlikte yirmi beş subay, sekiz yüz er ve dört yüz atlı da Yunan işgal kuvvetlerine teslim olmuştur. 3 Şubat tarihinde Kütahya’daki durum; Simav’da bir süvari bölüğü, Gediz’de iki süvari bölüğü ve bir makinalı tüfek takımı olmak üzere bir alay süvari bulunmaktadır.³⁵⁷

Ordunun yeniden teşkili kapsamında 30 Ocak’ta Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaleti aldığı bir kararla eski kuruluş muamele ve işaretlerini değiştirme yoluna gitmiştir.³⁵⁸

³⁵³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 593, Gömlek: 190. (18 Ocak 1337/1921)

³⁵⁴ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 596, Gömlek: 49. (22 Ocak 1337/1921).

³⁵⁵ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 592, Gömlek: 182. (23 Ocak 1337/1921)

³⁵⁶ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 697, Gömlek: 207. (23 Ocak 1337/1921)

³⁵⁷ Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1594.

³⁵⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 608, Gömlek: 34. (30 Ocak 1337/1921)

3.5. 1'inci İnönü Muharebesi ve 61'inci Piyade Fırkası

Yunanistan'da Kasım 1920 seçimleri sonrasında iktidara gelen kralcı parti, yapılan halk oylamasıyla kralı ülkeye davet etmiştir. 1'inci Dünya Savaşı'nda Alman yanlısı tutumu nedeniyle İtilaf devletlerince sevilmeyen kralın tekrar iktidara gelmiş olmasıyla İtilaf – Yunan ilişkilerinde bir gerginlik dönemi başlamıştır. Venizelos iktidarı dönemindeki kadar yardım alamayan Yunanistan, bu yardımı sağlamak adına bazı adımlar atmıştır. İktidara yeni gelen partinin, seçim döneminde silah altındaki askerlere terhis sözü vermesi, ordu içerisinde komuta kademesinden erlere kadar sirayet eden Kralcı – Venizelist çekişmesi, kralcı oldukları için ordudan ilişiği kesilen subayların geri gelmesi ve Venizelist subaylarından da görevden alınmasıyla ordu kendini siyasi bir karışıklık içinde bulmuştur. Kralcı subaylar, görevlerinden uzak kaldıkları dönem göz önüne alınırsa muharebe alanını tam anlamıyla tanımayan, askerleri ile kaynaşmamış olmaları ve yeni muharebe usullerini, sevk ve idareleri konusunda eksik olmaları gibi birçok eksikle görevlerine iade edilmiş, erlerinde terhis beklentisiyle hareket etmeleri de ordunun savaşma azmini büyük ölçüde zedelemiştir.³⁵⁹

Yunanistan, İtilaf desteği olmadan Anadolu işgalini devam ettiremeyeceğinin farkında olduğundan yeni kurulmakta olan Türk ordusunu zor bir zamanda yakalamak için ilk fırsatta taarruza geçerek İtilaf kuvvetlerine, Venizelos dönemi politikaların devam ettirileceğini göstermeye çalışmıştır. Çerkez Ethem ve 1'inci Kuvayı Seyyare'nin tenkili nedeniyle Nazıfpaşa – Yenişehir hattını zayıf birliklerle örten Türk ordusuna taarruz ederek bir yandan Çerkez Ethem'e yardım etmiş diğer yandan da yakaladığı fırsatı geliştirmeye çalışmıştır.³⁶⁰

Çerkez Ethem isyanıyla birlikte asıl dikkatini buraya vermek zorunda kalan Büyük Millet Meclisi hükümeti, bu durumdan yararlanmaya çalışan Yunan kuvvetlerine karşı daha önce kararlaştırmış olduğu üzere Nazıfpaşa – Yenişehir istikametlerinden başlayarak kademeli bir savunma ile İnönü'de hazırlanan mevzilere çekilmeyi amaçlayan bir plan hazırlamıştır. Kuzeyde Bursa yönünü örtmek üzere 24'üncü Piyade Fırkası ile 11'inci Piyade Fırkasının 126'ncı Piyade Alayları, 11'inci ve 24'üncü

³⁵⁹ Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçilerinin Gözüyle Anadolu Harekâtı, 1919 – 1923*, (Derlem Yayınları, 3. Bs. 2017), 276.

³⁶⁰ Selahattin Selışık, *Türk İstiklal Harbi'nde Birinci İnönü Muharebesi*, yay. haz. Zekeriya Türkmen, Atike Kaptan, (Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006), 1 – 6.

Piyade Fırkalarının süvari bölükleri ile İznik'teki Gökbayrak milis taburu bırakılmıştır. Güneyde Denizli – Sarayköy hattında 57'nci Piyade Fırkası ile Uşak yönünün kapatılması amacıyla Afyonkarahisar'da konuşlu 23'üncü Piyade Fırkasından iki tabur terk edilerek geriye kalan kuvvetler Çerkez Ethem'in tenkil harekâtına sevk edilmiştir.

5 Ocak'ta Yunanlıların ileri harekate girişeceğine dair 24'üncü Piyade Fırkasından gelen istihbaratta fırka, alaylarının yetersiz olduğunu ve takviye edilmelerini istemiştir.³⁶¹

Bu tarihte Türk kuvvetleri karşısında Yunan kuvvetleri; Manisa, İzmir ve Adalar tümenlerinden oluşan General Petmazos komutasındaki Yunan 3'üncü Kolordusu; Manisa Tümeni bir alayıyla birlikte Tümen Karargahı İzmit'te, 1 alayı ile Ermeşe – Kandıra hattında, bir alayıyla Derbent – Çuhahane – Bağcecik'te konuşlanmıştır. İzmit Tümeni, karargahıyla Gemlik'te, 27'nci Piyade Alayı Yalova – Pazarköy hattında, 28'nci Piyade Alayı Pazarköy – Gemlik hattında, 30'uncu Piyade Alayı Borçin ve Ermenisolos'ta konuşlanmıştır. Adalar Tümeni karargahıyla Bursa'da, 4'üncü Piyade Alayı Aksu'da, 5'inci Piyade Alayı Bursa'da, 6'ncı Piyade Alayı da kısmen Dimboz ve kısmen Kestel'de konuşlanmıştır.³⁶²

Tablo 3.3. 1'inci İnönü Muharebesi'nde Türk Kuvvetlerinin İnsan ve Cephane Durumu.³⁶³

Birlik Adı	Subay	Er	Tüfek	Makinalı Tüfek Ağır Hafif		Top
11'inci Piyade Fırkası	173	3823	2381	19	6	12
24'üncü Piyade Fırkası	225	4807	3842	19	8	10
4'üncü Piyade Fırkası	98	1647	1114	15	4	-
61'inci P.F. 174'üncü P.A.	52	1251	721	4	-	8
Toplam	548	11528	8058	57	18	30

Yunan 1'inci Kolordusunu oluşturan 2'nci ve 13'üncü Yunan Tümenleri Uşak'ta ve asi Çerkez Ethem kuvvetleriyle Emet ve Tavşanlı bölgelerindedir. Tavşanlı'daki müfreze Kaplan Naci komutasında 120 atlıdan oluşmaktadır.³⁶⁴ Yunanlılar Bursa ve Uşak'taki birliklerin geri emniyetini sağlamak ve ihtiyat tesis etmek daha önce kaldırdıkları 6'ncı, 12'nci ve 39'uncu Piyade Alayları ile 2'nci taburu Bursa'ya göndermiştir. Yunan ordusu kaldırdıkları birlikleri yeniden teşkil ederek bir yandan

³⁶¹ Birinci İnönü Muharebesinde Garp Cephesi ve 24'üncü Tümen Cerideleri, 4.

³⁶² Selışık, *a.g.e.*, 10.

³⁶³ *a.g.e.*, 4.

³⁶⁴ Çerkez Ethem'in Yunanlılarla anlaşması üzerine düzenli orduya katılmıştır.

asker sayısını arttırmaya gitmiş diğer yandan ordusunu da yapılandırmaya çalışmıştır.³⁶⁵

Türk kuvvetleri de kuzey bölgesinde Garp Cephesi birlikleri olarak Kocaeli – Geyve, Bursa – Yenişehir – İnegöl cephelerinde konuşlanmıştır. Geyve ve havalisi komutanlığı karargâhı, bir bölük piyade ve bir dağ topundan oluşan birlikle Geyve istasyonunda olmak üzere; 2'nci Piyade Alayının 1'inci, 2'nci ve 3'üncü taburları ve iki dağ topunun desteğiyle Karaçam ve Mekece'de konuşlanmış, milli müfrezeleriyle de geçitleri tutmuştur. Yenişehir'de 24'üncü Piyade Fırkasına bağlı süvari bölüğü Menteşe'de, fırka karargâhı Küplü'de, 143'üncü piyade alayının 1'inci taburundan bir bölük Yenişehir'de, 1'inci tabur mezkûr bölüğü eksik olmak üzere Subaşı'nda, 2'nci taburu Kınık'ta, 3'üncü taburu Rüstemköyü'nde, kudretli cebel takımı İlyasbey, sahra obüs takımı Pelitözü'nde konuşlanmıştır. 32'nci Piyade Alayının 1'inci taburu Bozüyük'te, bir sahra obüs takımı Küplü'de, 2'nci taburu Başköy'de, 3'üncü taburu Aşağıköy'de konuşlanmıştır. İnegöl cephesinde 11'inci Piyade Fırkasının 126'ncı Piyade Alayının 1'inci taburu ile bu taburun bir piyade ve bir süvari bölüğü İnegöl yönünde, 126'nci Piyade Alayının 2'nci taburu bir sahra bataryasının desteğiyle Nazıfpaşa'da, 3'üncü taburu Gümüşdere'de, bağımsız Gökbayrak milli taburu da İznik'te ve fırka hücum bölüğü Eskişehir'de konuşlanmıştır. Garp Cephesi de muharebenin seyrine göre konum almak üzere 11'inci Piyade Fırkası ile Efendiköprüsü'nde, 1'inci Süvari Livası Karaçayır'dadır.³⁶⁶

Bozüyük'teki tabur ile Çukurhisar istasyonuna nakil edilmiş olan yirmi beş kişilik müfreze istasyondaki telgraf ile irtibatla kalacak ve Bozüyük – İnönü – Tavşanlı kesimlerinde keşif yapacaktır. Bu keşfin amacı Kütahya yönünden gelebilecek bir Çerkez Ethem tehdidi ile birliklerin arasındaki irtibatın kesilmesi tehlikesi olduğu anlaşılmaktadır. 5 Ocak'ta gelen cephe emriyle, Çerkez Ethem'in tenkili için 11'inci ve 61'inci Piyade ırkaları Yunuslar – Derbent – Işıklar hattı üzerinden harekete geçmiştir. 61'inci Piyade Fırkası Doğancılar – Yunus yolunu takiben Derbent yönüne doğru ilerlemiştir. Asilerle karşı karşıya gelmeden Simav yönünden Arapşah – Hamidiye tarafında Hacıköy'e ileri müfrezeler sevk ederek keşif yaptırmıştır. 11'inci Piyade Fırkası da Derbent – Işıklar bölgesinde kalmıştır. Süvari alayları da Emet –

³⁶⁵ Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, *Türk İstiklal Harbi 2'nci Cilt, 3'üncü Cilt, Birinci, İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri (9 Kasım 1920 – 15 Nisan 1921)*, (Genelkurmay Başkanlığı, Genelkurmay Yayınevi, Ankara, 1966), 149 – 150.

³⁶⁶ Selışık, a.g.e., 12.

Gediz yönüyle Şaphane dağının kuzeyinden Simav yönün kapatmak üzere Aşıkpaşa bölgesine hareket etmiştir.³⁶⁷ Bu hareketin amacı Çerkez Ethem'i araziyi kullanarak daha gerilere sarkmasını engellemek için düzenli birlikleri ileriye sevk etmek, asi kuvvetlerin birlikler arasında baskın yaparak birlik irtibatları kesmesini engellemek ve Gediz gibi kritik bir noktayı asilere bırakmamak olarak anlaşılabılır.

Tablo 3.4. İnönü Mevzilerine Taarruz Eden Yunan Kuvvetleri³⁶⁸

Birlik Adı	Subay	Er	Top
Akdeniz Piyade Tümeni	286	9716	48
İzmir Piyade Tümeni	281	9122	36
Toplam	567	18838	84

6 Ocak'ta Yunanlılar Yenişehir ve İnegöl cephelerine karşı dört koldan taarruza başlamıştır. 8 Ocak gecesi 61'inci Piyade Fırkası ve süvari livası Gediz'den Efendiköprüsü doğusundaki sırtlara, aynı gün akşamı da Susuzkaya – Göynükviran – Yalnızsaray - Karatekin mıntıklarına çekilecek, ikinci bir emre kadar burada kalacaklardır. Bu sırada da 1'inci Kuvayı Seyyare'nin dağılması için propaganda yapacaktır. 61'inci Piyade Fırkası 8'inci Piyade Fırkasının toplarını alacaktır.³⁶⁹ 11'inci piyade fırkasının 126'ıncı piyade alayı zaten bu tarihte Batı cephesi emrinde olmak üzere Nazıfpaşa – İnegöl – Gümüşdere'dedir. 11'inci Piyade Fırkası diğer alaylarıyla Alayunt'ta toplanacak ve demiryoluyla Eskişehir'e nakil edilecektir. Gideceği istasyon daha sonra tayin edilecektir.³⁷⁰

Cenup Cephesi karargahı da Garp Cephesi karargahı gibi Efendiköprüsü'nde olmak üzere 8'nci Piyade Fırkası Kayacık'ta, 23'üncü Piyade Fırkasının iki taburu Dumlupınar'da olmak üzere Çukurviran ve Göynek'te, 1'inci süvari grubu Altıntaş ve Çakmaklar bölgesinde, 2'nci Süvari Grubu Yağmurlar ve Yeğenler bölgesinde ve 57'nci Piyade Fırkası da Sarayköy'dedir.³⁷¹

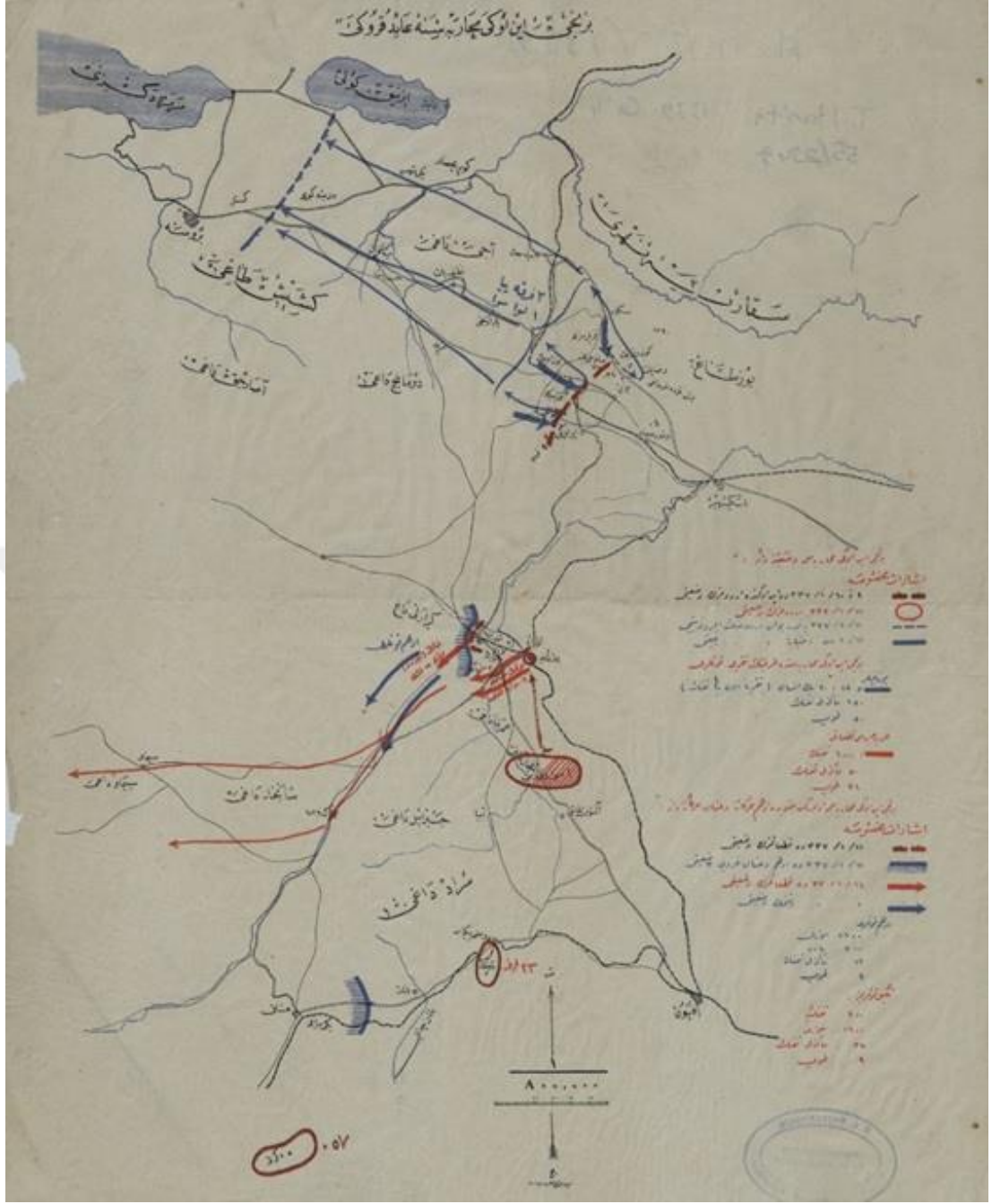
³⁶⁷ İzzeddin Çalışlar, *Gün gün, saat saat, İstiklal Harbi'nde Batı Cephesi*, (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları), 96.

³⁶⁸ Süvari Yüzbaşı Midillili Ahmet, *Birinci İnönü Muharebesi'nin İç Yüzü*, (Büyük Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Matbaası, Ankara, 1930), Cetvel – 1.

³⁶⁹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 91, Belge: 2275.

³⁷⁰ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 91, Belge: 2270.

³⁷¹ Selışık, *a.g.e.*, 12.

Harita 3.2. 1'inci İnönü Muharebesi Haritası ³⁷²

9 Ocak'ta Garp Cephesinden 61'inci Piyade Fırkasına gelen emirde 174'üncü Piyade Alayından başka tüm kıtaatının ve süvari livası da fırka emrinde olmak üzere fırkaya Kütahya'yı savunma görevi verilmiştir. Ayrıca fırka Kütahya – Seyitgazi – Sivrihisar'ı da örterek asilerin bu yönde ilerlemelerini engelleyecek, 12'inci Kolordu ile irtibat tesis edecektir.³⁷³ Aynı gün verilen emirle 174'üncü Piyade Alayının Kütahya'dan

³⁷² Başkanlık Devlet Arşivleri: HRT_h_02347_00001 (H. 04/05/1339)

³⁷³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 591, Gömlek: 82 (8 Ocak 1337/1921) ayrıca bakınız: Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, sayı: 91, Belge: 2282.

hareketle öğlene doğru İnönü'de bulundurulması istenmiştir.³⁷⁴ İnönü'ye sevk edilecek olan 174'üncü Piyade Alayı yerine Kütahya müfrezesi emrine 190'ıncı Piyade Alayının bir taburu, iki makinalı tüfek bölüğü gönderilecektir. 190'ıncı Piyade Alayının bu taburunun 10 Ocak tarihine kadar Kütahya'ya gönderilmesi emredilmiştir.³⁷⁵ Aynı gece gönderilen ikinci bir emirde durumun kritik olması nedeniyle 174'üncü Piyade Alayının derhal Kütahya'ya gelerek Eskişehir'e hareket etmesi için trene yetiştirilmesi istenmiştir. Bu emir gereği 174'üncü Piyade Alayının 2'nci ve 3'üncü taburları ile ağır makinalı tüfek bölüğü demiryoluyla Kütahya'dan hareket etmiştir.³⁷⁶ 61'inci Piyade Fırkasının 190'ıncı Piyade Alayı ile fırka kıtaatı Ballıbaşı – Gelinkaya, 1'inci süvari livası Yalınızsaray – Susuzkaya mıntıklarındadır. Sayıları üç yüz kadar tahmin edilen, otomatik ve makinalı tüfek destekli asiler, Susuzkaya'daki 14'üncü Süvari Alayına taarruz ederek bu alayı Ortaca sırtlarına çekilmeye zorlamıştır. Diğer bir asi kolu Derbentköy civarındaki 61'inci Piyade Fırkasına bağlı bir bölük kadar piyadeye taarruz ederek 174'üncü Piyade Alayının İnönü'ye naklinde gecikmeye neden olmuştur.³⁷⁷

10 Ocak'ta Kütahya'dan İnönü'ye gönderilen 174'üncü Piyade Alayının 1'inci taburu saat 09:30'da İnönü'ye gelmiştir. 174'üncü Piyade Alayının 1'inci taburu ile yolda olan 2'nci ve 3'üncü taburları da Garp Cephesi komutanının emrinde olarak İnönü istasyonunda olacaktır.³⁷⁸ Garp cephesi emrinde olan 174'üncü Piyade Alayının 1'inci taburu ve hücum bölüğü İnönü'den kuzeye Poyra istikametine gönderilmiştir.³⁷⁹ Poyra yönünden güneye sarkması muhtemel olan Yunan işgal kuvvetinin İnönü istasyonunu işgal etmek üzere olduğu anlaşılmaktadır. 174'üncü Piyade Alayının 2'nci ve 3'üncü taburları, İnönü istasyonunun Yunan işgal kuvvetleri tarafından tazyik altına olması nedeniyle Çukurhisar istasyonuna çıkarılmıştır.³⁸⁰ Çukurhisar'a çıkan 174'üncü Piyade Alayının 2'nci ve 3'üncü taburu³⁸¹, 24'üncü Piyade Fırkası emrine verilerek Eskişehir istikametini örtmesi emredilmiştir. 174'üncü Piyade Alay komutanına dinlenmeksizin hemen 24'üncü Piyade Fırkası emrine girmesi emredilmiştir.³⁸²

³⁷⁴ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 91, Belge: 2284.

³⁷⁵ Birinci İnönü Muharebesinde Garp Cephesi ve 24'üncü Tümen Cerideleri, 35.

³⁷⁶ a.g.e., 37 – 49.

³⁷⁷ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 91, Belge: 2284.

³⁷⁸ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 91, Belge: 2285.

³⁷⁹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 91, Belge: 2287.

³⁸⁰ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 91, Belge: 2289.

³⁸¹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 127, Belge: 26.

³⁸² Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 127, Belge: 25.

24'üncü Piyade Fırkası emrine girdikten sonra 174'üncü Piyade Alayına Çukurhisar'ın kuzeyindeki sırtları ile Zemzemiye doğusundaki dere ile demiryolunu örtmesi emri verilmiştir, 174'üncü Piyade Alayının sağ yanında 143'üncü Piyade Alayının taburları vardır.³⁸³

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinden gönderilen telgrafta özetle Eskişehir'in muhafazası, bu durum söz konusu olmazsa hiçbir kıta bırakılmayarak teçhizatla Eskişehir doğusunda toplanılması, bu esnada Seyitgazi – Sivrihisar – Ankara istikametlerinin kapatılarak diğer yaklaşma yolları da kontrol altına emredilmiştir. Eskişehir'in kaybı durumunda ve bir taarruz durumu olmazsa Cenup Cephesi bulunduğu konumunu muhafaza edecektir. Olası bir Yunan taarruzu durumunda 12'inci Kolordu, Afyonkarahisar – Konya istikametine çekilecektir.³⁸⁴

Garp Cephesi komutanlığı, 143'üncü Piyade Alayının düzensiz çekilmesi üzerine Çukurhisar'da 24'üncü Piyade Fırkası emrinde olan 174'üncü Piyade Alayının iki taburu ile 132'nci Piyade Alayı ile destekleyeceğinden 11'inci ve 24'üncü Piyade Fırkalarını komuta eden Kaimmakam Arif Bey'e çekilmeye lüzum olmadığını bildirmiştir.³⁸⁵

24'üncü Piyade Fırkası, 174'üncü Piyade Alayından iki bölüğün, 132'nci Piyade Alayının 2'nci taburu ve sahra bataryasının Çukurhisar kuzey sırtlarında olduğu, 143'üncü Piyade Alayı eldeki mevcuduyla 32'nci Piyade Alayı ve 3'üncü tabur ile 2'nci alayın 1'inci taburu, cebel obüs takımı Beşkardeş dağına çekileceğini bildirmiştir. 172'nci piyade alayı sol cenah gerisinde Çukurhisar'da ihtiyatta kalacaktır.³⁸⁶

11 Ocak'ta verilen cephe emrine göre 24'üncü Piyade Fırkası emrine verilen 174'üncü ve 132'nci Piyade Alaylarından iki taburla birlikte demiryolunun kuzey kısmını işgal edecek ve savunacaktır. 11'inci Piyade Fırkası Oklubalı batısındaki sırtları işgal ve müdafaa edecektir. 4'üncü Piyade Fırkası cephe ihtiyatı olarak Kaynarca'da düzenlenecektir.³⁸⁷

³⁸³ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 127, Belge: 31.

³⁸⁴ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 91, Belge: 2290.

³⁸⁵ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 91, Belge: 2291.

³⁸⁶ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 91, Belge: 2292.

³⁸⁷ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 91, Belge: 2294.

İnönü mevziinde başlayan Yunan taarruzları yine Yunanlıların ricatı ile neticelenmiştir. Ricat istikametlerinin tayini için keşif kıtaatı ileri sürülmüştür. 2'nci Süvari Grubu 12 Ocak'tan itibaren cephe ilerisine gidecektir.³⁸⁸

11 Ocak tarihli Garp Cephesi emrine göre 24'üncü Piyade Fırkası kendisine katılan 174'üncü ve 132'inci Piyade Alaylarından taburlarla beraber Söğüt caddesinde yürüyerek Savcibey – Teke – Harbiye – Gündüzbey mıntıkalarına yerleşeceklerdir. Gerektiğinde muharebe Savcibey'den demiryolu hattına kadar olan kısmı savunacaktır. 174'üncü Piyade Alayının 1'nci taburu 11'inci Piyade Fırkası emrindedir. Bu fırka İnönü üzerinden Akpınar – Kovalca sırtlarına gidecektir.³⁸⁹

24'üncü Piyade Fırkasınca verilen cevapta; 174'üncü Piyade Alayının 1'inci taburuyla Oluklu'nun iki kilometre doğusundaki sırtlarda, şosenin iki tarafındaki diğer taburlarıyla emrindeki 32'nci Piyade Alayının 2'nci taburu ve sahra bataryası Zemzemiye köyünde, 143'üncü Piyade Alayının emrinde olan 2'nci Piyade Alayının 1'inci taburu ile birlikte fırka ihtiyatı olmak üzere İtburnu'nda, fırka karargahı ve yorgun olan bir süvari bölüğü de Keskin'de olduğu bildirilmiştir.³⁹⁰

İnönü Muharebelerinde birlik kuruluş yapılarında eksiklikler olduğu görülmüştür. By kapsamda Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinden kıtaata yazılan tamimde; 14 Ocak'ta ordu, kolordu ve fırkaların ihtiyaç duyduğu birliklerin teşkili için fırkaların mevcutlarının tamamlanmasına çalışmakta olduğu bildirmiştir. Bu süreçte bir yandan Çerkez Ethem isyanı ve Yunan taarruzları ile uğraşılırken diğer yandan yeni teşkil edilmekte olan ordunun da teşkilat eksikleri giderilmeye çalışılmıştır.³⁹¹

Garp Cephesinden verilen emirle 24'üncü Piyade Fırkası emrinde olan 174'üncü Piyade Alayını bir sahra bataryasıyla 14 Ocak'ta Bilecik'te bulunacak şekilde hareket ettirmesi istenmiştir.³⁹²

25 Ocak 1921'de 61'inci Piyade Fırkası Eskişehir'e nakledilecek ve cephe ihtiyatını tesis edecek ve fırka kıtaatı Alayunt'a vardığında genel kuvvetleri ile birlikte yine bilgi verecektir.³⁹³

³⁸⁸ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 91, Belge: 2299.

³⁸⁹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 91, Belge: 2300.

³⁹⁰ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 127, Belge: 42.

³⁹¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 610, Gömlek: 138. (14 Ocak 1337/1921)

³⁹² Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 127, Belge: 55.

³⁹³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 592, Gömlek: 185. (25 Ocak 1337/1921)

3.6. 2'nci İnönü Muharebesi ve 61'inci Piyade Fırkası

Yunan Harbiye Nezareti, Yunan Küçük Asya ordusuna verdiği emirle Eskişehir – Afyon kesimine taarruza geçmesini emretmiştir. Yunan Küçük Asya Ordusu komutanlığı aldığı istihbarat neticesinde Türk kuvvetlerinin çoğunun Eskişehir’de bulunduğunu öğrenmiştir. Taarruzun hedefi Eskişehir olarak belirlemiştir. Yunan harekât planı 1'inci İnönü Muharebesinde olduğu gibi tali cephelerden gösteri taarruzu ile esas olarak İnönü mevziine yönelik taarruzudur. Bu harekât planına göre Yunan 1'inci Kolordusu Uşak ve doğusunu tutarak Afyon’daki Türk kuvvetlerine karşı ertecektir. Yunan 3'üncü Kolordusu da Bursa yönünden ilerleyerek Eskişehir’deki Türk kuvvetlerine cepheden taarruz edecektir. Kuzeyde Yunan 11'inci Tümeni Adapazarı’na, güneyde Yunan 1'inci Tümeni de Büyük Menderes yönünden taarruz edecektir.³⁹⁴

Türk kuvvetleri 1921 yılı Şubat ayında aldıkları istihbarat raporlarına göre Yunanlıların ikinci bir taarruzunun yine Eskişehir yönünü hedefleyeceğini öğrenmişlerdir. Türk kuvvetleri bu haber üzerine, henüz Yunan işgal kuvvetlerine silah ve insan bakımından denk bir kuvvete erişemediğinden harekât planını stratejik savunmada kalmak üzere tasarlamıştır. Harekât planına göre İnönü esas mevzi olarak tahkim edilecek kuvvet tasarrufu burada sağlanacaktır. Yenişehir – Nazıfpaşa hattı örtme birliklerince savunulacaktır. Yunan kuvvetlerinin esas taarruzlarını örtmek adına tali cephelerde de taarruza geçmesi olasılığına karşı bu kesimlerde de birlikler teyakkuza geçirilmiştir.³⁹⁵ Bunun üzerine 61'inci Piyade Fırkasına Gündüzbey – Teke dahil olmak üzere sorumlu tutulduğu kesimlere sevk edilmiştir. Bu tarihlerde 61'inci Piyade Fırkasının kudretli dağ bataryası Garp cephesi ihtiyatına alınmış bunun yerine 4'üncü batarya fırka emrine verilmiştir. 28 Şubat’ta hava şartlarının sert olması nedeniyle 61'inci Piyade Fırkası karargahı Oklubalı’da olmak üzere 174'üncü Piyade Alayı ve hücum taburu Çukurhisar – Satılmışoğlu köylerinde olarak topçuları da yeteri kadar muhafızla İnönü mevziinde konuşlanmıştır.³⁹⁶

Yunan ordusunun taarruz hedeflerine geçmeden dikkat edilmesi gereken bir konu olarak Yunan komuta kademesi 1'inci İnönü Muharebesini basit bir keşif taarruzu olarak görmüş ve Türk ordusunu küçümsemiş olmasıdır. Bu küçümsemenin etkisiyle

³⁹⁴ *TİH* 2/3, 306.

³⁹⁵ *a.g.e.*, 304.

³⁹⁶ *a.g.e.*, 278 – 280.

taarruzlarında sıklet merkezlerini bir noktaya doğru oluşturmak ve yığınaklarını o noktaya sevk etmek yerine kuvvetlerini dağıtarak birçok cepheden taarruz etmektedir. Cephe taarruzlarında asıl hedef yerine tali hedeflerle Türk kuvvetlerini şaşırtmaya ve oyalamaya çalışsa da sonucun alınacağı noktada muharebeyi kabul eden Türk ordusu birliklerini kaydırarak sonuca kendi lehinde etki gösterebilmektedir. Nitekim Türk ordusu Mayıs 1920'den beri Yunanlıların İnönü ve öncü mevzilerinde sonuç almaya çalışacaklarını öngörmüştür. Eskişehir bölgesi demiryolu ağıyla İstanbul – Ankara – Konya – Afyon ve Kütahya arasında irtibatı sağlayarak iç hatlar avantajını elinde bulunduran stratejik bir kavşaktır.

Taarruz hazırlıkları kapsamında yapılan planlama ile Yunan 3'üncü Kolordusu 3'üncü, 7'nci ve 10'uncu Tümenleriyle taarruza katılacaktır. 3'üncü Tümeni, tümen karargahını Bursa'da tesis ederek Göksu – Dereköy- Demirtaş – Bursa kesimlerinde ihtiyatta kalacaktır. 7'nci Tümeni, tümen karargahını Kestel'de tesis ederek Dimboz – Aksu – Uludağ'da toplanarak taarruz edecektir. 10'uncu Tümen de tümen karargahını Bakırköy'de tesis ederek Müslimselöz – Barçın'da toplanarak taarruz edecektir.³⁹⁷

23 Mart'ta Yunan işgal kuvvetleri Yenişehir ve İnegöl istikametlerinde ileri harekate geçmiştir. 61'inci Piyade Fırkası bu tarihte 174'üncü Piyade Alayı iki taburuyla Söğüt'te, diğer taburuyla Gündüzbey'de. 190'ıncı Piyade Alayı iki taburuyla Keskin, bir taburuyla da Keskin'de. 159'uncu Piyade Alayı da Çukurhisar ve Zemzemiye'de konuşlanmıştır. Fırka topçusu Gündüzbey ve Metristepe'dedir. 61'inci Piyade Fırkası komutanı, bu haber üzerine kuvvetlerini Oluklu'da toplamıştır. Fırka sorumluluk bölgesi, İnönü mevziinde sağ kanattan Nanederesi'de kadar olan bölgedir. Nanederesinden demiryoluna kadar olan bölge 24'üncü Piyade Fırkası, 11'inci Piyade Fırkası da demiryolu güney bölgesinden sorumludur. 61'inci Piyade Fırkası Yağızahlat gediği ile Çıplaktepe'yi ve Çıplaktepe'de ileri müfreze olan 190'ıncı Piyade Alayının 2'nci taburu bulunacaktır. 24'üncü Piyade Fırkası da Isırganlı – Hamidiye hattını işgal ederek ileri mevzilerini burada tesis edecektir.³⁹⁸ Aynı tarihte verilen emirde 61'inci Piyade Fırkasının Yağızahlat Gediği – Çıplaktepe hattı dahil olmak üzere kendisine verilen hattı işgal edecektir. 24'üncü piyade fırkasına da Isırganlı ve Hamidiye hatlarını zayıf kitalarınca işgal etmeleri emredilmiştir. 11'inci,

³⁹⁷ TİH 2/3, 288.

³⁹⁸ İzzettin Çalışlar, *İstiklal Savaşı Hatıraları Gediz, Kütahya ve İkinci İnönü Muharebelerinde 61inci Tümen*, 85.

24'üncü ve 61'inci Piyade Fırkaları Gündüzbey – Teke – Çiftlik – Bozalan hazırlanmış mevzilerinde kendi sorumluluk kesimlerinde savunma yapacaklardır.³⁹⁹

Verilen emre göre fırka emrini düzenleyen Miralay İzzeddin Bey, 61'inci Piyade Fırkasının Gündüzbey – Teke hattını tutmasını, 174'üncü Piyade Alayının da bir taburuyla sahra topçusunun 2'nci bataryasından bir top ile desteklenerek Söğüt güneyindeki Yağızahlat gedüğünün iki tarafındaki sırtlara gitmesini emretmiştir. 190'ıncı Piyade Alayından bir tabur Kepen güneyindeki Gölcük sırtlarıyla – Çıplaktepe hattında bulunacaktır. 174'üncü Piyade Alayı müfrezesinin görevi Bilecik – Söğüt yoluyla ilerlemesi muhtemel Yunan işgal kuvvetlerine karşı bu kesimde uzaktan keşif yapmak ve yayılmasını sağlayarak birliklere zaman kazandırmaktır. 190'ıncı Piyade Alayının ileri müfrezesinin amacı Ziva, Kepen, Akçaşehir, Dönmez – Çıplaktepe istikametlerinde ilerlemesi muhtemel Yunan işgal kuvvetlerine karşı zaman kazanmaktır. Süvari bölüğü kuvvetli bir subay keşif kolunu Söğüt müfrezesinin emrine vererek kalan kuvvetiyle Kepen'de bulunacaktır. Süvari bölüğü Dönmez – Kurtköy yönünü keşfedecektir. 174'üncü Piyade Alayı hazırlanmış mevzilerinde Gündüzbey – Hayriye mıntıkasında 190'ıncı Piyade Alayı 174'üncü Piyade Alayının solundan itibaren Metristepe, Nanederesi dahil olmak üzere bulunacaktır. 159'uncu Piyade Alayı Rızapaşa – Ahurköyünde, hücum taburu Oluklu'da harekete hazır bulunacaktır. İstihkam bölüğü Metristepe'deki dikenli tel yapımına devam edecektir.⁴⁰⁰

25 Mart'ta Yunan işgal kuvvetleri Bilecik istikametinden Söğüt kuzeyine, İnegöl yönünden de Pazarcık'a kadar gelmiştir. Pazarcık'tan ilerleyen işgal kuvvetlerinden bir süvari ve bir piyade alayından oluşan kolu Ahmetler, Kurtköy kuzeyine doğru, diğer bir alayı da Feranlar istikametinde harekete geçmiştir. Bir süvari bölüğü ile bir piyade alayı 24'üncü piyade fırkasının Pazarcık ovası, Feranlar ve Ahmetler'e karşı hâkim bir durumda olan Isırganlı, Hamidiye ileri mevziine karşı açılmak istemişse de topçu birliklerini atışlarıyla kayıp vererek çekilmek zorunda kalmışlardır.⁴⁰¹

26 Mart'ta Yunan 3'üncü Kolordusu 7'nci Tümenini ihtiyatına alarak 3'üncü Tümeni'ne Kızılsaray'a, 10'uncu Tümenine Kurtköy'e kadar ilerlemesini emretmiştir. 3'üncü Tümenin öncüsü olan 12'nci Piyade Alayını 6'ncı Piyade Alayı ile pekiştirerek

³⁹⁹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2316.

⁴⁰⁰ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2319.

⁴⁰¹ Çalışlar, *a.g.e.*, 87.

Söğüt ve Yağızahlat kesiminde bulunan Türk kuvvetlerine karşı taarruza geçmiş ve buradaki Türk ileri müfrezelerini geri çekilmeye mecbur etmiştir. Bu kesimi ele geçirmesiyle Gündüzbey'deki hazırlanmış mevziin yolu açılmıştır.⁴⁰²

27 Mart'ta Garp cephesinden Sağ Kanat Grubu komutanlığına gelen emirde hazırlanmış olan mevzilerin kesin bir şekilde savunulması ve geceden yapılması tasarlanan taarruz için hazırlık yapması, taarruz için kuvvetli ihtiyatlar ayırması emredilmiştir. Ayrıca grup birliklerinin konusu hakkında bilgi istenmiştir.⁴⁰³

61'inci Piyade Fırkası bölgesinde iki Yunan piyade taburunun Yeniköy üzerinden Söğüt'e ilerlediği görülmüştür. Öncü olduğu değerlendirilen bu kuvveti bir süvari alayı ve bir piyade tümeni takip etmiştir. Öncü birlik Söğüt güneyindeki 61'inci Piyade Fırkası mevzii önünde açılarak muharebe düzeni almaya başlamıştır. Bu kesimdeki 174'üncü Piyade Alayı'nın 2'nci taburu 5'inci Süvari Alayının perdesi altında asıl mevzi alınmıştır. 5'inci Süvari Alayından gelen raporlardan bu kesim dışında ilerleyen başka bir Yunan tümeni görülmediğinden 61'inci Piyade Fırkası komutanı Miralay İzzeddin Bey'in önerisiyle Garp Cephesi komutanlığı 27 Mart'ta bu kesimde ilerleyen Yunan tümenine karşı darbe geliştirmeyi düşünmüştür. Türk tarafı tarafından taarruz planlanırken Yunanlılar da kuvvetlerini bir piyade alayı, bir batarya ve bir süvari bölüğüne çıkarmıştır. Yunan kuvvetleri gece basmadan 61'inci Piyade Fırkası sağ kanadını teşkil eden Söğüt – Gündüzbey'e taarruz geliştirmiş, etkili topçu ve makinalı tüfek ateşlerine rağmen ilerleme kaydetmiştir. Miralay İzzeddin Bey bu durum üzerine Rızapaşa'daki 159'uncu Piyade Alayından iki taburu bu kesim cephe gerisine yerleştirmiştir. Fırka sağ kanadına taarruz eden bu kuvvetlere karşı 61'inci Piyade Fırkası Komutanı Miralay İzzeddin Bey, 174'üncü Piyade Alayının 2'nci taburu gerisine yerleştirilmiş olan 159'uncu Piyade Alayından iki taburu fırka piyade komutanı emrinde taarruza geçmesine karar vermiştir.⁴⁰⁴

159'uncu Piyade Alayı iki taburu ile taarruz edecek, 174'üncü Piyade Alayının mevzideki 2'nci taburu mevziini muhafaza ederek bu taarruzu himaye edecektir. Bu kuvvetlerin sağ yanını 5'inci Süvari Alayı örtecektir. 159'uncu Piyade Alayı bir taburunu Gündüzbey ve Gündüzbey'in bir kilometre kadar batısında taarruza geçirmiştir. Saat 7:30 sonrada Gündüzbey'e giren Yunan kuvvetleri henüz müdafaa

⁴⁰² *TİH* 2/3, 337.

⁴⁰³ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2325.

⁴⁰⁴ Selahattin Selışık, 2. *İnönü Meydan Muharebesi*, (Askeri Matbaa, 1933), 56.

tertibatı almadan Türk kuvvetlerinin mukabil taarruzu ile saat 8:30 sonrada geri püskürtülmüştür. Köyün iki kilometre ilerisindeki kuzeyindeki sırtlara bir taburunu terk eden 159'uncu Piyade Alayı diğer taburunu Gündüzbey güneyinde ihtiyata almıştır.⁴⁰⁵

Gündüzbey'e tehdit oluşturan Yunan kuvvetlerinin bu kesimden püskürtülmesi üzerine 27 Mart'ta düşünülen taarruz için hazırlıklara başlanmıştır. Miralay İzzeddin Bey, Çıplaktepe kesimindeki 190'ıncı Piyade Alayı'nın 3'üncü taburu hariç tüm birliklerini gecedan yararlanarak Hayriye – Gündüzbey'e toplamıştır. 190'ıncı Piyade Alayının 1'inci ve 2'nci taburları 61'inci Piyade Fırkasının ihtiyatını teşkil etmek üzere Hayriye'ye sevk edilmiştir. Bu sırada Yunan kuvvetleri de Gündüzbey'deki mevzileri geri almak için gecedan hazırlıklarını yapmış ve topçularına mevzi aldirmiştir. Savcibey ve Kızılsaray'da Yunan hareketliliği yoktur. 190'ıncı Piyade Alayının 3'üncü taburuna elinde bulundurduğu Çıplaktepe'ye dayanarak Söğüt batısına taarruz etmesi emredilmiştir. Yunan 12'nci Piyade Alayı 28 Mart sabahı Kanlısirt'a taarruza geçmiştir. Yunan 10'uncu Tümeninin 28'inci Piyade Alayı da Çıplaktepe'deki Türk kuvvetlerine taarruz etmiştir.⁴⁰⁶

28 Mart günü 61'inci Piyade Fırkasının 159'uncu Piyade Alayının bir taburu Gündüzbey'de, diğer taburu Gündüzbey kuzey sırtlarında olarak diğer taburu da Gündüzbey güneyinde ihtiyattadır. 190'ıncı Piyade Alayının 1'inci ve 2'nci taburları ihtiyatta 3'üncü taburu Çıplaktepe kesiminde bulunmaktadır. 174'üncü Piyade Alayı Söğüt güneyindedir. 174'üncü Piyade Alayının diğer taburları da fırka piyade komutanı Hüsnü Bey emrindedir. Hüsnü Bey Kocaeli müfrezesi komutanlığına atanmıştır. Bu kuvvetlerin komutasını 174'üncü Piyade Alayı komutanının devraldığı tahmin edilmektedir. Garp cephesinden gelen raporda bu kesime taarruz eden Yunan kuvvetlerinin dört tümen kadar olduğu tahmin edilmiştir.⁴⁰⁷ Raporun devamında Yunanlıların iki tümeni sağ kanattan, bir piyade ve bir süvari tümeniyle sol kanattan şiddetli topçu ateşi desteğiyle taarruza geçtiği bildirilmiştir. Sol kanat kesiminde Saraycık – Bozalan aksamını, sağ kanatta Hayriye ve Teke kısımlarının büyük kesimleriyle ilerlemiştir.⁴⁰⁸ 28 Mart'ta 4'üncü piyade alayı Hayriye'ye karşı yaptığı mukabil taarruzla Yunan işgal kuvvetlerini atmış ve siperleri geri almıştır.

⁴⁰⁵ *TİH* 2/3, 339.

⁴⁰⁶ Selışık, *a.g.e.*, 58.

⁴⁰⁷ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2326.

⁴⁰⁸ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2332.

Gündüzbey'den Kapanalan'a kadar tüm cephede Yunanlılar ile temas başlamıştır. Süvari kuvvetleri Kapanalan – Ormangöz hattında muharebeye başlamıştır.⁴⁰⁹

Yunanlılar, 190'ıncı piyade alayının 3'üncü taburuyla tutulan Çıplaktepe'ye taarruz ederek buradaki birlikleri geriye atmıştır. Metristepe yolunun açılması tehlikesine karşı fırka komutanı Hayriye'deki 190'ıncı piyade alayının diğer iki taburunu da Metristepe'ye göndermiştir. Bu sevkiyat grup komutanlığına bildirilmiştir. 159'uncu Piyade Alayının 1'inci ve 3'üncü taburları ile 174'üncü Piyade Alayı sağ kanattan Gündüzbey – Söğüt şosesinden, 174'üncü Piyade Alayının 2'nci ve 3'üncü taburları ile hücum taburu sol kanattan Kızılsaray'dan taarruza geçecektir. 190'ıncı Piyade Alayının 3'üncü taburu Çıplaktepe'yi elinde bulunduracaktır. Diğer iki taburu da Teketepe'ye yanaştırılmıştır.⁴¹⁰

Tasarlanan taarruz icra edilmişse de Türk birlikleri arasında irtibatın olmayışı ve Yunan 3'üncü Tümeninin üstün kuvvetleri ile Çıplaktepe istikametinde ilerlemesi karşısında akim kalmıştır. Taarruz etmekte olan alaylar, grup emri gereğince Gündüzbey kuzeyindeki yüksek sırtlardan daha kuzeye giderek daha sonra grupla beraber asıl mevzilerine çekilmiştir. Sağ Kanat Grubu komutanı miralay Halit Bey'in sağ kolundan yaralanması üzerine mezkûr grubun komutasına önce vekaleten sonra asaleten 61'inci Piyade Fırkası komutanı miralay İzzeddin Bey tayin olmuştur.⁴¹¹

Yunan taarruzunun Metristepe'ye yöneleceğini tahmin eden Sağ Kanat Grubu komutanlığı bu kesimi savunan 190'ıncı Piyade Alayının 3'üncü taburunu 61'inci Piyade Fırkası emrine verilen 4'üncü Piyade Alayı ile 159'uncu Piyade Alayından kuvvetlerle takviye etmiştir. Kanlısirt'ta gelişen Yunan taarruzuna karşı 30'uncu Piyade Alayı mevzie alınarak burada yıpranan 190'ıncı Piyade Alayının 3'üncü taburu mevziin iki yüz metre gerisine alınmıştır. Şiddetli çatışmalardan sonra Kanlısirt Yunan işgaline uğramıştır. İnönü mevziinin kritik kesimini teşkil eden Kanlısirt'ın işgali üzerine mukabil taarruza geçmesi planlanmışsa da buradaki 30'uncu Piyade Alayının dağılması üzerine taarruz gerçekleştirilememiştir.⁴¹²

Metristepe, Yunanlılara karşı mukabil bir taarruz için önemlidir. Miralay İzzettin Bey, Metristepe'nin önemine binaen en uzağı bir buçuk kilometre güneyinde olmak üzere

⁴⁰⁹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2331.

⁴¹⁰ Çalışlar, *a.g.e.*, 99.

⁴¹¹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2325.

⁴¹² *TİH* 2/3, 372.

kuvvetlerinden dokuz taburu buraya ihtiyat olarak bırakmıştır. Bu taburlar 190'ıncı, 4'üncü, 30'uncu ve 159'uncu piyade alaylarından ikişer taburdur, diğer taburun hücum taburu olduğu tahmin edilmektedir. Diğer 5 taburluk kuvvet muharebeye girmemiş ve kuvvetli taburlardır. Metristepe güneyinde mevzide bir 15 cm'lik obüs ile bir 10,5 cm'lik bir dağ obüsü olmak üzere iki batarya mevzidedir. Bu kesimde taarruz ile elde edilmesi gerekmektedir.

4'üncü Piyade Fırkası komutanının önerisiyle Metristepe'ye taarruz edilmesine karar verilmiştir. 4'üncü piyade fırkasının 28/29 Mart gecesi Metristepe'ye yönelik taarruzu başarısız olmuş ve birlikler Çepni kuzeyindeki mevzilere çekilmiştir.⁴¹³ 4'üncü piyade fırkasından gelen raporda 58'inci ve 132'inci piyade alayları sarsılmış olduğunu takviyesini istemiştir. Grup komutanı, 4'üncü piyade fırkası emrine 30'uncu ve 159'uncu piyade alaylarını vermiştir. Kanlısirt – Gündüzbey kesiminde bulunan Trikupis'in 3'üncü tümeni, Metrsitepe'ye yapılan karşı taarruzun etkisiyle Gündüzbey'de bir alay bırakarak iki alayını batıya almıştır.⁴¹⁴ 28/29 Mart gecesi fazlaca yıpranan 174'üncü piyade alayı Oluklu'ya toplanmıştır. 29 Mart'ta 174'üncü piyade alayı Oluklu kuzey sırtlarında ihtiyata alınmıştır. Fırka hücum taburu da Elmalidere kuzeyine 1'inci piyade fırkasının sol tarafında Topçutepesine sevk edilmiştir.⁴¹⁵ Metristepe'ye yapılan iki taarruzun başarısız olmasından sonra 190'ıncı piyade alayı gece baskın yaparak Metristepe'yi geri alacaktır. Bu kesimde Yunan kuvveti 2 tabur kadar tahmin edilmektedir. Taarruz eden 4'üncü piyade fırkası geriye ihtiyata alınacaktır.⁴¹⁶

30 Mart sabahı Sağ Kanat Grubu komutanı miralay İzzeddin Bey tarafından Batı cephesi komutanlığına gönderilen raporda 1'inci piyade fırkasının sağ kanat kesiminde vaziyetinin iyi olduğunu bildirmiştir. 61'inci piyade fırkası Elmacık deresi kuzey sırtlarından Hayriye genel istikametine taarruza geçmiştir. Mürettep fırka, Yunanlıların Metristepe'ye iki tabur ile yaptığı taarruzu durdurmuştur. Yunanlıların açılan ve yayılan kuvvetlerinin iki piyade tümeninden aşağı olmadığı anlaşılmıştır. 4'üncü Piyade Fırkası Garp Cephesi ihtiyatını teşkil etmek için Oluklu yönüne ilerletilmiştir.⁴¹⁷

⁴¹³ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 707, Gömlek: 116, Belge: 116. (28 – 29 Mart 1337/1921)

⁴¹⁴ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2338.

⁴¹⁵ Çalışlar, *a.g.e.*, 118.

⁴¹⁶ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 707, Gömlek: 116 Belge: 116a. (29 Mart 1337/1337)

⁴¹⁷ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2340.

4'üncü Piyade Fırkasının alınmasıyla muharebenin başından beri mevcudu neredeyse yarıya inen 1'inci ve 61'inci Piyade Fırkalarının desteklenmesi için 4'üncü, 30'uncu ve 159'uncu Piyade Alayları bir dağ bataryasından oluşan Mürettep Fırka tesis edilmiştir. Mürettep Fırka komutanlığına binbaşı Esat Faik Bey atanmıştır.⁴¹⁸ 1'inci Piyade Fırkası bölgesindeki Üçşehitler tepesinin düşmesiyle Elmacık deresi kuzey sırtlarında bulunan müfreze geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine 61'inci Piyade Fırkası komutanı Gündüzbey kesimindeki 190'ıncı ve 4'üncü Piyade Alaylarından iki tabura Elmacık sırtlarına taarruz emri vermiştir. Yandan ve cephesinden şiddetli taarruza maruz kalan Yunan 28'inci Piyade Alayı ağır kayıplar vererek çekilmek zorunda kalmıştır. Bu kesim Türk kuvvetleri arasında ara hat olduğundan kaybı durumunda kuvvetlerin arasındaki irtibat kaybolacaktır. İrtibatı kesilen kuvvetlerden biri ya da her ikisinin de kuşatılması tehlikesi bulunduğundan mukabil taarruz ile geri alınmıştır.⁴¹⁹

30 Mart akşamı verilen grup emriyle 61'inci piyade fırkasını teşkil eden 4'üncü, 174'üncü ve 190'ıncı piyade alayları muharebe öncesindeki mevzilerine giderek ihtiyatta kalacaklardır. Verilen fırka emrine göre 4'üncü ve 174'üncü piyade alayları Yunanlıların taarruz ettiği sırtlar üzerinde toplanacaktır. Topçu tepesindeki 1'inci piyade fırkasının 5'inci piyade alayının solunda 174'üncü piyade alayı, bu alayın solunda 4'üncü piyade alayı bulunacaktır. Gece yarısından sonra 4'üncü piyade fırkası birlikleriyle 4'üncü ve 174'üncü piyade alayları yer değiştirilecektir. 190'ıncı piyade alayı mevziini koruyacaktır. Batı cephesin Yunanlıların Sağ Kanat kesimine karşı yaptığı taarruz kesin olarak püskürtülmüş olduğunu bildirmiştir.⁴²⁰ 31 Mart'ta Yunanlıların Elmacık deresi kuzeyinde tutmayı başardığı bir noktaya sabah yapılan taarruzla bir alaydan fazla olan Yunan kuvveti mağlup edilerek Teketepe'ye çekilmiştir. Bu taarruz Teketepe geri alınana kadar devam edecektir.⁴²¹

30 Mart'ta yapılan taarruzla kuvvetlerini tüketen Yunan 10'uncu ve 3'üncü tümenleri, Metristepe ve Kanlısırt'ta artçılarını bırakarak geri çekilmektedir.⁴²² Bu çekilmeyi hızlandırmak ve başarıyı arttırmak için bu yönde taarruz edilmesine karar verilmiştir. Cephe komutanı miralay İsmet Bey, Metristepe'nin geri alınmasının kesin bir başarı

⁴¹⁸ Selışık, *a.g.e.*, 99.

⁴¹⁹ TİH 2/3, 439.

⁴²⁰ Çalışlar, *a.g.e.*, 129.

⁴²¹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2344.

⁴²² Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2345.

olacağını bundan faydalanarak taarruza devam etmenin uygun olduğunu bildirmiştir. Metristepe’teki Yunan kuvvetleri topçusu görünmeksizin piyadeden ibaret olması bu kuvvetin geri çekildiği intibainı oluşturmuştur. Ancak hâkim mevzilerde ve makinalı tüfeklerle geri çekilmeyi örten Yunan artçıları, arazinin yapısından da yararlanarak bu mevzii elde bulundurmayı başarmıştır.⁴²³

Bu kesimde Yunanlıların çekilmiş olmaları ve bu çekilmeyi müteakip bir cephede tutunmamaları için süvariler ile takip edilmeleri, mümkün olduğunca taciz edilecektir. Bu takip için 5’inci süvari alayından başka fırka süvari bölüklerinin de takip harekâtına katılmaları emredilmiştir. Bir hafif batarya ile 11’inci ve 24’üncü piyade fırkalarının süvari bölükleri en kıdemli bölük komutanı emrinde Bozüyük’e ilerlemesi emredilmiştir.⁴²⁴

1 Nisan’da 4’üncü piyade fırkası iki otomatik tüfekte takviye ettiği fırka hücum taburundan bir bölük Metristepe mevzilerine dahil olmuştur. 1’inci piyade fırkası da Gündüzbey kuzeyindeki sırtları ele geçirmesi üzerine grup komutanı 5’inci süvari alayına Söğüt üzerinden Bilecik’e hareket etmesi emredilmiştir.⁴²⁵ Gündüzbey istikametinden çekilen Yunan kuvvetleri 1’inci piyade fırkasının ileri keşif kıtalarına Balıkkaya sırtlarından ve Kanlısirt’tan piyade ateşi açmıştır. Bu kuvvetli artçının 3 ila 4 tabur kadar olduğu tahmin edilmiştir. Grup komutanı bu durum üzerine geri çekilen Yunan kuvvetinden geri kalan bu birliği geriye atmak için 1’inci ve 61’inci piyade fırkalarıyla taarruza karar vermiştir. Taarruz emrine göre 61’inci piyade fırkası Metristepe mevziinde bir alayına dayanarak diğer iki alayıyla önce Hayriye köyünün kuzeyindeki Kanlısirt’ı işgal edecek ve oradaki Yunan kuvvetini atacaktır. Bunu yaptıktan sonra fırka taarruzunu Gündüzbey kuzeyindeki yüksek sırtların batı kısmına çevirecektir. 1’inci piyade fırkası da hazırlayacağı kuvvetle Gündüzbey kuzeyindeki yüksek sırtlara cephesinden ilerleyecektir, 4’üncü piyade fırkası bu taarruzun sonuna kadar Metristepe bölgesinde kalacaktır.⁴²⁶

11’inci ve 61’inci piyade fırkaları süvarileri de 5’inci süvari alayının yanında Söğüt üzerinden Bilecik’e doğru keşfe gönderilmiştir. 4’üncü piyade fırkasının süvarisi Karabayır – Karaköy istikametinde ileriye sürülecektir. 1’inci piyade fırkası

⁴²³ Çalışlar, *a.g.e.*, 132.

⁴²⁴ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2348.

⁴²⁵ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2347.

⁴²⁶ Selışık, *a.g.e.*, 133.

Gündüzbey’de, 4’üncü ve 61’inci piyade fırkaları Oluklu civarında toplanarak harekete hazır olacaklardır.⁴²⁷

Tablo 3.5. 61’inci Piyade Fırkasının 2’nci İnönü Muharebesindeki Zayıyatı.⁴²⁸

Şehit		Yaralı		Kayıp		Fırar	
Subay	Er	Subay	Er	Subay	Er	Subay	Er
14	226	39	576	2	559	-	448

2 Nisan’da cephede bulunan 61’inci piyade fırkası ile 1’inci piyade fırkasının değiştirilmesi emredilmiştir.⁴²⁹ 3 Nisan’da Batı cephesi komutanlığı tarafından birliklere, teşkilatlarındaki mevcut topların cins ve miktarı sorulmuştur.⁴³⁰ 61’inci piyade fırkası komutanı miralay İzzeddin Bey, fırka teşkilatına dahil dört sahra topu ile iki cebel obüs topunun olduğunu bildirmiştir. Fırka emrindeki 61’inci topçu alayı elinde dört toplu bir sahra bataryası, iki ağır obüsten ağır obüs taburu bulunduğunu bildirmiştir.⁴³¹

2’nci İnönü Muharebelerinden sonra Türk ordusu akıncı müfrezeleri tesis etmiştir. Bu müfrezler bir ila iki subay komutasında on tahrip olmak üzere 30 kişiden oluşmaktadır. Bu müfrezlerin hızlı hareket etmesi için atlı olmalarına ayrıca önem verilmiştir.⁴³² 16 Haziran’da Akıncı birlikleri cephe komutanlığı tarafından yeniden numaralandırılmıştır. 1’inci grup emrindekiler 1’den 5’e kadar, 3’üncü grup emrindekiler 6’dan 10’a kadar, Gördes bölgesindekiler 11’den 13’e kadar, Gediz bölgesindekiler 14’ten 1’ya kadar, 12’nci grup emrindekiler 17’den 19’a kadar ve Aydın bölgesindekiler de 20’den 22’ye kadar numaralandırılmıştır.⁴³³ Akıncı müfrezelerinin Yunan ikmal kaynakları ile ulaşım noktalarına baskınlar yapması Yunan komuta kademesini cephe gerisinde önlem almaya sevk etmiş ve birliklerinin bir kısmını savaş dışında tutmuştur.⁴³⁴ Yunan işgal kuvvetleri Akıncı gruplarına karşı

⁴²⁷ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2347.

⁴²⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 710, Gömlek: 54, Belge: 54 (11 Nisan 1337/1921)

⁴²⁹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1775, Gömlek: 133, Belge: 133. (2 Nisan 1337/1921)

⁴³⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 713, Gömlek: 78, Belge: 78. (3 Nisan 1337/1921)

⁴³¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 713, Gömlek: 78, Belge: 78aa. (3 Nisan 1337/1921)

⁴³² Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 56, Belge: 1286. Akıncı kuvvetlerini komutan eden subaylar halkı mücadeleye ve mücadeleyi tabana yarararak halkın katılımını sağlamaya çalışılmaktadır. Bu kıtalar uygun alanda iyi sonuç almak için baskın esaslı ve başarı şansı varsa saldırır, başarı şansı yoksa saldırmazlar. Muhasımının şartlar müsaitse imha etmeyi amaçlamaktadır. Aksi durumda saldırmaz ve geri çekilir. E. Kay. Salih Bey, Düşman Cephesi Gerisinde Milli Mücadele, *Askeri Mecmua*, (1 Haziran 1933, Sayı:89, Cild:4), Yıl:51, 137-138.

⁴³³ *TİH* 2/4, 146.

⁴³⁴ Prens Andre, *Felakete Doğru*, çev. Hüseyin Rahmi, (Askeri Matbaa, İstanbul, 1936), 27.

190'ıncı piyade Gündüzbey – Rızapaşa – Ahırköy'de, 61'inci topçu alayı da Hayriye'de olup askerleri de tahkimat ile görevlendirilmiştir. Hücüm taburu Ahırköy'de, fırka süvari bölüğü Küplü'de olmak üzere fırka karargahı ve bağlı birlikler Oluklu'dadır. 17 Nisan'da Yenişehir'de bulunan 29'uncu süvari alayı hareket bakımında 61'inci piyade fırkası emrine girmiştir. Alay komutanı Kaımmakam Hacı Arif Bey de Yenişehir bölge komutanlığına atanmıştır. Fırka Gündüzbey'den Metristepe'ye kadar olan mevzileri savunacaktır. Fırka'dan bir alay ve bir batarya Poyra civarında cephe ihtiyatını teşkil edecektir.⁴³⁹ 17 Nisan'da 40'ıncı piyade alayından iki tabur, 61'inci piyade fırkası emrine verilmiştir.⁴⁴⁰

Fırka emrine verilen 29'uncu süvari alayı olası bir taarruzda taarruz eden kuvveti tespit edecek temasını muhafaza edecektir. Alay kademeli olarak çekilerek Aşağıköy'deki mevzilerde bulunan sahra bataryası takviyeli 190'ıncı piyade alayının 1'inci taburu üzerine çekilecektir. 190'ıncı piyade alayının 1'inci taburu ile 29'uncu süvari alayı Yenişehir mıntıkası komutanı emrinde olarak Bilecik – Abbaslık hattından Karasu vadisine inen yollardan ilerleyen Yunan kuvvetlerini burada tutarak zayıat verdirecek, birliklere gerekli zaman kazandıracaktır. Müfreze zorunluluk halinde sol kanadını dikkate alarak Aşağıköy'den Söğüt yönüne çekilerek Söğüt güneyindeki Yağızahlat gediğinde mevzi tutacaktır.⁴⁴¹

24 Nisan'da 61'inci piyade fırkası birliklerinde eksik olan tüfekler tamamlanma yoluna gidilmiştir. Alaylara dokuz yüz adet, istihkam ve süvari bölüklerine yüz, hücüm taburuna üç yüz, karargah muhafız takımına elli adet tüfek verilmiştir.⁴⁴²

2'nci İnönü muharebesinden Kütahya - Eskişehir Muharebelerine kadar geçen sürede Türk ordusu grup teşkilatına geçmiştir. 4 Mayıs 1921'de birliklerin sevk ve idaresinde kolaylık sağlanması için kolordu komutanlığı salahiyyetinde grup komutanlıkları teşkil edilmiştir. Buna göre; 1'inci, 11'inci ve 61'inci Piyade ve 3'üncü Süvari fırkalarından, 61'inci Piyade Fırkası Komutanı Miralay İzzeddin Bey komutasında 1'inci grubu teşkil edecektir.⁴⁴³ 1'inci Grup Komutanlığına Miralay İzzeddin Bey, 3'üncü grup Komutanlığına Miralay Arif Bey, 4'üncü Grup Komutanlığına Miralay Kemalettin Sami Bey, 12'nci Grup Komutanlığına Miralay Halit Bey atanmıştır. Grup

⁴³⁹ TİH 2/4, 104.

⁴⁴⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 710, Gömlek: 154, Belge: 154aa (17 Nisan 1337/1921)

⁴⁴¹ TİH 2/4, 105.

⁴⁴² ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 712, Gömlek: 83, Belge: 83 (24 Nisan 1337/1921)

⁴⁴³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1268, Gömlek: 116, Belge: 116. (4 Mayıs 1337/1921)

komutanlarına yapılan atamalarla boşalan fırka komutanlıklarına da 61'inci Piyade Fırkası Komutanlığına asaleten Kaimmakam Munip Bey, 11'inci Piyade Fırkası Komutanlığına Miralay Ali Hikmet Bey, 1'inci Fırka Komutanlığına Kaimmakam Abdurrahman Nafiz Bey 4'üncü Piyade Fırkası Piyade Komutanlığına, erkan-ı harp Binbaşı Şevki Bey atanmıştır. Süvari livası komutanı Binbaşı Rahmi Bey, 1'inci grup erkan-ı harbi vazifesine getirilmiştir.⁴⁴⁴ 5 Mayıs'ta 1'inci Grup komutanlığı görevine başladığını bağlı birliklere tebliğ eden Miralay İzzeddin Bey, 61'inci Piyade Fırkası komutanlığı görevine Kaimmakam Munip Bey'in tayin edildiğini bildirmiştir. 1'inci Grup karargâhının 6 Mayıs'ta Poyra'da tesis edileceği bildirilmiştir.⁴⁴⁵

Bir yandan Grup teşkilatı ile birliklerin teşkilat eksiklikleri giderilirken diğer yandan ihtiyaç duyulan personel ihtiyacının giderilmesi de amaçlanmıştır. Bu amaçla 1921 yılının Nisan – Haziran aylarında başta Merkez ordusu olmak üzere çeşitli askerlik dairelerinden orduya 2 bin 454 subay ve 55 bin 537 er ikmali sağlanmıştır.⁴⁴⁶

Yunanlıların yanıltılması için 61'inci Piyade Fırkası Söğüt – Bilecik ve Bozüyük'e doğru gösteri yürüyüşü yapacaktır. Gidiş ve dönüş yolları ayrı ayrı seçilecek, gece ordugahta ateş yakılarak Yunanlılara durumun ciddiyetini gösterecektir. 1'inci Grup komutanlığı 9 Mayıs'ta birliklere verdikleri emirde grup sorumluluk bölgelerini bildirmiştir. Sorumluluk bölgeleri; Osmaneli'den Beypazarı'nın güneyindeki Milahiç köprüsüne kadar Sakarya nehri ile Domaniç – Güzelyakup – Kocasugüney – Nusret – Mollaoğlu – Kızılınler – Sarıungurlu – Yörükkaracaviran – Karatokat – Uyuzhamam – Dümrek – Beylikköprü arası ve bu hat 1'inci Grup sorumluluğuna terk edilmiştir. 6 Haziran'da Garp Cephesi komutanlığı verdiği emirle 1'inci ve 3'üncü Grup ara hatları arasındaki hududu 1'inci Gruba dahil edilmek üzere Akpınar – Göynücek – Ilıcaksu – Karaçay – Sarıyer – Kozbudaklar – Gündüret – Değirmenlikısıık olarak değiştirilmiştir. Haziran ayında 61'inci Piyade Fırkası emrine verilen 29'uncu süvari alayı grup emrine alınarak 21'inci ve 22'nci süvari alayları ile birleştirilerek Mürettep Süvari Livası teşkil edilmiştir.⁴⁴⁷

Yunanlılarla keşif kolları vasıtasıyla temas muhafaza edilmiştir. 1'inci Grup Komutanlığı, bağlısı 1'inci, 11'inci, 23'üncü ve 61'inci Piyade Fırkaları ile Çıplaktepe

⁴⁴⁴ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1272, Gömlek: 28, Belge: 28/28a (6 Mayıs 1337/1921)

⁴⁴⁵ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1272, Gömlek: 28, Belge: 28ab/28ah. (5-6 Mayıs 1337/1921)

⁴⁴⁶ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920 – 29 Ekim 1923)* 4'üncü Cilt, 1'inci Kısım, (Genelkurmay Basımevi, 1984, Ankara), 131.

⁴⁴⁷ *TİH* 2/4, 117.

– Düzdağ kesiminde kolordu manevrası yapmıştır. Grup emrine daha sonra 3'üncü Kafkas fırkasının da verilmesiyle 18 bin kişilik bir piyade kuvvetine ulaşmıştır.⁴⁴⁸

26 Mayıs'ta 1'inci Grup, 1'inci, 11'inci, 23'üncü, 61'inci Piyade Fırkaları ile 3'üncü Süvari Fırkasından meydana gelmektedir. Bu kuvvetler dışında Yenişehir mıntika komutanlığı ile 9'uncu Süvari Alayı da grup emrindedir. Bu tarihte 1'inci grup 832'si muharip 160 gayri muharip olmak üzere 992 subaydan, 18 bin 213'ü muharip, 4 bin 343 gayri muharip toplam 22 bin 556 erden oluşmaktadır. Bu asker sayısına karşı 12 bin 131 tüfek, 199 makinalı tüfek ve 44 toptan oluşan bir güce sahiptir. 61'inci Piyade fırkası 173 muharip subay, 4469'u muharip, 1096'sı gayri muharip 5 bin 565 er, 3119 piyade tüfeği, 69 makinalı tüfek, 10 top ve 78 süvari tüfeği gücünde bir kuvvetten oluşmaktadır.⁴⁴⁹

⁴⁴⁸ İzzeddin Çalışlar, *Gün Gün Saat Saat, İstiklal Harbinde Batı Cephesi*, 221. İzzeddin Çalışlar sadece muharip er sayısını vermiştir.

⁴⁴⁹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1270, Gömlek: 1, Belge: 1an. (26 Mayıs 1337/1921)

Tablo 3.6. 25 Mayıs 1921’de 61’inci Piyade Fırkasının Mevcudu⁴⁵⁰

Kıtaat	Ümera	Zabitan	Muharip Er	Gayri Muharip Er	Depo Efradı	Tüfek	Makinalı Tüfek		Top
							Ağır	Hafif	
Fırka Karargah Muhafız Kıtaatı	-	1	89	10	-	49			
159’uncu Piyade Alayı	4	34	1029	192	275	866	6	3	
174’üncü Piyade Alayı	1	40	1108	374	105	875	10		
190’ıncı Piyade Alayı	2	43	1051	204	283	881	10		
61’inci Topçu Alayı	2	14	360	71	-	-			4 Seri Sahra 4 İngiliz
Hücum Taburu	1	11	457	78	117	250	2		
Müstakil Ağır Obüs Taburu	1	16	401	105	-	-			4
Süvari Bölüğü	-	3	128	44	-	78			
İstihkam Bölüğü	-	3	138	35	101	101			
Toplam	11	163	4601	1013	780	3100	28	3	12

1’inci grup komutanlığının 4 Haziran tarihli kuruluşunda 921’i muharip 83 gayri muharip olmak üzere 1004 subay, 21 bin 178’i muharip, 3 bin 192’si gayri muharip olmak üzere 24 bin 370 erden oluşmaktadır. Tüfek sayısı 13 bin 193, makinalı tüfek sayısı 196 olarak gösterilmiştir. Top sayısı 44 adette sabit kalmıştır. 61’inci piyade fırkası 185’i muharip subay, 5 bin 386 muharip bin 43 gayri muharip olmak üzere 6 bin 429 er ve 3106 tüfekten oluşmaktadır. 26 Mayıs kuruluşunda firkada 69 adet makinalı tüfek bulunurken 4 Haziran tarihli kuruluşunda 38 adede indirilmiş, top sayısı 10’dan 14’e çıkmıştır. Firkada 17 bomba tüfeği, 83 süvari tüfeği bulunmaktadır.⁴⁵¹

⁴⁵⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1270, Gömlek: 1, Belge: 1ah. (25 Mayıs 1337/1921)

⁴⁵¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1270, Gömlek: 1, Belge: 1at. (4 Haziran 1337/1921)

Haziran 1921’de Cenup cephesi lağvedilerek birlikleri Garp Cephesine bağlanmıştır. Garp cephesi komutanlığı grup komutanlıkları ile bağlı birliklerden oluşmaktadır. Yunanlılarla henüz denk bir kuvvete erişemeyen Türk ordusu, Yunan kuvvetlerinin Bursa ve Uşak grupları karşısında zayıf örtme kuvvetleri bırakmıştır. 1’inci grup İnönü’de, 3’üncü ve 4’üncü gruplar Kütahya’da ve 12’nci Grup’ta Afyonkarahisar’da bulunmaktadır. Doğu ve Merkez ordusundan gelen 3’üncü ve 15’inci piyade fırkaları ile 14’üncü süvari fırkası cephe ihtiyatını teşkil etmek üzere Eskişehir ve Sabuncupınar’dadır.⁴⁵²

3.7. Kütahya- Eskişehir Muharebesi ve 61’inci Piyade Fırkası

Mart ayında yapılan hareketin akamete uğramasından sonra Yunan hükümeti bazı yeni sınıfları silah altına alarak cepheye sevk etmek için hazırlıklar yapmaya başlamıştır. Amaçlarını gerçekleştirmek arzusu ile hazırlık yapan Yunan kuvvetleri son kuvvetlerini de kullanarak neredeyse tüm ordularını Anadolu’ya yığmıştır. İşgal kuvvetleri Yunanistan’dan gelen her türlü teçhizat ile donatılarak uzak mesafelere kadar takip etme yeteneğine kavuşturulmuştur.⁴⁵³ Bu hazırlıklar kapsamında İzmir’e göndermek üzere Yunanistan’da yeni tümenler kurulmuştur.⁴⁵⁴

Yunan işgal kuvvetleri, Anadolu’da Haziran 1921’de iki grup halinde konumlanmıştır. 1’inci ve zayıf olan 3’üncü Kolordu Bursa’da, daha güçlü olan ikinci ve daha güçlü olan 1’inci ve 2’nci Kolordular Uşak mıntıkasında konuşludur. İki grup arasında 100 kilometreden fazla bir boşluk olduğu için bir hat üzerine gelerek hatları arasında irtibat tesis etmeleri önemli görülmüştür.⁴⁵⁵

Türk kuvvetleri Garp ve Cenup cephesi olarak iki grup halinde Eskişehir’in batısı ve güneyindeki müstahkem mevkiilerde, Kütahya’nın batısı ve güneyindeki Yellicedağı, Kirazdağı, Aksaldağ ve Elmalıdağ’da ve Afyonkarahisar batısındaki mevzileri olan Resülbabatepesi, Balmahmut ve Küçükcurca’da mevzilerinde konuşlanmıştır. Bu mevziler doğal savunma hatları olmalarının dışında Türk kuvvetlerince tahkim edilmiştir.⁴⁵⁶

⁴⁵² Fahri Aykut, *İstiklal Savaşı’nda Kütahya ve Eskişehir Muharebeleri*, yay, haz. Ahmet Tetik, Melike Ceyhan. (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı, Ankara, 2006), 2.

⁴⁵³ Özalp, *a.g.e.*, 180.

⁴⁵⁴ Prens Andre, *Felakete Doğru*, çev. Hüseyin Rahmi, (Askeri Matbaa, İstanbul, 1936), 18.

⁴⁵⁵ *a.g.e.*, 23.

⁴⁵⁶ Aykut, *a.g.e.*, 5; Prens Andre, *a.g.e.*, 24.

Garp Cephesinde harekata elverişli istikametler batı – doğu ekseninde Bursa – Eskişehir yönü, Uşak’tan doğuya doğru Afyon, kuzeydoğuya Altıntaş – Seyitgazi ve Altıntaş kuzeyinden Kütahya – Eskişehir yönüne ya da Gediz – Kütahya istikametleridir. Gediz bölgesi özellikle Eskişehir – Afyon istikametlerinde taarruzu örttüğü gibi Yunan grupları arasındaki kritik ara hatta teşkil etmektedir.⁴⁵⁷

Garp Cephesi sağ kanadını İpsaflı dağları – Sapanca gölü – İznik gölü hattının kuzeyinden yapılacak bir hareketi doğal engeller sınırladığı için sorunludur. İzmir – Uşak demiryolundan yararlanılarak Uşak kesiminde toplanacak kuvvetlerle Uşak – Afyon, Dumlupınar – Altıntaş – Seyitgazi, Altıntaş – Kütahya – Eskişehir yollarını kullanarak ilerleyebilir. Yunan harp planında dikkat çeken en önemli değişiklik 1’inci ve 2’nci İnönü Muharebelerindeki gibi iki cephede aynı anda taarruz etmek yerine kuvvetlerini Kütahya yönünde yığarak sıklet merkezlerini bu noktada tesis etmeleridir.⁴⁵⁸

1’inci ve 2’nci İnönü Muharebelerinde tahkimli İnönü mevzilerine cepheden taarruz eden Yunan kuvvetleri bu kez cepheden değil kanatlardan kuşatarak Türk kuvvetleri esir veya imha etmeyi, Ankara hükümetini de Sevr anlaşmasını kabul etmeye zorlamayı amaçlamıştır. Kuşatma manevrasında amaç muhasıma yanlardan asıl kuvvetlerle, cepheden de tali kuvvetlerle muharebe etmek ve kanatlardan kuşatmaktır.

Türk komuta kademesi, Garp Cephesinde Yunan taarruzunun asıl hedefinin Eskişehir ve Kütahya olmak üzere Bursa – Yenişehir – İnegöl kesimlerinden doğu ve güneydoğuya, Uşak kesiminden doğu ve kuzeydoğuya doğru yapacağını hesap ve kabul etmiştir.

Batı cephesi komutanlığı Yunan ordusunun İnönü yönünde olası bir taarruzuna karşı da 1’inci grup sağ kanadını Ortaca ve daha da kuzeye Sakarya’ya uzatarak güçlü bir cephe tesis etmiştir. Kuzey yönünde bu tahkimat dışında Yunanlıların Domaniç yönünden İnönü, güneyinden direk Eskişehir’e ilerlemesi ihtimaline karşın Kızıldağ – Çokçalar – Yeşildağ bölgesini de tahkim etmiştir.⁴⁵⁹

Taarruza yönelik yapılan planlamaya göre Yunan ordusu birliklerini güneyde yığınak noktasına toplamaya başlamıştır. Yunan ordusu Uşak’taki 1’inci ve 2’nci

⁴⁵⁷ TİH 2/4. 37.

⁴⁵⁸ Çalışlar, a.g.e., 81.

⁴⁵⁹ Çalışlar, *Gün Gün Saat Saat, İstiklal Harbinde Batı Cephesi*, 222.

kolordularıyla Bursa'daki 3'üncü kolordusu arasında irtibat sağlayarak ara hat tesis etmeye gayret etmiştir. Bu plana göre;

Anadolu'daki işgal ordusunu takviye için Yunanistan'dan 4'üncü ve 12'nci tümenler getirilmiş, geri bölgedeki 5'inci ve yeni kurulan 9'uncu tümen Uşak'a sevk edilmiştir. Uşak – Dumlupınar kesiminde 7 tümenlik bir Yunan kuvveti toplanmıştır. Anadolu'yu işgal eden Küçük Asya Ordusu'nun 3 kolordu ve her biri 13 bin kişiden oluşan 9 tümenlik bir kuvveti vardır.⁴⁶⁰

Kuzey grubu 3'üncü tümen komutanı general Trikupis komutasındaki Kuzey Grubu; 3'üncü tümen ve albay Klados komutasındaki 11'inci tümenlerden oluşmaktadır. Muharebe hedefi Bursa'dan Eskişehir yönüne taarruz. General Polimenakos komutasındaki 3'üncü kolordu albay Platis'in 7'nci ve albay Sumilas'ın 10'uncu tümenlerinden oluşmaktadır. Muharebe hedefi Bursa'dan Kütahya yönüne ilerlemesi. Güney grubu; Uşak'tan Kütahya üzerine albay Sarıyanis komutasındaki karma müfreze. General Kondilis komutasındaki 1'nci kolordu, albay Frangu'nun 1'inci ve albay Valettas'ın 2'nci tümenlerinde oluşmaktadır. General Vlahopoulos komutasındaki 2'nci kolordu, albay Trilivas'ın 5'inci, albay Digenis'in 13'üncü tümenlerden oluşmaktadır. Bu iki kolordu Uşak'tan Akaslıdağı ve Elmalı dağına taarruz edecektir. General Gidas komutasındaki güney grubu, albay Dimaras'ın 4'üncü, general Prens Andre'nin 12'nci tümenlerinden oluşmakta ve İney'den Akar üzerinden Afyonkarahisar'a oradan da kuzeye taarruz edecektir.⁴⁶¹

Asker sayılarını arttırmakla yetinmeyen Yunan kuvvetleri silah ve teçhizatlarını da bütünleme ile ikmalî kolaylama yoluna gitmiştir. Bu kapsamda 4'üncü ve 7'nci tümenler hariç diğer birlikler Steyr Mannlicher ile silahlandırılmıştır. 4'üncü tümen Alman, 7'nci tûmende Löbel tüfekleri bırakılmıştır. Ateş gücü sağlamak, ikmal ve sağlık eksiklerini gidermek için Yunanistan'dan 1000 ağır makinalı tüfek, 500 otomatik tüfek ile 250 hasta nakil aracı Anadolu'ya sevk edilmiştir.⁴⁶²

Plana göre Türk kuvvetleri bu taarruzu Afyonkarahisar yönüne yapılan taarruz olarak düşünerek kuvvetleri bu kesime sevk etmeleri umulmaktadır. Ancak Türk kuvvetleri bu durumu anlayarak kuşatılamamıştır. Afyon istikametinde bir taarruz intibai vermek için Uşak ve İney kesiminde yığınak açık bir şekilde yapılmaktadır. Batı cephesince

⁴⁶⁰ Aykut, *a.g.e.*, 5.

⁴⁶¹ Prens Andre, *a.g.e.*, 26 – 27.

⁴⁶² Aykut, *a.g.e.*, 8.

yapılan keşif uçuşunda Uşak kesiminde 5 tümenlik bir Yunan kuvvetinin toplandığı rapor edilmiştir.⁴⁶³

Kütahya – Eskişehir Muharebeleri, Yunan kuvvetleri için Türk kuvvetlerini kuşatmak, kritik demiryolu ağına sahip olan Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar şehirlerini ele geçirerek Türk kuvvetlerini esir veya imha ederek Sevr'i kabul ettirmek amacıyla hazırlandığını görmekteyiz. Demiryolu ağı ele geçirilerek Türk kuvvetlerin iç hatlar avantajını sona erdirerek Ankara ve Konya'nın batı Anadolu ile demiryolu ulaşımını kesmeyi amaçlamıştır. Yine Eskişehir ve Afyonkarahisar'ın ele geçirilmesiyle demiryolu malzemeleri imha edilerek Türk kuvvetlerinin savaş lojistiği imha edilecektir. Taarruz için İzmit'teki 11'inci tümen, 24 Haziran'da yola çıkmış ve yolunda Türk kuvvetleri ile çatışarak 3 Temmuz'da Bursa'ya ulaşmıştır. Bu amaçla cephe gerisinde tutulan 4'üncü ve 5'nci tümenler takviye edilmiştir. Akıncılara karşı bölükler teşkil edilerek bu birlikler de cepheye sevk edilebilmiştir.⁴⁶⁴

Türk komuta kademesi Yunanlıların kuvvetlerinin üçte biriyle kuzeyden, üçte ikisiyle güneyden Eskişehir – Afyon hattına taarruz edeceklerini kabul etmiştir. Ancak Yunanlılar, Türk kuvvetlerinin pek üzerinde durmadıkları Bursa – Orhaneli – Harmancık – Tavşanlı – Kütahya'ya iki tümenlik bir kuvvet sevk ederek Türkleri kısmen baskına uğratmışlardır.⁴⁶⁵

Türk kuvvetleri 2'nci İnönü Muharebesinden sonra İnönü mevzilerini yine tahkim etmektedir. Yunanlılardan ele geçen silahlarda Türk ordusunun eksikliği hissettiği silah noksanlığını gidermeye çalışarak birliklerin talim ve terbiye noksanlarını gidermeye çalışılmıştır. Daha önce diz siperleri olan kısımda boy siperleri, makinalı tüfek yuvaları ve irtibat hendekleri, dikenli tel engelleri hazırlanmıştır.⁴⁶⁶

25 Haziran'da Yunanlıların İzmit civarındaki birliklerinin Batı cephesine nakledilmekte olduğu, Yunan Manisa Tümenine mensup bir eri ele geçiren akıncı kıtaları tarafından öğrenilmiştir. Menderes mıntıkasında Burhaniye istasyonuna her gün Yunan kıtaatının Buldan üzerinden Uşak'a sevk edilmekte olduğundan yakında bir Yunan taarruzu beklenilmektedir.⁴⁶⁷

⁴⁶³ *TİH* 2/4, 148.

⁴⁶⁴ Aykut, *a.g.e.*, 8.

⁴⁶⁵ *TİH* 2/4, 38.

⁴⁶⁶ Çalışlar, *a.g.e.*, 220.

⁴⁶⁷ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 94, Belge: 2477.

1 Temmuz'da 61'inci piyade fırkası karargâhı Oluklu'da olmak üzere Ahırköy-Hünyarık – Küplü kesiminde 3144 tüfek, 43 bomba tüfeği, 26 ağır makinalı tüfek, 45 hafif makinalı tüfek ve 8 toptan oluşan bir güce sahiptir.⁴⁶⁸

6 Temmuz'da 1'inci gruptan verilen emirde 61'inci piyade fırkası bir piyade alayı ile birer sahra ve cebel bataryası ile Yenişehir mıntıkasına gelmesi, Yağızahlat gediği – Ziva deresi hattında bir ileri mevzi tesis ederek Söğüt deresiyle Ziva deresi arasını hemen tahkim etmesi emredilmiştir.⁴⁶⁹

8 Temmuz'da savaş durumunun Kütahya ve Eskişehir havalisinde yoğunlaşması üzerine cephedeki kuvvetlerin bir emir ve komuta altında bulunması için Güney cephesi komutanlığı kaldırılarak birlikleri Batı cephesi komutası altında birleştirilecektir. Yapılan keşifler sonucunda Bursa mıntıkasında Yunan 3'üncü, 7'nci, 10'uncu ve 11'inci tümenleri ile bir ila iki piyade alayı ile bir süvari alayı kadar bir kuvveti, Uşak – Dumlupınar – Çivril mıntıkasında 1'inci, 2'nci, 4'üncü, 5'inci, 9'uncu, 12'nci ve 13'üncü tümenleri ile dört süvari alayı kadar bir kuvveti bulunmaktadır. Bundan başka Ödemiş'te bir piyade alayı, Balıkesir – Manisa hattı üzerinde 15'inci tümeni olduğu ve bu tümenin mevcudunun araştırıldığı birliklere iletilmiştir.⁴⁷⁰

Yunan taarruzunda 61'inci piyade fırkasının karargahı Oluklu'da olmak üzere kuvvetlerinin çoğu İnönü mevziinin Oluklu, Gündüzbey, Hayriye, Teke kesiminde bir alayı Söğüt'te, 190'ıncı piyade alayının 1'inci taburu ve bir sahra bataryası ileri müfreze olarak Aşağıköy'dedir. 9 Temmuz'da fırka sorumluluk bölgesinde harekât görülmemiştir.⁴⁷¹

9 Temmuz'da 1'inci grup komutanlığınca bölgesindeki menziller ile ilgili birliklere verdiği talimatta Yunanlıların İnegöl ve Yenişehir yönüne ileri hareketinde bu kesimdeki birlikler Küplü – Kurşunlu ambarlarından yararlanacaktır. Pazarcık kesiminde Karaköy ambarı 1'inci piyade fırkasına tahsis edilmiştir. Süvari livası 61'inci piyade fırkası emrine girmiş, fırka ve süvari livası iaşesi de iaşe ambarlarından temin edilecektir.⁴⁷²

⁴⁶⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1aj. (10 Temmuz 1337/1921)

⁴⁶⁹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 94, Belge: 2478.

⁴⁷⁰ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 94, Belge: 2479.

⁴⁷¹ *TİH* 2/4, 186.

⁴⁷² ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ap. (9 Temmuz 1337/1921)

10 Temmuz'da fırka komutanı miralay Munip Bey, fırka erkan-ı harbi binbaşı Ömer İskender Bey, 159'uncu piyade alay komutanı binbaşı Şerif Bey, 174'üncü piyade alayı komutanı binbaşı Şevki Bey, 190'ıncı piyade alayı komutanı Kaimmakam Sabit Bey, topçu alay komutanı binbaşı Kazım Bey'dir. 159'uncu ve 190'ıncı piyade alaylarında onar, 174'üncü piyade alayında 12 makinalı tüfek bulunmaktadır. Topçu alayı üç taburdan meydana gelmektedir. 1'inci taburu dört İngiliz, 2'nci taburda 4 sahra ve 2 kudretli cebel topu, 3'üncü taburda da 10,5 cm'lik ağır obüs bulunmaktadır.⁴⁷³ 10 Temmuz'da 61'inci piyade fırkası karargahıyla, ekmekçi ve telsiz – telgraf takımları Oluklu'da olmak üzere 159'uncu piyade alayının 1'inci taburu Savcıbey'de, 2'nci taburu Teke'de, 3'üncü taburu da Kızılsaray'dadır. 174'üncü piyade alayının 1'inci ve 2'nci taburları ile alay karargahı Teke'de, 3'üncü taburu Günyarık'tadır. 190'ıncı piyade alayının 1'inci taburu Söğüt – Bilecik şosesinde, 2'nci taburu Kızılsaray'da ve 3'üncü taburu da Rızapaşa'dadır. 61'inci topçu alayının 1'inci taburu Teke'de, 2'nci taburu Gündüzbey'de ve 3'üncü taburu Söğüt – Bilecik şosesindedir.⁴⁷⁴

10 Temmuz 1921'de başlayan Yunan umumi taarruzunda Yunan kuvvetleri önce Bursa'daki 3'üncü kolordusundan iki tümen kadar kuvvetini Beyce yönüne sürmüş ve yeniden Bursa'ya çekmiştir. Yunan ordusunun buradaki amacının Türk kuvvetlerinin dikkatini Kütahya'ya çekmektir. Bu tümenlerle İnönü yönüne bir taarruz yapılacağı fikrini güçlendirmek için ikinci kez sevk etmişlerdir. Yunan taarruzu başladığı zaman Bursa'dan iki tümenini Uşak grubuyla birleştirmek için Beyce – Tavşanlı istikametine sevk etmiştir. Türk kuvvetlerini İnönü mevzilerinde tutmak için Bursa'daki 3'üncü Kolordu'nun 2'nci ve 3'üncü tümenlerini Yenişehir ve İnegöl üzerinden Bilecik ve Pazarcık'a sevk etmiştir.⁴⁷⁵

Yunan taarruzunun merkez ağırlığının Kütahya olduğu anlaşıncı 1'inci grup fırkalarını Kütahya yönüne almaya başlamış, sırasıyla 3'üncü Kafkas ve 11'inci piyade fırkalarıyla 3'üncü süvari fırkası, Kütahya'ya sevk edilmiş bunu 23'üncü piyade fırkası izlemiştir. Lefke bölgesine yanaşan Yunan 11'inci tümenine karşı 1'inci piyade fırkası mukabil bir taarruz düşünüldüyse de önemli bir hareket olmamıştır. Yunan

⁴⁷³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ag. (10 Temmuz 1337/1921)

⁴⁷⁴ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ae. (10 Temmuz 1337/1921)

⁴⁷⁵ İzzeddin Çalışlar, *Gün Gün Saat Saat, İstiklal Harbinde Batı Cephesi*, 223.

11'inci tümen Karaköy'e yaklaşarak Fıranlar – Pazarcık bölgesindeki Yunan 3'üncü tümeni ile irtibat tesis etmiştir.⁴⁷⁶

10 Temmuz'da 61'inci piyade fırkasına 3'üncü süvari tümeninden gelen raporda Yunan kuvvetlerinin iki kol halinde Yenişehir ve İnegöl kesimlerinde hareket ettikleri görüldüğü bildirilmiştir. Yapılan keşiflerle bu kuvvetlerin iki alay süvari, bir cebel topçu bataryası ile görüldüğü ve gerideki birlikler hakkında bir bilginin henüz alınmadığı bildirilmiştir. İlerleyen Yunan kuvvetleri 61'inci piyade fırkası ileri müfrezeleri ile muharebeye başlamıştır. Yunanlılar Yenişehir ve İnegöl kesimlerinde ilerlemektedir. 61'inci piyade fırkası kıtaatının süratle hazırlandığını ve birliklerin ikmal ile muharebeye hazır olmaları emredilmiştir. İstihkam bölüğünün aletlerini acilen ikmal ve tahrip müfrezelerini sevk edecek ve tahribat müfreze ileri gönderilecektir. Aynı tarihte 1'inci grup komutanı miralay İzzeddin Bey, grup kıtaatına verdiği emirde fırkaların karşılarındaki Yunan kuvvetlerinin nerede, ne kadar oldukları tespit ile arazinin keşfettirmesi emredilmiştir. Harekat emrini alan her kıtaat serian hareket edecektir.⁴⁷⁷ 10 Temmuz'da 1'inci grup bölgesinde Yunan kuzey tümenler grubu aldığı hareket emrine göre Eskişehir genel istikametine iki koldan taarruza geçmiştir. Yunan 11'inci tümeni kuzeyde Menteşe – Yenişehir – Köprühisar – Bilecik – Söğüt yoluyla, 3'üncü tümen de güney koluyla Aksu – İnegöl – Nazıfpaşa – Pazaryeri yoluyla yürümektedir, 11'inci tümen Yenişehir'i, 3'üncü tümen de İnegöl'ü işgal etmiştir.⁴⁷⁸

⁴⁷⁶ a.g.e., 223.

⁴⁷⁷ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1a1a. (10 Temmuz 1337/1921)

⁴⁷⁸ TİH 2/4, 191

Harita 3.4. 61'inci Piyade Fırkasının 10 Temmuz 1921 tarihli konusu ⁴⁷⁹

11 Temmuz'da 61'inci piyade fırkası komutanı ileri müfrezelerin cephane ikmallerinin sağlanması ve birliklerin keşif yapmalarını emretmiştir.⁴⁸⁰ Mürettep süvari livası komutanından 61'inci piyade fırkası komutanlığına gönderilen raporda Yenişehir – Bursa, Yenişehir – Köprühisar caddesi ile Yenişehir yolu üzerinde hiçbir hareket olmadığı bildirilmiş ve Yenişehir – Köprühisar caddesi üzerinde ve şehirden üç yüz metre mesafedeki köprüde bir bölük kadar bir kıta toplu halde bunun bir kilometre ilerisinde de toplu halde bir Yunan kıtaatı bulunmakta olduğu görülmüştür. Yenişehir doğusundaki çayırılıkta da toplu halde bir kıta olduğu ve bu kıtaatın hareketsiz olduğu bildirilmiştir. 61'inci piyade fırkasının Küplü istikametindeki 190'ıncı piyade alayının

⁴⁷⁹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek:1, Belge: 1ae. (10 Temmuz 1337/1921)

⁴⁸⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1apa. (10 Temmuz 1337/1921)

1'inci tabur komutanı Yüzbaşı Ali Rıza imzalı raporda bir Yunan uçağının keşif yaptığı ve Bilecik istikametine gittiği ve taburun mevziinde bildirilmiştir.⁴⁸¹

10 Temmuz akşamına kadar Yenişehir – Köprühisar hattına kadar ilerleyen Yunan kuvvetinin 11 Temmuz sabah saatlerine kadar hareketi görülmemiştir. Sabah saat 9 evvelde bir tümen kadar olduğu tahmin edilen bir Yunan kuvveti emniyet tertibatı olarak ilerlemiştir. Saat 8 sonradan sonra 61'inci Piyade Fırkası kıtaları tarafından mevziler işgal edilmiştir. Hücum taburu 190'ıncı piyade alayı emrine verilmiştir.⁴⁸² Gerek Gündüzbey şimalindeki sahra 1'inci taburu ve gerek Üçsaraylardaki kudretli cebel bataryası sırtlarında tahrik olunarak Hayriye'deki İngiliz bataryası mevzie çıkarılmıştır. İleri mevzideki her bölüğün batarya da ve Hayriye'de sırtları solunda 12 Temmuz 1921 sabahı itibaren hareketi 190'ıncı piyade alayına bildirilecektir. 1'inci Grup komutanlığından birliklere gelen raporlarda Yunan kuvvetlerinin saat 9 evvelde Yenişehir – Köprühisar üzerinden ilerlemeye başlamıştır. Yunan cebel bataryası İnegöl mevziindedir. Bir piyade bölüğü İnköy'e doğru ilerlemiştir.⁴⁸³ 12 Temmuz'da cephe komutanlığı 1'inci gruba verdiği emirle 3'üncü Kafkas fırkasının güneye ve muhtemelen Çekürler istasyonuna gönderileceğini, bu fırkanın Çukurhisar ve İnönü istasyonlarında trene binmeye hazır olmaları emredilmiştir. Aynı gün öğleden sonra Harmancık'tan Tavşanlı'ya doğru Yunan işgal kuvvetleri ileri harekate başladığı bildirilmiştir. Bir piyade ve bir süvari tümeninde oluşan iki tümenlik Yunan kuvveti de Aslıhanlar'dan Altıntaş istikametinde, yine iki tümenden oluşan işgal kuvvetleri Savran – Sinanpaşa hattından Afyonkarahisar'a doğru ileri harekate başlamıştır.⁴⁸⁴

Yunanlıların Bilecik'i işgal etmesi üzerine 61'inci piyade fırkası ileri müfrezesini Yağızahlat Gediği'ne çekilmiştir. Fırka süvari bölüğü mürettep süvari livası emrine bırakılmıştır. 61'inci piyade fırkası birlikleri konma bölgesinde hazırlıklara devam ederek 174'üncü piyade alayını Höyüktepe – Topçutepe arasındaki tahkimli mevzii tamamlanmaya çalışmaktadır. Bilecik'ten çekilen mürettep süvari livasının alayı ile 190'ıncı piyade alayının 1'inci taburu Söğüt – Yağızahlat Gediğine çekilmiştir.⁴⁸⁵

12 Temmuz 1921'de 1'inci grup komutanlığından 61'inci Piyade Fırkasına gönderilen emirde Yunanlılarla temasta bulunan örtme birlikleri ve süvarilerin bu kesimdeki

⁴⁸¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ar. (10 Temmuz 1337/1921)

⁴⁸² ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1at. (11 Temmuz 1337/1921)

⁴⁸³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ata. (12 Temmuz 1337/1921)

⁴⁸⁴ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2483.

⁴⁸⁵ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ax. (12 Temmuz 1337/1921)

Yunan kuvvetleri hakkında konuş ve kuvvetlerini tashih ederek bildirmeleri emredilmiştir.⁴⁸⁶

15 Temmuz'da mukabil bir taarruz düşünülmüşse de bundan vazgeçilmiştir. 61'inci piyade fırkasının 190'ıncı piyade alayı bir sahra bataryası ile Kepen – Çıplaktepe ileri mevziinde, fırkanın asıl kuvveti Gündüzbey – Metristepe mevziindedir. 190'ıncı piyade alayı iki bataryası ile Çaltıderesi mıntıkasına, istihkâm bölüğü Yağızahlat Gediğine alınmıştır.⁴⁸⁷ Grup komutanlığı verdiği emirde ileri mevzi muharebesinden sonra 61'inci piyade fırkasının Gündüzbey – Metristepe kesimini savunacak Söğüt yönünden Yunanlıların bir hareketi görülürse fırka bütün Metristepe kesimine yanaşacak ve mürettep süvari livası ile Gündüzbey yönün emniyete alacaktır. Aynı tarihte Kütahya yönünde tespit edilen Yunan kuvvetleri 12'nci grup karşısında 3, 4'üncü grup karşısında Altıntaş kesiminde bir, Cin dağları doğusundan Yumruçal istikametine ilerleyen bir tümen olmak üzere toplam beş tümen olarak tespit edilmiştir.⁴⁸⁸

16 Temmuz'da 159'uncu piyade alayı bütün kuvvetiyle Tekeköye hareket edecektir. Burada toplu olarak harekete amade bulunacaktır. Hücum taburu Hayriye'ye hareket emrine amade bir halde toplu bulunacak ve 159'uncu piyade alayı mıntıkasına harekete hazır ve ileri keşif kolları sevkiyle emniyet tertibi alacaktır.⁴⁸⁹

15 Temmuz 1921'de 61'inci Piyade fırkası kesimindeki Yunan işgal kuvvetleri Pazarcık mıntıkasında toplanmıştır. Süvari keşif kollarından alınan raporlardan anlaşıldığı kadarıyla Yunan kuvvetleri Kurşunlu – Aşağıköy'den çıktıkları ve diğer kıtaatıyla Karaköy'ü geçtikleri anlaşılmıştır. 190'ıncı piyade alayı iki bataryası ile Çaltıderesi mıntıkasına, istihkâm bölüğü Yağızahlat Gediği'ne alınmıştır. Her kıta bulunduğu mevzii muhafaza edecek ve mevzilerinin ilerisine keşif kolları sevk edecektir.⁴⁹⁰

Kuvveti kestirilemeyen bir yürüyüş kolu Pazaryeri'nden Firanlar'a hareket etmiş ve bir kısmı da Firanlar'a girmiştir. Bir kilometre uzunluğundaki diğer kolda Pazaryeri'nden Ahmetler'e gelmiştir. Alınca'ya üç tabur piyade ve bir süvari bölüğü ile taarruz eden Yunan kuvvetlerinin sol tarafını ele geçirmesi üzerine 4'üncü piyade

⁴⁸⁶ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ay. (12 Temmuz 1337/1921)

⁴⁸⁷ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bla. (15 Temmuz 1337/1921)

⁴⁸⁸ TİH 2/4, 207.

⁴⁸⁹ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1boa (16 Temmuz 1337/1921)

⁴⁹⁰ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bla (15 Temmuz 1337/1921)

alayının 3'üncü taburu Alınca köyünün doğusundaki Üçtepelere çekilmiştir. Bu taburun takviyesi için 61'inci piyade fırkası emrine verilmiş ve fırka istihkam bölüğü bu taburun himayesi için Karasu'nun doğu sırtlarını işgal etmiştir. Alınca'nın işgali üzerine grup komutanı bir alayına Çiftlik kesimine göndermesini emretmiştir. Bu kesimde Yunanlıların yoğunluğu büyük bir taarruza kalkışacağı anlaşılmıştır.⁴⁹¹

16 Temmuz'da Yunanlıların Seyitgazi istikametinin büyük kısmına hâkim olması üzerine Batı cephesi bütün kuvvetleriyle Seyitgazi doğusunda toplanmasını emretmiştir. Bu kesimde toplanacak kuvvetler ile Yunan işgal kuvvetlerine karşı yeniden kesin sonuçlu bir muharebeye girilmesi uygun görülmüştür. Ordu, 17 Temmuz akşamı Rızapaşa – Poyraköy doruğu, Dutluca, Gökçekısık, Uluçayır, Ovadan, Kuyucak, Seyitgazi hattında toplanacaktır. 3'üncü, 5'inci ve 14'üncü süvari fırkalarından süvari grubu (5'inci Grup) teşkil edilerek komutanlığına miralay Fahrettin Bey atanmıştır.⁴⁹² 11'inci piyade fırkası ile takviye edilen 12'nci grup, Seyitgazi'ye ilerleyecek olan Yunan işgal kuvvetlerine karşı toplanması planlanan birliklerin bölgelerine varması için zaman kazanacaktır. 4'üncü grup 17 Temmuz akşamı Ahmetturanbaba, Ayvalı mıntıkasında, 3'üncü grup demiryolunun iki tarafında olmak üzere Kırka, Uluçayır, Gökçekısık, Mollaoğlu, Soyözü bölgesinde toplanmıştır. 5'inci grubun piyadeleri 3'üncü grup emrine verilmiştir. Mezkûr süvari fırkaları 5'inci grup emrine verilmiştir. 1'inci grup gerektiğinde Porsuk nehri kuzeyinden doğuya doğru çekileceğinden ağır topçusu ve malzemesini demiryoluyla nakletmeye çalışacaktır.⁴⁹³

Batı cephesinin Kütahya'daki muharebelerin istenildiği gibi gitmediğinin bildirerek grupların mevzi değiştirmesini emretmiştir. Bu emir üzerine 1'inci gruba da Beşkardeşler – Zemzemiye hattına çekileceği bildirilmiştir. 61'inci piyade fırkası Çıplaktepe'deki 190'ıncı piyade alayını Teke'ye, Karasu doğusundaki 4'üncü piyade alayının 3'üncü taburu da Akpınar'a sevk edilmiştir. 7 numaralı cephe emrine göre 61'inci piyade fırkası 17 Temmuz'da Uludere – Beşkardeşler – Zemzemiye doğu sırtları hattında kuvvetlerinin ağırlığı solunda olmak üzere, fırka karargahını Beşkardeşler'de tesis etmek üzere toplanması, süvari bölümünün hemen Yağızahlat

⁴⁹¹ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bna (16 Temmuz 1337/1921)

⁴⁹² ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bha (16 Temmuz 1337/1921)

⁴⁹³ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2489.

Gediği'nde 1'inci piyade fırkası ile irtibat tesis ederek ağırlıklıkların Keskin – Yukarusöğüt – Turgutlu – Akçin hattına yollanması emredilmiştir.⁴⁹⁴

Batı cephesi birliklerinin 16/17 Temmuz'da Kütahya mevzilerini bırakması üzerine grupların ara hatları yeniden oluşturulması emredilmiştir. Yunanlıların 16 Temmuz akşamı Seyitgazi istikametinde hâkim olması üzerine birliklere Rızapaşa – Poyra – Kozdorucu – Dutluca – Gökçekısı – Uluçayır – Avdan – Kuyucak – Seyitgazi hattında toplanmaları emredilmiştir. Yunan 1'inci kolordusu sağ kanatta 2'nci ve 12'nci tümenleri Çörttüm – Sandıközünde, süvari tugayı ve 14'üncü piyade alayı Akin ve güneyi kesiminde durmuş, 1'inci tümen Akoluk kuzeyine kadar ilerlemiştir. 2'nci kolordunun 5'inci tümeni Yeniköy sırtlarında, 13'üncü tümeni Akaldağının 1210 rakımlı tepesini ele geçiyecek 5'inci tümenle aynı hizada, 9'uncu tümen Yellice dağındaki Türk mevzilerine taarruz etmektedir. Bu tümen 16/17 Temmuz gecesi Kireççiftliği – Pullar – Mustafalar hattındadır. 3'üncü kolordunun 7'nci ve 10'uncu tümenleri Hamam – Yoncalı – Ağızören – Arslanbatısı – Güzelyakup doğusu hattına gelmiştir. Kuzey tümenler grubu 3'üncü tümeni emniyet müfrezeleriyle Kızılcapınar – Feranlar – Ahmetler hattında 11'inci tümeni de Karaköy boğazı – Kurtköy kesimine kadar ilerlemiştir. 4'üncü tümen Döğer – Çukurköy ve Afyonkarahisar kesimlerinde ihtiyattadır.⁴⁹⁵

Kütahya yönündeki 3'üncü grup cephesine ilerleyen Yunan 9'uncu tümeni, Kireççiftliği – Güvem'den hareketle Kütahya yönüne hareket etmiş, önemli bir mukavemetle karşılaşmadan Kütahya'nın hakim sırtlarını işgal etmiştir. 3'üncü kolordunun 10'uncu tümeni de aynı gün Kütahya'ya girmiş daha sonra kuzeydeki Çaldağı istikametine ilerlemiştir. Kütahya'nın işgalinden sonra Yunan ordusu verdiği emirde Türk birliklerinin Eskişehir yönünde çekilmelerine mani olunması için 1'inci kolordunun takviyeli 14'üncü piyade alayı ile Beşsaray – Karamustafa yolundan Sübren'e ilerlemesi, 12'nci tümenin Çörttüm – Lütfiye – Yıldıztepe yoluyla İncik – Karlık kesimine ulaşması, 2'nci tümen Karagedik yoluyla Fındıklı – Erenler Tepesi kesimine yetişmesi emredilmiştir. 1'inci tümenin Karatepe – Alayun hattına yanaşması, 2'nci kolordunun Malatya – Akoluk – Sakaköy yoluyla Türk birliklerini Kaynarca – Yukarıporsuk'a kadar izledikten sonra sağa dönerek Akoluk – Akin yönüne ilerleyip Eskişehir Eskişehir'den Ankara yönüne doğru geri çekilmeyi

⁴⁹⁴ *TİH* 2/4, 305.

⁴⁹⁵ *a.g.e.*, 335.

kesmesi, süvari tugayının da en kısa yoldan Eskişehir'e varması ile Türklerin burada toplanmasının engellenmesi emredilmiştir.⁴⁹⁶

Bu takip harekâtına karşın Türk komuta kademesi Yunanlıların Seyitgazi yönünden geleceği bunun için birliklerin kaptırılmaması amacıyla birliklerin Seyitgazi doğusuna çekilmelerini emretmiştir. Ancak Yunan kuvvetlerinin Seyitgazi değil Türkmendağları üzerinden iki tümeniyle kuzeye doğru takip harekâtına girdiği anlaşılmıştır. Kütahya Muharebelerinde önceden hazırlanmış olan Kütahya mevzilerinin umulduğu kadar karşı konulmaksızın terkedilmesi, Kütahya'daki tüm savunma mevzilerinin Yunanlıların eline geçmesine neden olmuştur. 12'nci grup yıpranmış ve yeniden düzenlenmesini gerektirecek kadar hırpalanmıştır.⁴⁹⁷ 4'üncü grup Çilhan dağı – Karapazar – Alpanos – Sarıbaba – 1650 kesiminde toplanarak ve gerektiğinde Çilhan dağı – Tahtalıbaba – 1650 hattını da savunacaktır.⁴⁹⁸

4'üncü grup kesiminde ilerleyen Yunan 2'nci kolordusu 17 Temmuz gecesi aldığı ordu emrinde, 3'üncü, 4'üncü, 7'nci ve 23'üncü piyade ve 5'inci Kafkas fırkalarının Lütfiye'den geçerek Eskişehir'e doğru çekilmekte olduğunu, kuvvetlerin Sultandağı – Çilhan dağı hattını tutarak bu kesimde savunma hazırlaması üzerine Seyitgazi istikametine yürümesi emredilmiştir. Bu emir üzerine Yunan 5'inci tümeni Sandıközü kuzeybatısına, 13'üncü tümeni Akoluk'a yaklaştırılmıştır.⁴⁹⁹

17 Temmuz'da Kulaksız – Nasuhçal hattında bulunan 4'üncü grup birlikleri Yunanlıların bütün kuvvetleri karşısında iki günlük inatçı bir direniş sergilemişse de çekilmek zorunda kalmıştır. Batı cephesi birlikleri Eskişehir yönünde bir muharebe yapmak üzere Rızapaşa – Poyra – Kozdoruğu – Dutluca – Gökçekısı – Avdan – Ayvalı – Seyitgazi hattına alınmaktadır.⁵⁰⁰ 17 Temmuz'da verilen cephe emrine göre 61'inci piyade fırkası, cephe emrine alınarak bulunduğu hattan ilerleyerek Eskişehir – Kütahya ve Çukurhisar – Eskişehir demiryolu arasında bulunacaktır.⁵⁰¹ Eskişehir'in yedi kilometre batısındaki çiftliğe gidecektir. Aynı gün verilen emirle fırka 4'üncü Grup emrine verilerek Çilhan dağına hareketi emredilmiştir.⁵⁰²

⁴⁹⁶ a.g.e., 348.

⁴⁹⁷ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bya (19 Temmuz 1337/1921)

⁴⁹⁸ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1cz (19 Temmuz 1337/1921)

⁴⁹⁹ *TİH* 2/4, 372.

⁵⁰⁰ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2491.

⁵⁰¹ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bsa (17 Temmuz 1337/1921)

⁵⁰² ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bt (18 Temmuz 1337/1921)

Tablo 3.7. 61'inci Piyade Fırkasının 18 Temmuz 1921'deki İnsan ve Silah Durumu⁵⁰³

Subay ve Üstsubay	Er Yekûnu	Tüfek	Otomatik Tüfek	Makinalı Tüfek	Bomba Tüfeği
285	6450	4143	41	26 ağır 3 hafif	40

18 Temmuz'da 12'nci grubun Türkmen Dağı – Hortmanbaba – İncebel hattındaki Yunan işgal kuvvetlerine karşı taarruza geçilmiştir. Yunanlıların 12'nci grup sağ kanadına yönelik bir taarruzuna karşı 12'nci grubu takviye etmek ve 4'üncü grupta değişiklik yapılmıştır. 61'inci piyade fırkasından bir alay Ayvacık'a gönderilerek Türkmen Dağı'ndan gelen istikametleri örtecek ve 12'nci grubun sağ kanadını da oluşturmak üzere ileri bölgelerinde kuvvetli müfrezeler gönderecektir. 12'nci grup taarruzu başarılı olmuş, Yunan kuvvetleri Hortmanbaba – İncebel hattını terk etmek zorunda kalmış, Akin 12'nci grup tarafından geri alınmıştır. Yunanlıların mukabil taarruzuna karşı hazırlıklı olmak için 4'üncü grup 61'inci piyade fırkası büyük kısmıyla Karamustafa'da bulunmak üzere sevk edilmiştir. Ayvacık'a gönderilen alay 61'inci piyade fırkasına iade edilmiştir⁵⁰⁴.

18 Temmuz'da cephe komutanlığından 4'üncü gruba verilen Çilhane dağı – Tathatlıbaba – Alpanoz hattında oyalama muharebesi yapması emredilmiştir. 61'inci piyade fırkası Karapınar kuzeyinde toplanarak Sübren – Tahılalıbaba hattında oyalama muharebesi yapacaktır. Yunan 2'nci kolordunun 13'üncü tümeni Akoluk, 5'inci tümeni Sandıközü kesiminde olduğu tahmin edilmektedir. 1'inci kolordu karargahıyla İnli'de, 1'inci tümeni Söğüt, 2'nci tümeni Fındık kesimindedir. 12'nci tümen Kargın – Başören – İncik kesimine gelmiştir. 12'nci tümenin 14'üncü piyade alayı ve süvari tugayı 12'nci grup taarruzu karşısında muharebe düzenlerini kaybederek Lütfiye'ye çekilmiştir. 3'üncü kolordunun 10'uncu tümeni Musaözü, 7'nci tümeni Çerkezkartal – Mollaoğlu kesimlerinde, 9'uncu tümeni Kütahya'da bulunmaktadır. Kuzey tümenler grubu 3'üncü tümeniyle Pazaryeri – Karaköy kesiminde, 11'inci tümeni ile Bilecik – Bozüyük ve 4'üncü tümeni de Afyonkarahisar kesiminde önceki konumunu korumaktadır⁵⁰⁵.

18 Temmuz'da verilen 8 numaralı cephe emriyle Yunan kuvvetlerinin batıya doğru hareket ederek kuvvetlerini topladığı, bu kuvvetleriyle amacının yeni bir yığınak

⁵⁰³ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bva (18 Temmuz 1337/1921)

⁵⁰⁴ Aykut, *a.g.e.*, 57.

⁵⁰⁵ *TİH* 2/4, 385.

olduğu anlaşılmaktadır. Ordu büyük kısımlarıyla Karacahisar – Uluçayır – Süpürd – Çilthane dağı – Tahtalıbaba – Ilgaz boğazı – Virancık hattında kesin muharebe için toplanacaktır. 12'nci grup, kesiminde taarruzuna devam edecektir. 4'üncü grup Çilthane dağı – Karapazar – Alpanoz – Sarıbaba – 1650 bölgesinde toplanacak ve gerekirse Çilthane dağı – Tahtalıbaba hattını savunacaktır. 4'üncü grup 5'inci Kafkas ve 61'inci piyade fırkalarıyla 127'nci piyade alayından oluşmaktadır. Gruplar fazla eşya ve ağırlıklarını Alpu – Mahmudiye hattına gönderecektir. 1'inci grup ordunun yan ve gerilerini Yunan tazyikine karşı muhafaza edecektir.⁵⁰⁶

19 Temmuz'da devam eden Yunan taarruzuna karşı 12'nci Grup karşı taarruza geçmişse de üstün Yunan kuvvetleri karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştır. 12'nci grup taarruzunun püskürtülmesiyle 4'üncü grup doğu ve kuzey kesimine çekilme emri almıştır. 61'inci piyade fırkası da Karamustafa Paşa'ya hareket etme emri almıştır.⁵⁰⁷

19 Temmuz'da 61'inci piyade fırkasından Yukarı Ilıca, Kayacık, Üçbaş, Ahmetturanbaba kesimlerine gönderilen subay keşif takımları mevzi ilerisinde bir Yunan hareketi görmemesi üzerine olası bir Yunan taarruzunun 3'üncü ya da 4'üncü grup cephesini hedefleyeceği ihtimaline karşı 61'inci piyade fırkası aynı gün asıl kuvvetleriyle Karamustafa'da olmak üzere gönderilmiş ve Ayvacık – Ahmetturanbaba'ya gönderilmiş olan alayları da fırkaya katılmak üzere geri çağırılmıştır.⁵⁰⁸

Yunan ordusunun 19 Temmuz tarihli emrinde 1'inci kolordusuna kuzeydoğu yönüne ilerlemesi emredilerek 9'uncu tümenini 3'üncü kolorduya verilmesi emredilmiştir. Bu tümenden bir müfreze Kütahya'da kalacaktır. 2'nci kolordusu Türk kuvvetlerinin Eskişehir doğusuna çekilmelerini engellemek için Seyitgazi yönüne ileri hareketına devam edecektir. 3'üncü kolordu Türk kuvvetlerini Eskişehir yönüne doğru takip edecektir. Kuzey tümenler grubu cephesindeki Türk kuvvetlerini tespiti devam edecektir.⁵⁰⁹ Aynı tarihte Batı cephesi komutanlığı şartların Türk ordusu aleyhine olması nedeniyle Karacahisar – Sübren – Çilthane dağı kesiminde kesin sonuçlu bir muharebeyi kabul etmeyerek, oyalama muharebesi yapılmasını asıl kuvvetlerle Bozdağ – Sevinç – Derbent – Tahtalıbaba hattında toplanılmasını emretmiştir. 19

⁵⁰⁶ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2493.

⁵⁰⁷ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bya (19 Temmuz 1337/1921)

⁵⁰⁸ Fahri Aykut, *İstiklal Savaşı'nda 4'ncü Kolordu*, (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı, Ankara, 2006), 384.

⁵⁰⁹ *TİH* 2/4, 368.

Temmuz sabah erken 3'üncü grup Sevinç – Sultaniye, 4'üncü grup Derbent – Tahtalibaba hattına alınacaktır. 1'inci grup Yunan tazyiki karşısında Bozdağ'ı tutacaktır. 12'nci grup durumunu muhafaza edecektir. Eskişehir aynı gün boşaltılmaya başlamış ve fırkalara da ağırlıklarını Ağapınar'a sevk etmeleri emri verilmiştir. 4'üncü grup bölgesinde Yunan 13'üncü tümeni Aşağıkalabak köyü batısından Kalabak deresine inmektedir.

61'inci piyade fırkası, Karapazar kuzey kesiminde toplanarak Sübren – Tahtalibaba hattında oyalama muharebesi yapmak için Karapınar batı sırtlarında dört tabur ve iki batarya konuşlandırmış ve fırka keşif kolları Ilıca – Kayacık hattına sürülmüştür. 19/20 Temmuz gecesi 61'inci piyade fırkası 3'üncü grubun 5'inci Kafkas fırkasıyla irtibat tesis edecek ve saat 10 sonrada çekilmeye başlayacak ve Kıravdan doğusunda toplanacaktır. Tahtalibaba'da bir tabur ve Karapınar kuzeyindeki sırtta da bir tabur piyade ve bir süvari bölüğü bırakacaktır. Tahtalibaba'da bulunan hücum taburu da fırkaya katılmıştır. 61'inci piyade fırkası Kıravdan'dan hareketle grup ihtiyatını teşkil etmek üzere Çubuk çiftliğine gidecek, buraya varmasına müteakiben bir alayını 5'inci Kafkas fırkasının ihtiyatını teşkil etmek için Kıravdan'a, diğer alayını sağ kanadında bulunan Köpekköy'deki 23'üncü piyade fırkasına göndermiştir. Bir bataryasını da 4'üncü piyade fırkası emrine göndererek elinde kalan alayı ve topçularıyla grup ihtiyatını teşkil edecektir.⁵¹⁰

18/19 Temmuz gecesi Yunan işgal kuvvetlerinin demiryolunun iki tarafından dört kolla yaptıkları taarruz nedeniyle Beşkardeş – Karacahisar – Süpürd – Çilhane dağı hattında kesin bir muharebe yapılmayarak yalnızca bu mevzilerin işgali ve savunması yapılmasına karar verilmiştir. 4'üncü grubun büyük kısımları Derbent – Tahtalibaba hattında olacaktır.⁵¹¹ 19 Temmuz'da fırka sağ kanadı 3'üncü grup ve sol kanadındaki fırka Yunan kuvvetleri karşısında taarruza başlamak üzere fırka kendi sağ kanadındaki taarruza celp etmek için 190'ıncı piyade alayını memur etmiştir. 61'inci piyade fırkası süvarisi yaptığı keşif sonucunda sağ cenahında Yunan kuvvetleri olduğunu anlamıştır. Yunan hareketi sağ cenah istikametinde anlaşıldığı gibi fırka süvarisi istikametinde kuvvetli kollarla gelebileceği tahmin edilmiştir. 190'ıncı piyade alayı şimdi ordugahtan hareketle Süpürd dağına gidecektir. Fırka Yunan hareketlerini takibe devam edecektir. 174'üncü piyade alayı sol cenahta bir taburu cepheye terk ederek asıl

⁵¹⁰ a.g.e., 398.

⁵¹¹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2496.

kuvvetiyle Süpürd dağını doğru taarruza geçecektir. Topçu taburu sol cenahta alacağı mevki ile sağ cenahtan gelebilecek Yunan kuvvetlerini ateş altına alacak ve piyade ile birlikte bu kesimde Yunan taarruzunu durduracaktır.⁵¹²

Yunanlılar bir tümen kadar bir kuvvetle grup sol kanadına taarruza başlamıştır. 61'inci piyade fırkası malzeme, ikmal ve cephanesini bulunduğu noktada gruptan temin edecektir.⁵¹³ 24 Temmuz'da 4'üncü grup tarafından verilen çekilme emriyle 61'inci piyade fırkası komutanı fırka kıtaatına tamim yayınlamıştır. Kıtaatin konuş noktalarına vardığında emniyet tertibi alacaktır. Her kıta kendi yayındaki kıta ile irtibat tesis edecektir. Kıtalar arasında irtibat gönderilecek subaylar ile sağlanacaktır. Yine kıtalara gönderilen subaylar kıtaatin insan, silah, top ve mühimmat durumu fırkaya bildirecektir. Cephe ve ekmek gruptan temin edilecektir. Fırka cephenin irtibatı için muharebe subayını Eskişehir telgrafhanesine terk edecek ve cephedeki grupların irtibatı tesis edecektir.⁵¹⁴

3.7.1. Eskişehir Muharebeleri ve Sakarya Doğusuna Çekilme Sırasında 61'inci Piyade Fırkası

20 Temmuz akşamına kadar tespit edilen Yunan kuvvetleri 2 – 3 tümenle Eskişehir'de 1'inci ve 3'üncü grup cephesinde, 2 tümenlik kuvvetiyle Sübren – Akpınar bölgesinde 4'üncü grup cephesinde, en az 2 tümeniyle Kozanlar – Aşağısöğü – Ahmetturanbaba bölgesinde 5'inci ve 12'nci grup cephesindedir. 16 Temmuz'da gerçekleşen muharebelerden sonra Batı cephesi birliklerin Yunanlıların önemli bir tacizine rastlamadan Eskişehir – Seyitgazi genel hattına geri alınmıştır. Bu hatta yeni bir savunma yapılması için hazırlıklara başlanmıştır. 12'nci grup, Yunanlıların Seyitgazi istikametinde ilerleyen ve birliklerinden ayrı kalan Yunan kuvvetlerine karşı taarruz etmiştir.⁵¹⁵

Batı cephesi komutanlığının 11 numaralı cephe emrine göre birlikler 19 Temmuz gecesinden itibaren Bozdağ – Gökdere – Sevinçköy – Sultaniye - Sarısungrulu-Tahtalıbaba – Sarıbaba – Ilgazboğazı – Kurdere çayı hattında kesin savunma yapacaktır. Batı cephesinden verilen emirle 4'üncü grup 21 Temmuz'da Yunanlılara

⁵¹² ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1cz (19 Temmuz 1337/1921)

⁵¹³ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bci (20 Temmuz 1337/1921)

⁵¹⁴ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1co (24 Temmuz 1337/1921)

⁵¹⁵ Fahri Aykut, *İstiklal Savaşı'nda Kütahya ve Eskişehir Muharebeleri*, (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı, Ankara, 2006), 136.

karşı taarruz edecektir. Taarruz için Çukur çiftliğinde bulunan 61'inci piyade fırkasının elindeki birlikleriyle birlikte 1'inci ağır obüs taburunun da 06:00'da Kıravdan'da bulunacağı ve Köpekköy batısında ihtiyatı teşkil edecektir.⁵¹⁶

Yunanlıların takip harekâtında kararsız kalması nedeniyle harekâtını yavaşlamış, Batı cephesi bu kararsızlıktan yararlanmak istemiştir. Batı cephesinin önerdiği ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisine uygun görülen bir plan hazırlanmıştır. Bu plana göre 4'üncü grup cephesindeki 2 Yunan grubunun arasındaki boşluktan yararlanarak Eskişehir kesiminde toplanan 5 – 6 tümenlik Yunan kuvvetine taarruz edecektir. Batı cephesi 1'inci, 3'üncü ve 4'üncü gruplardan 1'inci, 4'üncü, 7'nci, 15'inci, 23'üncü, 24'üncü, 41'inci ve 61'inci piyade fırkaları ile dokuz fırka kadar kuvveti nihai sonuçlu bir muharebe için bu kesimde toplamıştır. Muharebe düzeni 4'üncü grup, 23'üncü piyade fırkası sağda olmak üzere 41'inci piyade fırkası solundan Kıravdan deresine kadar 5'inci Kafkas fırkası, 4'üncü piyadesi solda ve Tahtalıbaba – Sarıbaba hattına yerleştirilmiştir. 5'inci Kafkas ve 23'üncü piyade fırkası, 61'inci piyade fırkasından bir alayla takviye edilmiştir.⁵¹⁷

Kuzey tümenler grubu komutanı Triküpis'e gelen Yunan 3'üncü kolordusunun zor durumunda olduğu bildiren mesaj üzerine emrindeki 3'üncü tümeni Eskişehir'e sevk etmiştir. 3'üncü tümen 22 Temmuz'da Çukurhisar'a girmiştir. 11'inci tümen ise Bilecik güney kesiminde kalarak Türk birliklerinin taciz ve baskınlarına karşı koyacaktır.⁵¹⁸

4'üncü grup Alpu'nun 8 kilometre güneyinde Kansızoğlu ve doğusunda yerleşecektir. 12'nci grup Mahmudiye, 5'inci grup Çifteler mıntıkasına gelecek ve bu gruplarla haberleşme olmadığından 12'nci grubun haberdar edilmesi 4'üncü grup tarafından yapılacaktır. Ordu 22 Temmuz'da Alpu istasyonu kuzeyinde Pomaklar – Alpu – Hamidiye – Maksudiye – Çifteler hattını tutacaktır.⁵¹⁹

4'üncü grup kuzeyden itibaren 23'üncü piyade fırkası, 3'üncü grubun sol kanadındaki 41'inci piyade fırkası da Kıravdan deresine kadar, ortada 5'inci Kafkas fırkası Derbent doğu sırtlarında, solda 4'üncü grup ihtiyatını teşkil eden 61'inci piyade fırkası Kıravdan batı sırtlarında elindeki bir alayla grup ihtiyatını teşkil etmektedir. 4'üncü

⁵¹⁶ *TİH* 2/4, 423.

⁵¹⁷ Aykut, *a.g.e.*, 136.

⁵¹⁸ *TİH* 2/4, 439.

⁵¹⁹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2511.

grubun taarruz planında hedef Aşağıçağlan – Sübren köyü sırtları olarak belirlenmiştir. Bu hattın elde edilmesinden sonra taarruza demiryoluna doğru devam edilecektir. 23'üncü piyade fırkası Akpınar üzerinden Yukarıçağlan istikametinde taarruz ederek bu kesimdeki Yunan kuvvetlerini tespit edecektir. 5'inci Kafkas fırkası, muharebenin kama başını teşkil ederek Derbent – Karapazar arasından sol kanadı Çilhane dağına dayayarak Sübren istikametine taarruz edecek, iki alayı eksik olarak 61'inci piyade fırkası, bu fırkayı 3 kilometre geriden takip edecektir. 4'üncü piyade fırkası kuvvetlerinin çoğuyla Tahtalıbaba civarında bulunacak ve 5'inci Kafkas fırkasını topçusuyla destekleyecek ve Yunan taarruzuna karşı güneybatı kısmını kapatacaktır.⁵²⁰

21 Temmuz'da başlayan taarruzda ilk başta Yunan kuvvetlerinin fazla bir direnişiyle karşılaşmadan ilerlemiştir. 24'üncü piyade fırkasının Sarıungurlu ve 41'inci piyade fırkasının Mamaca istikametinde başlaması gereken taarruzu 4'üncü grubun müdahalesiyle ancak saat 1 sonrada başlayabilmiştir. 3'üncü ve 4'üncü grubun taarruzlarıyla kendini toparlayan Yunan kuvveti Akpınar ve Eskişehir güneyindeki tümenleriyle 23'üncü piyade fırkasına yönelmiş ve üstün Yunan kuvvetleri karşısında dağınık olarak geri çekilen 23'üncü piyade fırkası nedeniyle 4'üncü grup 5'inci Kafkas fırkasının ilerlemesini uygun görmemiştir. 4'üncü grubun geri çekilmesine rağmen 3'üncü grup taarruzunu Sarıungurlu istikametinde başarılı bir şekilde ilerletmiştir. 41'inci piyade fırkası bölgesine yapılan Yunan taarruzu da püskürtülmüştür. 23'üncü piyade fırkasının Yunan tazyiki altında çekilmesi nedeniyle 5'inci Kafkas fırkası da düzensiz bir şekilde çekilmiştir. Grup ihtiyatını oluşturan 61'inci piyade fırkası da kalan tek alayı da muharebede parça parça kullanılmış olduğundan elde ihtiyat kalmamıştır. 4'üncü grup komutanı eldeki mevziini muhafaza edemeyeceğini düşünerek saat 4:40 sonra da birliklerini Kırız dağı – Alpu arasındaki Hamidiye – Boyatokat – Harmdanlı – Sarıkavak hattında çekeceğini hakkında durumu Batı cephesi komutanına bildirmiştir. Batı cephesi komutanı grup komutanının bu görüşüne katılmayarak durumun bu kadar vahim olmadığını söyleyerek birliklerin yeni bir emre kadar bulundukları mevzileri savunmasını emretmiştir. 3'üncü grup karşısındaki Yunan kuvvetlerinin Eskişehir'e doğru çekildiği bildirilmiştir. Batı cephesi 4'üncü grubun karşı koyabilmesi için Karatokat'ta bulunan eldeki son ihtiyat olan 7'nci piyade fırkasını da grup emrine göndermiştir. 12'nci grup Kırız dağı yönüne

⁵²⁰ *TİH* 2/4, 442.

çekilmekte olduğundan 4'üncü grubun bu kesimde hattı akşama kadar tutması ve 12'nci grup birliklerinin geride toplanmasına yardım etmesi emredilmiştir.⁵²¹

4'üncü Grup kesimindeki Yunan 1'inci kolordusu aldığı emirle 2'nci tümeni ile Eskişehir – Derbent – Uryanbaba kesiminde Uryanbaba tepesine ilerleyecek, 1'inci tümeni ile de Derbent'e ilerleyerek, Seyitgazi'den kuzeye çekilecek Türk kuvvetlerinin yolunu kesecektir. Süvari tugayı Kalkanlı istikametinde takip için hazır bulunacaktır. 2'inci tümenin 1'inci alayı ile Sübren dağı – Çilhane dağı bin 500 metre doğusu, 34'üncü piyade alayları ile Yukarı ve Aşağı Çağlan, 7'nci piyade alayı ile daha kuzeyde emniyet tertibi alarak bekleme durumuna geçmiştir. Tümen saat 5 sonra gelen emirle Uryanbaba'ya gönderilmiştir. Yunan 1'inci piyade alayı Derbent'ten Sübren'e yürüyen bir Türk kolu ile karşılaşarak muharebeye girmiştir. 1'inci tümen kolordu emrini aldıktan sonra Eskişehir güney kesiminden hareketle Aşağı Çağlan ile Sübren'e yürüyerek Sübren ve Kızılıkaya'ya gelmiştir. Süvari tugayı Karacaşehir hareket ederek Eskişehir'i geçmiş ve 2'nci tümen emrine hareket etmek için yönün güneye çevirmiştir. Süvari tugayı 2'nci tümenin Aksaklı – Kalkanlı hareketi için tümen emrine verilmiştir. 4'üncü grup taarruzu karşısında ilerleyen süvari tugayı komutanı 4'üncü grup karşısındaki Sübren'e ve güney doğusundaki 2'nci tümenin 1'inci piyade alayıyla muharebeye başlamıştır. Bu kuvvetlerden başka 5'inci piyade alayı ve 1/38'inci Evzon alayı Sübren'e doğru ilerlemektedir. 2'inci tümenin 34'üncü piyade alayı, Akpınar batısındaki tepelere yönelmiştir. Akpınar batısındaki muharebeye katılan 1'inci ve 2'nci tümenler ile süvari tugayı topçuları Türk mevzilerine yaptıkları karşı taarruz sonucunda 1/38'inci Evzon alayı Akpınar kesimindeki bütün mevzileri ele geçirmiş ve Türk kuvvetlerini sıkıştırarak büyük kayıplar verdirmiştir.⁵²²

Süvari tugayının takip hareketiyle da Akpınar köyünün kuzey doğusundaki Türk birlikleri de bozgun şeklinde geri çekilmek zorunda kalmıştır. 7'nci alaydan başka 5'inci piyade alayının da karşı taarruza geçmesiyle Türk birlikleri Derbent'e kadar takip edilmiştir. Gece 1'inci tümen 5'inci piyade alayı ile Derbent, 4'üncü piyade alayı ile Karapazar doğusunda ileri karakol düzeni alarak konmaya geçmiştir. 2'nci tümen, 1'inci tümenin solundan itibaren 10'uncu tümenin sağına kadar Kıravdan batısındaki tepelerde, 34'üncü piyade alayı ve 7'nci piyade alayından bir tabur ileri karakol düzeni aldıktan sonra Tümen geri kalanıyla Akpınar köyünde konmaya geçmiştir. Bu

⁵²¹ a.g.e., 142.

⁵²² TİH 2/4, 461.

muharebe Yunan kuvvetleri 1'inci tümenden biri subay 16 l, dört subay 84 yaralı, 2'nci tümeni ikisi subay 32 l, onu subay 219 yaralı vermiştir.⁵²³

21 Temmuz'da Eskişehir Muharebesi ve karşı taarruzdan sonra 4'üncü grubun karargâhı Aksaklı'da olmak üzere 23'üncü piyade firkası, 41'inci piyade firkasının solundan Kıravdan deresine kadar olan bölgede ve Sarısungurlu'nun doğu sırtlarında, 5'inci Kafkas firkası Derbent doğu ve güneydoğusunda, 4'üncü piyade firkası, Tahtalıbaba – Sarıbaba hattında, 61'inci piyade firkası da opur iftliğinde ihtiyattadır. 1'inci gruba Bozdağ'da toplanması emredilmişse de Yunan tazyiki altında 1'inci grup Bozdağ doğusunda toplanabilmiştir.⁵²⁴

21 Temmuz'da Batı cephesinin 3'üncü ve 4'üncü gruplarla Eskişehir yönüne, 1'inci grubun da Bozdağ – Eskişehir yönüne geliştirdiği taarruzlar gerek yaşanan aksaklıklar gerekse yeteri kadar kuvvetin olmaması gibi nedenler dışında Yunanlıların yerinde müdahalesiyle durdurulmuştur.

21 Temmuz Eskişehir muharebesinden sonra 4'üncü grup verdiği grup emriyle taarruzun stn Yunan kuvvetleri karşısında başarısız olduğu, Yunanlıların karşı taarruza geçmesiyle bulunduğu hattın yan ve gerisine Yunan işgal kuvvetlerinin sızma ihtimalleri nedeniyle durumun tehlikeli bir hale geldiğini bildirmiştir. Grup birliklerinden 23'üncü ve 61'inci piyade firkaları tuttukları hattı saat 3:30 sonraya kadar muhafaza edecek ve topçuları bu hatta bulunarak oğur -Kalkanlı üzerinden 23'üncü piyade firkası Harmandalı'na, 61'inci piyade firkasına da Lütfiye'de toplanması emredilmiştir. Çekilme esnasında düzenin korunması ve askerin disiplin altında tutulmasına dikkat edilerek birliklerin irtibatları da muhafaza edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Birlikler konaklarına ulaştıklarından kendi top, tüfek, subay ve er miktarını günlük olarak bildirecektir.⁵²⁵

4'üncü grup yaptığı taarruzla ilerleme kaydetmiş ancak 23'üncü piyade firkası, 2 tümenlik Yunan kuvvetinin karşı taarruzu karşısında düzensiz bir şekilde çekilmiş ve bu durumda diğer firkalara sirayet etmiştir. 4'üncü grup komutanı taarruz çıkış hatlarını dahi muhafaza edemeyeceğini düşünerek çekilmek istemişse de Batı cephesi komutanlığı bunu kabul etmemiş ve grubu 7'nci piyade firkası ile takviye etmiştir. 4'üncü grubun çekilmesiyle 3'üncü grup sol kanadı açık kalmış ve Yunan mukabil

⁵²³ TİH 2/2, 462.

⁵²⁴ Aykut, *a.g.e.*, 135 – 136.

⁵²⁵ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2512.

taarruzuyla 3'üncü grupta 4'üncü grupla aynı hatta 1'inci grupta Bozdağ doğusuna çekilmek zorunda kalmıştır.⁵²⁶

Türk birliklerinin, Yunan kuvvetlerinin altındaki kuvvet, teçhizat ve ihtiyatının yetersiz olması muharebelerde birliklerin takviyesini zor durumda bırakmıştır. Sonuca kendi lehine etki edemeyen Türk kuvvetleri birliklerini korumak için çekilmeyi himaye ederek çekilmiştir. Bu çekilmeyi 3'üncü ve 12'nci gruplar himaye etmiştir.

21 Temmuz muharebelerinde 4'üncü grup diğer gruplara göre daha fazla sarsılmıştır. 4'üncü grup bölgesinde Yunanlılar Tahtalıbaba'yı işgal etmiş, buradaki 4'üncü piyade fırkası da daha doğuya çekilmek zorunda kalmıştır. 4'üncü grup aldığı çekilme emri üzerine gece yarısından sonra bağlı birliklerine çekilme emri vermiştir. 23'üncü ve 61'inci piyade fırkaları Çopur çiftliği – Kalkanlı üzerinden Harmandalı ve Lütfiye'ye çekilmiştir.⁵²⁷

Türk ordusu Nasuhçal bölgesinin Yunanlıların eline geçmesi üzerine buradaki birliklerini geriye çekmiştir. Yunanlıların Seyitgazi – Eskişehir hattına taarruzu düşünülerek kuvvetlerini bu hatta almış, 1'inci gruptan bazı birlikleri de bu kesime sevk etmiştir. Bu çerçevede 17 Temmuz'da 61'inci piyade fırkası da 1'inci gruptan 4'üncü grup emrine verilmiştir. Bu sırada Kütahya kesimindeki Yunan kuvvetlerinin kararsız kalmaları ve ayrı gruplar halinde bulunmalarından istifade etmek için Eskişehir – Seyitgazi kesiminde beş ila 6 tümenlik Yunan kuvvetine karşı kesin sonuçlu bir muharebe düşünülmüştür. Eskişehir batısında Seyitgazi'de verilen muharebede cephesinin sağ kanadı ve merkezini muhafaza edebilmişse de sol kanattan ilerleyen Yunan kuvvetlerinin yan ve gerilerinde etkili olması, sol grup ve merkez arasında girmesi tehlikeli durumlara neden olmuştur. Bu tehlikeli durumdan kurtulması için Batı cephesi kıtaata bir sonraki günden itibaren Yumaklı – Alpuköy – Mahmudiye – Çifteler çiftliği hattına alınmasını uygun görmüştür.⁵²⁸

⁵²⁶ Aykut, *a.g.e.*, 148.

⁵²⁷ *a.g.e.*, 154.

⁵²⁸ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2515.

Tablo 3.8. 1'inci Grup Komutanlığı'nın 8 – 29 Temmuz 1921 Kütahya – Eskişehir Muharebelerindeki Zayiatı⁵²⁹

Zayiat	Subay	Er
Şehit	26	359
Yaralı	85	1517
Esir	4	156
Kayıp	22*	4567**
Firar	-	1162
Kıtaatını Kaybeden	-	1305
Toplam	137	9066

*Biri esir. **Firar veya esir olması muhtemel

3.8. Sakarya Meydan Muharebesi'nde 61'inci Piyade Fırkası

Kütahya – Eskişehir Muharebelerinden sonra Türk ordusu mevcutlarını muhafaza etmek ve Yunan işgal kuvvetlerini Anadolu topraklarından çıkarmak için varlığı korumaya ihtiyaç duymuştur. Bunun içinde Yunan ordusu ile Türk ordusu arasına uzun bir mesafe konması gerekmiş bu kapsamda 25 Temmuz akşamından itibaren gruplar Sakarya nehri doğusuna alınmaya başlanmıştır. Türk ordusu bu sayede uzayan Yunan ikmal kollarını vurarak sekteye uğratabilecektir. Yunan ordusu Kütahya – Eskişehir savaşından sonra hazırlık yapması için geçecek sürede diğer cephelerden gelecek destek kuvvetlerle Sakarya kesiminde Türk kuvvetlerinin sayısı arttırılabilecek, eksikler de temin edilebilecektir.

Sakarya Meydan Muharebesinden önce klasik ve standart bir ordu ve kolordu teşkilatı kurulamamış, cephe ve kolordu salahiyyetinde grup komutanlıklarından meydana gelmektedir. Piyade fırkaları ve daha aşağıdaki birlikler üçlü teşkilat esasına göre düzenlenmeye çalışılmaktadır. Bu teşkilata göre bir piyade fırkası üç piyade alayı ve bir hücum taburundan, on taburdan oluşmaktadır. Bu taburlar otuz piyade bölüğünden ve dokuz ağır makinalı tüfek bölüğünden, bir süvari keşif bölüğünden oluşmaktadır. Fırka topçusu üçer bataryalı iki taburdan oluşan bir topçu alayından oluşmaktadır. Her fırkada ayrıca sıhhiye, istihkam bölükleri bulunmaktadır. Fırka karargahında yüz yirmi üç, alay karargahında otuz bir, tabur karargahında on dokuz, piyade bölüklerinde yüz sekiz, ağır makinalı tüfek bölükleri kadrosu yüz iki kişidir. Bir batarya yüz yirmi bir, bir topçu taburu dört yüz dokuz, süvari bölüğü doksan üç, istihkam bölüğü yüz seksen,

⁵²⁹ TİH 2/4, Ek: 9, 602.

fırka telgraf takımı altmış iki, ulaştırma kolu doksan kişiden oluşmaktadır. Bu rakamlara göre piyade fırkalarının muharip kadrosu 5346, lojistik ve destek birliği kadrosu ise 377 kişidir.⁵³⁰ Toplam 5723 kişiden meydana gelmesi gerekmektedir ancak görüleceği üzere bu rakamlara İstiklal Savaşı'nın sonuna kadar ulaşılammıştır.

22 Temmuz'da verilen kararlar birliklerin muharebeye katılmadan Pomaklar, Alpu, Mahmudiye, Çifteler hattında uygun bir kuvvetle örtme birliği bırakarak ve kademe kademe Sakarya doğusuna alınmalarına karar verilmiştir. Yunanlılarla birlikte olduğu iddia edilen Çerkez Ethem'e karşı kanatlardan ve Haymana cihetlerinden gerilere sarkmasını engellemek için tedbirler alınması lüzumlu görülmüştür.⁵³¹

Birlikler 22 Temmuz günü Doğanoglu – Beylikahır – Kaymaz hattına varmıştır. 4'üncü grup karşısındaki Yunan kuvvetleri grubu saat 5 sonraya kadar Hamidiye – Kalkanlı – Karatokat hattına kadar ilerleyerek yoluna çıkan tüm köyleri yakmaktadır.⁵³²

12 numaralı cephe emriyle birliklerin toplanma noktaları bildirilmiştir. 4'üncü grup Polatlı güneyinde Konuşçık, Sivri, Sarıhalil mıntıklarında toplanmaktadır. 24 Temmuz günü 4'üncü grup Sazılar, 3'üncü grup Sazak istasyonları civarında istirahat edecek ve akşam yürüyüşlerine devam ederek 25 Temmuz'da Sakarya doğusundaki kısımlarda toplanacaklardır.⁵³³

22 Temmuz'da 174'üncü Piyade Alayı İnköy'e sevk edilmiş ve 190'ıncı Piyade Alayının bir taburu grup ihtiyatına alınmıştır.⁵³⁴ 23 Temmuz 1921'de Yunan işgal kuvvetleri Beşkardeşler – Mahmudiye istikametinde taarruza devam etmiştir. Ordu komutanlığı Sakarya doğusuna çekilmeye karar vermiştir. 4'üncü grup 23 Temmuz'da Çalköy doğusunda bulunan mıntikasında toplanacaktır. 190'ıncı Piyade Alayı geçici olarak 5'inci Kafkas fırkası emrine verilmiştir. 61'inci Piyade Fırkası kıtaatının sevki için hazırlık emri vermiştir. Kıtalar yürüyüşü disiplinli bir şekilde sürdürecektir. Kıta mevcutları menzillere vardığında subaylar vasıtasıyla fırkaya bildirilecektir.⁵³⁵

⁵³⁰ Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, *Türk İstiklal Harbi 2'nci Cilt, 5'inci Kısım, 1'inci Kitap*, (Genelkurmay Başkanlığı, Genelkurmay Yayınevi, Ankara, 1972), 51.

⁵³¹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2513.

⁵³² Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2518.

⁵³³ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2519.

⁵³⁴ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1coa (22 Temmuz 1337/1921)

⁵³⁵ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1cr (23 Temmuz 1337/1921)

24 Temmuz'da 61'inci Piyade Fırkası Sarıhalil istasyonuna varmak için harekete geçmiştir. 4'üncü grubun diğer birlikleri de 23'üncü Piyade Fırkası Sivri'ye, 5'inci Kafkas Fırkası Korsaklı'da toplanacaktır.⁵³⁶

25 Temmuz tarihli emirde ordunun son durumu dolayısıyla Kocaeli Müfrezesi komutanlığı ile Batı cephesi komutanlığı mntıkaları hududunda değişikliğe gidilmiştir. Pazarcık – İnhisar ve buradan itibaren Nallıhan'a kadar Sakarya nehri Sarıkaya, Erikli deresi, Kısaköy hattı olarak değiştirilmiştir.⁵³⁷ 61'inci Piyade Fırkası bütün kıtaatıyla demiryolunun iki tarafında toplanacaktır.⁵³⁸

27 Temmuz 1921'de 61'inci Piyade Fırkasının kuvveti on dört üstsubay, iki yüz elli beş subay, bin dokuz altmış beş muharip, bin yüz otuz gayri muharip erden meydana gelmektedir. Bu kuvvetin silah mevcudu bin yedi yüz otuz bir tüfek, yirmi altı ağır ve üç hafif makinalı tüfek, yirmi sekiz otomatik tüfek ve on iki bomba tüfeğinden oluşmaktadır.⁵³⁹

29 Temmuz 1921'de 4'üncü ve 23'üncü Piyade Fırkalardan Mirliva Yusuf İzzet Paşa komutasında ihtiyat grubu tesis edilmiştir.⁵⁴⁰

Batı cephesi komutanı İsmet Paşa, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliğinden istifa etmiş bu göreve Fevzi Paşa seçilmiştir.⁵⁴¹ 1 Ağustos'ta Batı cephesi komutanlığının toplam kuvveti; 4502 subay, 76 bin 267 er, 40 bin 113 tüfek, 451 ağır makinalı tüfek, 230 hafif makinalı tüfek ve 156 toptur.⁵⁴²

5 Ağustos'ta Türkiye Büyük Millet Meclisi aldığı kararla, Meclis başkanı Mustafa Kemal Bey'i ordu başkomutanı olarak atamıştır. Mustafa Kemal Paşa riyasetinde bir başkomutanlık karargâhı tesis edilmiştir. Başkomutanlık karargâhı Müdafaa-i Milliye vekaleti ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinden oluşmaktadır. Başkomutanlık karargâhında kalem-i mahsus tesis edilmiştir; kalemi mahsus bir başkan, bir emir subayı, iki kurmay, üç sınıf subayı ve bir evrak memurundan oluşturulmuştur.⁵⁴³

⁵³⁶ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ct (24 Temmuz 1337/1921)

⁵³⁷ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2524.

⁵³⁸ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1cu (24 Temmuz 1337/1921)

⁵³⁹ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1cz (27 Temmuz 1337/1921)

⁵⁴⁰ Askeri Tarih Vesikaları Dergisi, Sayı: 57, Belge: 1307.

⁵⁴¹ Özalp, a.g.e., 191.

⁵⁴² *TİH* 2/5-1, 52.

⁵⁴³ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, sayı: 96, Belge: 2530.

5 Ağustos tarihinde Batı cephesi komutanlığı kolordu yetkisinde 1'inci, 2'nci, 3'üncü, 4'üncü, 5'inci, 12'inci gruplar ve Mürettep kolordudan oluşmaktadır. 17 piyade, 4 süvari fırkası ile bağımsız 6'ncı piyade fırkası ile bağımsız süvari livasından oluşmaktadır. Buna mukabil Yunan kara ordusu 5 kolordu, 16 piyade tümeni ve 1 süvari tugayından oluşmaktadır. 1'inci, 2'nci ve 3'üncü kolordular Küçük Asya Ordusu bünyesinde 11 tümen ve süvari tugayından oluşmaktadır. 4'üncü kolordu 6'ncı, 8'inci ve 14'üncü tümenlerden ve 5'inci kolordu da 15'inci ve bağımsız tümenlerden oluşmaktadır. Bu kolordular da Rumeli ve Yunanistan'dadır.⁵⁴⁴

Yunan piyade tümenleri üç alaydan, dokuz tabur ve yirmi yedi bölükten oluşmaktadır. Her piyade taburunun üç piyade ve bir ağır makinalı tüfek bölüğü bulunmaktadır. Bölükler dörder takımlı olmak üzere iki yüzü tüfekli, iki yüz elli erden oluşmaktadır. Her bölükte takımlarda ikişer tane olmak üzere sekiz otomatik tüfek vardır. Ayrıca tümenlerde elli ila altmış atlıdan oluşan yarım bölük kadar süvari ve iki istihkam bölüğüne sahiptir. Tümen topçusu 16 toptan oluşan iki taburdan oluşmaktadır. 61'inci Piyade Fırkası ilk önce miralay Mustafa Munip (Özsoy) Bey, daha sonra Kaimmakam Rüştü (Sakarya) Bey'in komutasında 159'uncu, 174'üncü ve 190'ıncı piyade alayları, hücum taburu, süvari bölüğü, 61'inci topçu alayı ve fırka birlikleri Sivri kesimindedir.⁵⁴⁵

Türk ordusu mevcut şartlar nedeniyle Anadolu'da genel seferberlik ilan edememiş ve birliklerin kadro ihtiyaçları tam anlamıyla bütünlememiştir. Türk ordusunun ihtiyaç duyduğu malzemeler 7 – 8 Ağustos tarihlerinde ilan edilen Tekalif-i Milliye emirleri yayınlayarak temin etmeye gayret etmiştir.

Yunan ordusu, Kütahya – Eskişehir Muharebesinden elde edemedikleri başarıları temin etmek için Türk kuvvetlerini takip etmeye karar vermiştir. Buna göre Yunan taarruz planları Sakarya'ya cepheden ya da ayrı ayrı iki kanattan veya aynı anda iki kanattan da taarruzu hedeflemiştir. Bunun için Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti kısaca Ankara çayı ile Göksu arasındaki Sakarya boyunca batıya tevcih ettiği cephe ile savunma tertibi almış, herhangi bir kanadın kuşatılması ihtimaline karşı geride kuvvetli ihtiyatlar bulundurmaya amaçlamıştır. Nitekim Kütahya Muharebesinde kuvvetli ihtiyat bulunduramaması sonuca menfi yönde etki etmiş olduğundan bu kez kuvvetli ihtiyatlar ayrılmaya çalışılmıştır. Yunan işgal kuvvetlerinin kuzeyden

⁵⁴⁴ *TİH* 2/5-1, 57.

⁵⁴⁵ *a.g.e.*, 46.

ilerlemesi ihtimaline karşı nihai sonuçlu muharebe Kirmir çayı doğusu – Ortakaya – Killeadağı – Karaahmet hattında, güneyden ilerlemesi ihtimaline karşı da bu kesimde Ilıcaözü kuzey sırtlarında Tarlabayırı – Toydemir – Mangal dağı hattını savunarak Yunan taarruzları karşısında kanadını uzatacaktır.⁵⁴⁶

Sakarya kesiminde 4'üncü grup ve ihtiyat grubu Garp cephesinin ihtiyatı teşkil etmek üzere Polatlı güneyinde Sivri – Sarıhalil kesimine alınmıştır. 25 Temmuz'da 61'inci piyade fırkası Sarıhalil'dedir.⁵⁴⁷ 31 Temmuz'da 4'üncü grubun 4'üncü ve 23'üncü piyade fırkaları ihtiyat grubu emrine verildiğinden 5'inci Kafkas fırkası Kargalı, 7'nci piyade fırkası Bayburt, 61'inci piyade fırkası Sivri kesimine alınmıştır. Kütahya – Eskişehir Muharebelerinden Sakarya Muharebesine kadar geçen sürede 4'üncü grup birlikleri eğitim ve bütünlemeyle ulaşmıştır.⁵⁴⁸

14 Ağustos'ta Yunan işgal kuvvetlerinin ileri harekate geçtikleri anlaşılmıştır. İhtiyat kuvvetleri 15 Ağustos'ta Malıköy'e gelecektir. 5'inci Kafkas Fırkası Sivri'de, 7'nci Piyade Fırkası Korsaklı'da, 61'inci Piyade Fırkası Sivridedir.⁵⁴⁹

15 Ağustos'ta Yunan işgal kuvvetlerinin ileri harekate geçmesi üzerine 61'inci Piyade Fırkası Alikolan batısındaki Karacaviran – Bayburt – Polatlı yönüne yürüyüşe geçecektir. Yürüyüş sırası 190'ıncı Piyade Alayı, 174'üncü Piyade Alayı, istihkam bölüğü, topçu taburu, 159'uncu Piyade Alayı, hücum taburu, karargah muhafız kıtası, süvari bölüğü tayin edilecek yürüyüş kolu komutanına bağlı olacaktır.⁵⁵⁰

16 Ağustos'ta Yunan işgal kuvvetlerinin yürüyüşe devam ederek Sarıköy – Sivrihisar'a vasıl olmuştur. Fırka bugün Sarıhalil mıntıkasına çekilecektir. Kıtalar saat 1 sonra da hareket geçecektir. Fırka karargahı 159'uncu Piyade Alayı, 61'inci topçu alayı, istihkam bölüğü ve bir sahra bataryası Karakuyu'ya, 174'üncü ve 190'ıncı Piyade Alayları ile hücum taburu Sarıhalil'e sevk edilmiştir.⁵⁵¹ 61'inci Piyade Fırkasının Karakuyu ve Sarıhalil'de toplanmasına müteakip 4'üncü grup tarafından Toydemir kesimini savunma emri almıştır.⁵⁵²

⁵⁴⁶ *TİH* 2/5-1, 67.

⁵⁴⁷ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1cu (25 Temmuz 1337/1921)

⁵⁴⁸ *a.g.e.*, 122.

⁵⁴⁹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1db (15 Ağustos 1337/1921)

⁵⁵⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dba (16 Ağustos 1337/1921)

⁵⁵¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dca (16 Ağustos 1337/1921)

⁵⁵² ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dd (16 Ağustos 1337/1921)

4'üncü grup 12'nci grubun solundaki mevzii işgal etme emri almıştır. 61'inci Piyade Fırkası Toydemir'den ilerleyerek belirlenecek mevzileri işgal edecektir. Fırkanın iki alayı cepheye sokularak 159'uncu Piyade Alayı ve hücum taburu ihtiyata alınacaktır. Alayların mevziye giren taburları dışında diğer taburları ve ihtiyatlar Toydemir'de toplanacaktır. Bu kıtaat cepheye yakın olarak toplu halde bulundurulacaktır.⁵⁵³

17 Ağustos tarihinde verilen emirle fırka kıtaatı bulunduğu hattı müdafaa etme emri almıştır. Bu hattın müdafaasına 174'üncü ve 190'ıncı Piyade Alayları memurdur. 190'ıncı Piyade Alayı sağda bulunacaktır. Her iki alayın ara hatları arazi üzerinden gösterilecek ve bu kısım 190'ıncı Piyade Alayı sorumluluğunda olacaktır. 159'uncu Piyade Alayı, hücum taburu ile istihkam bölüğü cephe gerisinde ihtiyattadır. Süvari bölüğü Hacımuslu – Kalecik ve şimdilik Beylökköprü istikametlerine keşif kolları sevk ederek tarassutta bulunacaktır.⁵⁵⁴ Topçular fırka kıtaatının sağ cenahı gerisine yanaşacaktır. Telgraf merkezinden demiryoluna kadar olan kesim 174'üncü ve 190'ıncı Piyade Alaylarınca keşfettirilmiştir. 159'uncu Piyade Alayı Toydemir ile irtibat tesis edecektir. 159'uncu Piyade Alayı halen bulunduğu hatta ihtiyatta kalacaktır. 159'uncu Piyade Alayının sol cenahı işgaline müteakip hücum taburu 174'üncü Piyade Alayı ve sair kıtaat arasında gösterilecek hattı işgal edecektir.⁵⁵⁵

12'nci grupla 4'üncü grup hattı fasılı teşkilinde fırka sağ cenahının tespiti için gönderilen subay fırkaya avdet etmiştir. Sağ cenahın Yenimehmetli – Beylökköprü'nün şarkındaki mevzi 61'inci Piyade Fırkasına verilmiştir. Altı kilometrelik hattın savunmasını alan 61'inci Piyade Fırkasının 190'ıncı Piyade Alayı komutanı mevcut iki bin tüfekte bu hattın tutulmasının zor olacağını bildirmiştir. Yunan işgal kuvvetleri iki alay süvari ve bir tümen piyade ile Kurşunlu hattında bu hattı geçerek ilerlemektedir.⁵⁵⁶

Fırka karargâhı Yenimehmetli'de bulunacak olan 61'inci Piyade Fırkası Bozan – Toydemir'de Toydemir dahil olmak üzere bu hattadır. Fırka karargâhı Sarıhalil'de bulunacak olan 5'inci Kafkas Fırkası Toydemir – Sabuncu mıntikalarını işgal ve müdafaa edecektir. Fırkalar arasında hattı fasıla Karakuyu – Toydemir – Büyük Demiroluk 61'inci Piyade Fırkasına aittir. Fırkalar cepheye sevk edilecek alaylarından

⁵⁵³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dda (16 Ağustos 1337/1921)

⁵⁵⁴ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1de (17 Ağustos 1337/1921)

⁵⁵⁵ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dea (16 Ağustos 1337/1921)

⁵⁵⁶ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1df (17 Ağustos 1337/1921)

birer taburu grup ihtiyatını tesis etmek üzere fırka emrinde Yenimehmetli ve Sarıhalil'de bulunacaktır.⁵⁵⁷

18 Ağustos 1921'de 61'inci Piyade Fırkası komuta kademesi, fırka komutanı miralay Rüştü Bey, fırka erkan-ı harbi binbaşı Ömer İskender Bey, 159'uncu Piyade Alay komutanı binbaşı Şerif Bey, 174'üncü Piyade Alayı komutanı binbaşı Şevki Bey, 190'ıncı Piyade Alay komutanı Kaimmakam Sabit Bey'dir. Topçu alayı komutanı Binbaşı Cemil Bey'dir. Topçu alayının 1'inci bataryasının üç sahra, 2'nci bataryasında dört İngiliz topu bulunmaktadır.⁵⁵⁸

Fırka aldığı emirle Yunan işgal kuvvetlerinin hareketleri takip edecektir. 5'inci Kafkas ve 8'inci Piyade Fırkalarından 3'üncü grup teşkil edilerek 2'nci grup sol cenahındaki mevzii işgal edecektir. 190'ıncı Piyade Alayı kendisine verilen mevzii saat 11 evvelde işgal edecektir. 159'uncu Piyade Alayı grup ihtiyatında bulunmak üzere Yenimehmetli'de bulunacaktır. İstihkam bölüğü, hücum taburu, topçu taburu, 174'üncü Piyade Alayı ile birlikte bulunacaktır.⁵⁵⁹ Sakarya güneyinde Yunan 3'üncü kolordusunun ve iki süvari alayının olduğunun öğrenilmesi üzerine 61'inci piyade fırkası iki alayını mevziye sokmuş ve grup ihtiyatına sevk ettiği diğer alayını da fırka emrine almıştır.⁵⁶⁰

18/19 Ağustos'da 61'inci Piyade Fırkası süvari bölüğü aldığı emir mucibince Yunan işgal kuvvetleri tespit ederek teması muhafaza edecektir. 61'inci Piyade Fırkası karargahı saat 6:10 evvelde Sarıhalil'den hareket ederek saat 10 evvelde Yenimehmetli'ye dahil olmuştur.⁵⁶¹

Fırka bir alayıyla mevzii işgal edecek ve bir alayını şimdilik merkezde ihtiyatta bulunduracaktır. 159'uncu Piyade Alayı 4'üncü grup emrinde olduğundan Yenimehmetli'de kalmıştır. Yunan işgal kuvvetlerinin Porsuk yönünde hareketi görülmüşse de genel taarruz istikameti anlaşılamamıştır. Yunan işgal kuvvetlerinin Sakarya'ya doğru gelmişse de genel kısmının Porsuk köprüsünün hangi istikamette olduğu anlaşılamamıştır.⁵⁶²

⁵⁵⁷ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dfa (16 Ağustos 1337/1921)

⁵⁵⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dg (18 Ağustos 1337/1921)

⁵⁵⁹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dh (18 Ağustos 1337/1921)

⁵⁶⁰ Aykut, a.g.e., 87.

⁵⁶¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dha (19 Ağustos 1337/1921)

⁵⁶² ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1di (19 Ağustos 1337/1921)

Kıtaat 19 Ağustos'tan itibaren muharebeye hazır bulunacaktır. Cephe istikametine şimdilik emniyet ve keşif kolları sevk edilecektir. Süvari keşif kolları geri alınacaktır. Fırkanın Yenimehmetli'de 4'üncü grup ihtiyatına terk ettiği 159'uncu Piyade Alayı ilerleyen Yunan işgal kuvvetleri karşısında grup komutanı tarafından fırkasına iade edilerek derhal mevzie sokulması emredilmiştir. Fırka komutanı cepheyi 174'üncü ve 190'uncu Piyade Alayları arasında taksim etmiştir. 174'üncü Piyade Alayı şimdilik bir taburu ile 190'uncu Piyade Alayının sağ kanadı bulunan 2'nci taburunu mevzie sevk edecek ve diğer taburunu da mevzii gerisinde ihtiyatta tutacaktır. 3'üncü bir taburunu da fırka tarassut mevziine getirerek ihtiyat olarak terk edecektir. Süvari vaziyete göre 174'üncü Piyade Alayı karargahı ve sağ cenahındaki mezkur mıntıkaya nakledilecektir. 190'uncu Piyade Alayının iki taburu mevzie girerek emniyet tertibi almıştır. 159'uncu Piyade Alayı tarassut mahalli gerisinde bulunmaktadır. Bu alay ile ilgili husus daha sonra bildirilecektir.⁵⁶³

20 Ağustos'ta Beylikköprü batısı ve güneyinde iki Yunan keşif koluna tesadüf edilmiştir. Kavuncu köprüsü istikametinde Yunan hareketliliği görülmüştür.⁵⁶⁴ Aynı gece gelen emirde 12'nci ve 4'üncü grupların tahkimatlarına devamı emredilmiştir.⁵⁶⁵

21 Ağustos'ta Türk komuta kademesinde yapılan toplantıda Yunan kuvvetlerinin üç tümen kadar olduğu anlaşılan kuşatma kolunun Cambaklı – Hasımusaoğulları bölgesinin 6 kilometre kadar doğusunda olduğunun anlaşıldığı ve bu kesimdeki Yunan kuvvetinin altı tümen kadar olduğu kabul edilmiştir. Bu duruma göre Yunanlıların Sakarya cephesini gözetleyerek Sakarya'dan İnlerkatrancı ve daha doğusuna kadar olan sahada kuşatma koluyla birlikte cepheden de taarruz edeceği düşünüldüğünden sol kanat kısmı önemli bir hal almıştır. Komuta kademesi bu kesimlerde kuvvetli ihtiyatlar bulundurma ihtiyacı hissetmiştir. 57'nci piyade fırkasını Sivri'ye, 23'üncü ve 24'üncü piyade fırkalarını da Haymana istikametine sevk etmiştir. Bu kuvvetler kritik Toydemir ve Mangaltepe arasında ihtiyaç görüldüğü durumlarda bu istikamete gönderebileceği gibi Yunan kuşatma kolunun Mangaltepe güneyinden kuzeydoğuya karşı hareketinde de kullanılabilecektir.⁵⁶⁶

21/22 Ağustos 1921'de 3'üncü Piyade Fırkası Eskiçalış'a gelerek grup ihtiyatını teşkil edecektir. 57'nci Piyade Fırkası Sivri cephesindedir. 3'üncü grup cephesi 2'nci ve

⁵⁶³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dia (19 Ağustos 1337/1921)

⁵⁶⁴ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dja (20 Ağustos 1337/1921)

⁵⁶⁵ Askeri Tarih Vesikaları Dergisi, Sayı: 57, Belge: 1313.

⁵⁶⁶ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2351.

4'üncü gruplar arasında taksim edilmiştir. 3'üncü grup komutanlığı 8'inci ve 15'inci Piyade Fırkalarıyla ihtiyatta bulunan 7'nci Piyade Fırkasının emir ve komutasını deruhte edecektir. 9'uncu, 5'inci ve 4'üncü Piyade Fırkalarıyla 3'üncü grup teşkil edilmiştir.⁵⁶⁷

23 Ağustos 1921'de 61'inci Piyade Fırkasının silah mevcudu; 3279 Alman Tüfegi, 36 Alman Ağır ve 3 Hafif makinalı tüfek, 31 Fransız otomatik tüfek, 24 bomba tüfegi ile 3 sahra ve 4 İngiliz topundan oluşmaktadır.⁵⁶⁸

23 Ağustos'ta fırka cephesinde Yunan işgal kuvvetleri ile temas hasıl olmuştur. Yunan kıtaatının Toydemir sırtını kuşatmakta olduğu müşahede olmuştur. Yunanlılar iki tümen kadar bir kuvvetle ilerlemektedir. Bu tümenleri kol başları Acıdere civarındaki sırtlara vasil olmuştur. Bu fırkalardan bir liva 23 Ağustos tarihinde Sakarya vadisini takiben Türktacire gelmiş, diğer bir kolunda Kürttacir'de bulunduğu görülmüştür. Porsuk suyunu geçen Yunan kuvvetlerinin Toydemir'e doğru ilerlemektedir. Bunun batısında Ilıca deresi boyunca kuşatmaya gayret etmektedir.⁵⁶⁹ Saat 12:30 sonra Yunan yürüyüş kollarının Kepen sırtları kuzey doğusuna doğru yürümekte olduğu görülerek bu kuvvetin kolbaşlarının iki tabur kadar olduğu tahmin edilmektedir. İlerleyen birliğin asıl kuvvetinin bir fırka kadar olduğu tahmin edilmektedir. Kıtaata verilen tamimde Yunan işgal kuvvetlerinin sabahtan akşam 5:30 sonraya kadar hareketi bildirilmiştir. İki tabur kadar Yunan kuvveti kol halinde ilerlemiştir, bir tümen kadar Yunan kuvveti de bir müfrezesini Ilıca deresi batısından güneye sevk ederek fırka cephesine tevcih etmiştir. Bu tümen iki süvari bölüğünü Ilıca deresine, piyadeleri ile cephemiz merkezi civarına ilerlemiş ve Ilıca deresi kuzey kesimlerine de keşif kolları sürmüştür. Bir alay piyadesi ile Ilıca deresi istikametinde emniyet tertibatı almıştır. İki alay kadar bir kuvveti Beydemir civarında görülmüştür. Bu kuvvetin güneye doğru gittiği görülmüştür. Yunan kuvvetlerinin Beylikköprü üzerinden Sakarya doğusuna dahil olması nedeniyle fırkalara cephelerinde bir alay, keşif ve emniyet için bir alay ve süvari ile diğer alayı da fırka Sivri'de ihtiyatında kalacaktır. Süvari bölümü cephe ilerisinde iki keşif kolu bulundurarak sürekli keşiflere devam edecektir.⁵⁷⁰

24 Ağustos sabahı 61'inci Piyade Fırkası cephesinde sükûnet vardır. Ilıca deresi güney sırtlarındaki Yunan kuvvetlerinin genel çoğunluğu mevzie girmiştir. 4'üncü grup

⁵⁶⁷ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dla (22 Ağustos 1337/1921)

⁵⁶⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dna (23 Ağustos 1337/1921)

⁵⁶⁹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dm (23 Ağustos 1337/1921)

⁵⁷⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dma (23 Ağustos 1337/1921)

verdiği emirle 5'inci Ağır Obüs bataryasının 3'üncü grup emrine girmesi emretmiş ve bu batarya saat 1:15 evvelde yeni mahalline sevk edilmiştir.⁵⁷¹ Alınan raporlara nazaran Yunanlıları Mihaliç'te bir tümenin bulunduğu anlaşılmıştır. Demiryolunun her iki tarafında Yunan askerlerine rastlanılmıştır. Saat 7:40 sonrada bir Yunan taburunun Ayvalı – Bozdoğan istikametine gittiği görülmüştür. 61'inci Piyade Fırkası cephesinde Ilıca deresi güney sırtlarında iki tabur kadar Yunan kuvvetinin ordugâh tesis ettiği görülmüştür.⁵⁷²

24 Ağustos tarihili raporda Tarlabayırı mıntıkası 12'nci grup bölgesinde bulunduğu ve Yunanlıların Beylikköprü'den Sakarya'yı geçmesi üzerine 4'üncü grup komutanlığına devredilmiştir. Bu kesimdeki 12'nci grup birlikleri geriye alınacaktır. Tarlabayırı müstakil mıntika komutanlığı olarak 4'üncü grup komutanlığına bağlanmıştır. Mıntika komutanlığına 5'inci Kafkas Fırkası Piyade komutanı Halil Rüştü Bey tayin edilmiştir. 12'nci grup birliklerini geriye alırken bir piyade alayı (126'ncı Piyade Alayı) ile dört topu bu mıntıkaya ve 15 cm'lik bir topu da bunların gerisine terk edilerek kalan kısımlarıyla Beylikköprü kesimine alınmıştır. Sarıhalil'de bulunan ileri kıtaat geri alınan bu kesimde Yunan ileri harekâtını gözlemleyecektir. Tarlabayırı mıntıkası hattı fasılası sağ cenahında 126'ncı Piyade Alayı Soğancalı dahil ve 61'inci Piyade Fırkası cephesinde Karacaviran hattıdır.⁵⁷³ 4'üncü grup ile Tarlabayırı mıntıkası komutanlığı arasında irtibatı 61'inci Piyade Fırkası sağlayacaktır. 174'üncü ve 190'uncü Piyade Alayları ile Tarlabayırı mıntıkası komutanlığından alınan raporlara Yunanlıları Tarlabayırı mıntıkasına iki piyade alayı ve bir süvari müfrezesi ile taarruz ettiği anlaşılmıştır. 190'uncü Piyade Alayından gelen raporlarda Ilıca deresindeki Yunan piyade kuvvetleri muhtelif kollardan Hacımuslu istikametine ilerlemekte olduğu bildirilmiştir. 174'üncü Piyade Alayı da gönderdiği raporda Yunanlıların bir alay kadar kuvvetle alay mevzilerine dört kilometre kadar güneyde bulundukları ve alay mevzilerine ilerledikleri görülmüştür.⁵⁷⁴

25 Ağustos tarihinde 61'inci Piyade Fırkasından 190'uncü Piyade Alayına gönderilen emirde alayın ihtiyattaki taburunu fırka tarassud mahalline göndermesi ve en sol cenahındaki taburlardan da cephe gerisinde ihtiyat teşkil etmesi emredilmiştir.

⁵⁷¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dpa (24 Ağustos 1337/1921)

⁵⁷² ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dq (24 Ağustos 1337/1921)

⁵⁷³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dqa (24 Ağustos 1337/1921)

⁵⁷⁴ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dr (24 Ağustos 1337/1921)

Akşama doğru Yenimehmetli'de fırka ihtiyatına alınan taburu 4'üncü grup kendi ihtiyatına alarak bu taburu kendilerine gönderilmesini emretmiştir.⁵⁷⁵

26 Ağustos'ta 174'üncü Piyade Alayı cephesinde olan Yunan kuvvetinin hattı terk etmekte olduğu anlaşılmıştır. Bu çekilme Yunan süvarisi tarafından perdelenmiştir. Yunanlıların çekilip çekilmediğinin anlaşılması için alay komutanı süvari bölüğünden beş altı atlı isteyerek alay ilerisinde keşif yapmak istemişse de süvari bölüğünün keşif kollarının grup ve fırka emrinde olması nedeniyle bu yapılamamıştır. Bu kuvvetinin 174'üncü Piyade Alayı cephesinde yoğun zayıat vermesi nedeniyle çekildiği düşünülmektedir.⁵⁷⁶ Çekilen Yunan kuvvetlerinin süvari perdesi altında kaçmakta olduğu, süvarisi tarafından toplanmakta olduğu 174'üncü Piyade Alayı keşif kolları tarafından görülmüştür. Piyade keşif kolları cephenin bir buçuk kilometre ilerisinde Yunan askerine rastlanmadığını bildirmiştir. Doğancı civarında cephe ilerisinde üç kilometre mesafede Yunanlıların dört toplu sahra bataryası olduğu gözlemlenmiştir. 174'üncü Piyade Alayı cephesinde durdurulan Yunan taarruzu, 190'ıncı Piyade Alayı cephesinde mevzie bin metre kala tevkif edilmiştir.⁵⁷⁷ Saat 5 sonraya kadar 174'üncü ve 190'ıncı Piyade Alayları cephesinde sükunet varsa da bu saatten sonra 190'ıncı Piyade Alayı sol cenahından bir tabur ile dört toplu bir sahra bataryası ile mevzii istikametinde ilerlemektedir. İlerleyen Yunan taburu Türk topçu ateşiyle çıkış hatlarına gerilemiş ve bu kıta ile temas muhafazası için çekilmeleri belli bir mesafeden takip edilmektedir. İki piyade taburu ve iki sahra bataryası kadar bir Yunan kuvveti Ilıca deresi kuzey sırtlarından topçusu himayesinde 61'inci Piyade Fırkası cephesine ilerlemektedir.⁵⁷⁸

27 Ağustos'ta fırka sağ cenahındaki kısımları iki taburuyla işgal edilmiştir. 174'üncü Piyade Alayı cephesinde gece piyade ateşi olmuştur. Mezkûr alay cephesindeki Yunan kuvvetinin bir alay kadar olduğu tahmin edilmektedir. 174'üncü Piyade Alayı cephesine sekiz yüz metre mesafededir. 190'ıncı Piyade Alayı mıntıkasında gece kısmen sükunetle geçmiştir. Alayın merkezindeki 3'üncü tabur cephesinde ileri sürülen keşif kolları Yunanlılarla muhabere ederek bir miktar cephane iğtinam

⁵⁷⁵ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dt (25 Ağustos 1337/1921)

⁵⁷⁶ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dz (26 Ağustos 1337/1921)

⁵⁷⁷ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dza (26 Ağustos 1337/1921)

⁵⁷⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1eb (26 Ağustos 1337/1921)

etmiştir. Yunan kıtaatı merkezde bin metre, en sol cenahta üç yüz metre mesafededir. Yunanlılar bugün doğrudan doğruya taarruza geçmemiştir.⁵⁷⁹

174'üncü Piyade Alayının tarassut mahallinden Yunanlıların iki cebel topu bulunduğu ve bu toplarla alay cephesinin ateş altına alındığı bildirilmiştir. Yunanlıların öncü kuvvetleri 174'üncü Piyade Alayı cephesinde görülmüştür. Saat 11:15 evvelde ileri harekate geçen başlayan Yunanlıların alay tarassut mahallinden görüldüğü kadarıyla hareketini 190'ıncı Piyade Alayı cephesi cenahlarına yönlendirmiştir. Öğleye kadar fasılalarla devam eden topçu ve piyade muharebeleri aynı minval üzerine devam etmiştir. 190'ıncı Piyade Alayından gelen raporlara göre cephesindeki Yunan kuvvetlerini top ateşi altına almıştır. Birlikler arasında irtibatın tesisi hususunda fırka komutanı tarafından birliklere tebliğde bulunulması zarureti doğmuştur. 4'üncü grup cephesini ikmal etmek için 61'inci Piyade Fırkası süvari bölüğü kamilen grup emrine ihtiyat olarak verilmiştir.⁵⁸⁰

30 Ağustos tarihinde 4'üncü grup 5'inci Kafkas, 61'inci Piyade Fırkaları ile 126'ıncı Piyade Alayından oluşmaktadır. Bu kuvveti takviye için 19'uncu Piyade Alayının 2'nci taburu, 63'üncü Piyade Alayının 3'üncü taburu ve 1'inci Piyade Alayının 3'üncü taburu ile 15'inci Kafkas Fırkasının hücum taburundan meydana gelen destek kuvvetinde süvari kuvveti olarak 9'uncu Süvari Alayı grup emrine verilmiştir. Bu tarihte verilen emirde 4'üncü grubun işgal ettiği mevzii muhafazası emredilmiştir. 9'uncu Süvari Alayı 3'üncü ve 4'üncü gruplar arasındaki hattı örtecektir.⁵⁸¹

Genel durum itibariyle ilerleyen Yunan kuvvetlerine karşı 4'üncü Grup elinde bulundurduğu mevzileri hafif gözlem birliklerine terk ederek genel kısımlarıyla Korsaklı – Karakuyu – Sarıhalil kuzeyindeki sırtlarda tesis edilen hatlara çekilecektir. Tarlabayırı müfrezesi sahra bataryası ile birlikte Korsaklı'ya gelecek ve Korsaklı güneyindeki mevzilere çekilecek ve Develidede'deki mürettep kolordu sol cenahında bulunacaktır. 61'inci Piyade Fırkası süvari bölüğü ile bu kolordu emrinde olacaktır. 61'inci Piyade Fırkasının sağ cenahı Karakuyu'nun bir kilometre batısı dahil olmak üzere Karakuyu'nun iki kilometre doğusunda ağır topçuların bulunduğu tarassut mahalli istikametinde daha doğudaki hat dahil olmak üzere bu hatta bulunacaktır. 5'inci Kafkas Fırkası Soğuncalı hattını işgal ve müdafaa edecektir. Bu emir gereğince

⁵⁷⁹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1eba (27 Ağustos 1337/1921)

⁵⁸⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1eca (27 Ağustos 1337/1921)

⁵⁸¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1eo (30 Ağustos 1337/1921)

fırka çekilme esnasında mevzilerini tarassut müfrezelerine terk ederek geceden istifade ile verilen hatta çekilecektir. Korsaklı'da bulunan Tarlabayırı müfrezesi Korsaklı – Şeyhali yolu, 61'inci Piyade Fırkası Sarıhalil – Yenimehmetli yolunu, 5'inci Kafkas Fırkası Sivri deresi Karayavşan yolunu takip eden hatta olacaktır. Yenimehmetli'de bulunan 61'inci Piyade Fırkası süvari bölüğü Karayavşan yolunu takip ederek süvari fırkası sorumluluğuna bırakılmıştır. Kıtaat kendilerine verilen hatları derhal tahkim edecektir. Bu grup emri uyarınca 61'inci Piyade Fırkası komutanlığı 159'uncu, 174'üncü ve 190'uncu Piyade Alayları ile merbut birliklere Yunanlıların fırka sol cenahındaki mevzileri ele geçirmek için taarruza geçtiği bildirerek taarruzun seyrine göre fırkanın Karakuyu – Karacaviran arasındaki hatta çekileceği bildirilmiştir. Bunun için cephede bulunan 190'uncu Piyade Alayı ve Yenimehmetli'de bulunan 159'uncu Piyade Alayı Yenimehmetli üzerinden Karakuyu batısına, 174'üncü Piyade Alayı ve emrindeki kıtaatı Yenimehmetli batısından Karacaviran'a hareket edecektir. Topçu taburu ile 174'üncü Piyade Alayının 1'inci taburu daha sonra verilecek emre göre hareket edecektir.⁵⁸²

174'üncü Piyade Alayı sağ cenah mevzilerine, 159'uncu Piyade Alayı da sol cenah mevzilerine alınarak burada konuşlandırılmıştır. 190'uncu Piyade Alayı fırka ihtiyatına alınmıştır. Hücum taburu muharebeyi ileri mevzide karşılamak için Karakuyu doğusundaki ileri mevzie terk edilmiştir. Yunanlılar, zayıf kuvvetlerle tutulan Türk mevzilerine taarruza başlamıştır. Toydemir – Karakuyu hattında taarruz eden Yunan kuvvetleri ile teması muhafaza eden örtme kuvvetleri geri çekilmiştir. 4'üncü grup verdiği emirde kıtaatin işgal ettiği mevzileri tahkim ederek tutmasını emrederek yanındaki birliklerle irtibatlarını muhafazaya azami dikkat göstermesini emretmiştir. Kıtaat mevzilere alaylarının bir taburunu sokacak, ikinci bir taburunu mevzii gerisinde ikinci bir hat tesis ederek yerleştirecek ve son taburunu da ihtiyata alması emri verilmiştir.⁵⁸³ Emrinde devamında 61'inci Piyade Fırkasının Karakuyu doğusundaki mevzileri işgal ve müdafaa etmesi ile Soğuncalı köyünde fırka ihtiyatının tesis edilmesi emredilmiştir. Bu emir üzerine 174'üncü Piyade Alayı Soğuncalı'da bulunacak ve Karakuyu'nun bir kilometre kadar batısındaki Taşlıtepe dahil olarak Korsaklı – Karakuyu yolunu, 159'uncu Piyade Alayı bulunduğu mevziin üç kilometre kadar doğusundaki hattı işgal ve müdafaa edecektir. Sağ cenahında Tarlabayırı

⁵⁸² ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1eq (30 Ağustos 1337/1921)

⁵⁸³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1eqa (30 Ağustos 1337/1921)

müfrezesi sol cenahında 5'inci Kafkas Fırkası bulunmaktadır. Topçu taburu işgal edilen hattın bin metre kadar kuzeyindeki sırtlarda ve Yenimehmetli istikametine memur edilmiştir. 190'ıncı Piyade Alayı mevziinin üç yüz metre kadar gerisinde Karakuyu – Korsaklı'da bulunmak üzere fırka ihtiyatına alınmıştır. İstihkam bölüğü bulunduğu mahalden gösterilecek fırka tarassut mevkiine hızla hareket edecektir.⁵⁸⁴ Daha sonra verilen emirle 61'inci Piyade Fırkası karargahı Bayburt köyüne nakledilecek ve tarassut mahalli de Karakuyu'nun iki kilometre kadar kuzeyinde bulunacaktır.⁵⁸⁵

4'üncü grup emriyle 61'inci Piyade Fırkasından bir alay grup ihtiyatını teşkil etmek üzere grup karargahına sevk edilecektir. 61'inci Piyade Fırkası 190'ıncı Piyade Alayını bu emir gereği grup karargahına sevk etmiştir. Yunan kuvvetleri de bu sırada 5'inci Kafkas Fırkası cephesine bir tümen kadar olduğu tahmin edilen kuvvetle taarruz etmektedir. 61'inci Piyade Fırkasının en sol cenahındaki bataryalar 5'inci Kafkas Fırkasına taarruz eden Yunan kuvvetleri ateş altına almıştır. 61'inci Piyade Fırkası cephesinin dört kilometre ötesindeki Yunan kuvvetleri açılarak fırkaya taarruz etmeye başlamıştır.⁵⁸⁶

30 Ağustos'ta başlayan Yunan taarruzu ile 61'inci Piyade Fırkasının en sol cenahındaki 159'uncu Piyade Alayını yerleştiği mevzilerden geri çekilmeye zorlamıştır. Mevziini terk eden bu alayın mevziine geri dönmesi için fırka tarassut mahallinden gönderilen fırka piyade komutanı Kaimmakam Ahmet Şemseddin Bey ve alay kumandanı Şerif Bey'in yapılan tüm çabalar kısmen başarısız olmuşsa da bazı askerler cepheye geri gönderilebilmiştir. Sağ cenahtaki 174'üncü Piyade Alayı cephesinde görece sükûnet olduğu için alaya ihtiyatındaki bölüklerden teşkil olunan bir tabur kadar asker sol cenaha gönderilmesi emredilmiştir. Diğer yandan 159'uncu Piyade Alayından toplanabilen birlikler de buraya sevk edilerek bir hat tesis edilmeye çalışılmıştır. Bu kesimde komutayı deruhte eden Ahmet Şemseddin Bey, ihtiyat kuvvetlerinin gelmesiyle Yunanlılara mukabil bir darbe uygulamak fikrinde olduğunu bildirmiştir. Gelen ihtiyat kuvvetleri ve fırka ağır topçusunun ateşiyle Yunan kuvvetleri Demirözü kesimine doğru sürülmüştür. Terk edilen mevzi kıtaat tarafından

⁵⁸⁴ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1er (30 Ağustos 1337/1921)

⁵⁸⁵ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1era (30 Ağustos 1337/1921)

⁵⁸⁶ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1es (30 Ağustos 1337/1921)

tekrar işgal edilmiştir. Yunanlıların herhangi bir taarruzuna karşı lazım olan tertibatı lazıme alınmıştır.⁵⁸⁷

Yunan topçusu 61'inci Piyade Fırkası ileri mevzilerinde bulunan hücum taburuna topçu ateşi açmıştır. Fırka ihtiyatını oluşturan 174'üncü Piyade Alayının üç bölüklü taburunun bölüklerinden biri sol cenaha, diğeri fırka karargahı çevresinde sevk edilerek elde kalan son bölükte 159'uncu Piyade Alayı emrine sevk edilmiştir. 159'uncu Piyade Alayı emrine verilen bölüğü kendi sağ cenahını muhafaza için sevk etmiştir. 4'üncü Grup komutanı tarafından telgraf başına çağrılan 61'inci Piyade Fırkası komutan vekiline grup komutanınca 174'üncü Piyade Alayından bir tabur ile tabur komutanı komutasında Şeyhali'ye sevk emredilmiştir. Bu emir üzerine 159'uncu Piyade Alayı kesiminde tasarlanana taarruzdan vazgeçilmek durumunda kalmıştır.⁵⁸⁸ 5'inci Kafkas Fırkasının geri çekilmesi üzerine 159'uncu Piyade Alayı da fırka mevziinin sağında toplanmaya başlayarak geri çekilmiştir.⁵⁸⁹

Çaldağı müfrezesi teşkil edilerek bu göreve 61'inci Piyade Fırkası komutanı miralay Rüştü Bey getirilmiş, fırka komutası vekaleten fırka piyade komutanı Ahmet Şemseddin Bey tarafından deruhte edilmiştir. İleri harekata geçen Yunan kıtaatı toplu bir halde 61'inci Piyade Fırkası ileri mevziindeki hücum taburuna taarruz etmiştir. Yunanlılar 3 cebel bataryası ile Karaköprü'yü ateş altına almıştır. Hücum taburu üstün Yunan taarruzu karşısında geri çekilmek zorunda kalmış terk ettiği mevzii Yunanlılarca işgal edilmiştir.⁵⁹⁰ Geri çekilen hücum taburu 159'uncu Piyade Alayı emrine verilmiştir. 4'üncü Grup cephesinde bir tabur kadar Yunan piyadesi ile bir sahra bataryası cephenin iki kilometre güney batısından geçerek güney yönüne doğru hareket etmiştir. Yunanlıların bir alay kadar tahmin olunan başka bir kuvveti de Korsaklı'nın beş yüz metre kuzeyinde açılmıştır. Bu alay 174'üncü ve 126'ncı Piyade Alayları cephelerine taarruza geçmiştir. Fırka ağır obüs taburu da taarruza geçen Yunan kuvvetlerine ateş açmıştır. Aşağıçalış kesimindeki Yunan kuvvetleri üzerine keşif kolları sürülmüşse de karşılaştıkları mukavemet üzerine geri dönmek zorunda kalmıştır.⁵⁹¹ Yunanlıların bir alay kadar tahmin edilen kuvveti Aaşıkköy civarında görülmüştür. 5'inci Kafkas Fırkası 61'inci Piyade Fırkası sağ cenahından bir taburu

⁵⁸⁷ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1fd (2 Eylül 1337/1921)

⁵⁸⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1fde (3 Eylül 1337/1921)

⁵⁸⁹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1fea (3 Eylül 1337/1921)

⁵⁹⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1fia (4 Eylül 1337/1921)

⁵⁹¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1fj (4 Eylül 1337/1921)

kendi ihtiyatına almış bir taburunu da 61'inci Piyade Fırkası emrine göndermiştir. Fırka komutanı 190'ını Piyade Alayına bir taburunu daha sağ cenaha sevk etmesini emretmiştir. Buna mukabil 5'inci Kafkas Fırkasından gelecek olan taburda 190'ıncı Piyade Alayı emrine verilecektir.⁵⁹²

5 Eylül'de 4'üncü Grup komutanlığından 61'inci Piyade Fırkasına gelen raporlarda Yunanlıların Beylikköprü doğusunda demiryolunun her iki yanında keşif yaptıkları Türk topçu ateşi ile geri püskürtüldükleri bildirilmiştir. Mevzii ilerisindeki iki alay kadar Yunan piyadesi topçu bombardımanı sonrasında 4'üncü Grup sağ cenahına taarruza geçmiştir. 4'üncü Grup büyük zayıyla Yunan taarruzunu mevziine üç yüz metre kala tevkif etmiştir. Ordu 5 Eylül'de bulunduğu kesimlerdeki mevzileri savunma emri almıştır.⁵⁹³ Aynı tarihli başka bir raporda Yunanlıların sol cenah müfrezesine kemali şiddetle taarruz ettikleri ve müfreze komutanı da bu durum üzerine 5'inci Kafkas Fırkası emrine gönderilmek üzere ihtiyat talep etmiştir. 61'inci Piyade Fırkası bu raporlara göre 174'üncü Piyade Alayının ihtiyattaki taburunu hemen 159'uncu Piyade Alayına göndermesini emretmiştir. 159'uncu Piyade Alayı bu taburu kendi ihtiyatına alacaktır. Fırka ihtiyatındaki 190'ıncı Piyade Alayından bir tabur da 5'inci Kafkas Fırkası emrine sevk edilecektir. Durum Grup komutanlığına arz edilmiştir. 4'üncü Grup tarafından gönderilen telgrafta bir Yunan taburunun 61'inci Piyade Fırkası ile sağ cenah müfrezesi arasına girdiği bildirilerek 159'uncu Piyade Alayı emrine sevk edilen 174'üncü Piyade Alayının taburunun alayına iadesi emredilmiştir. İlerleyen Yunan kıtaatı hakkında 61'inci Piyade Fırkası tarafından 4'üncü Gruba gönderilen raporlarda bu kuvvetin topçu bombardımanından sonra taarruza geçtiği ve halen piyade muharebesinin devam ettiği bildirilmiştir. İlerleyen bu Yunan kuvvetine Türk topçuları ateş açmıştır. 61'inci Piyade Fırkası sağ cenahındaki sağ cenah müfrezesinin çekilmesi üzerine 174'üncü Piyade Alayı zor durumda kalmıştır. Mezkûr alaydan yazılan raporda fırka sol kanadına da taarruz edildiği bildirilmiştir.⁵⁹⁴ Yunan süvarisinin kolbaşıları ile Korsaklı'nın üç kilometre batısında görüldüğü bildirilmiştir. Yunanlıların devam eden taarruzları sonucunda 61'inci Piyade Fırkası sağ cenahında 174'üncü Piyade Alayının mevziine beş – altı yüz metreye kadar yaklaşmışlardır. Sol

⁵⁹² ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1fja (4 Eylül 1337/1921)

⁵⁹³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1fo (5 Eylül 1337/1921)

⁵⁹⁴ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1fq(5 Eylül 1337/1921)

cenahtaki 159'uncu Piyade Alayı mevzii ilerisinde de bir Yunan taburunun vaziyetini muhafaza etmekte olduğu bildirilmiştir.⁵⁹⁵

6 Eylül'de 61'inci Piyade Fırkası sağ cenahındaki 174'üncü ve sol cenahtaki 159'uncu Piyade Alaylarından birer subay keşif kolu çıkarmıştır. Yapılan keşif sonucunda Yunanlıların hafif kıtaat bırakarak geride toplandığı anlaşılmıştır. 159'uncu Piyade Alayı Yunanlılardan bir hafif makinalı tüfek ganimet almıştır. Türk ve Yunan kuvvetleri arasında mesafe sağ cenahta bin, sol cenahta altı yüz ile yedi yüz metredir.⁵⁹⁶

7 Eylül'de fırkadan sevk edilen keşif kollarına makinalı tüfek ateşi açılmıştır. Sarıhalil gerisinde bir bölük kadar Yunan kuvvetinin bulunduğu anlaşılmıştır. Sol cenah ve merkezde de hafif makinalı tüfek ateşi olmuştur. Bir bölük süvari Bayburt güneyinden Karakuyu istikametine gitmiş bunu iki bölük daha takip etmiştir. Bir tabur kadar Yunan piyadesi 61'inci Piyade Fırkası cephesine doğru ilerlemektedir.⁵⁹⁷ Aynı tarihte Çal Dağına kuvvet gönderilmesi istenmiştir. Yunanlıların iki tabur kadar kuvvetle Çal Dağı güneyine iki tabur kadar kuvvetle de Çal Dağı kuzeyine ilerledikleri bildirilmiştir. Her iki fırka cephesinde Yunan taarruzu vardır.⁵⁹⁸ Sağ cenahta altı yüz metre mesafede bulunan Yunan kuvveti bin metre mesafeye çekilmiştir. Bu kesimdeki Yunan kuvvetinin iki – üç bölük olduğu tahmin edilmektedir. Sol cenahtaki mevzilerini altı yüz metre mesafeye terk ederek çekilmiştir. Yunan kuvvetlerinin bin iki yüz metre geriye alındığı anlaşılmıştır.⁵⁹⁹

8 Eylül'de Yunanlıların sağ cenah karşısındaki kuvvetlerini bin metre mesafeye, sağ cenahtaki kuvvetlerinin bin beş yüz metre mesafeye kadar geri aldıkları anlaşılmıştır. Geri alınan bu kuvvetin sol cenahımızdaki kıtaatımız tarafından taarruz edilen Yunan kuvvetlerine yardım etmek için geldiği muhtemeldir. Bu kuvvetin gerisinde toplu bir surette geri çekilmeye hazır olduğu görülmektedir. Fırka cephesinde önemli bir olay olmamıştır. Sağ cenahta ileri sürülen keşif kolları Yunanlıların mevzilerine kadar sokulmuştur. 7 Eylül'deki muharebede Yunanlıların biri subay olmak üzere on beş

⁵⁹⁵ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1fqa (5 Eylül 1337/1921)

⁵⁹⁶ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1fv (6 Eylül 1337/1921)

⁵⁹⁷ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1fx (7 Eylül 1337/1921)

⁵⁹⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1fxa (8 Eylül 1337/1921)

⁵⁹⁹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1fy (7 Eylül 1337/1921)

kadar maktulü sayılmıştır. Sol cenahta Yunanlıların en son bulundukları mevzide oldukları anlaşılmıştır.⁶⁰⁰

9 Eylül'de 4'üncü Grup tarafından Yunan kuvvetlerine taarruz edileceğine dair emir gelmiştir. Bu emre göre 10 Eylül'de vakti zevalde Yunanlılara taarruz edilecektir. Sağ cenah topçu ve piyade ateşleriyle Eskipolatlı'ya ilerleyecektir. 61'inci Piyade Fırkası mevzilerini 5'inci Kafkas Fırkasına terk edecektir. 24'üncü Piyade Fırkası 4'üncü Grup ihtiyatı olmak üzere iki alayını sağ cenahta toplayacaktır. Sağ cenahta taarruzun başlamasına müteakip 5'inci Kafkas Fırkası Şeyhali – Karakuyu yolundan Korsaklı – Karakuyu – Sarıhalil hattına doğru ilerleyecek ve bu hattından da ilerisine geçecektir. 126'ncı Piyade Alayı 61'inci Piyade Fırkası emrindedir. Yine grup emriyle 15'inci Piyade Fırkası topçuları da 61'inci Piyade Fırkası emrinde olacaktır. 24'üncü Piyade Fırkasının kudretli cebel bataryası 61'inci Piyade Fırkası emrine verilecektir. 61'inci Piyade Fırkası Ilıcaderesi dahil ve 5'inci Kafkas Fırkası sağ cenahına kadar olan üç buçuk kilometrelik bölgeyi işgal edecektir. Yunanlıları cepheye bin – bin üç yüz metre mesafede avcı birlikleri bulunmaktadır.⁶⁰¹ 61'inci Piyade Fırkası işgal ettiği mevzii 5'inci Kafkas Fırkasına terk ederek mevzii gerisine çekilmiştir. 159'uncu, 174'üncü Piyade Alayları ile hücum taburu mevzilerini 5'inci Kafkas Fırkasının 9'uncu Piyade Alayına terk edecektir. Alaylar mevzilerini fırkaya acilen bildirecektir.⁶⁰² Mevzilerini teslim eden diğer kıtaattan başka istihkam ve süvari bölükleri, 190'ıncı Piyade Alayı ile doğruca fırka karargahına gönderilecektir. 159'uncu Piyade Alayı Yenipolatlı batısından İngiliz bataryası mevzilerine, 174'üncü Piyade Alayının avcı taburu alay karargahıyla birlikte yine İngiliz toplarının bulunduğu istikamete gidecektir.⁶⁰³

10 Eylül'de Yunanlıların arkalarında artçı bırakarak Polatlı'yı terk ettikleri anlaşılmıştır. 61'inci Piyade Fırkası İngiliz bataryalarının hazırlık ateşinden sonra üç alayıyla Eskipolatlı sırtlarına taarruzda bulunacaktır. Kendisine verilen hattı işgal edecektir. 62'nci Piyade Alayı saat 6 evvelde işgal ettiği hattı tek bir taburuna terk ederek diğer iki taburu ile 17'nci Piyade Fırkası ve 126'ncı Piyade Alayı arasında irtibat tesis edecek ve cephesini Eskipolatlı'ya ilerletecektir. Kudretli cebel bataryası ihtiyaca göre 126'ncı Piyade Alayı emrinde olacaktır. Süvari bölüğü keşif yapacak ve 126'ncı Piyade Alayının Polatlı istikametinde sol cenahına gelerek muhafaza edecek

⁶⁰⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1fya (8 Eylül 1337/1921)

⁶⁰¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gba (9 Eylül 1337/1921)

⁶⁰² ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gca (9 Eylül 1337/1921)

⁶⁰³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gd (9 Eylül 1337/1921)

ve mezkûr alay ile irtibat tesis edecektir. 61'inci Piyade Fırkası emrine verilen 126'ncı Piyade Alayı harekate iştirak edeceğinden mevziini 159'uncu Piyade Alayı ve hücum taburuna terk ederek Eskipolatlı kesiminde toplanacaktır. 174'üncü Piyade Alayı bu alayı takip edecektir. Topçunun saat 6 evvelde ateşiyle taarruz başlamıştır. ⁶⁰⁴ Taarruzun başlamasına müteakip saat 10:50 sonra da Türk avcı taburları Eskipolatlı'nın doğusuna ve arkasına ulaşmıştır. İki taburu ile Eskipolatlı'ya ulaşan 62'nci Piyade Alayı 126'ncı Piyade Alayı emrine verilmiştir. 62'nci Piyade Alayı 126'ncı Piyade Alayının sağ cenahını muhafaza edecektir. 4'üncü Grup'a verilen raporda vaziyet izah edilerek taarruzun devam ettiği bildirilmiştir. ⁶⁰⁵

Yunanlılar mukabil taarruza başlamıştır. Bayburt şimalindeki sırtlarda bulunan Yunan kıtaatının Karakuyu'ya ilerlemekte olduğu görülmüştür. Avcılar ilk Yunan siperlerine girmiştir. Bir kısım ihtiyat kuvvetleri Eskipolatlı'ya gönderilmiştir. Yunanlılar aynı zamanlarda Türk kuvvetleri tarafından cenahlardan kuşatılmaya başlanmıştır. Bu tarihte tüm cephede Yunan kuvvetlerine karşı taarruz başlamıştır. 12'nci Grup Çaldağı'nın kuzeyi, 2'nci Grup Bozdağı batısındaki mevzileri işgal etmiştir. ⁶⁰⁶

11 Eylül'de sol cenahta hafif keşif kolları muharebesi olmuştur. Yunanlıların bir alay kadar kuvvetinin Sakarya istikametine doğru yürüdüğü gözlemlenmiştir. ⁶⁰⁷ 61'inci Piyade Fırkasının taarruza katılan kıtaatı geri mevzie alınacaktır. Asıl mevzie dört yüz – bin metre mesafeyi muhafaza edecektir. Geri gelen kıtaat yerine 159'uncu Piyade Alayı asıl mevzie hareket etmiştir. 61'inci Piyade Fırkasından bir alay 5'nci Grup emrine ihtiyatını tesis etmek üzere gönderilecektir. Gidecek olan alay 11/12 Eylül gecesi hareket edecektir. ⁶⁰⁸ Aynı tarihte 61'inci Piyade Fırkasından kıtaata gönderilen acil kodlu tamimde mevzilere bir taburunu bırakan alayların diğer iki taburlarıyla Sakarya batısına geçmek için 4'üncü Grup emrine hareketi emredilmiştir. ⁶⁰⁹

12 Eylül'de Polatlı sırtlarında bulunan 61'inci Piyade Fırkası asıl kıtaatına varmıştır. Mevziini iki alay ile işgal edecektir. 174'üncü Piyade Alayı bir taburunu ileri sürerek diğer iki taburunu ihtiyata almıştır. Yunanlılar 5'inci Kafkas ve 24'üncü Piyade Fırkası cephelerinden geri çekilmiştir. Bu kıtaatin ihtiyaçlarını gidermek adına avcı taburları

⁶⁰⁴ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gda (10 Eylül 1337/1921)

⁶⁰⁵ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ge (10 Eylül 1337/1921)

⁶⁰⁶ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gea (10 Eylül 1337/1921)

⁶⁰⁷ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gga (11 Eylül 1337/1921)

⁶⁰⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gi (11 Eylül 1337/1921)

⁶⁰⁹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gia (11 Eylül 1337/1921)

gerisinde bulunmasına karar verilmiştir. Topçular derhal ileri sürülerek takip ateşi açacaktır.⁶¹⁰ Aynı tarihte Çaldağı 12'nci Grup tarafından tamamıyla işgal edilmiştir. 61'inci Piyade Fırkası tüm kıtaatını toplayarak Eskipolatlı'ya gidecek ve mevzileri işgal edecektir. Firkadan bir alay Korsaklı istikametinde bulunacaktır. Bu alay aynı zamanda 5'inci Kafkas Fırkası ile irtibat tesis edecektir.⁶¹¹ 61'inci Piyade Fırkası sol cenahındaki 5'inci Kafkas Fırkası Karakuyu – Korsaklı hattına ilerleyecektir. 61'inci Piyade Fırkası Eskipolatlı sırtlarındaki mevzileri işgal edecektir. 159'uncu Piyade Alayı 190'uncu Piyade Alayının mevziini işgal edecektir. 174'üncü Piyade Alayı Sarıhalil'e, Sarıhalil – Sivri arasına, 190'uncu Piyade Alayı ile hücum taburu bulundukları mevki muhafaza edecektir. 126'ncı Piyade Alayı bulunduğu mevzide kalacaktır. Topçu mevzii alacak, eksiklerini ikmal edecektir.⁶¹²

13 Eylül'de Yunanlılar cepheden çekilmiştir. 61'inci Piyade Fırkası bulunduğu kesimden ilerleyerek ileri yürüyüşe geçmiştir.⁶¹³ Yunan kuvvetlerinin geri çekilmesi sırasında yapacağı hatalardan azami derecede istifade edilmelidir. Yunanlıların 12/13 Eylül gecesi tüm kuvvetleriyle Sakarya batısına çekilmeleri muhtemeldir. Yunanlılarla taarruzu muhafaza eden tüm birliklerin Yunanlılara taarruz etmeleri uygun görüldüğü bildirilmiştir.⁶¹⁴ 39 numaralı cephe emrinde Yunanlıların beklenildiği gibi 13 Eylül'de Sakarya'yı tamamen geçtikleri ve köprüleri tahrip ettikleri bildirilmiştir.⁶¹⁵

14 Eylül'de Türk Ordusu'nda teşkilat değişikliğine gidilmiştir. Grup teşkilatı lağvedilerek Kolordu teşkilatı tesis edilmiştir. Buna göre; 1'inci Kolordu, Miralay İzzeddin Bey komutasında 15'inci, 23'üncü ve 57'nci Piyade Fırkalarından teşkil edilmiştir. 2'nci Kolordu, Miralay Selahaddin Adil Bey komutasında 3'üncü, 4'üncü ve 7'nci Piyade Fırkalarından teşkil edilmiştir. 3'üncü Kolordu, Miraliva Kazım Bey komutasında, 1'inci ve 41'inci Piyade Fırkaları ile 1'inci Süvari Fırkasından teşkil edilmiştir. 4'üncü Kolordu, Miralay Kemalettin Sami Bey komutasında 5'inci Kafkas, 11'inci ve 61'inci Piyade Fırkalarından teşkil edilmiştir. 5'inci Kolordu, Miralay Fahrettin Bey komutasında 2'inci, 3'üncü ve 14'üncü Süvari Fırkalarından teşkil edilmiştir.⁶¹⁶ Görevlendirmeler de yeni atamalar olmuştur. 3'üncü Grup Komutanı

⁶¹⁰ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gka (12 Eylül 1337/1921)

⁶¹¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1da (12 Eylül 1337/1921)

⁶¹² ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gm (12 Eylül 1337/1921)

⁶¹³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1go (13 Eylül 1337/1921)

⁶¹⁴ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2557.

⁶¹⁵ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2560.

⁶¹⁶ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gr (14 Eylül 1337/1921)

Yusuf İzzet Paşa hariç diğerleri kolordu komutanlığı görevine devam etmiştir. Mürettep kolordu komutanı Kazım Paşa, boşalan 3'üncü kolordu komutanlığı görevine atanmıştır. Yusuf İzzet Paşa, Ankara'ya çağırılmıştır. Bu 3'üncü grup/kolordunun değişen ikinci komutanıdır. Bundan önce Mehmet Arif Bey görevden alınarak yerine Yusuf İzzet Paşa atanmıştır.⁶¹⁷

14/15 Eylül gecesinden itibaren tüm vatanda genel seferberlik ilan edilmiştir. Silah altına alınacak sınıf ve celpleri Müdafaa-i Milliye Vekaleti belirleyecektir.⁶¹⁸

Sakarya doğusuna çekilen Yunan kıtalarının köprü başı kurarak Sakarya batısına geçmek isteyen Türk kuvvetlerine ateş açtıkları görülmüştür. Yunan kuvvetleri geri çekilmelerini emniyet altına almak bu kıtaatı bu kesimde bıraktığı anlaşılmaktadır. 4'üncü kolordu kıtaları buldukları her fırsatta takip harekâtına devam etmek için Sakarya batısına geçmeye çalışacaktır.⁶¹⁹

Yunan ordusunun Eskişehir civarına çekildiği kesinleşmiştir. Çekilen Yunan kuvvetlerinin ara verilmeksizin stratejik bir taarruzla vatandan atılmaları bu şartlar altında düşünülmemektedir. Çekilen Yunan kuvvetlerini tazyik altına alınmaları uygun görülmekle birlikte meydan muharebesi bu şartlar altında uygun görülmemektedir.⁶²⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 23 Eylül'de Mustafa Kemal Paşa'ya gazilik ve Mareşallik rütbeleri verilmiştir.

Tablo 3.9. 61'inci Piyade Fırkasının Sakarya Meydan Muharebesi'ndeki Zayıatı⁶²¹

Zayıat	Subay	Er
Şehit	15	268
Yaralı	56	715
Esir	-	42
Kayıp	-	284
Firar	-	36
Toplam	71	1345

⁶¹⁷ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2561.

⁶¹⁸ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2563.

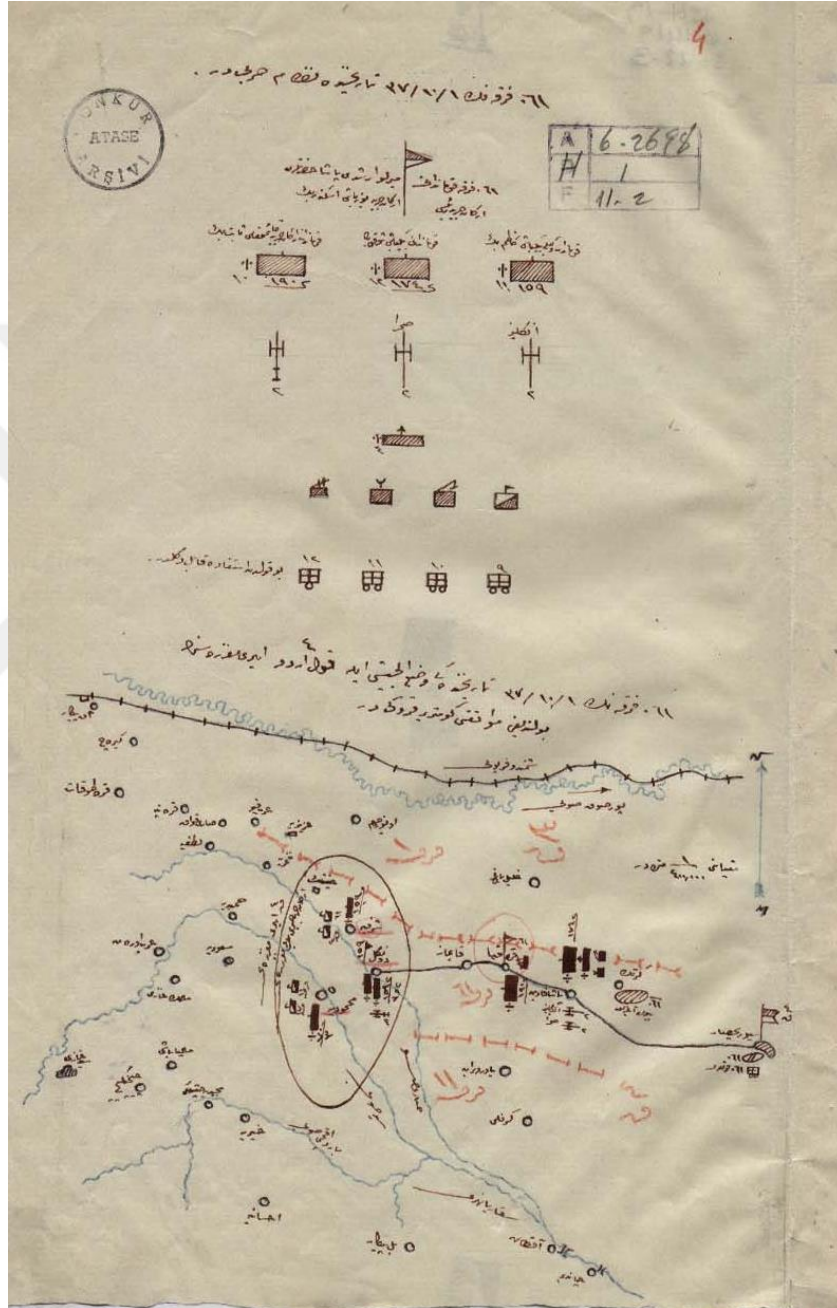
⁶¹⁹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2566.

⁶²⁰ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2572.

⁶²¹ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gra (14 Eylül 1337/1921)

Tablo 3.10. 61'inci Piyade Fırkasının Sakarya Meydan Muharebesinden Sonraki Mevcudu ⁶²²

Kıtaat	Subay		Er	
	Muharip	Gayri Muharip	Muharip	Gayri Muharip
61'inci Piyade Fırkası	162	67	2112	1434
Toplam	229		3456	

Harita 3.5. 61'inci Piyade Fırkasının Sakarya Meydan Muharebesi'nden Sonraki Konuşu ile Ara Hattı ⁶²³

⁶²² ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gz (16 Eylül 1337/1921)

⁶²³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 12, Belge: 12ab. (1 Ekim 1337/1921)

3.9. Büyük Taarruz ve 61'inci Piyade Fırkası

Sakarya Meydan Muharebesi'nde Türk ordusu grupları kaldırarak bunun yerine kolordular tesis ederek klasik ordu teşkilatına geçmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda da birlikleri de kolordular arasında dağıtmıştır. 61'inci Piyade Fırkası 4'üncü kolordu kuruluşundan alınarak 3'üncü kolorduya bağlanmıştır.⁶²⁴ 15 Ekim 1921'de 61'inci Piyade Fırkası karargahı Karakaya olmak üzere fırka birlikleri Kaymaz doğusunda – Geneli batısı – Körhasan hattını tahkimle meşguldür. 61'inci Piyade Fırkası sağında 1'inci Piyade Fırkası bulunmaktadır. 1'inci ve 61'inci Piyade Fırkaları hattı fasılaları 1'inci Piyade Fırkasına dahil olmak üzere Fahriye – Sülki – Gültan'dır. 61'inci Piyade Fırkası güneyinde yer alan 41'inci ve 61'inci Piyade Fırkaları hattı fasılaları 61'inci Piyade Fırkasına bağlı olarak Karacılık – Malyabaşı – Çifteler ve Çandurköprüsü'dür. Fırka Mayıs 1922'de 3'üncü kolordu ihtiyatı olarak Candır – Benlikuyu – Batık – Beylikyaverviran'dadır.⁶²⁵ 2 Ekim 1921'de fırka komutanlığına erkan-ı harp kaimmakam Salih Bey tayin edilmiştir.⁶²⁶ 18 Kasım 1921'de Garp cephesine bağlı olarak 2'nci ordu kurularak komutanlığına mirliya Yakup Şevki Paşa atanmıştır, 3'üncü kolordu bu orduya bağlanmıştır.⁶²⁷

Türk ordusu Yunan işgal kuvvetlerini kesin olarak yenmek ve Anadolu'dan atmak için Büyük Taarruza hazırlanmıştır. Yoğun planlamalar neticesinde 1'inci ordunun güneyden Afyon istikametinde Yunan mevziilerine taarruz ederek kesin sonucu burada aranmasına karar verilerek kesin sonuç yeri Afyon – Ahırdağı arası olarak seçilmiştir. Bu taarruz için 1'inci ordunun 1'inci, 2'nci, 4'üncü ve 5'inci Kolorduları ve üç müstakil fırkası bu kesime sevk edilmiştir. Yunan cephe gerisindeki ihtiyat kolordusunun güneydeki duruma müdahale edememesi için Eskişehir – Kütahya ve Afyon doğusu cephelerindeki Yunan kuvvetlerine taarruz edilmesine karar verilmiştir. 2'nci ordu da 3'üncü ve 6'nci kolordulardan oluşan kuvvetiyle mezkûr kesimde taarruz edecektir.⁶²⁸ Bu planın esası baskın dayanmaktadır. Baskın vasfının muhafazası için

⁶²⁴ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1310, Gömlek:74, Belge: 74ab. (18 Ekim 1337/1921)

⁶²⁵ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruza Hazırlık ve Büyük Taarruz 2'nci Cilt, 6'nci Kısım, 1'inci Kitap*, (Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994), 80.

⁶²⁶ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri* (Genelkurmay Basımevi, 2. Bs. Ankara, 1989), 254.

⁶²⁷ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 58, Belge: 1334.

⁶²⁸ Fahri Belen, *Askeri, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı*, (Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973), 313.

kıtaların Yunan cephesine gece ilerlemesi ve gündüz hiçbir iz bırakmadan gizlenerek konaklanması önemlidir.

Büyük Taarruza kadar geçen sürede 61'inci Piyade Fırkası Sakarya nehri güneyindeki Sivrihisar – Aziziye yolunun her iki yanında Çandır ve çevresinde ihtiyatta tutulmuştur. 61'inci Piyade Fırkası Büyük Taarruz için Sivrihisar batısından Yunan kuzey kanadında olan Burhaniye'ye, bunun kuzeyinde olacak süvari fırkası da Yapıldak – Bahsayış bölgesine yürütülmüştür.⁶²⁹ Hazırlık planı çerçevesinde 23 Ağustos'ta 61'inci Piyade Fırkasının bu taarruz sırasında Kazuçuran Tepe istikametinde taarruz etmesine karar verilmiştir. Başta bu taarruz için bir alayı eksik 41'inci Piyade Fırkası, 61'inci Piyade Fırkası ile 16'ncı Piyade Fırkasından bir alay tesis edilmiştir. Bu kuvvetlerden başka 3'üncü kolordunun karargâhı ve kolordu topçu taburu ile 2'nci ordunun topçu taburundan iki batarya tahsis edilmiştir.⁶³⁰ Daha sonra Kazuçuran tepesine yönelik taarruza sadece 61'inci Piyade Fırkası tahsis edilmiştir. Nitekim fırka bu taarruzu yan kesimleri açıkken ve Yunan ihtiyat kolordusu karşısında yapmak zorundadır.

61'inci Piyade Fırkası kendisine verilen araziye yönelik intikallerine başlamıştır. 21/22 Ağustos gecesi Ablak ve civarındaki mınıtkadan Büyükgümü mınıtkasına, 23 Ağustos'ta Belpınar'dan hareketle Mallica'ya varmıştır. 61'inci Piyade Fırkası komutanı ve bağlı birlikler taarruz istikametini keşfetmek ve birliklerin ilerleyeceği yolları belirlemek için keşfe çıkmıştır. Yapılan keşifte Yunanlıların Kazuçuran tepe kesimindeki tahkimatı belirlenmiştir. Bu kesimde tahkimatlar Kazuçuran tepe – Kargalıktepe – Karakaya – Bozhüyük silsilesinde bulunmakta olduğu anlaşılmıştır. Özellikle Kazuçuran ve Bozhüyük hatlarının ikişer sıra derinlikle ve dikenli tel engelleri ile korunduğu görülmüştür. Tahkimatın kilit konumu Kazuçuran tepedir. Makinalı tüfek yuvaları özel bir dikkatle tesis edilmiştir. Arazi yapısının taşlı olması nedeniyle uygun olan kritik noktalara sığınaklar tesis edilmiştir.⁶³¹

⁶²⁹ Fahri Belen, *Büyük Türk Zaferi Afyon'dan İzmir'e İstiklal Harbi Hatıraları, Tenkitler ve Tahliller*, (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970), 23.

⁶³⁰ Rüştü Akpırim, *Türk İstiklal Harbi'nde Altmışbirinci Piyade Fırkasının 26 Ağustos'ta Büyük Taarruzda Oynadığı Rol*, *Askeri Mecmua*, Mart 135, Sayı:96, Askeri Matbaa, 1935, 148. Bu makaleyi yazan kişi bu taarruz esnasında 61'inci Piyade Fırkası erkan-ı harbi olan erkan-ı harp Yüzbaşı Rüştü Bey olduğu değerlendirilmektedir. İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Harbi 1912 – 1922*, (Türk Tarih Kurumu, genişletilmiş 2.Bs. Ankara, 2014), 388

⁶³¹ *TİH* 2/6-2, 54.

24 Ağustos 1922’de Garp Cephesi, 61’inci Piyade Fırkasının 3’üncü Kolordu emrinden alınarak direk 2’nci ordu emrine verilerek fırkanın taarruzunun desteklenmesi için mezkûr kolordudan bir obüs bataryası fırka emrine terk edilmiştir.⁶³² Yine aynı tarihte fırka Orhaniye’ye intikal etmiştir. Fırka Yunan mevzilerine yaklaştıkça konma derinliğini azaltacaktır. Fırka konma noktasına vardığında en ileri kıta 41’inci Piyade Fırkası emrine yeni verilen 33’üncü Süvari Alayı’dır. Mürettep süvari fırkası da Demirli genel istikametinde ilerleyerek 61’inci Piyade Fırkasının taarruzuna iştirak edecektir.⁶³³ 61’inci Piyade Fırkası Yunan mevzilerine ilerledikçe firkadan bir gün önce her ihtimale karşı 159’uncu Piyade Alayına Orhaniye – Akhisar yolunu takiple Himmetkıran – Yongalı yaylası hattına emniyet tertibatı aldırıştır. Nitekim fırka bu perde altında kıtaatını Süklümçal – Çomaklıdede – Bavurdu kesimindeki hazırlıkları örtecektir.⁶³⁴

25 Ağustos’ta verilen emirde 2’nci ordunun karşısındaki Yunan kuvvetlerini tespit etmek için muhtelif istikametlerde taarruz edecektir. 3’üncü kolordunun Seyitgazi – Kırız istikametlerinde, 61’inci Piyade Fırkası sağ cenahını ve 6’ncı kolordu muhtelif taarruz kolları arasındaki ve Çavdarlı istikametini bilhassa devamlı ve dikkatle gözlem altında tutacaktır. Mürettep süvari fırkası 61’inci Piyade Fırkasının taarruzunu himaye ve yardım etmekle birlikte 41’inci Piyade Fırkasının sol yanını da gözetleyecektir. 61’inci Piyade Fırkasının Mallica ve Şaphane dağı üzerinde olmak üzere helyosta, telefon ve atlı posta ile irtibat tesis edecektir.⁶³⁵ Fırka için cephan ambarı Çukurkuyu’da tesis edilmiştir.⁶³⁶

26 Ağustos sabahı yapılacak taarruzda 61’inci Piyade Fırkası karargahını Çomaklıdede’nin bir kilometre kuzeyindeki tarassud mevkiinde tesis etmiştir. Muharebe düzeninde de 159’uncu Piyade Alayını sağda Karatepe’de Yunan hattını kuzeyden kuşatarak sağ yanı emniyetine dikkat ederek, 174’üncü Piyade Alayını da solda Kazuçuran – Kargalıtepe – Karakaya cephesinde taarruza geçecektir ve sol yanı emniyetine dikkat edecektir. Bu araziye gelmek için önde 159’uncu Piyade Alayı arkada 174’üncü Piyade Alayı Yazılıkavak tepesindeki ormanlıktan istifade ile kendilerine verilen hatta yanaşacaktır. 190’uncu Piyade Alayının bir taburu ile

⁶³² Akpirim, *a.g.m.*, 155.

⁶³³ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 97, Belge: 2589.

⁶³⁴ Akpirim, *a.g.m.*, 156

⁶³⁵ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 97, Belge: 2590.

⁶³⁶ Fahri Belen, *Askeri, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı*, (Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973), 311.

Süklümçal gerisinde, diğer iki taburu ile fırka idare merkezinde ihtiyatı teşkil edecektir. Hücum taburu 25 Ağustos gecesı Çomaklıdede – Bavurdu yaylası hattında aldığı emniyet tertibatını postalarına terk ederek ileri sağ gerisinde Fırka ihtiyatını teşkil edecektir. Fırka karargahı 25 Ağustos gecesı itibarıyla Çomaklıdede'nin bir kilometre kuzeyinde tarassud mahallindedir. Fırka emrine verilen bir ağır makinalı tüfek takımı 174'üncü Piyade Alayı emrine verilmiştir.⁶³⁷

26 Ağustos sabahı saat 04:50'de taarruz başlamıştır. 61'inci Piyade Fırkası cephesinde taarruzun baskın vasfı muhafaza edilmiştir. 174'üncü Piyade Alayı Kargalık – Karakaya tepelerini süngü hücumuyla almışsa da 159'uncu Piyade Alayı henüz Kazuçuran tepesini alamamıştır. 174'üncü Piyade Alayının Kargalık'a çıkan 2'nci taburunun sağ yandan Yunan kuvvetlerini ateş altına alması sayesinde Kazuçuran tepesi ele geçirilmiştir. Karakaya güneyindeki Bozhüyük'teki Yunan kıtaatının direnmesi üzerine fırka komutanı Kazuçuran tepesinin 159'uncu Piyade Alayına terki ile bu alayın burada savunmaya hazırlanmasını emretmiş, 174'üncü Piyade Alayına da Bozhüyük'e ele geçirmesini emretmiştir. 174'üncü Piyade Alayını desteklemek için ihtiyatındaki 190'ıncı Piyade Alayının 1'inci taburunu bu alay emrine göndermiştir. Bozhüyük tepesi saat 11:20'de ele geçirilmiş ve Yunanlıların ihtiyatlarıyla burada bir karşı darbesine karşı Kızılsirt – Kazuçuran – Kargalı kesimi 159'uncu Piyade Alayınca, Karakuyu – Bozhüyük hattı da 174'üncü Piyade Alayınca tahkim edilmeye başlanmıştır.⁶³⁸

Alaylar kendilerine verilen hattı tahkim etmeye devam ederken Yunan kuvvetleri saat 13:00'te iki sahra ve iki obüs topu desteğiyle gelen ihtiyatlarının da desteğiyle Kazuçuran'da bulunan 159'uncu Piyade Alayının 3'üncü taburuna taarruz etmiştir. Tabur bulunduğu kesimi saat 15:00'e kadar savunmuşsa da üstün kuvvetler karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu kesimin tekrar Yunanlıların eline geçmesi nedeniyle 190'ıncı Piyade Alayı'nın 3'üncü taburu bu kesime getirilmişse de hakim arazinin Yunanlıların elinde bulunması nedeniyle başarılı olunamamıştır. Bozhüyük'teki 174'üncü Piyade Alayına taarruz eden üstün Yunan kuvvetleri bu alayı da geri çekilmeye zorlamıştır. Bunun üzerine 61'inci Piyade Fırkası komutanı kaıammakam Salih Bey birliklerini Yazılıkavak – Teke ağaçlıtepe – Çomaklıdede – Bavurdu yaylasında savunmaya geçirmiş ve birliklerini güçlendirmeyi amaçlamıştır.

⁶³⁷ Akpirim, *a.g.m.*, 159.

⁶³⁸ *TİH* 2/6-2, 116.

Garp cephesi emriyle 27 Ağustos'ta taarruzun tekrar edilmesi emredilmiştir. Fırka komutanı bu emre göre hücum taburu takviyeli 190'ıncı Piyade Alayını Kazuçuran tepesine, 174'üncü Piyade Alayını da Kargalık – Bozhüyük kesiminde taarruz etmesine karar vererek Yunan kuvvetlerini kuzey kanatlarından sarmayı amaçlamıştır. 190'ıncı Piyade Alayı Saat 19:25 Kazuçuran tepesi tekrar Türk kuvvetlerinin eline geçmiştir. 174'üncü Piyade Alayı da saat 21:15'te Kargalık tepesi ele geçmiştir. Bu kesmin kaybedilmesi üzerine Yunan kuvvetleri Bozhüyük'ü tahliye etmiştir. Daha sonra ileri sürülen keşif kollarıyla Yunanlıların tüm kesimi tahliye ettiği anlaşılmıştır. Bu muharebelerde 61'inci Piyade Fırkasının zayıyatı ikisi subay 15 şehit, ikisi subay 70 yaralı ve 19 kayıptır.⁶³⁹

28 Ağustos 1922'de verilen cephe emriyle 2'nci ordu 61'inci Piyade Fırkası Yunan işgal kuvvetlerinin Eskişehir ve Kütahya'ya çekilmesini menetmek için Muratlar güneyinde Çakırtepe istikametinde ilerleyecektir. 1'inci Piyade Fırkası geceden yürüyerek 61'inci Piyade Fırkası yakınına gidecek ve muharebeye dahil olacaktır.⁶⁴⁰

29 Ağustos'ta 2'nci ordu emrindeki 61'inci Piyade Fırkası 3'üncü kolorduya iade edilmiştir. 61'inci Piyade ve Mürettep süvari fırkaları gece de taarruza devam edecektir.⁶⁴¹

29 Ağustos tarihinde Türk komuta kademesi tarafından yapılan değerlendirmede Büyük Taarruz planında amaçlanan şekilde Yunanlıların kuzey, batı ve güneyde kuşatılmasının tamamlandığını bunun için de takip harekâtına başlanmasına karar verilmiştir. Garp Cephesi tarafından 2'nci ordunun 6'ncı kolordusuna verilen emirde 6'ncı kolordu ve 61'inci Piyade Fırkası ile kuzeyden, 1'inci ordunun takviyeli 4'üncü kolordusu ile güneyden Trikupis grubunu kuşatacaktır. 6'ncı kolordunun 16'ncı Piyade Fırkası Çalköy ve batısındaki Küçük Adatepe kuzeyine, 17'nci Piyade Fırkası 16'ıncı Piyade Fırkasının sağından Büyük Adatepe'ye ve direk 2'nci ordu emrindeki 61'inci Piyade Fırkası da Altıntaş'tan hareketle verilen kesimlere hareket edecektir.⁶⁴²

29 Ağustos tarihinde verilen emirle 61'inci Piyade Fırkasının Altıntaş – Kurtköy üzerinden Allıören'e yürüyüşüne devam etmesi emredilmiştir.⁶⁴³

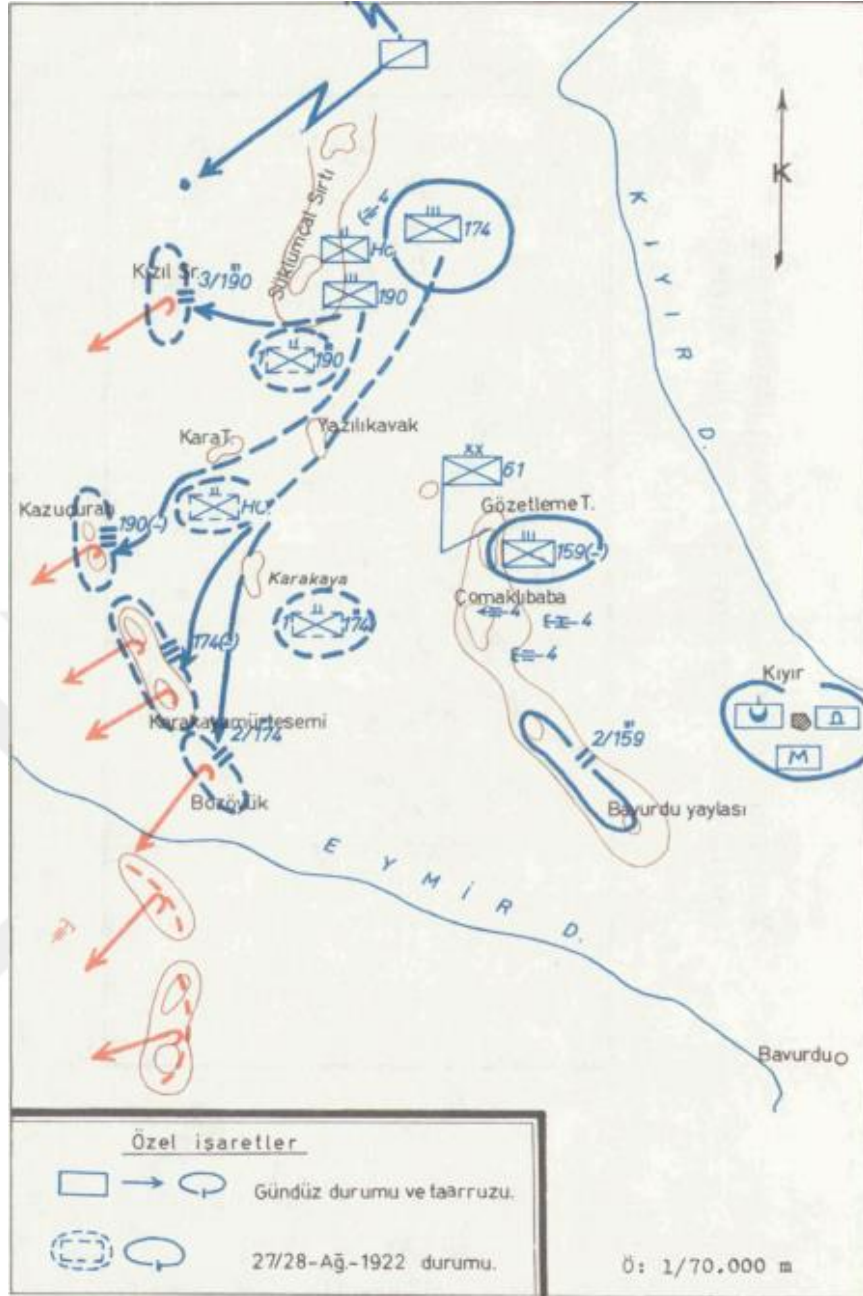
⁶³⁹ a.g.e., 147.

⁶⁴⁰ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 60, Belge: 1375.

⁶⁴¹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 97, Belge: 2602.

⁶⁴² Belen, a.g.e., 464.

⁶⁴³ TİH 2/6-2, 197.

Harita 3.6. 61'inci Piyade Fırkasının Büyük Taarruz Sırasında 27 – 28 Ağustos 1922 tarihinde Kazuçuran Tepesine Yönelik Taarruzu⁶⁴⁴

30 Ağustos'ta 61'inci Piyade Fırkası Kurtköy'de toplanmış ve 159'uncu Piyade Alayı öncüsü ile Allören'e doğru harekete geçmiştir. 30 Ağustos sabahı Yunan kuvvetleri dağınık halde doğudan Çalköy'e, Küçük Adatepe'ye, Büyük Adatepe ve Keçili istikametlerinde ilerlemektedir. Allören – Keçiler yönünde ilerleyen 61'inci Piyade Fırkası Banaz yönüne çekilen Yunan kuvvetlerine taarruza başlamıştır. Fırka komutanı öncüleri hızla yürüterek kritik önemdeki Eydemir köyünün güneyindeki ormanlık araziye ele geçirmesini emretmiştir. Yunanlılar çekilme istikametlerinin tıkanması için

⁶⁴⁴ a.g.e., Kroki 34.

fırka süvari bölüğü öne sürülmüştür. 159'uncu Piyade Alayı yolun iki yanında açılarak ilerlemiş ve emrindeki dağ bataryasının da mevzie sokarak Allıören'e yanaşan Yunan kuvvetlerine ateş açmıştır. Bunun üzerine 12'nci Yunan tümeni sağ tarafa dönerek açılmış ve mukabil taarruza başlamıştır. Fırka tarassud mevziinin bir kilometre ilerisindeki Akpirim tepesinin Yunan kuvvetleri tarafında işgal edilmemesi için 190'ıncı Piyade Alayı bu tepeye sevk edilmiştir. Saat 15:00'da Yunan 12'nci Tümeni ihtiyatında olan 5'inci Tümenini de savaşa sokarak Çamlıktepe istikametinde ilerlemeye başlamıştır. 159'uncu Piyade Alayı bütün mevcudunu muharebeye soktuğundan ihtiyatı kalmamıştır. Bu yüzden 174'üncü Piyade Alayı'ndan bir tabur mezkûr alay emrine Eydemir sırtına gönderilmiştir. 174'üncü Piyade Alayı ile hücum taburu Kocaardıçtepe kuzeyine yanaştırılmıştır. Yunanlılar topçusunun desteğinde iki alay piyadesi ile 159'uncu Piyade Alayı'na taarruza başlamıştır. Yunanlılar Akpirim'deki 190'ıncı Piyade Alayı'na da taarruza geçmiş, bunun üzerine alayın 2'nci taburu Bilecik tepesinden Akpirim'e çekilmiştir. 61'inci Piyade Fırkası ordu komutanlığına Allıören'de Yunan işgal kuvvetleriyle şiddetli muharebede olduğu bildirilmiştir. 190'ıncı Piyade Alayından bir tabur Kaletepe'deki 159'uncu Piyade Alayının 1'inci taburu ile değiştirilmiştir. Fırka Yunan tazyiki karşısında cephesini kuzeye doğru genişletmiş bu amaçla 159'uncu Piyade Alayından alınan taburu Kurttepe kuzeyine sevk etmiştir.⁶⁴⁵

Türk kuvvetleri buradaki Yunan kuvvetlerinin geri çekilmelerini engellemek için 16'ncı ve 5'inci Piyade Fırkaları ile Yunanlıları cepheden kuşatırken 3'üncü ve 61'inci Piyade Fırkaları da güneyden Yunanlıların 5'inci ve 12'nci Tümenlerini kavrayacaktır. Ancak 3'üncü ve 61'inci Piyade Fırkaları arasındaki üç kilometrelik açığın kapatılamaması yüzünden Trikupis yanında yedi sekiz bin kadar askeri ile bu açıktan firar etmeyi başarmıştır.⁶⁴⁶ 31 Ağustos'ta 2'nci ordunun 16 numaralı ordu emriyle 61'inci Piyade Fırkası 6'ncı kolorduya bağlanmıştır.⁶⁴⁷

31 Ağustos'ta 61'inci Piyade Fırkası Allıören – Eydemir – Abya istikametlerinde 17'nci Piyade Fırkasını beş yüz metreden takip edecektir. Ancak bu fırkanın Abya'ya varamaması üzerine 61'inci Piyade Fırkasına bu fırkayı beklemeden Abya üzerinden Şeyhler'e ilerlemesi emredilmiştir. 1 Eylül'de 6'ncı kolordu 61'inci Piyade Fırkasına

⁶⁴⁵ *TİH* 2/6-2, 270.

⁶⁴⁶ Belen, *a.g.e.*, 467.

⁶⁴⁷ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 97, Belge: 2617.

Tokul – Çomaklar istikametinde yürüme emri verilmiştir. 61'inci Piyade Fırkası süvari bölüğünü Gediz ve kuzeyine keşfe göndermiş ve fırka geceyi yolu üzerindeki Göynük köyünde geçirmiştir.⁶⁴⁸ Garp cephesinden gelen emirle Çomaklar'a varan 61'inci Piyade Fırkasına Dumlupınar'dan yürüyüşe geçen ve Alayunt'ta bulunduğu bildirilen Yunan 15'inci Tümenini takip etmesi emredilmiştir. 5'inci, 9'uncu ve 15'inci Yunan Tümenlerinden arta kalanlar da Gediz yönüne çekilmektedir. General Frangu komutasındaki üç piyade ve bir süvari tümeni ile diğer birliklerden gelen yedi alaydan oluşan Güney grubu da Uşak yönüne çekilmektedir. Gediz ve Uşak yönünde çekilen bu kuvvetlerin birleşmesi Türk taarruzu için sorunlara neden olacağına imha edilmeleri gerekmektedir.⁶⁴⁹ Süvari bölüğünden gelen keşif raporlarında Yunanlıların bir tümen kadar bir kuvvetinin Yunuslar'dan Çaycinge'ye doğru çekilmekte olduğu bildirilmiştir. Bunun üzerine süvari bölüğüne bu Yunan kuvveti ile temas kurması için İğdiş'e gitmesi emredilmiştir. Fırka komutanı erkan-ı harp kaimmakam Salih Bey İğdiş'in üç kilometre batısındaki tarassud mahallinden yaptığı gözlem sonucunda 174'üncü Piyade Alayı'nı Işıkpaşa'ya çıkarmıştır.⁶⁵⁰

3 Eylül'de 6'ncı kolordu 61'inci Piyade Fırkasına Gediz'den Uşak'a yürümesini emretmiştir. 4 Eylül'de de fırkadan bir dağ topu ve bir süvari takımı ile takviyeli bir 159'uncu Piyade Alayı'nı Yunanlıları takip için terk ederek diğer kuvvetleriyle Hamidiyehanı'na gelmesini daha sonra da Hamidiyehanı'nın sekiz kilometre güneyindeki Yeniköy'e kadar ilerlemesini emretmiştir. 61'inci Piyade Fırkası süvari bölüğü Emet yönünü keşfedecektir. 159'uncu Piyade Alayı Yunan 15'inci Tümenini takip için Simav yolunda Taşlıktadır⁶⁵¹.

5 Eylül'de İsmet Paşa tarafından verilen emirde 2'nci ordu karargâhı Gediz'e yürüyüştedir. Gediz ve Kütahya arasındaki Yunanlıların mağlup iki alayını imha etmek için 61'inci Piyade Fırkasının ileri sürülmesine karar verilmiştir. Bu emir orduya tebliğ edilerek 61'inci Piyade Fırkası hemen hareket etmesi emredilmiştir.⁶⁵² Kütahya'dan Gediz yönüne giden Yunan 15'inci Tümeni 61'inci Piyade Fırkası taarruzu üzerine Emet dağına atılmıştır.⁶⁵³ 6 Eylül'de Emet istikametine çekilen 15'inci Yunan Tümenine mensup kıtaatın Aşıkpaşa üzerinden Simav istikametine

⁶⁴⁸ *Türk İstiklal Harbi 2'nci Cilt 6'ncı Kısım 3'üncü Kitap*, (Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995) 47.

⁶⁴⁹ Belen, *a.g.e.*, 478.

⁶⁵⁰ *TİH* 2/6-3, 95.

⁶⁵¹ *TİH* 2/6-3, 129.

⁶⁵² Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 63, Belge: 1420.

⁶⁵³ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 98, Belge: 2634.

çekildiği anlaşılmaktadır. 61'inci Piyade Fırkasından bu maksatla görevlendirilen 159'uncu Piyade Alayı Yunan kuvvetlerinden geriye kalanları takip etmiştir. 159'uncu Piyade Alayı takip görevi ile Aşıkpaşa'dan Simav yönünde takip vazifesine devam etmekte olduğu ve karşısındaki Yunan kuvveti hakkında henüz bir bilgiye ulaşamadığı bildirmiştir.⁶⁵⁴ 2'nci ordu 7 Eylül 1922'de kısmi küllisiyle Tepeköy – Cıcıklı – Hıdırcık hattına varacaktır. Başka bir emir verilmediği takdirde 8 Eylül akşamı Yeniköy – Karayahya Çiftliğine ilerleyerek Akhisar'ı keşfettirecektir.⁶⁵⁵ 7 Eylül'de 61'inci Piyade Fırkası Çay köyüne ulaşmıştır.⁶⁵⁶ 159'uncu Piyade Alayı 15'inci Yunan Tümeni ile 4 Eylül'de Gediz'de, 7 Eylül'de Sındırgı'da muharebe etmişse de çekilmesine mâni olamamıştır. Bu tümen 13 Eylül'de Dikili'ye gelerek 13/14 Eylül gecesi vapurlara binerek Anadolu'yu terk etmiştir.⁶⁵⁷

7 Eylül'de 6'ncı Kolordu kısmen zorlu ve patikalardan ibaret olan yollara sahip arızalı arazide uzun yürüyüşler yaparak 16'ncı Piyade Fırkası ile Çiçekli batısından Gökeyüp mıntikasına, 17'nci Piyade Fırkası ile Atala batısına, 61'inci Piyade Fırkası ile Borlu ve Atala arasına vasıl olmuştur. Fırka Marmara gölü hizalarına kadar emniyet kıtalarını sürecektir. 6'nci kolordu Sındırgı – Akhisar – Zincirli hattını keşfettirecektir. 6'nci kolordu büyük kısmıyla 8 Eylül 1922'de Yeniköy – Karayaz çiftliği hattına yanaştırılacaktır.⁶⁵⁸ Aynı tarihte 6'nci kolordu Çayköyü'ne, 16'nci Piyade Fırkası Emirli ve batısına, 17'nci Piyade Fırkası Halepler ve batısına ve 61'inci Piyade Fırkası Çayköyü'ne ulaşmıştır. 2'nci ordu karargâhı Atala'ya ulaşmıştır.⁶⁵⁹ 9 Eylül'de 61'inci Piyade Fırkasına Atala'ya muvasalat edeceği bildirilmiştir.⁶⁶⁰ Aynı tarihte 159'uncu Piyade Alayı Sındırgı'dadır.⁶⁶¹

6'nci kolordu Akhisar'da toplanacak ve ikinci bir emre kadar Akhisar civarında istirahat edecektir. 6'nci kolordunun Balıkesir'e yönelmesi ve 3'üncü kolordunun ordu emrine iadesine karar verilmiştir.⁶⁶² 6'nci kolordu Marmara gölü civarına ulaşmıştır.⁶⁶³ 6'nci kolordu karargâhı 9/10 Eylül gecesini Manisa'da geçirecektir. Fırkalar ikamet

⁶⁵⁴ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 63, Belge: 1425.

⁶⁵⁵ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 63, Belge: 1424.

⁶⁵⁶ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 63, Belge: 1429.

⁶⁵⁷ Belen, *a.g.e.*, 481.

⁶⁵⁸ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 98, Belge: 2644.

⁶⁵⁹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 98, Belge: 2646.

⁶⁶⁰ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 98, Belge: 2634.

⁶⁶¹ *TİH* 2/6-3, 181.

⁶⁶² Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 98, Belge: 2657.

⁶⁶³ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 98, Belge: 2654.

mıntıkalarına ulaştıktan sonra kolordu ile telefon bağlantısı kurularak irtibat subayları gecikmeden kolorduya gönderilecektir.⁶⁶⁴

13 Eylül’de 6’ncı kolordu komutanlığı 41’inci ve 61’inci Piyade Fırkalarıyla beraber en geç 16 Eylül 1922 sabahı Akhisar’dan Balıkesir’e hareket edecektir. Kocaeli grubu ve 3’üncü kolordu 2’nci ordu emrine verilmiştir. 2’nci Eskişehir – Balıkesir – Edremit hattının kuzeyinde olması muhtemel Yunan işgal kuvvetlerinden arta kalan kuvvetlerini imha edecektir. İstanbul ve Çanakkale’ye yapılması muhtemel hareket için yığınak yapacaktır.⁶⁶⁵ Aynı gün 6’ncı kolordu ve 61’inci Piyade Fırkası sabah Akhisar’dan kuzeye yürüyüşe başlamıştır.⁶⁶⁶

16 Eylül 1922’de Balıkesir istikametinde hareket eden 6’ncı kolordu bu akşam Kargalı ve Kurudere mevkiine 61’inci Piyade Fırkası Bigadiç’e, 41’inci Piyade Fırkası Kelme’ye ulaşacaktır.⁶⁶⁷ 20 Eylül’de 61’inci Piyade Fırkası 3’üncü kolorduya iade edilmiştir, bu tarihte fırka Susurluk – Karacabey yoluyla Bursa’ya hareket emri verilmiştir.⁶⁶⁸

Tablo 3.11. 61’inci Piyade Fırkasının Büyük Taarruz Sırasında Zayıatı ⁶⁶⁹

Zayıat	Subay	Er
Şehit	7	167
Yaralı	33	682
Esir	-	14
Kayıp	-	153
Toplam	40	1016

23 Eylül’de 3’üncü kolordu karargahıyla, 1’inci ve 61’inci Piyade Fırkaları Bursa dolaylarındadır. 29 Eylül’de 61’inci Piyade Fırkası Bursa’dan İzmit’e hareket etmiştir. 3 Ekim’de 61’inci Piyade Fırkası İzmit limanı ile Sapanca gölü arasına intikalini tamamlamıştır.⁶⁷⁰

⁶⁶⁴ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 98, Belge: 2665.

⁶⁶⁵ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 98, Belge: 2665.

⁶⁶⁶ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 98, Belge: 2672.

⁶⁶⁷ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 98, Belge: 2676.

⁶⁶⁸ *TİH* 2/6-3, 272.

⁶⁶⁹ *TİH* 2/6-3, Ek: 6.

⁶⁷⁰ Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi *Türk İstiklal Harbi Büyük Taarruz ve Takip Harekâtı 2’nci Cilt 6’ncı Kısım 4’üncü Kitap*, (Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995), 97 – 102.

Tablo 3.12. 61'inci Piyade Fırkasının 1 Ekim 1922 Tarihli Genel Kuvveti ⁶⁷¹

Subay	Er	Tüfek	Makinalı Tüfek		Top
			Ağır	Hafif	
307	6720	3726	44	91	11

11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi ile Türk İstiklal Harbi'nin askeri safhası bitmiştir. Lozan Barış Antlaşması ile de siyasi mücadele bitirilerek Türk İstiklal Harbi'nin askeri ve siyasi safhaları son bulmuştur. Lozan Barış Antlaşmasından sonra 61'inci Piyade Fırkası karargâhı, bir piyade alayı ve bir topçusu Çorlu'da, diğer iki alayı da Tekirdağ'da konuşlanmıştır.⁶⁷²

⁶⁷¹ *TİH* 2/6-3, Ek: 7.

⁶⁷² *TİH* 2/6-4, 399.

4. 61'İNCİ PİYADE FIRKASININ KURULUŞUNDA OLDUĞU ORDU, KOLORDU VE GRUPLARIN KISA TARİHÇELERİ İLE 61'İNCİ PİYADE FIRKASINDA GÖREV YAPMIŞ FIRKA VE ALAY KOMUTANLARI

4.1. 61'inci Piyade Fırkasının Kuruluşunda Olduğu Ordu, Kolordu ve Grupların Kısa Tarihçeleri

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla ordusu sınırlandırılarak askerlerin silahları alınmış ve terhis edilmiştir. Mütareke şartlarına göre üç ordu, dokuz kolordu ve yirmi fırka ile sınırlandırılmış olan Türk ordusu işgallere karşı elinden geldiğince mücadele etmektedir. Türk İstiklal Harbi'nin ilk safhasını oluşturan Kuvayı Milliye döneminde milli kuvvetlere dayanılarak yapılan bu mücadelenin başarıya ulaşması için Anadolu'da Millî Ordu'nun tesisi gerekli görülmüştür. İlk safhada Kuvayı Milliye birlikleri düzenlenmeye çalışılmışsa da bunda göreceli bir başarı sağlanmıştır. Anadolu'daki Yunan işgalinin ancak düzenli bir ordu tesisi ile ortadan kalkacağı konusunda haklı olan Türk komuta kademesi 22 Haziran 1920 Yunan Umumi Taarruzu sonrasında bu çalışmaları hızlandırmak istemişse de isyanlar ve işgal kuvvetlerinin ilerlemesi nedeniyle ilerlemekte zorluk çekmiştir, ilk tedbir olarak 23 Haziran 1920'de Garp cephesi komutanlığı tesis edilmiştir. Gediz Taarruzu sonrasında 9 Kasım 1920'de Garp cephesi garp ve cenup cepheleri olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Çerkez Ethem İsyanının bastırılmasından sonra artan Yunan tehdidi karşısında ordunun düzenlenmesine hız verilmiştir. 2'nci İnönü Muharebesi'nden sonra 3 Mayıs 1921'de kolordu görev ve salâhiyetinde grup teşkilatına geçilmiştir. 8 Mayıs 1921'de Cenup cephesi lağvedilerek birlikleri Garp cephesi emrine verilmiştir. 8 Eylül 1921'de grup komutanlıkları kolordu komutanlıklarına çevrilmiştir. 19 Kasım 1921'de ordu komutanlıkları tesis edilerek klasik anlamda ordu teşkili sağlanmıştır.

Birinci bölümde Türk İstiklal Harbi'nin Millî Mücadele ve Milli Ordu döneminde hizmet eden 61'inci Piyade Fırkasının 13 Mayıs 1917'den İstiklal Harbi'nin askeri safhasının nihayetine kadar geçen sürede emrinde bulunduğu birliklerin tarihçeleri kısaca verilmiştir.

İkinci kısımda tespit edebildiğimiz 61'inci Piyade Fırkasını ve bağlısı birlikleri komuta eden fırka ve piyade alay komutanlarının biyografilerine yer verilmiştir.

4.1.1. 5'inci Ordu

Osmanlı ordusunun 1'inci Dünya Savaşı'na dahil olmasına müteakiben 24 Mart 1915'te 5'inci Ordu Gelibolu'da tesis edilerek komutanlığına Liman von Sanders atanmıştır.⁶⁷³ Bu ordu boğazlar bölgesini korumakla yükümlü kılınmıştır.⁶⁷⁴ 20 Ekim 1918 tarihinde verilen emirle Çanakkale Grubu kumandanlığı mülga edilerek 14'üncü kolordu kumandanlığı ismini alacak ve 60'ıncı ve 61'inci Piyade Fırkalarından meydana geleceği bildirilmiştir.⁶⁷⁵ 1 Kasım 1918'de Boğazlar Umum komutanlığının lağvedildiği, Akdeniz ve Karadeniz Müstahkem Mevkilerinin doğrudan doğruya Karargâh-ı Umumiye 'ye bağlandığı bildirilmiştir.⁶⁷⁶ 6 Kasım 1918'de Çanakkale Bölgesi ve Müstahkem Mevkii'nin işgali için İngiliz general Fuller başkanlığındaki İngiliz heyeti ile Çanakkale Müstahkem Mevkii Kumandanı miralay Selahattin Adil arasında Boğaz'ın boşaltılması, İngilizlerce işgali ve kalacak Türk birlikleri ile ilgili karar alınmıştır.⁶⁷⁷ 22 Kasım 1918'de 5'inci ordu karargahının lağvedildiği, 5'inci Menzil Müfettişliğinin görevine devam etmesine karar verilmiştir.⁶⁷⁸ 28 Kasım 1918 Başkomutanlık Umum Karargâhı kaldırılıp Harbiye Nezareti'ne bağlı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti kurulmuştur.⁶⁷⁹

4.1.2. 14'üncü Kolordu

1 Nisan 1915'te 4'üncü ve 5'inci Ordu-yu Hümayunlar'da bu kere teşkil edilen 14'üncü kolordu komutanlığına mirliwa Trummer Paşa, 15'inci kolordu'ya mirliwa Weber Paşa tayin edilmiştir.⁶⁸⁰ 9 Ocak 1916'da 14'üncü kolordu komutanlığına Bahr-i Sefid Boğazı Müstahkem Mevkii komutanı mirliwa Cevat Paşa tayini⁶⁸¹ ile 14'üncü Kolordu eski komutanı mirliwa Trummer Paşa 15 Ocak 1916'da 17'nci kolordu

⁶⁷³ *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik X'uncu Cilt.* (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1984), 201.

⁶⁷⁴ Zekeriya Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918 – 1920)* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001), 22.

⁶⁷⁵ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 9, Gömlek: 1. (Tarih: 20 Ekim 1334/1918)

⁶⁷⁶ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 70, Gömlek: 6. (Tarih: 1 Kasım 1334/1918)

⁶⁷⁷ *Türk Silahlı Kuvvetler, Türk İstiklal Harbi 1'inci Cilt Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı* (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı, 3.bs. Ankara, 1999), 111.

⁶⁷⁸ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 136, Gömlek: 124 (Tarih: 22 Kasım 1334/1918).

⁶⁷⁹ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 136, Gömlek: 129 (Tarih 27 Kasım 1334/1918).

⁶⁸⁰ Başkanlık Osmanlı Arşivi: BEO_004347_326003_001_001 (Tarih :19 Mart 1331/1 Nisan 1915)

⁶⁸¹ Başkanlık Osmanlı Arşivi: İ.HB – 176 -55 (17 Kanunu Evvel 1331/9 Ocak 1916)

komutanlığına tayin edilmiştir.⁶⁸² 14'üncü kolordu komutanı mirliya Nihat Paşa'nın 2'nci ordunun 1'inci Kafkas kolordusu komutanlığına atanmasıyla 14'üncü kolordu komutanlığına birinci kez mirliya Yusuf İzzet Paşa atanmıştır.⁶⁸³ Mülga 1'inci Kafkas kolordusu komutanı Mirliya Kazım (Karabekir) Paşa 14'üncü kolordu komutanlığına tayin edilmiştir.⁶⁸⁴ Mirliya Kazım (Karabekir) Paşa'nın 15'inci kolordu komutanlığına atanmasıyla ikinci kez mirliya Yusuf İzzet Paşa 14'üncü kolordu komutanlığına atanmıştır.⁶⁸⁵ 14'üncü Kolordu 28 Mayıs 1920'de lağvedilerek komutanı Yusuf İzzet Paşa, Ankara'da Büyük Millet Meclisi'ne dahil olmuştur.⁶⁸⁶

4.1.3. Ertuğrul Grubu Kumandanlığı

22 Haziran 1920'de başlayan Yunan Genel Taarruzundan sonra Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri aldığı kararla Garp Cephesi komutanlığını tesis ederek komutanlığına seferde ordu komutanı salahiyyetinde olmak üzere 20'nci Kolordu komutanı mirliya Ali Fuat Paşa'yu atanmıştır. 12'nci ve 20'nci Kolordulardan oluşan İzmir Kuzey Cephesi, Garp Cephesi emrinde olmak üzere teşkilatlandırılmıştır. İzmir Kuzey Cephesi komutanlığına kolordu komutanlığı yetkileriyle miralay Kazım Bey, 20'nci Kolordu komutanlığına miralay Bekir Sami Bey ve 56'ncı Fırka kumandanlığına Kaimmakam Kemal Bey tayin edilmiştir. 12'nci ve 20'nci Kolordular ile bu kuvvetlerden meydana gelen İzmir Kuzey Cephesi askere alma mıntıkları cephe komutanlığı emrinde olmakla birlikte Garp Cephesi umum komutanlığının ikmalini teşkil edecektir.⁶⁸⁷ Ertuğrul Grubu 61'inci ve 11'inci Piyade Fırkalarından teşkil edilerek Bilecik'te Eskişehir-Kütahya yönünü Bursa istikametinde kapatılması için görevlendirilmiştir. Eksiklerinin tamamlanması amacıyla Garp Cephesi kumandanlığınca 4 Temmuz 1920'de İzmir Kuzey Cephesi birliklerinin 61'inci Piyade Fırkası olarak toplanması emri verilerek silahların bakımı ve eksikliklerin giderilmesi amaçlanmıştır.⁶⁸⁸ 61'inci Piyade Fırkası karargâhı aynı zamanda Ertuğrul Grubu karargâhı da olacağından kolordu karargâhı hüviyetindedir.⁶⁸⁹

⁶⁸² Başkanlık Osmanlı Arşivi: BEO 4398 – 329826 (21 Kanunu Sani 1331/15 Ocak 1916)

⁶⁸³ Başkanlık Osmanlı Arşivi: BEO 4398 – 329826 (8 Kanunu Evvel 1333/8 Aralık 1917)

⁶⁸⁴ Başkanlık Osmanlı Arşivi: BEO 4548 – 341059 (24 Kanunu Evvel 1334/25 Aralık 1918)

⁶⁸⁵ Başkanlık Osmanlı Arşivi: İ.DUİT – 158 -52 (2 Mart 1335/2 Mart 1919)

⁶⁸⁶ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912 – 1922 Balkan – Birinci Dünya ve İstiklal Harbi* (Tür Tarih Kurumu, Genişletilmiş 2. Bs. Ankara, 2014), 276.

⁶⁸⁷ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 52, Belge: 1189.

⁶⁸⁸ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 639, Gömlek:14. (4 Temmuz 1336/1920)

⁶⁸⁹ Özalp, *Milli Mücadele*, 150.

Ertuğrul Grubu komutanı miralay Kazım Bey aynı zamanda Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili olduğu için 9 Kasım 1921'de Ankara'ya gitmiştir. Kazım Bey'in cepheden ayrılmasından sonra Ertuğrul Grubu kumandanlığı 26 Aralık 1921'de lağvedilerek grubu oluşturan 11'inci ve 61'inci Piyade Fırkaları doğrudan Garp cephesine bağlanmıştır.⁶⁹⁰

4.1.4. 1'inci Grup

4 Mayıs 1921'de birliklerin sevk ve idaresinde kolaylık sağlanması için kolordu komutanlığı salahiyyetinde grup komutanlıkları teşkil edilmiştir. Buna göre; 1'inci, 11'inci ve 61'inci piyade ve 3'üncü süvari fırkalarından, 61'inci piyade fırkası komutanı miralay İzzeddin Bey komutasında 1'inci grubu teşkil edecektir.⁶⁹¹

1'inci grup komutanlığına miralay İzzeddin Bey, 3'üncü grup komutanlığına miralay Arif Bey, 4'üncü grup komutanlığına miralay Kemalettin Sami Bey, 12'nci grup komutanlığına miralay Halit Bey atanmıştır. Grup komutanlarından boşalan fırka komutanlıklarına da 61'inci piyade fırkası komutanlığına asaleten Kaimmakam Munip Bey, miralay Ali Hikmet Bey 11'inci piyade fırkası komutanlığına, Kaimmakam Abdurrahman Nafiz Bey 1'inci fırka komutanlığına, erkan-ı harp binbaşı Şevki Bey'de 4'üncü piyade fırkası piyade komutanlığına atanmıştır. Süvari livası komutanı binbaşı Rahmi Bey, 1'inci grup erkan-ı harbi vazifesine getirilmiştir.⁶⁹² 61'inci Piyade Fırkası 17 Temmuz 1921'e⁶⁹³ kadar 1'inci Grup emrinde kalmış bu tarihte önce Garp cephesi emrine daha sonra da 14 Ekim'e kadar 4'üncü grup emrine verilmiştir.⁶⁹⁴ 1'inci Grup 13 Eylül tarihinde 1'inci Kolordu olarak yeniden teşkil edilmiştir.

4.1.5. 4'üncü Grup

4 Mayıs 1921'de yapılan değişiklikle kolordu görev ve salahiyyetinde tesis edilmiştir. Miralay Kemalettin Sami Bey grup komutanlığına atanmıştır.⁶⁹⁵ 4'üncü grup teşkil edildiği tarihte kuruluşunda 5'inci Kafkas, 7'nci Piyade, 8'inci Piyade ve 2'nci Süvari fırkalarından teşkil edilmiştir.⁶⁹⁶ Kütahya – Eskişehir Muharebelerinin başlamasına

⁶⁹⁰ Özalp, a.g.e., 167.

⁶⁹¹ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1268, Gömlek: 116. (4 Mayıs 1337/1921)

⁶⁹² ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1272, Gömlek: 28, Belge: 28a (6 Mayıs 1337/1921)

⁶⁹³ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bsa (17 Temmuz 1337/1921)

⁶⁹⁴ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1310, Gömlek: 74, Belge: 74ab (18 Ekim 1337/1921)

⁶⁹⁵ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1272, Gömlek: 28. (4 Mayıs 1337/1921)

⁶⁹⁶ Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, *Türk İstiklal Harbi 2'nci Cilt, 4'üncü Cilt*, (Genelkurmay Başkanlığı, Genelkurmay Yayınevi, Ankara, 1974), 55.

müteakiben 61'inci Piyade Fırkası ilk olarak Garp cephesi emrine alınmış daha sonra da 4'üncü Grup emrine verilmiştir.⁶⁹⁷ 13 Eylül tarihinde grup teşkilatı lağvedilerek aynı gün kolordu teşkilatına geçilmiştir. 18 Ekim 1921'de 61'inci Piyade Fırkası 3'üncü Kolordu emrine girmiştir.⁶⁹⁸

4.1.6. 3'üncü Kolordu

3 Mayıs 1921'de 3'üncü grup olarak teşkil edilmiştir. Teşkilinde komutanı 11'inci Piyade Fırkası eski komutanı miralay Mehmet Arif Bey'dir. Ancak muharebe esnasında değişiklikler geçirmiştir ve daha sonra yeniden teşkil edilmiştir.⁶⁹⁹ Kuruluşunda 4'üncü Piyade, 24'üncü Piyade, 41'inci Piyade ve 1'inci Süvari fırkaları yer almaktadır.⁷⁰⁰ Bu kuruluşuyla Kütahya – Eskişehir Muharebelerine iştirak etmiştir. 15 Ağustos 1921'de 3'üncü grup 1'inci grup komutanı miralay İzzeddin Bey emrine verilmiştir.⁷⁰¹ Daha sonra cephe ihtiyat grubundan 3'üncü grup yeniden teşkil edilmiş ve 23 Temmuz 1921'de mirliya Yusuf İzzet Paşa atanmıştır. Mirliya Yusuf İzzet Paşa'nın 13 Eylül'de Bolu milletvekili olarak Ankara'ya gitmesiyle⁷⁰² komutaya 13 Eylül'de Mürettep kolordu komutanı Mirliya Kazım (Özalp) Paşa atanmıştır.⁷⁰³ Kolordu komutanı mirliya Kazım Paşa 14 Ocak 1922'de Müdafaa-i Milliye Vekili olarak tayin edilmiştir.⁷⁰⁴ Mirliya Kazım Paşa'dan boşalan fırka komutanlığına aynı gün erkan-ı harp miralay Mehmet Arif Bey getirilmiştir. 22 Haziran 1922'de Ankara'ya çağırılmıştır. 29 Temmuz 1922'de 3'üncü kolordu komutanlığına erkan-ı harp miralay Şükrü Naili Bey atanmıştır.⁷⁰⁵ 3'üncü kolordu bu komuta altında Büyük Taarruza iştirak etmiştir. 31 Ağustos'ta 2'nci ordunun 16 numaralı ordu emriyle 61'inci Piyade Fırkası 6'ncı kolorduya bağlanmıştır.⁷⁰⁶

⁶⁹⁷ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bt (18 Temmuz 1337/1921).

⁶⁹⁸ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1310, Gömlek:74, Belge: 74ab. (18 Ekim 1337/1921)

⁶⁹⁹ ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1272, Gömlek: 28. (4 Mayıs 1337/1921)

⁷⁰⁰ Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, *Türk İstiklal Harbi 2'nci Cilt, 4'üncü Cilt*, (Genelkurmay Başkanlığı, Genelkurmay Yayınevi, Ankara, 1974), 53.

⁷⁰¹ Baki Vandemir, *Türk İstiklal Savaşı'ndan Sakarya'dan Mudanya'ya*. Yay. haz. Hayriye Yalçın (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara, 2006), 18.

⁷⁰² Özalp, *Milli Mücadele*, 214.

⁷⁰³ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2561.

⁷⁰⁴ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri* (Genelkurmay Basımevi, 2. Bs. Ankara, 1989), 186 – 187.

⁷⁰⁵ a.g.e. 93, 164.

⁷⁰⁶ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 97, Belge: 2617.

4.1.7. 2'nci Ordu

İstiklal Harbi'nin Millî Ordunun teşkili döneminden beri ordunun teşkilatı konusunda sürekli gelişmeler yaşanmıştır. 2'nci İnönü Muharebesinden sonra bilinen anlamıyla kolordu ve ordu teşkilatı kurulamamıştır. Bunu gidermek ve birlikler arasında sevk idare için 3 Mayıs 1921'de grup teşkilatı kurulmuş bunu 13 Eylül 1921'de kolordu teşkilatı izlemiştir.⁷⁰⁷ 18 Kasım 1921'de Garp cephesi emrinde iki ordu komutanlığının tesis edilmesi uygun görülmüştür. 2'nci ordu komutanlığına miriliva Yakup Şevki Paşa atanmıştır.⁷⁰⁸ 1'inci ordu karargâhı Çay'da, 2'nci ordu komutanlığı karargâhı Bolvadin'de teşkil edilecektir. 2'nci kolordu 1'inci süvari, 8'inci, 16'ıncı ve 17'inci piyade firkaları ile 2'nci kolordulardan teşkil edilmiştir.⁷⁰⁹

⁷⁰⁷ Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, *Türk İstiklal Harbi 2'nci Cilt, 4'üncü Cilt*, (Genelkurmay Başkanlığı, Genelkurmay Yayınevi, Ankara, 1974), 43.

⁷⁰⁸ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 58, Belge: 1334.

⁷⁰⁹ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 58, Belge: 1336.

4.2. 61'inci Piyade Fırkası'nın Komutanları

4.2.1. Mehmet Muhittin KURTİŞ (1876 – 1951)

(1312 – P.14)

Ali Bey'in oğlu olarak Şam'da doğmuştur. 1893 yılında başladığı Harp Okulu'na hastalandığı için bir yıl hava değişimi almış, 1894 yılında Harp Okulu'na geri dönmüş ve 1896 yılında teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. Sırasıyla 1896'da teğmen, 1897'de üsteğmen, 1900'da kurmay ve 1901'de kıdemli yüzbaşı olmuştur. 1906 yılında bir yıl önceden geçerli olmak üzere binbaşı, 1911'de Kaimmakam ve 1915'te miralay olmuştur. 4 Eylül 1918'de 60'ıncı Piyade Fırkası komutanlığına, 25 Aralık 1918'de 61'inci Piyade Fırkası komutanlığına atanmıştır. 21 Nisan 1920'de 1'inci Kolordu emrine atanmış, Temmuz 1920'de Yunanlıların Trakya'yı işgal etmesi üzerine 25 Temmuz'da Bulgaristan'a iltica etmiş, 18 Aralık 1920'de İstanbul'a dönmüştür. Mart 1921'de İstiklâl Harbi'ne katılmak için gittiği İnebolu'dan 16 Nisan 1921'de İstanbul'a geri gönderilmiştir. 19 Temmuz 1923'te birinci kez emekliye sevk edilmiş 9 Temmuz 1924'de Millî Savunma Bakanlığı Üstsubay Mahkemesi üyeliği ile göreve alınmıştır.⁷¹⁰ 19 Temmuz 1936'da yaş haddinden ikinci kez emekliye sevk edilmiştir.⁷¹¹

⁷¹⁰ Millî Savunma Bakanlığı Arşivi, Mehmet Muhittin KURTİŞ'in Safahatı ve Şahsi Dosyası.

⁷¹¹ Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başkanlık Cumhuriyet Arşivi 30-11-1-0/105-22-17 (19 Temmuz 1931)

4.2.2. Kazım Fikri ÖZALP (1882 – 1968)

(1318 – P.29)

1882’de İsmail Nuri Bey’in oğlu olarak Köprülü’de doğmuştur. 1900 yılında girdiği Harp Okulu’ndan 1902 yılında mezun olmuştur. 1905’de Harp Akademisi’nden mümtaz yüzbaşı olarak mezun olmuştur. 1902’de teğmen, 1903’te üsteğmen, 1905’te yüzbaşı olmuştur. 28 Mart 1911’de kurmaylığı onaylanmıştır. 1914’de binbaşı, 1915’te kaimmakam, 1917’de miralay olmuştur. Osmanlı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye reisi Cevat Paşa ile görüşerek kendi isteğiyle 60’ıncı Piyade Fırkası komutanlığından 2 Haziran 1919’da vekaleten⁷¹², 17 Temmuz 1919’da asaleten 61’inci Piyade Fırkası komutanlığına⁷¹³ atanmıştır. Mart 1920’de İzmir Kuzey Cephesi’nin teşkili ile fırka komutanlığı ile birlikte bu görevi birlikte yürütmüştür. 22 Haziran 1920’de başlayan Yunan Genel Taarruzunda elindeki birliklerle Yunan işgal kuvvetlerine karşı Savaştepe (Giresun) Muharebesi’ni vermiştir. Garp Cephesi komutanlığının teşkili ile

⁷¹² Kazım Özalp, *Millî Mücadele*, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989), 17. Burada Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa ile görüşen Miralay Kazım Bey, kendi isteğiyle 61’inci Fırka Komutanlığı’na tayin edilmiştir. Belgelerden ve miralay Kazım Bey’in hatıratından anlaşıldığı kadarıyla 2 Haziran’da vekaleten, 17 Temmuz 1919’da asaleten bu göreve atandığı anlaşılmaktadır. Ancak bu tarih Türk İstiklal Harbi’ne Katılan Tümen ve Daha Üst Seviyedeki Komutanların Biyografileri adlı eserde 9 Ağustos olarak verilmekteyse de biz belgeyi dikkate alarak 17 Temmuz tarihini esas aldık.

⁷¹³ Başkanlık Devlet Arşivleri, İ. DUİT – 159 – 14. (17 Temmuz 1335/1919)

İzmir Kuzey Cephesi komutanlığına kolordu salahiyetiyle bu göreve atanmış⁷¹⁴ sonra komutanlık Ertuğrul Grubu komutanlığı olarak vazife almış ve burada görevine devam etmiştir. Ertuğrul Grubu komutanlığı sırasında grubu teşkil eden 11'inci ve 61'inci Piyade Fırkaların eksikliklerini tamamlamaya gayret etmiştir. Grup komutanlığı sırasında 61'inci Piyade Fırkası komutanlığı vekaleten Kaimmakam Galip Bey deruhte⁷¹⁵ etmiş ve 23 Eylül 1920'de bu göreve Kaimmakam İzzeddin Bey getirilmiştir.⁷¹⁶ Ertuğrul Grubu Bilecik'te Eskişehir-Kütahya yönünü Bursa istikametinde kapatılması için görevlendirilmiştir. Eksiklerinin tamamlanması amacıyla Garp Cephesi kumandanlığınca 4 Temmuz 1920'de İzmir Kuzey Cephesi birliklerinin 61'inci Piyade Fırkası olarak toplanması emri verilerek silahların bakımı ve eksikliklerin giderilmesi amaçlanmıştır.⁷¹⁷ 61'inci Piyade Fırkası karargâhı aynı zamanda Ertuğrul Grubu karargâhı da olacağından kolordu karargâhı hüviyetindedir.⁷¹⁸ 24 Ekim 1920'de Gediz Taarruzundan sonra Ertuğrul Grubu komutanı miralay Kazım Bey aynı zamanda Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili olduğu için 9 Kasım 1921'de Ankara'ya gitmiştir. Kazım Bey'in cepheden ayrılmasından sonra Ertuğrul Grubu kumandanlığı 26 Aralık 1921'de lağvedilerek grubu oluşturan 11'inci ve 61'inci Piyade Fırkaları doğrudan Garp cephesine bağlanmıştır.⁷¹⁹ İstiklâl Harbi'nde 6 Nisan 1921'de Kocaeli Grubu ve Mürettep Kolordu komutanlıkları yapmıştır. 7 Eylül 1921'de 3'üncü Grup komutanlığına getirilmiş, 12 Eylül 1921'de mirliya olarak atanmıştır. 14 Ocak 1922'de Müdafaa-i Milliye Vekaletine atanarak aynı yıl korgeneral ve 30 Ağustos 1926'da orgeneralliğe atanmıştır. 6 Temmuz 1927'de kendi isteğiyle emekli olmuştur. 1920 – 1946 yılları arasında Balıkesir milletvekili ve 1924 – 1935 arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanlığı yapmıştır. 1935'te Milli Savunma Bakanı olarak görev yapmış ve 1950'de Van milletvekili seçilmiştir.⁷²⁰

⁷¹⁴ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 52, Belge: 1189; *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2'nci Cilt, 2'nci Kısım*, 214.

⁷¹⁵ Bu konu hakkında bilgi sadece İzzeddin Çalışlar'ın Askeri Mecmua'daki yazılarının daha sonra kendisiyle aynı ismi taşıyan torunu tarafından hazırlanan "*Gün gün, saat saat İstiklâl Harbi'nde Batı Cephesi*" eserinde bulunmaktadır.

⁷¹⁶ İzzeddin Çalışlar, *Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Anılarıyla Gün Gün, Saat Saat, İstiklâl Harbi'nde Batı Cephesi* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), 45.

⁷¹⁷ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 639, Gömlek:14. (4 Temmuz 1336/1920)

⁷¹⁸ Özalp, *Millî Mücadele*, 150.

⁷¹⁹ Özalp, *Millî Mücadele*, 167 ve 2'nci Cilt, Belge: 116.

⁷²⁰ Millî Savunma Bakanlığı Arşivi, Kazım Fikri ÖZALP'ın Safahatı ve Şahsi Dosyası.

4.2.3. İzzeddin ÇALIŞLAR (1882 – 1951)

(1319 – Top.2)

1882’de Ataullah Bey’in oğlu olarak Yanya’da doğmuştur. Şubat 1901’de Harp Okulu’na girmiş, 1903 yılında mezun olmuştur. 1906 yılında Harp Akademisi’nden mezun olmuştur. 1903’te teğmen, 1904’te üsteğmen, 1906’da kurmay ve 1913 yılında kıdemli yüzbaşı olmuştur. 1914’ta binbaşı, 1916’da Kaimmakam, 1921’de miralaylığa terfi etmiştir. 31 Ağustos 1922’de miraliva, 30 Ağustos 1926’da korgeneral ve 30 Ağustos 1930’da orgeneralliğe terfi etmiştir. Kasım 1918’de Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti karargahına atanmıştır. 1 Temmuz 1920’de Personel İşleri Şubesinde görevliyken İstiklâl Harbi’ne katılmak için Mudanya’ya geçmiştir. 24 Temmuz 1920’de 20’nci Kolordu komutan vekilliğine tayin edilmişse de kolordunun lağvıyla 23’üncü Piyade Fırkası komutanlığına atanmıştır. Bu görevde Uşak’ta üstün Yunan kuvvetlerine karşı direnmişse de üstün Yunan kuvvetleri karşısında çekilmek zorunda kalmıştır. Ertuğrul Grubu komutanı miralay Kazım Bey’in önerisiyle 23 Eylül 1920’de 61’inci Piyade Fırkası komutanlığını devralmıştır.⁷²¹ 61’inci Piyade Fırkası komutanlığı sırasında Gediz Taarruzu, Derbent ve Çeltikçi Muharebelerine, 1’inci ve

⁷²¹ İzzeddin Çalışlar, *Orgeneral İzzettin Çalışlar’ın Anılarıyla Gün Gün, Saat Saat, İstiklâl Harbi’nde Batı Cephesi* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), 46.

2'nci İnönü Muharebesi'ne katılmıştır. 4 Mayıs 1921'de 1'inci Grup komutanlığına atanmıştır, 61'inci Piyade Fırkası komutanlığına Kaimmakam Munip Bey asaleten atanmıştır.⁷²² 15 Eylül 1921'de 1'inci Kolordu komutanlığına atanmıştır. Bu görevde iken 23'üncü Piyade Fırkası komutanı iken üstün Yunan işgal kuvvetlerine karşı savunduğu ancak geri çekilmek zorunda kaldığı Uşak'ı 1'inci Kolordu komutanı olarak 1 Eylül 1922'de kurtarmıştır. 20 Aralık 1939'da kendi isteğiyle emekli olmuştur. 20 Aralık 1939'da Aydın'dan, 1940 yılında 6'ncı ve 7'nci dönemlerde Muğla'dan, 1947 yılında 8'nci dönem Balıkesir milletvekili seçilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görev yapmıştır.⁷²³

⁷²² ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1268, Gömlek: 116. (4 Mayıs 1337/1921)

⁷²³ Millî Savunma Bakanlığı Arşivi, İzzeddin ÇALIŞLAR'ın Safahatı ve Şahsi Dosyası

4.2.4. Mustafa Munip UZSOY (1878 – 1950)

(1311 – b.P. 32)

1878’de Osman Zühtü Bey’in oğlu olarak İstanbul’da dünya gelmiştir. 1892 yılında girdiği Harp Okulu’nu 1895 yılında bitirmiştir. 1895’te teğmen, 1898’de üsteğmen, 1905’de yüzbaşı olmuştur. 1911’de binbaşı, 1915’te Kaimmakam 1921’de miralay olmuştur. 1919’da Konya’da konuşlu 12’nci Kolordunun 33’üncü alayı ve Konya Merkez komutanlıkları vazifesinde iken Konya valisinin kendisinin Kuvayı Milliye yanlısı olduğunu İstanbul’a bildirmesi üzerine Kasım 1919’da İstanbul Muhafızlığı komutan yardımcılığına atanmıştır. Mayıs 1920’de Personel Dairesi emrine atanmıştır. Aralık 1920’de Mürettep 1’inci Piyade Fırkasının 1’inci piyade alay komutanlığı görevine atanmış, bu görevdeyken Şubat 1921’de İstiklal Harbi’ne katılmak üzere İnebolu’dan Anadolu’ya geçmiştir. Mart 1921’de 24’üncü Piyade Fırkası piyade komutanlığına, 6 Mayıs 1921’de 61’inci Piyade Fırkası komutanlığına asaleten atanmıştır.⁷²⁴ Bu görevde iken Kütahya – Eskişehir Muharebelerine ve Eskişehir Muharebesi’ne katılmıştır. 17 Ağustos tarihinde Polatlı Mevki Komutanlığı görevine atanmıştır. Eylül 1922’de Ankara Üstsubay ve Subay askeri mahkemesi başkanlığına atanmıştır. 1922’de Manisa ahz-ı asker dairesi başkanlığı görevine getirilmiştir. 25 Şubat 1931’de emekliye ayrılmıştır. Dosyasında soyadı URGAY olarak geçmektedir.⁷²⁵

⁷²⁴ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1272, Gömlek: 26, Belge: 28ab. (4 Mayıs 1337/1921)

⁷²⁵ Millî Savunma Bakanlığı Arşivi Mustafa Munip UZSOY’un Safahatı ve Şahsi Dosyası

4.2.5. Mehmet Rüştü SAKARYA (1877 – 1951)

(1311 – b. P. 70)

1877’de İsmail Bey’in oğlu olarak İstanbul’da dünyaya gelmiştir. 1893’de girdiği Harp Okulu’ndan 1895’te teğmen olarak mezun olmuştur. 1898’de üsteğmenliği atlatılarak yüzbaşılığa terfi ettirilmiş, 1902’de kıdemli yüzbaşı olarak atanmıştır. 1903’te binbaşı, 1909’da Kaimmakam 1912’de miralaylığa terfi etmiştir. Kasım 1919’da 1’inci Piyade Fırkası komutanlığı görevine getirilmiştir. 6 Temmuz’da İstiklâl Harbi’ne katılmak üzere İnebolu’dan Anadolu’ya geçmiş ve 16 Temmuz’da 61’inci Piyade Fırkası komutanlığına tayin edilmiştir. 12 Eylül 1921’de Sakarya Meydan Muharebesi’nde göstermiş olduğu başarılar nedeniyle mirlivalığa terfi ettirilmiştir. Ekim 1921’de Konya Bölge komutanlığı ve 4’üncü Kolordu Asker alma kalem başkanlığına ek olarak 6 ay kadar Konya Vali vekilliği görevi yapmıştır. Haziran 1923’te Ankara’da Millî Savunma Bakanlığı Üstsubay ve Subay Askeri Mahkemesi Başkanlığı, daha sonra Şubat 1924’te İstanbul’daki Millî Savunma Bakanlığı 2 numaralı Üstsubay ve Subay Askeri Mahkemesi Başkanlığı görevlerini deruhte etmiştir. Şubat 1933’te Askeri Yargıtay üyeliğine atanmış ve 25 Mart 1934’te emekliye ayrılmıştır.⁷²⁶

⁷²⁶ Millî Savunma Bakanlığı, Mehmet Rüştü SAKARYA’nın Safahatı ve Şahsi Dosyası.

4.2.6. Mehmet Salih OMURTAK (1889 – 1954)

(1323 – P.1)

6 Eylül 1889'da Hüsamettin Bey'in oğlu olarak İstanbul'da dünyaya gelmiştir. 1905'de girdiği Harp Okulu'ndan 1907'de teğmen olarak mezun olmuştur. 1910'da Harp Akademisi'ni birincilikle bitirmiştir. 1908'de üsteğmen, Ağustos 1910'da yüzbaşı rütbesine terfi etmiş, kurmaylığı Aralık 1911'de tasdik edilmiştir. Mayıs 1915'te kıdemli yüzbaşı, Aralık 1916'da binbaşılığa terfi ettirilmiştir. Ocak 1919'dan Ocak 1920 tarihine kadar Harbiye Nezareti başyaverliği görevinde bulunmuştur. Ocak 1920'de görevle geldiği Ankara'da kalarak Türk İstiklal Harbi'ne katılmıştır. Aralık 1920'de Ankara'daki Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Harekât Şube Müdür vekilliğine atanmıştır. Mart 1921'de atandığı Kaimmakam rütbesi ile Eylül 1921'de EHUR 2'nci başkanlığına atanmıştır. 2 Ekim 1921'de 61'inci Piyade Fırkası komutanlığı görevine getirilmiştir. Ağustos 1922'de miralaylığa terfi etmiştir. Ekim 1924'te 3'üncü ordu kurmay başkanlığına ve aynı tarihte 8'inci kolordu komutan vekilliğine getirilmiştir. Ağustos 1926'da miralivalığa terfiine müteakip Şubat 1927'de 8'inci kolordu komutanlığına tayin edilmiştir. Mart 1930'da 9'uncu kolordu komutanlığına tayin edilmiş ve Ağustos 1930'da korgeneral rütbesine terfi etmiştir. Mayıs 1934'te 3'üncü kolordu komutanlığına tayin edilmiştir. Ağustos 1940'da

orgeneralliğe terfi ettirilerek Yüksek Askerî Şura üyeliğine atanmıştır.⁷²⁷ 14 Ocak 1944'te Genelkurmay 2'nci Başkanlığı görevine atanmıştır.⁷²⁸ Orgeneral Salih Omurtak 29 Temmuz 1946'da Genelkurmay Başkanı Kazım Orbay yerine Genelkurmay Başkanlığı görevine atanmıştır.⁷²⁹ Görevle yurtdışına giden Genelkurmay Başkanı orgeneral Salih Omurtak'ın yerine vekaleten 1'inci Ordu Müfettişi orgeneral Nuri Yamut tayin edilmiştir.⁷³⁰ Yaşadığı sıhhi problemler yüzünden Amerika Birleşik Devletleri'ne giden Genelkurmay Başkanı orgeneral Salih Omurtak'a Askeri Tıp akademisinin önerisi üzerine üç ay daha sıhhi izin verilmiştir.⁷³¹ 8 Haziran 1950'de Orgeneral Abdurrahman Nafiz Gürman Genelkurmay Başkanlığı'na atanmasıyla orgeneral Salih Omurtak Yüksek Askerî Şura üyeliğine atanmıştır.⁷³² 6 Temmuz 1950'de orgeneral Salih Omurtak emekliye sevk edilmiştir.⁷³³

4.3. 61'inci Piyade Fırkasına Bağlı Alayların Komutanları

4.3.1. 61'inci Piyade Fırkasının Teşkilinden Milli Ordu Dönemine Kadar Kuruluşunda Yer Alan Alaylar

61'inci Piyade Fırkasının 13 Mayıs 1917'de teşkilinden 22 Haziran 1920 Yunan Umumi Taarruzuna kadar kuruluşunda yer alan 188'inci, 189'uncu ve 190'ıncı piyade alaylarının komutanlarının görev süreleri kronolojik olarak verilmiştir.

4.3.2. 188'inci Piyade Alayı Komutanları

4.3.2.1. Mehmet Akif BULAT (1878 – 1948)

(1312 – P.133)

1878'de Yenişehir'de Hüseyin Hüsnü Bey'in oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 1894'te başladığı Harp Okulu'ndan 1896'da teğmen rütbesi ile mezun olmuştur. 1904'de üsteğmen, 1908'de yüzbaşı, 1910'da binbaşı, Mart 1916'da Kaimmakamlığa terfi ettirilmiştir. 29 Ocak 1919'da 14'üncü Kolordu emrine atanmış, 24 Nisan'da 61'inci Piyade Fırkasının 188'inci Piyade Alayı komutanlığına atanmıştır. Haziran 1919'da

⁷²⁷ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri* (Genelkurmay Basımevi, 2. Bs. Ankara, 1989), 253 – 255.

⁷²⁸ Başkanlık Devlet Arşivleri, 30-11-1-0/165-2-16 (14 Ocak 1944)

⁷²⁹ Başkanlık Devlet Arşivleri, 30-18-1-2/111-52-8, Ek dosya: 76-103 (29 Temmuz 1946)

⁷³⁰ Başkanlık Devlet Arşivleri, 30-18-1-2/144-66-15, Ek dosya: 76-786 (11 Ekim 1947)

⁷³¹ Başkanlık Devlet Arşivleri, 30-18-1-2/118-108-15, Ek dosya: 76-725 (26 Mart 1949)

⁷³² Başkanlık Devlet Arşivleri, 30-18-1-2/119-41-19 (8 Haziran 1949)

⁷³³ Başkanlık Devlet Arşivleri, 30-18-1-2/123-56-6, Ek dosya: 76-725. (6 Temmuz 1950)

bu görevinin yanı sıra Soma, Bergama ve Akhisar mıntika komutanlıkları görevini de üstlenmiştir. 5 Ağustos 1919'da 23'üncü Piyade Fırkası komutanlığına tayin edilmiştir. 4 Ekim 1923'te emekli edilmiştir.⁷³⁴

4.3.2.2. Celal ÖNGEN (1877 – 1938)

(1312 – P.327)

1877'de Sofya'da Ali Bey'in oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 1894'te girdiği Harp Okulu'ndan 1869'da teğmen rütbesi ile mezun olmuş, 1902'de üsteğmen, 1904'te yüzbaşı, 1913'te binbaşı, 1918'de kaimmakam olmuştur. 1919'da 188'inci Piyade Alayı komutanlığına atanmıştır. 1920'de Adana Cephesindeki 27'nci Piyade Alayı komutanlığına atanmıştır. 41'inci Piyade Fırkasının 19'uncu Piyade Alayı komutanı görevinde iken 2 Eylül 1929'da emekliye sevk edilmiştir.⁷³⁵

⁷³⁴ *Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri, 1'inci Cilt* (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010), 272 – 273.

⁷³⁵ *Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri, 1'inci Cilt* (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010), 295.

4.3.3. 189'uncu Piyade Alayı Komutanları

4.3.3.1. Mehmet Sait Bey (1878 – 1932)

(1311 – c.P.148)

1878'de Antalya'da Sait Bey'in oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 1893'te girdiği Harp Okulu'ndan 1896'da teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. Aynı yıl üsteğmen, 1900'de yüzbaşı, 1905'de kıdemli yüzbaşı, 1910'da binbaşı, 1917'de Kaimmakamlığa terfi ettirilmiştir. Kaimmakam rütbesinde iken 27 Nisan 1919'da 189'uncu Piyade Alayı komutanlığına atanmıştır. 14 Temmuz 1920'de Personel Dairesi emrine atanmıştır. 4 Mart 1921'de Samsun'a gelerek İstiklâl Harbi'ne katılmıştır. Ağustos 1927'de miralay olmuştur. 10 Aralık 1930'da sağlık durumundan dolayı emekli olmuş 27 Ocak 1932'de vefat etmiştir.⁷³⁶

⁷³⁶ *Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri, 1'inci Cilt* (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010), 168 – 170.

4.3.4. 190'ıncı Piyade Alayı Komutanları

4.3.4.1. Hüseyin Hüsnü Bey (1879 – 1937)

(1312 – P.113)

1879'da İstanbul'da Ali Şevki Bey'in oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 1894'te girdiği Harp okulundan 1896'da Teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. 1897'de Üsteğmen, 1898'de Yüzbaşı, 1907'de kıdemli Yüzbaşı, 1910'da Binbaşı, 1915'te Kaimmakamlığa terfi etmiştir. 16 Aralık 1919'da Anadolu'ya gelerek Millî Mücadele'ye katılmıştır. Nisan 1920'de Bandırma Mevkii komutanlığına getirilmiştir. Mayıs 1920'de merkezi Gönen'de olmak üzere Bandırma, Erdek, Biga ve Havalisi ile 190'ıncı Piyade Alay komutanlığına getirilmiştir. 16 Kasım 1927'de emekli olmuştur. 23 Ocak 1937'de vefat etmiştir.⁷³⁷

⁷³⁷ *Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri, 1'inci Cilt* (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010), 269 – 271.

4.3.4.2. Seyfullah Bey (1872 – 1925)

1872’de Saraybosna’da Mehmet Bey’in oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 1891’de girdiği Avusturya askeri okulundan mezun olduktan sonra Eylül 1897’de istifa ederek 1898’de Osmanlı Devleti hizmetine geçmiştir. 1903’de yüzbaşı, 1911’de binbaşı, 1914’te Kaimmakamlığa, 13 Mart 1921’de miralaylığa terfi etmiştir. 1919’da 190’ıncı Piyade Alay komutanlığı görevine atanmış, 20 Haziran 1920’de Yunan işgal kuvvetlerine esir düşmüştür. 7 Nisan 1923’de esaretten yurda dönmüştür. 11’inci Piyade Fırkasının 70’inci Piyade Alay komutanı iken 9 Aralık 1925’te zatürreden vefat etmiştir.⁷³⁸

3.4. 61’inci Piyade Fırkasının Milli Ordu Döneminde Kuruluşunda Yer Alan Alaylar

22 Haziran 1920’de başlayan Yunan Genel Taarruzu sonrasında 61’inci Piyade Fırkası dağılmanın eşiğine gelmiş, yeniden teşkili ve düzenlenmesi zarureti doğmuştur. Bu çerçevede daha önce kuruluşunda yer alan 188’inci ve 189’uncu Piyade Alayları yerine yeniden düzenlenen 159’uncu ve 174’üncü Piyade Alayları verilmiş, 190’ıncı Piyade Alayı 61’inci Piyade Fırkası kuruluşundaki yerini muhafaza etmiştir. 61’inci Piyade Fırkası 159’uncu, 174’üncü ve 190’ıncı Piyade Alayları, 61’inci Topçu Alayı, Hücum Taburu, İstihkam, Sıhhiye ve Süvari Bölükleri, Fırka Karargâh Muhafız kıtası ile İstiklâl Harbi’nin sonuna kadar iştirak etmiştir.

⁷³⁸ *Türk İstiklâl Harbi’ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri, 1’inci Cilt* (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010), 17 – 18.

4.4.1. 159'uncu Piyade Alayı Komutanları

4.4.1.1. Mehmet Sait Bey (1879- ?)

(1314 – P. 85)

1879'da Abdullah Bey'in oğlu olarak Trablusgarp'ta dünyaya gelmiştir. 1896'da girdiği Harp Okulu'nu 1898'de teğmen rütbesi ile bitirmiştir. 1904'te üsteğmen, 1910'da yüzbaşı, 1914'te kıdemli yüzbaşı rütbesine terfi etmiştir. 1915'te binbaşı ve Mart 1921'de Kaımmakamlığa terfi etmiştir. 26 Ağustos 1920'de 159'uncu Piyade Alay komutanlığına atanmıştır.⁷³⁹ Gediz Taarruzundan sonra 30 Ekim'de 159'uncu alay Kuvayı Seyyare emrine verilmiştir.⁷⁴⁰ Sait Bey Kuvayı Seyyare ile çalışmak istemediğinden 190'ıncı Piyade Alayı komutanlığına atanmıştır, bu görevde iken 2'nci İnönü Muharebesi'ne katılmıştır. Mayıs 1921'de Seyitgazi'deki 1'inci Depo Alayı komutanlığına atanmıştır. Ağustos 1921'de 57'nci Piyade Fırkasının 176'ncı Piyade Alayına atanmıştır. Temmuz 1922'de Kastamonu Subay Mahkemesine başkan olarak atanmıştır. Eylül 1922'de Kayseri Askeri Mahkeme azalığına tayin edilmiştir. Ekim 1923'de Personel Dairesi emrine atanmıştır. Aralık 1923'de Ankara'daki Milli Savunma Bakanlığı 2 numaralı müstakil üstsubay ve subay mahkemesi üyeliğine tayin edilmiştir. 2 Ekim 1927'de bu görevde iken sağlık sorunları nedeniyle emekliye sevk edilmiştir.⁷⁴¹

⁷³⁹ *Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri, 2'nci Cilt* (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010), 24-25.

⁷⁴⁰ Çalışlar, *On Yıllık Savaşın Günlüğü*. 342; Özalp, *Millî Mücadele*, 166.

⁷⁴¹ Çalışlar, *Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Anılarıyla Gün Gün, Saat Saat, İstiklâl Harbi'nde Batı Cephesi* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), 70.

4.4.1.2. Şerif Bey (1876 – 1921)

(1316 – P.235)

1876'da Ramazan Bey'in oğlu olarak Manastır'da doğmuştur. 1898'de girdiği Harp Okulu'ndan 1901'de teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. 1903'te üsteğmen, 1908'te yüzbaşı, 1915'te kıdemli yüzbaşı, Eylül 1917'de binbaşılığa terfi etmiştir. Temmuz 1919'da İmalat-ı Harbiye muhafız tabur komutanlığına, aynı tarihte Personel Dairesi emrine verilmiştir. Eylül 1919'da Bandırma Askerlik Şubesi başkanı, Ocak 1920'de Karacabey Askerlik Şubesi başkanlığına getirilmiştir. 3 Ocak'ta 1'inci Kuvayı Seyyare emrinde olan 159'uncu piyade alayı Çerkez Ethem tarafından terhis edilmesi ve alaydan elde kalanlardan 1'inci Kuvayı Seyyare tarafından iki taburluk bir kuvvet oluşturulmuştur. 159'uncu Piyade Alayı'nın dağıtılması üzerine alayın yeniden teşkili için görevlendirilmiştir.⁷⁴² 22 Ocak 1921'de 159'uncu Piyade Alayı komutanlığına atanmıştır. 159'uncu Piyade Alayının yeniden teşkil edilmesi emri üzerine binbaşı Şerif Bey mezkûr alayı ikişer makinalı tüfekten iki makinalı tüfek takımından bir makinalı tüfek bölüğü de ekleyerek teşkiline çalışmıştır.⁷⁴³ Binbaşı Şerif Bey 159'uncu Piyade Alay komutanlığı göreviyle 2'nci İnönü Muharebesi, Kütahya – Eskişehir Muharebeleri ve Sakarya Muharebelerine katılmıştır. 26 Eylül 1921'de vefatına kadar bu göreve devam etmiştir.⁷⁴⁴

⁷⁴² ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 690, Gömlek:79. (3 Ocak 1337/1921)

⁷⁴³ ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 697, Gömlek: 207. (23 Ocak 1337/1921)

⁷⁴⁴ *Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri, 2'nci Cilt* (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010), 188 – 189. Burada Binbaşı Şerif Bey'in 26 Eylül 1921'de hastalanarak vefat ettiği belirtilmektedir. Ancak İsmet Görgülü'nün *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912 – 1922 Balkan – Birinci Dünya ve İstiklal Harbi* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Genişletilmiş 2.Bs., 2014, Ankara), 377 adlı eserde ise 26 Eylül 1921'de neden şehit olduğu belirtilmeden sadece şehit olduğu ibaresi vardır.

4.4.1.3. Osman Arif ERTÜRK (1878 - ?)

(1312 – P.173)

1878’de Kızanlık’ta Hasan Bey’in oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 1894’de girdiği Harp Okulu’ndan 1896’da teğmen olarak mezun olmasının ardından 1903’te üsteğmenliğe, 1907’de yüzbaşılığa, 1910’da kıdemli yüzbaşılığa terfi etmiştir. 1915’te binbaşı, 1 Mart 1921’de Kaimmakamlığa tefi etmiştir. 8 Aralık 1920’de Anadolu’ya geçerek İstiklâl Harbi’ne katılmış, 1’inci Piyade Fırkasının 5’inci Piyade Alayı komutanlığına atanmıştır. 6 Ocak 1922’de 174’üncü Piyade Alayı komutanlığına, 17 Mart 1922’de 159’uncu Piyade Alayı komutanlığına atanmıştır. Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebeleri sırasında 31 Ağustos 1922’de miralaylığa terfi etmiştir. Büyük Taarruz ve takip harekâtı sırasında 159’uncu Piyade Alayı komutanlığı görevini yerine getirmiştir. 3 Eylül 1930’da emekliye ayrılmıştır.⁷⁴⁵

⁷⁴⁵ *Türk İstiklâl Harbi’ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri, 1’inci Cilt* (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010), 276-277.

4.4.2. 174'üncü Piyade Alayı Komutanları

4.4.2.1. Şevki SAVAŞCI (1878 – 1942)

(1315 – P.428)

1878'de İsmail Bey'in oğlu olarak Trabzon'da dünyaya gelmiştir. 1897 yılında girdiği Harp Okulu'ndan 1900'da teğmen olarak mezun olmasına müteakip 1907'de üsteğmen, 1910'da yüzbaşı, 1917'te kıdemli yüzbaşı olmuştur. 1916'da binbaşılığa terfi etmiş bu rütbe iken 56'ncı Piyade Fırkasının 174'üncü Piyade Alayının 3'üncü ve 1'inci tabur komutanlıkları görevini yerine getirmiş daha sonra mezkûr alayın komutanlığına tayin edilmiştir. 22 Haziran 1920 Yunan Umumi Taarruzu sonrasında 174'üncü Piyade Alayı 9 Ağustos 1920'de 61'inci Piyade Fırkası kuruluşuna dahil edilmiştir⁷⁴⁶. 174'üncü Piyade Alay komutanı olarak Gediz Taarruzuna, Kütahya – Eskişehir Muharebelerine, Sakarya Meydan Muharebesine katılmış 15 Ekim 1921'de Kaimmakamlığa terfi etmiştir. Kaimmakam rütbesinde yine 174'üncü Piyade Alayı komutanı olarak Büyük Taarruza katılmıştır. Ağustos 1936'da 8'inci Kolordu'nun 12'nci Piyade Fırkası ahz-ı asker kalem reisi iken emekli olmuştur.⁷⁴⁷

On Yıllık Harbin Kadrosu adlı eserde ve Genelkurmay Başkanlığının eserinde de 174'üncü Piyade Alayı komutanı olarak gözükmemekte, 1'inci ve 2'nci İnönü Muharebelerinde görülmemektedir. Bununla beraber Genelkurmay Başkanlığı'nın eserinde de Mayıs 1920'den 1926 yılına kadar bir boşluk görülmektedir.

⁷⁴⁶ ATASE, İSH Kataloğu, Kutu: 592, Gömlek: 2 (9 Ağustos 1336/1920),

⁷⁴⁷ *Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri, 2'nci Cilt* (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010), 139 – 140.

4.4.2.2. Mehmet Halis Bey (1888 – 1921)

(1319 – P.289)

1888’de Mahmut Bey’in oğlu olarak Erzincan’da dünyaya gelmiştir. 1901’de girdiği Harp Okulu’ndan teğmen rütbesi ile mezun olmuştur. 10 Ekim 1920’de binbaşı rütbesine terfi etmiştir. 61’inci Piyade Fırkasının 174’üncü Piyade Alayı komutanlığı görevindeyken 2’nci İnönü Muharebesi’ne katılmış ve 28 Mart 1921’de Kanlıtepe’de şehit olmuştur.⁷⁴⁸

4.4.3. 190’ıncı Piyade Alayı Komutanları

4.4.3.1. Ahmet Nazım ÖNEY (1878 – 1931)

(1311 – c.P.377)

1878’de İbrahim Bey’in oğlu olarak İstanbul’da doğmuştur. 1893 yılında girdiği Harp Okulu’ndan 1896’da teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. 1901’de üsteğmen, 1904’te yüzbaşı, 29 Kasım 1914’te binbaşılığa terfi etmiştir. Mart 1920’de 190’ıncı Piyade Alayı komutanlığı atanarak Gediz Taarruzunda görev almıştır. Mart 1921’de Polatlı

⁷⁴⁸ *Türk İstiklâl Harbi’ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri, 2’nci Cilt* (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010), 387. Ayrıca bakınız: İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912 – 1922 Balkan – Birinci Dünya ve İstiklal Harbi* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Genişletilmiş 2.Bs., 2014, Ankara), 256 – 257. Türk İstiklal Harbi’ne Katılan Alay ve Tugay Komutanları Biyografileri adlı eserde yazım yanlışı nedeniyle 61’inci Piyade Fırkasının 74’üncü Piyade Alayı komutanı olarak gözükmektedir. *On Yıllık Harbin Kadrosu* adlı eserde 2’nci İnönü Muharebesi’nde 174’üncü Piyade Alayı komutanı olarak gözükmektedir.

Depo Alayı komutanlığına, Eskişehir Tahniye müdürlüğüne, Kalecik Nokta komutanlıkları atanmıştır. 9 Temmuz 1931’de vefat etmiştir.⁷⁴⁹

4.4.3.2. Mehmet Sait Bey (1879- ?)

(1314 – P. 85)

Gediz Taarruzundan sonra 159’uncu Piyade Alayının 1’inci Kuvayı Seyyare emrine verilmesi ile onlarla çalışmak istemediğinden 190’ıncı Piyade Alayı komutanlığına atanmıştır.⁷⁵⁰ 159’uncu Piyade Alayı komutanlığı görevinde bulunduğu için burada ikinci kez yazılmasına gerek görülmemiştir.

4.4.3.3. Mehmet Sabit NOYAN (1887 – 1967)

(1321 – P.30)

1887’de Ömer Faik Bey’in oğlu olarak İstanbul’da dünyaya gelmiştir. 1902’de girdiği Harp Okulu’ndan 1905’de teğmen olarak mezun olmuş ilk 30 arasında yer aldığı için mümtaz subaylığa tefrik edilmiştir. 1908’de Harp Akademisi’nden mümtaz yüzbaşı rütbesiyle mezun olmuş, 1911 yılında kurmaylığı onaylanmıştır. Ağustos 1914’te binbaşı rütbesine terfi etmiştir. 23 Eylül 1916’da Taif’te İngilizlere esir düşmüş ve Mısır’a sevk edilmiştir. Temmuz 1919’da esaretten dönerek İstanbul’a gelmiş, 19 Ağustos 1919’da Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti 4’üncü şube müdürlüğüne

⁷⁴⁹ *Türk İstiklâl Harbi’ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri, 1’inci Cilt* (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010), 202 – 203.

⁷⁵⁰ Çalışlar, *Orgeneral İzzettin Çalışlar’ın Anılarıyla Gün Gün, Saat Saat, İstiklâl Harbi’nde Batı Cephesi*, 70.

atanmıştır. 8 Aralık 1920’de İstiklal Harbi’ne katılmak için Anadolu’ya geçmiştir. Şubat 1920 Subay Talimgahları Müdürlüğü’ne atanmıştır. 1 Mart 1921’de Kaımmakam rütbesine terfi etmiştir. 4 Haziran 1921’de 61’inci Piyade Fırkasının 190’ıncı Piyade Alayı komutanlığına tayin edilmiş ve bu görevde Kütahya – Eskişehir Muharebeleri ile Sakarya Meydan Muharebesi’ne katılmıştır. 19 Ekim 1921’de Askeri Okullar Müfettiş Muavinliğine atanmıştır. Emekli olduğu 18 Mayıs 1948’e kadar 1’inci Kolordu ve 3’üncü Ordu komutanlıkları dahil birçok görev üstlenmiştir.⁷⁵¹

4.4.3.4. Mehmet İRFAN (1875 – 1947)

(1313 – P.288)

1875’te Mehmet Şemsettin Bey’in oğlu olarak İstanbul’da dünyaya gelmiştir. 1895’te girdiği Harp Okulu’ndan 1898’te teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. 1902’de üsteğmen, 1905’te yüzbaşı, 1914’te binbaşı, 1917’de Kaımmakamlığa terfi etmiştir. 30 Ekim 1918’de Irak’ta İngilizlere esir düşmüş, esaretten Mayıs 1920’de dönmüştür. 6 Ekim 1921’de İstanbul’dan firar ederek İnebolu’dan Anadolu’ya geçmiştir. 22 Ekim 1921’de 61’inci Piyade Fırkası 190’ıncı Piyade Alay komutanlığına atanmıştır. 190’ıncı Piyade Alayı komutanı iken Büyük Taarruz ve Takip harekâtına katılmış ve 31 Ağustos 1922’de miralaylığa terfi etmiştir. 25 Mayıs 1925’te 61’inci Piyade Fırkası Piyade Livası komutanlığına tayin edilmiştir. 7 Ocak 1932’de Doğu Hudut komutanlığı görevine atanmış, 15 Kasım 1932’de emekli olmuştur.⁷⁵²

⁷⁵¹ a.g.e., 436 – 438.

⁷⁵² *Türk İstiklâl Harbi’ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri, 1’inci Cilt* (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010), 356 – 357.

5. SONUÇ

Ortaya konan araştırmada temel soru operatif seviyede bir birliğin muharebe yeteneğinin ele alınmasıdır. Buna benzer konularda birliklere ait harekât çalışılmışsa da bunların daha ziyade birlik içerisinde faaliyette bulunan kişiler tarafından kaleme alındığı görülmektedir. Araştırma da amaç başta belirtildiği gibi literatürde üzerine pek çalışılmamış olan birlik harekâtını başta arşiv belgeleri olmak üzere tarih araştırma yöntem ve teknikleri ile inceleyerek muharebeye etkinlerinin tartışılması amaçlanmıştır. Konu birlik harekâtını teşkil ettiği için birliğin geçirdiği teşkilat değişikliğine değinilmek mecburiyeti doğmuştur. Giriş kısmında Osmanlı Devleti ve devamında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında bir piyade fırkasının hangi birliklerde meydana geldiği incelenmiştir. 1910 yılında hayata geçirilen Karma Fırka fikri başta olmak üzere Kolordu teşkilatı esas alınarak yapılan yeni teşkilatın muharebe etkinliğine önemli katkılar sağladığı görülmüştür. Yeni teşkil ile bir piyade fırkası üç piyade ve bir topçu alayı ile bir süvari bölüğünden oluşan ve müşterek harekât yeteneğine haiz birlikler olarak muharebe yeteneklerinde önemli bir artış olduğu görülmüştür.

Yeni teşkil yapısının tam anlamıyla anlaşılması için süre gerekmektedir. Ancak başta Balkan Savaşları olmak üzere Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve Osmanlı Devleti'nin de bu savaşı katılmasıyla bu tam manasıyla başarılamamıştır. Bu dönemde birlik komutanları daha ziyade harp tecrübelerini esas alarak kıtalarını sevk ve idare etmiştir. Bu tecrübe iledir ki Türk İstiklâl Harbi başarıya ulaşmıştır.

1914'te başlayan ve dört yıl süren Birinci Dünya Savaşı'nda Boğazları tahkim için elinde tuttuğu stratejik ihtiyatları peyderpey kullanmak zorunda kalan Osmanlı Başkomutanlık Karargahı cephelere sevk edilen birlikler yerine yeni birlikler teşkil etmek zorunda kalmıştır. 61'inci Piyade Fırkası da bu amaçla 13 Mayıs 1917'de teşkil edilmiştir. Teşkilinden Mondros Mütarekesine kadar fiili bir muharebe deneyimi olmayan fırka İzmir'in işgali ile Yunan işgaline karşı elindeki kısıtlı imkanlarla direnmiştir. 2 Haziran 1919'da vekaleten, 17 Temmuz 1919'da asaleten 61'inci Piyade

Fırkası Komutanlığı görevini alan Miralay Kazım Bey, İzmir ve çevresinde Kuvayı Milliye birlikleri teşkil ederek Bergama Baskını ve Akbaş Baskını gibi önemli görevleri yerine getirmiştir. Anadolu’da bir yanda İtilaf işgal kuvvetleri bulunurken diğer yanda da Ahmet Anzavur gibi isyanlarla da mücadele ederek kritik bir dönemde Türk İstiklal Harbi’ne damgasını vurmuştur.

22 Haziran 1920’de başlayan Yunan Genel Taarruzunu kadar bölgesinde asayişi temin etmeye gayret gösteren 61’inci Piyade Fırkası ve Miralay Kazım Bey mevcudundaki az sayıdaki insanla bu taarruza karşı koyamamışsa da birlikleri Yunan işgal kuvvetlerine de kaptırmamıştır. 1920 yılının Haziranından Eylül ayına kadar yeniden teşkil işleri ile ilgilenen Miralay Kazım Bey’in yerine 23 Eylül 1920’de 61’inci Piyade Fırkası komutanlığına Kaimmakam İzzeddin Bey tayin edilmiştir. İzzeddin Bey’in ateşli ve mantıklı davranışları firkanın muharebe yeteneğine olumlu yönde etki etmiştir. Nitekim Çerkez Ethem İsyanı sırasında elindeki iki taburu ile Kütahya’yı savunarak Eskişehir ve Afyon’daki Türk kuvvetleri arasındaki irtibatı muhafaza etmiştir. Daha sonra Eskişehir kesimine alının fırka 2’nci İnönü Muharebesi sırasında Çıplaktepe – Metristepe gibi kritik arazi yüksekliklerini savunarak bu kesimdeki Yunan taarruzunun kırılmasında önemli rol oynamıştır. 1 Nisan’da başlayan karşı taarruz ile Yunanlılar çıkış mevzilerine geriletilmiştir. Tespit edilebildiği kadarıyla 61’inci Piyade Fırkası bu muharebede 240’ı şehit, 615’i yaralı, 601’i kayıp ve 448’i firar etmek üzere toplam 1904 kişilik bir zayiata uğramıştır. Bu dönemde bir piyade fırkasının kuvvetinin 4 bin olduğu düşünülürse neredeyse yarı yarıya kadar personelini kaybetmiştir. 61’inci Piyade Fırkası Nisan-Haziran 1921 tarihleri arasında personelini ikmal etmiş ve İnönü mevzilerinde kendisine verilen bölgeyi tahkim ile meşgul olmuştur.

3 Mayıs 1921’de Grup teşkilatına geçilmesiyle 61’inci Piyade Fırkası komutanı Miralay İzzeddin Bey 1’inci Grup Komutanlığına atanmıştır. Fırka komutanlığına da Kaimmakam Mustafa Munip Bey atanmıştır. Bu yapısıyla Kütahya-Eskişehir Muharebesine katılan fırka 18 Temmuz’da 4’üncü Grup emrine verilmiştir. Fırka komutanı Kaimmakam Mustafa Munip Bey’in Polatlı’da görevlendirilmesiyle fırka komutanlığına Miralay Mehmet Rüştü Bey tayin edilmiştir. Kütahya Eskişehir Muharebeleri sırasında özellikle Türk kuvvetlerinin Eskişehir’deki Yunan kuvvetlerine karşı tasarladıkları taarruzda mevcudunun yarısını kaybeden fırka 24 Temmuz’da Sakarya doğusuna çekilme emri almıştır.

Sakarya doğusuna çekildikten sonra Toydemir – Sarıhalil kesimlerinden sorumlu olan fırka adım adım bu mevzii savunarak karşısındaki üstün Yunan kuvvetlerinin muharebe gücünü zayıflatmıştır. 22 Ağustos’tan 13 Eylül’e kadar devam eden Sakarya Meydan Muharebesinde 61’inci Piyade Fırkasının 71’i subay 1345’i er olmak üzere 1416 personeli savaş dışı kalmıştır. 10 Eylül’de planlanan ve 13 Eylül’de Yunanlıların Sakarya batısına atılması ile sonuçlanan taarruz ile Yunanlıların kuvveti kırılmıştır. Türk tarihi açısından ise Sakarya Meydan Muharebesi son savunma savaşıdır. Bir yandan Yunan işgaline karşı mücadele edilirken diğer yandan birlikleri teşkilat ve ikmal gibi işleri ile ilgilenilmeye gayret edilmiştir. Bu çerçevede 13 Eylül’de Türk ordusu kolordu teşkilatına geçmiştir. 13 Ekim’de 61’inci Piyade Fırkası 3’üncü Kolordu emrine verilmiştir. Büyük Taarruza kadar birliklerine taarruz eğitimi vermiş asker, subay ve silah eksikliklerini gidermeye çalışmıştır. Kasım 1921’de ordu teşkilatına geçişle 61’inci Piyade Fırkası 2’nci Ordu emrine alınmıştır. Büyük Taarruz planlanırken 61’inci Piyade Fırkasına Yunan tahkimatının kuzey kanadının doğu kısmındaki Kazuçuran tepesine taarruzu görevi verilmiştir. 26 Ağustos’ta başlayan taarruz 27 Ağustos’ta Yunanlıların burayı terk etmek zorunda kalmasıyla Türk Zaferi ile sonuçlanmıştır. 30 Ağustos 1922’de Allıören’de Yunan 5’inci ve 12’nci Tümenleri ile muharebeye giren fırka bu kesimdeki Yunan kuvvetini elinden kaçırmışsa da kazandığı zamanla bu fırkaların Anadolu’dan tahliye olmasına engel olmuştur. 1 Eylül’de Trikupis teslim olmak zorunda kalmıştır. 61’inci Piyade Fırkasının Büyük Taarruz da zayıyatı 40 subay ve 1016 erdir. Bu zayıyatın diğer muharebelere nazaran daha az olmasında eğitim seviyesinin artması ile komuta heyetinin muharebe yeteneği kadar askerlere millî bilincin aşılması olduğu söylenebilir.

61’inci Piyade Fırkasının isyanların bastırılması gibi gayri nizami kuvvetlere karşı hareketi ile konvansiyonel bir muhasıma karşı göstermiş olduğu direnç dikkat çekmektedir. Kendisine verilen her vazifeyi başarı ile yerine getiren 61’inci Piyade Fırkası bir kez tamamen imha olma eşiğine gelmiştir. 159’uncu Piyade Alayı Çerkez Ethem tarafından terhis edilen fırkanın 190’ıncı Piyade Alayı Sakarya Meydan Muharebesi’nde Çaldağı’nda kritik bir savunma yaparak Yunan taarruz gücünün kırılmasında önemli rol oynamıştır.

Araştırmanın temel sorusu olan operatif seviye bir birliğin harekâtı tartışılmıştır. Sonuç olarak 61'inci Piyade Fırkası bir yanda Mondros Mütarekesi ile silahları elinden alınan ordunun elinde kalan nadir birliklerden olmasının yanı sıra sorumluluk bölgesinde teşkil ettiği Kuvayı Milliye kuvvetleri ile halkın İstiklâl Harbi'ne iştirakinde önemli bir rol üstlenmiştir. Özellikle 2'nci Anzavur ve Çerkez Ethem İsyanlarının bastırılmasında aldığı kritik görevleri fedakârca yerine getirmiştir. Gayrinizami ve konvansiyonel görevleri yerine getirebilme kabiliyeti takdire şayandır.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

A. Genelkurmay Başkanlığı, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi, Birinci Dünya Harbi (BDH) ve İstiklal Harbi (İSH) Katalogları

ATASE Birinci Dünya Harbi Kataloğu Klasör: 5251 – 1 – 1 – 1 – 1. (13 Mayıs 1333/1917)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 9, Gömlek: 1. (20 Ekim 1334/1918)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 67, Gömlek: 3. (6 Kasım 1334/1918)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 136, Gömlek: 129. (27 Kasım 1334/1918)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 136, Gömlek: 132. (28 Kasım 1334/ 1918)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 6, Gömlek: 50. (5 Aralık 1334/1918)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 26, Gömlek: 56.(11 Aralık 1334/1918)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 56, Gömlek: 59.(12 Aralık 1334/1918)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 520, Gömlek: 192, Belge: 192ab (18 Aralık 1334/1918)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 26, Gömlek: 54. (23 Aralık 1334/1918)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 9, Gömlek: 15. (9 Ocak 1335/1919)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 9, Gömlek: 1 (20 Ocak 1335/1919)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 13, Gömlek: 16, Belge: 16AA (22 Ocak 1335/1919)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 25, Gömlek: 93. (28 Ocak 1335/1919)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 13, Gömlek: 41 (5 Şubat 1335/1919)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 13, Gömlek: 30. (15 Şubat 1335/1919)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 27, Gömlek: 3. (1 Nisan 1335/1919)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 50, Gömlek: 62. (1 Mayıs 1335/1919)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 22, Gömlek: 122. (11 Mayıs 1335/1919)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 18, Gömlek: 15. (16 Mayıs 1335/1919)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 50, Gömlek: 35. (22 Mayıs 1335/1919)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 14, Gömlek: 150. (24 Mayıs 1335/1919)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 18, Gömlek: 26. (24 Mayıs 1335/1919)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 40, Gömlek: 74 (28 Mayıs 1335/1919)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 200, Gömlek: 163. (28 Mayıs 1335/1919)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 50, Gömlek: 80, Belge: 80aa.(2 Haziran 1335/1919)

ATASE İSH Kataloğu Kutu: 86, Gömlek: 126.(21 Haziran 1335/1919)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu:16, Gömlek: 98, (25 Haziran 1335/1919)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 25, Gömlek: 106. (30 Haziran 1335/1919)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 25, Gömlek: 120. (Ağustos 1335/1919)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 40, Gömlek: 19. (25 Ekim 1335/1919)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 31, Gömlek: 26 (13 Kasım 1335/1919)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 271, Gömlek: 117. (19 Şubat 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 53, Gömlek: 145. (25 Şubat 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 58, Gömlek: 78. (26 Şubat 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 639, Gömlek: 14.(4 Temmuz 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 688, Gömlek: 54. (7 Temmuz 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 587, Gömlek: 50. (13 Temmuz 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu: Kutu: 838, Gömlek: 129.(17 Temmuz 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu: Kutu: 592, Gömlek: 2 (9 Ağustos 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 15. (17 Ağustos 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 883, Gömlek: 22. (Eylöl 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu: Kutu: 592, Gömlek: 39. (18 Eylöl 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64 (19 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64, Belge: 64AA. (21 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64, Belge: 64AB (22 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64, Belge: 64AC (24 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64, Belge: 64AM (24 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588. Gömlek: 64, Belge: 64aca. (24 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64, Belge: 64aea. (24 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64, Belge: 64afa. (24 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64, Belge: 64AD. (24 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64, Belge: 64AG. (25 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64, Belge: 64AG. (26 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 684, Gömlek: 11. (28 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64, Belge: 64AH. (28 – 29 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 65, Belge: 64ala. (30 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 584, Gömlek: 128. (30 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 685, Gömlek: 149 – 149aa. (30 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 584, Gömlek: 198. (30 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 592, Gömlek: 26. (31 Ekim 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64, Belge: 64aha. (1 Kasım 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 64 Belge: 64AI (2 Kasım 1336/1920)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 588, Gömlek: 35. (7 Kasım 1336/1920)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 584, Gömlek: 204. (29 Kasım 1336/1920)

ATASE İSH Kataloğu: Kutu: 588, Gömlek: 64, Belge: 64ala.(8 Aralık 1336/1920)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 690, Gömlek: 79. (3 Ocak 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 690, Gömlek: 79, Belge: 79aa. (3 Ocak 1337/1920)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 591, Gömlek: 82. (9 Ocak 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 591, Gömlek: 15. (10 Ocak 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 591, Gömlek: 106. (11 Ocak 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 593, Gömlek: 128. (12 Ocak 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 593, Gömlek: 109. (12 Ocak 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 610, Gömlek: 138. (14 Ocak 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 593, Gömlek: 170. (15 Ocak 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 592, Gömlek: 109. (16 Ocak 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 593, Gömlek: 190. (18 Ocak 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 592, Gömlek:167. (21 Ocak 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 596, Gömlek: 49 (22 Ocak 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 592, Gömlek: 182. (23 Ocak 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 697, Gömlek: 207. (23 Ocak 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 592, Gömlek:185. (25 Ocak 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 608, Gömlek: 34. (30 Ocak 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1775, Gömlek: 133. (2 Nisan 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 713, Gömlek: 78. (3 Nisan 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 713, Gömlek: 78, Belge: 78aa. (3 Nisan 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu Kutu: 709, Gömlek: 12, Belge:12ab-12ac. (6 Nisan 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 708, Gömlek: 187. (6 Nisan 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 710, Gömlek: 54 (11 Nisan 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 710, Gömlek: 154, Belge: 154aa (17 Nisan 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 712, Gömlek: 83 (24 Nisan 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1268, Gömlek: 116. (4 Mayıs 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1272, Gömlek: 28, Belge: 28a (6 Mayıs 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1272, Gömlek: Belge: 28ab,28ah. (5-6 Mayıs 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1270, Gömlek:1, Belge: 1ah. (25 Mayıs 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1270, Gömlek: 1, Belge: 1an. (26 Mayıs 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1270, Gömlek: 1, Belge:1at. (4 Haziran 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1aj. (10 Temmuz 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ag. (10 Temmuz 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ae. (10 Temmuz 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ap. (9 Temmuz 1337/1921)

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ala. (10 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ala. (10 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1apa. (10 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ar. (10 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1at. (11 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ata. (12 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ax. (12 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ay. (12 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bla. (15 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1boa (16 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bla (15 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bna (16 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bha (16 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bya (19 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1cz (19 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bsa (17 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bt (18 Temmuz 1337/1921).
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bva (18 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bya (19 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1cz (19 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1bci (20 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1co (24 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1coa (22 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1cr (23 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ct (24 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1cu (24 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1cz (27 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1cu (25 Temmuz 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1db (15 Ağustos 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dba (16 Ağustos 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dca (16 Ağustos 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dd (16 Ağustos 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dda (16 Ağustos 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1de (17 Ağustos 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dea (16 Ağustos 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1df (17 Ağustos 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dfa (16 Ağustos 1337/1921)

[illegible]

ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1fxa (8 Eylül 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1fy (7 Eylül 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1fya (8 Eylül 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gba (9 Eylül 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gca (9 Eylül 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gd (9 Eylül 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gda (10 Eylül 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1ge (10 Eylül 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gea (10 Eylül 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gga (11 Eylül 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gi (11 Eylül 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gia (11 Eylül 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gka (12 Eylül 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1da (12 Eylül 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gm (12 Eylül 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1go (13 Eylül 1337/1921)
ATASE İSH Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gr (14 Eylül 1337/1921)

B. Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başkanlık Devlet Arşivi

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, İ. DUİT – 159 – 14. (17 Temmuz 1335/1919)
BCA. 30 – 18 – 1 – 1/ 1- 3 – 14 (19 Mayıs 1336/1920)
BCA. 30 – 18 – 1 – 1/ 1 – 3 - 19 (23 Haziran 1336/1920)
BCA. 30 – 18 – 1 – 1/ 1 – 12 – 1 (18 Eylül 1336/1920)
BCA. 30 – 18 – 1 – 1/ 1 – 18 – 13 (9 Kasım 1336-1920)
BCA. 30 – 18 – 1 – 1/ 1 – 18 – 12 (9 Kasım 1336/1920)
BCA. 30-11-1-0/165-2-16 (14 Ocak 1944)
BCA. 30-18-1-2/111-52-8, Ek dosya: 76-103 (29 Temmuz 1946)
BCA. 30-18-1-2/144-66-15, Ek dosya: 76-786 (11 Ekim 1947)
BCA. 30-18-1-2/118-108-15, Ek dosya: 76-725 (26 Mart 1949)
BCA. 30-18-1-2/119-41-19 (8 Haziran 1949)
BCA. 30-18-1-2/123-56-6, Ek dosya: 76-725. (6 Temmuz 1950)

C. Millî Savunma Bakanlığı Arşivi

Mustafa Munip UZSOY'un Safahatı ve Şahsi Dosyası
Mehmet Rüştü SAKARYA'nın Safahatı ve Şahsi Dosyası
İzzeddin ÇALIŞLAR'ın Safahatı ve Şahsi Dosyası
Mehmet Muhittin KURTİŞ'in Safahatı ve Şahsi Dosyası

YAYIMLANMIŞ KAYNAKLAR

Kazım Özalp, Millî Mücadele 2'nci Cilt

Belge: 10.
Belge: 32.
Belge: 33.
Belge: 116.

Arşiv Belgeleriyle Mustafa Kemal ATATÜRK, 3'üncü Cilt

Belge: 283.
Belge: 285.
Belge: 287.
Belge: 296.
Belge: 308.
Belge: 312.
Belge: 327.
Belge: 330.
Belge: 341.
Belge: 343.
Belge: 349.
Belge: 355.
Belge: 357.

A. Harp Tarihi Vesikaları Dergisi

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi Sayı: 9, Belge: 219.
Harp Tarihi Vesikaları Dergisi Sayı: 13, Belge: 353.
Harp Tarihi Vesikaları Dergisi Sayı: 14, Belge: 381.
Harp Tarihi Vesikaları Dergisi Sayı: 17, Belge: 446.
Harp Tarihi Vesikaları Dergisi Sayı: 17, Belge: 450.
Harp Tarihi Vesikaları Dergisi Sayı: 18, Belge: 452.
Harp Tarihi Vesikaları Dergisi Sayı: 18, Belge: 453.
Harp Tarihi Vesikaları Dergisi Sayı: 20, Belge: 508.
Harp Tarihi Vesikaları Dergisi Sayı: 20, Belge: 511.
Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Dergi: 27 Belge: 710/A, 710/B, 710/C
Harp Tarihi Vesikaları Dergisi Sayı: 52 Belge: 1190.

B. Harp Tarihi Belgeleri Dergisi

Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, Sayı: 56, Belge: 1286
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi Sayı: 73 Belge: 1574.
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi Sayı: 73 Belge: 1577.
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi Sayı: 73 Belge: 1579.
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi Sayı: 73 Belge: 1580.
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1581.
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1582.
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1583.
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1586.
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1584.
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1585.
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1586.
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1587.
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1588.
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1589.
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1590.
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1593.
Harp Tarihi Belgeleri Dergisi, sayı: 73, Belge: 1594.

C. Askeri Tarih Belgeleri Dergisi

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 91, Belge: 2265.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 91, Belge: 2270.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 91, Belge: 2275.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 91, Belge: 2282.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 91, Belge: 2284
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 91, Belge: 2285.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 91, Belge: 2286.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 91, Belge: 2287.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 91, Belge: 2288.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 91, Belge: 2289.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 91, Belge: 2290.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 91, Belge: 2291.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 91, Belge: 2292.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 91, Belge: 2294.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 91, Belge: 2299.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 91, Belge: 2300.

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2316.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2317.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2318.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2319.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2323.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2325.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2326.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2328.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2331.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2332.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2338.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2340.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2342.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2344.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2345.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2347.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 92, Belge: 2348.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 94, Belge: 2477.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 94, Belge: 2478.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 94, Belge: 2479.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2483.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2489.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2491.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2493.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2496.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2511.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2512.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2513.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2515.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2518.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2519.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 95, Belge: 2524.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2351.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2357.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2538.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2539.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2540.

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2544.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2546.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2547.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2550.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2552.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2557.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2560.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2561.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2563.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2566.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 96, Belge: 2572.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 127, Belge: 25.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 127, Belge: 26.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 127, Belge: 31.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 127, Belge: 37.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 127, Belge: 42.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Sayı: 127, Belge: 55.

KİTAPLAR

Afyonkarahisar'dan İzmir'e Birinci Ordu Karşısında Yunan Sürüleri, Yeni Şark Kütüphanesi, Orhaniye Matbaası, 1339.

AKAD, Mehmet Tanju., *Modern Savaşların Temel Kavramları*, Kitap Yayınevi, 2011.

AKBAY, Cemal. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ile Harbe Girişi*, güncelleyenler; Alev Keskin, Fatma İlhan, Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara, 2014.

AKŞİN, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, XV. Basım, İstanbul, 2012.

AKYILMAZ, Gül. *Siyasi Tarih*, Seçkin Kitabevi, 1.Basım. Ankara, 2015.

AMBELOS, Dimitri Timolendes. *Yeni Onbinlerin İnisi*, çev: E.Çobanoğlu, Askeri Matbaa, Ankara, 1943.

Askeri Mecmua, *General Papulas'ın Hatıraları*, Ter: Yüzbaşı İbrahim Halil, Askeri Matbaa, 1928.

_____Askeri Mecmua, *Papulas, Trikupis'in Hatıraları ve Franko'nun Raporu*, Askeri Mecmua Tarih Kısım, 67 numaralı askeri mecmuaya ek. Sayı:8, 1927

ALTAY, Fahrettin. *On Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922)*, İnsel Yayınları, 1970.

_____ *İstiklal Harbimizde Süvari Kolordusu*, İnsel Kitabevi, 1949.

- ALBAYRAK, Mustafa. *Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919 – 2 Ağustos 1920)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1998, Ankara.
- ANDRE, (Prens Andre). *Felakete Doğru.*, çev: Hüseyin Rahmi, Askeri Matbaa, İstanbul, 1932.
- APAK, Rahmi. *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988.
- _____. *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?* Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1990.
- ARİF, Mehmet., *Anadolu İnkılabı, Mücehdet-ı Milliye Hatıratı (1335-1339)*, İkdam Matbaası, İstanbul, 1340.
- ARMAOĞLU, Fahir., *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Kronik Yayınları, 24.Baskı, İstanbul, 2018.
- AYKUT, Fahri. *İstiklal Savaşında IV'ncü Kolordu*, yay. haz: Zekeriya Türkmen vd. Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- _____. *İstiklal Savaşında Kütahya ve Eskişehir Muharebeleri*, Askeri Matbaa, İstanbul, 1936.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal., *Nutuk-Söylev*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1981.
- BAYKARA, Tuncer., *Tarih Metodu*, Bilgi Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- BELLEN, Fahri., *Afyon'dan İzmir'e Büyük Türk Zaferi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1970.
- _____. *Kurtuluş Savaşı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983.
- _____. *XX.Yüzyıl'da Osmanlı Devleti*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973.
- BOSTANCI, Mustafa. *Mütareke Döneminde I. ve II. Ordu Müfettişlikleri*, Gece Akademi, 1nci Baskı, Ankara, 2019.
- BÜJAK, (Alb. Büjak). *1918-1922 Yunan Ordusunun Seferleri*, çev: İbrahim Kemal, Askeri Matbaa, İstanbul, 1939.
- CEBESÖY, Ali Fuat. *Bilinmeyen Hatıralar Kuva-yı Milliye ve Cumhuriyet Devrimleri*, haz: Osman Selim Kocahanoğlu – Temel Yayınları, İstanbul, 2001.
- ÇALIŞLAR, İzzettin., *Gün gün, saat saat İstiklal Harbi'nin Batı Cephesi*, yay. haz: İzzettin Çalışlar, İş Bankası Kültür Yayınları, 1.Baskı, 2009.
- _____. *İstiklal Savaşı Hatıraları Gediz, Kütahya ve İkinci İnönü Muharebelerinde 61nci Tümen*, yay. haz: Zekeriya Türkmen vd. Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- _____. *İstiklal Savaşı Hatıraları Sakarya Meydan Muharebesinde İnci Grup*, yay. haz: Zekeriya Türkmen, Hülya Toker. Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

- _____*İstiklal Savaşı Hatıraları Sakarya'dan İzmir'e İnci Kolordu.* yay. haz: Zekeriya Türkmen, Alev Keskin. Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.
- _____*Org. İzzettin Çalışlar'ın Not Defterinden Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Savaşları,* yay. haz: İzzettin Çalışlar, İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- ÇARIKLI, Hacım Muhittin., *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacım Muhittin Çarıklı'nın Kuva-yı Milliye Hatıraları (1919 – 1920)*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2'nci Baskı, 2014.
- EDİZ, İsmail., *Diplomasi ve Savaş, İngiliz Arşiv Belgelerinde Batı Anadolu'da Yunan İşgali (1919-1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2015.
- ERDEM, Hakkı., *Yunanlılarla İstiklal Harbi, Tabiye ve Sevkülceyş Bakımından Tetkik*, 3'üncü Basım, İstanbul, 1935.
- ERDEM, Nilüfer., *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923)*, Derlem Yayınları, 3'ncü Baskı, 2017.
- EROĞLU, Nazmi. *Ayıcı Arif, Atatürk'ün Okul ve Silah Arkadaşı Miralay Arif Bey, Hayatı, Konuşmaları ve Eseri*, Yeditepe Yayınları, 1'nci Baskı, İstanbul, 2014.
- ERDOĞAN, Selim., *Sakarya Türk Bitti Demeden Bitmez*, Kronik Yayınları, 2'nci Baskı, 2020.
- ERİCKSON, Edward J., *Size Ölmeyi Emrediyorum! Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu.* Çev: Tanju Akad, Kitap Yayınevi, 3.Baskı, 2011.
- _____*1. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu, Çanakkale, Kutü'l Amare ve Filistin Cephesi.* Çev: Kerim Bağrıaçık. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1.basım, 2009.
- _____*Osmanlı Askeri Tarihi*, çev: Mesut Uyar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1 Basım, 2014.
- ERİKAN, Celal., *Kurtuluş Savaşı Tarihi*, haz: Rıdvan Akın, İş Bankası Kültür Yayınları, 4.Basım, 2018.
- DENK, Nevzat., *Stratejik Yönetimde Harp Tarihi ve Askeri Harekât Tarihi İnceleme Esasları*, Beta Yayınları, 1'nci Baskı, İstanbul, 2018.
- FURGAÇ, Ahmet İzzet, *Feryadım*, Timaş Yayınları, 3'ncü Baskı, İstanbul, 2019.
- GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, *Stratejik ve Taktik Sonuçlar Broşürü İstiklal Harbinde Birinci İnönü Muharebelerinde 126'ncı Piyade Alayı (7 Ocak 1921)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1974.
- _____*Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri I. ve II. Ciltler*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010.
- _____*Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, Genelkurmay Basımevi, 2. Bs. Ankara, 1989 41.
- _____*Askeri Tarih Yayınları Bibliyografyası I*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

Askeri Tarih Yayınları Bibliyografyası II, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1989.

Onikinci Askeri Tarih Sempozyumu, Kuruluşundan Günümüze Türk Ordusu (20-22 Mayıs 2009), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 3'üncü Cilt 6'ncı Kısım (1908 – 1920), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996.

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 1'inci Cilt Mondros Mütarekesi ve Tatbiki, Genelkurmay Basımevi, 3'üncü Baskı, Ankara, 1999.

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2'nci Cilt 1'inci Kısım Yunanlıların Batı Anadolu'da İstila Hareketine Başlaması, İzmir'in İşgali – Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkması – Milli Mukavemetin Kurulması (15 Mayıs – 4 Eylül 1919), Genelkurmay Basımevi, 2'nci Baskı, Ankara, 1994.

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2'nci Cilt 2'nci Kısım Sivas Kongresi ve Heyeti Temsiliye Devri, İstanbul'un İtilaf Devletleri Tarafından Resmen İşgali, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Kurulması, Batı Anadolu ve Trakya Cephelerinde Yunan İleri Harekatı (4 Eylül 1919 – 9 Kasım 1920), Genelkurmay Basımevi, 3'üncü Baskı, Ankara, 1999.

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2'nci Cilt 3'üncü Kısım Birinci, İkinci İnönü, Aslıhanlar, Dumlupınar Muharebeleri (9 Kasım 1920 – 15 Nisan 1921), Genelkurmay Basımevi, 3'üncü Baskı, Ankara, 1999.

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2'nci Cilt 4'üncü Kısım Kütahya – Eskişehir Muharebeleri (15 Mayıs 1921 – 25 Temmuz 1921), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1974.

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2'nci Cilt 5'inci Kısım 1'inci Kitap Sakarya Meydan Muharebesinin Başlangıç Dönemindeki Olaylar ve Harekât (25 Temmuz – 22 Ağustos 1921), Genelkurmay Basımevi, 2'nci Baskı, Ankara, 1995.

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2'nci Cilt 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos – 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekat (14 Eylül – 19 Ekim 1921), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1973.

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2'nci Cilt 6'ncı Kısım 1'inci Kitap Büyük Taarruza Hazırlık ve Büyük Taarruz (10 Ekim 1921 – 31 Temmuz 1922), Genelkurmay Basımevi, 2'nci Baskı Ankara, 1994.

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2'nci Cilt 6'ncı Kısım 2'nci Kitap Büyük Taarruz (1 – 31 Ağustos 1922), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995.

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2'nci Cilt 6'ncı Kısım 3'üncü Kitap, Büyük Taarruzda Takip Harekatı (31 Ağustos – 18 Eylül 1922), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995.

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2'nci Cilt 6'ncı Kısım 4'üncü Kitap, İstiklal Harbi'nin Son Safhası, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995.

- _____. *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, 4'üncü Cilt 1'inci Kısım, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920 – 29 Ekim 1923)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984.
- _____. *Türk İstiklal Harbi 6'ncı Cilt, Türk İstiklal Harbi'nde İç Ayaklanmalar*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964.
- _____. *Türk İstiklal Harbi 7'nci Cilt, İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919 – 2 Kasım 1923)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1975.
- GÖK, Dursun. *Mersinli Cemal Paşa, İkinci Ordu Müfettişliği ve Harbiye Nazırlığı*, Gençlik Kitabevi Yayınları, 2'nci Baskı., Konya, 2015.
- GÖKBİLGİN, M.Tayyib. *Milli Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1.basım 2011.
- GÖRGÜLÜ, İsmet., *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922, Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Harbi*. Türk Tarih Kurumu, 2.Baskı, Ankara, 2014.
- _____. *Ana Hatlarıyla Türk İstiklal Harbi*, Kastaş Yayınları, 2.Baskı. 1999.
- _____. *Tarih, Askeri Tarih, Harp Tarihi, Atatürk ve Tarih, Harp Tarihinde Usul ve Metot*. Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1993.
- GÜVEN, Zühtü. *Anzavur İsyanı, İstiklal Savaşı Hatıralarından Acı Bir Safha*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1965.
- HARP AKADEMİLERİ., *Türk İstiklal Harbi'nde Bir Piyade Tümeninin Muharebeleri (61nci Piyade Tümeni)*, Harp Akademileri Yayınevi, İstanbul, 1983.
- _____. *Harbin Stratejik, Operatif ve Taktik Seviyeleri*. Harp Akademileri Yayınevi, İstanbul, 1994.
- _____. *Askeri Coğrafya (Kara, Deniz ve Hava Harp Akademileri için)*. Harp Akademileri Yayınevi, İstanbul, 1992.
- _____. *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak Uluslararası Sempozyumu (20-21 Kasım 2014, İstanbul)*, Ed: Zekeriya Türkmen., Harp Akademileri Yayınevi, İstanbul, 2014.
- İNCEDAYI, Cevdet Kerim. *İstiklal Harbi (Garp Cephesi)*, yay. haz: Muhammed Safi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.
- İNÖNÜ, İsmet., *Hatıralar.*, yay. haz: Sebahattin Selek, Bilgi Yayınevi, 2006.
- _____. *Defterler (1919-1973).*, Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- İLGÜREL, Mücteba., *Millî Mücadele'de Balıkesir Kongreleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul, 1999.
- İLHAN, Suat., *Harp Yönetimi ve Atatürk*. Atatürk Araştırmaları Merkezi, 1993, Ankara.
- _____. *Atatürk ve Askerlik " Düşünme ve Uygulamalar"*, Atatürk Araştırmaları Merkezi, 1990, Ankara.

İĞDEMİR, Uluğ., *Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları (Günlük Anılar)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2'nci Baskı, Ankara, 1989.

Karargâh-ı Umumiye, *Yunan Ordusu Hakkında Muhtasar Risale*, Teşrin-i Evvel, 1331.

KIZILIRMAK, Ahmet., *Askeri ve Siyasi Yönleriyle Kazım Özalp*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara, 2012.

LEVENT, Zeynel., *Gayrinizami Harp (Harb-i Sagir) Teorisi ve Türk Gayrinizami Harp Tarihi*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2020.

KOÇ, Kadim. *Sakarya Meydan Muharebesi- Muharebe Alanları Gezi Rehberi*, Ankara, 2015.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Tarih Araştırmalarında Usul*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.

MİDİLLİLİ, Ahmet., *Türk İstiklal Harbinin Başında Milli Mücadele*, Büyük Erkan-ı Harbiye Matbaası, Ankara, 1928.

_____*Birinci İnönü Muharebesinin İç Yüzü*, B.E.Rs. Matbaası ,1930, Ankara.

MİTHAT, Ahmet., *Askeri Tarih ve Coğrafya, İkinci Kitap, Üçüncü Kısım, İstiklal Harbi*, Harbiye Vekaleti Matbaası, Ankara, 1928.

ÖZALP, Kazım., *Milli Mücadele I-II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989.

JAESCHKE, Gotthard., *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi I – II. Cilt*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2nci baskı, Ankara, 1989.

JAWETT, S. Philip., *Kurtuluş Savaşı'nda Ordular 1919 – 1922*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1'nci Baskı, İstanbul, 2018.

PEHLİVANLI, Hamit., *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Süreli Yayınlar, Makaleler Dizini I*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992.

_____*Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Süreli Yayınlar, Makaleler Dizini II*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2000.

_____*Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Askeri Tarih Belgeleri Dizini 1-101, I*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996.

POLAT, Zekî., *Ali Çetinkaya (Hayatı, Eserleri, Kişiliği ve Devlet Adamlığı)* , Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon, 2002.

ROBERTS, J.M. *Avrupa Tarihi*, İng. Çev: Fethi Aytuna, İnkılap Yayınları, 2010.

SHAW, Stanford. *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun Savaşa Girişi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

SELİŞİK, Selahattin., *Türk İstiklal Savaşı'nda Birinci İnönü Muharebesi*, yay. haz: Zekeriya Türkmen, Atike Kaptan. Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

_____*Türk İstiklal Harbinde İkinci İnönü Meydan Muharebesi*, Askeri Mecmua Tarih Kısmı, Askeri Matbaa, 1933, İstanbul.

- SUKAN, Haydar., *Harp Akademisine Girecek Subayların Çalışma Sistemleri Hakkında Muhtıra.*, Ankara, 1942.
- TAĞMAÇ, Memduh., *Harp Tarihi Notları Cilt I*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1953.
- TANSEL, Selahattin., *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Cilt 4, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Ankara, 1973.
- TRİKUPİS, *General Trikupis'in Hatıratı*, yay.haz: Yağmur Say, Topçu ve Füze Okulu Yayınları, Ankara, 1995.
- TÜRKMEN, Zekeriya., *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001.
- UÇAROL, Rifat. *Siyasi Tarih 1789-1999*, 5.Baskı , Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.
- ÜLMAN, A.Haluk. *Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ek'li 2.baskı, Ankara, 1973.
- ÜNAL, Muhittin., *Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları Cilt 1-2*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2016.
- ÜNER, Merve., *General Kemal Balıkesir'in Kuva-yı Milliye ve İstiklal Savaşı Hatıraları*, Post Yayınları, 1'nci Baskı, İstanbul, 2020.
- VANDEMİR, Baki., *Türk İstiklal Savaşında Sakarya'dan Mudanya'ya*, yay haz: Hayriye Yalçın, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- YEL, Selman. *Yakup Şevki Paşa ve Askeri Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.
- YILMAZ, Veli., *İnci Dünya Harbinde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, Cem Ofset, İstanbul, 1993.

TEZLER

- ATAMAN, Murat Günel., *Kurtuluş Savaşında Levazım İkmal Faaliyetleri*, (Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, yüksek lisans tezi, Ankara, 2007.)
- CEBECİOĞLU, Sezgin. *Sakarya Meydan Muharebesi'nde Çaldağı'nın Önemi*, (Millî Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, yüksek lisans tezi, Ankara, 2019)
- HOŞGÖR, Gül Buse., *Arşiv Belgeleri Işığında Türk Kurtuluş Savaşı İçinde Gediz Taarruzu ve Sonuçları*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, yüksek lisans tezi, İstanbul, 2019.)
- KÖYLÜ, Murat., *1919-1922 Döneminde Türk Ordusu İkmal Sistemi ile Yunan İkmal Sisteminin Karşılaştırılması*. (Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, doktora tezi, İzmir, 2006.)

KÜSMEZ, Abdullah Cüneyt, Türk İstiklal Harbi'nde Askeri Talimnamelerin Uygulanması (1918-1923),(Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, doktora tezi, Erzurum, 2016.)

ÖZGEN, Özden. Kurtuluş Savaşında İznik Cephesi, (Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, yüksek lisans tezi, İzmir,2007).

SAYİM, Türkmen. Kurtuluş Savaşında Batı Cephesinde İaşe, (Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, yüksek lisans tezi, İzmir, 1997.)

ŞAHİN, Mustafa., Kurtuluş Savaşında Ulaştırma Hizmetleri, (Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, yüksek lisans tezi, İzmir, 1999.)

TAMER, Ayşe Gülsevin., The Greek-Turkish War of 1919-1922 in Greek Historiography. (İstanbul Bilgi Üniversitesi, yüksek lisans tezi, İstanbul, 2011.)

MAKALELER

ALKAN, Necmettin., Alman Kaynaklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi, *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nın Anlamak Sempozyumu*, ed: Zekeriya Türkmen, İstanbul, 2014. Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırma Enstitüsü: ss. 157-178.

ASLAN, Tamer., Arşiv Vesikalarına Göre Batı Anadolu'da Yunanlılara Karşı Kazanılan Askeri Başarılar Karşısında Duyulan Memnuniyete Dair Yazışmalar, *ÇTTAD*, Yıl:8, (Bahar-Güz 2008)

AYTEPE, Oğuz., Yunan Generallerin Anılarında Sakarya Meydan Savaşı. Sakarya Zaferi ve Haymana III. Cilt, yay. haz; Temuçin Faik Ertan, Sedef Bulut. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Ankara, 2015.

ERICKSON, Edward J.,Administration in the Ottoman Army and its Relationship to Society and Economic Conditions in the First World War. *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nın Anlamak Sempozyumu*, ed: Zekeriya Türkmen, İstanbul, 2014. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırma Enstitüsü, 2014: ss.185-190.

ÇİHANGİR, Çiğdem., Sakarya Savaşı Öncesinde Yunan Savaş Meclisinin Kütahya Toplantısı. Sakarya Zaferi ve Haymana. III. Cilt. yay, haz. Temuçin Faik Ertan, Sedef Bulut. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2015.

ÇELİK, Kemal. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusunun Avrupa Cepheleri, *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nın Anlamak Sempozyumu*, ed: Zekeriya Türkmen, İstanbul, 2014. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırma Enstitüsü, 2014: ss.463-502.

ÇUKUROVA, Bülent., Milli Mücadele Anıları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi 1, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 23, Cilt: 6, Ankara, 1999.

GAWRYCH, George., Mustafa Kemal Atatürk: From Tactical to Strategic Thought. *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nın Anlamak Sempozyumu*, ed: Zekeriya Türkmen, İstanbul, 2014. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırma Enstitüsü, 2014: ss.617-623.

GEÇER, Kadir Türker., Türk Kurtuluş Savaşı'nda Görev Almış Yunan Komutanların Anılarından Hareketle Türk ve Yunan Ordusunda Ordu Geleneği ve Komutanlık Anlayışlarının Değerlendirilmesi., On İkinci Askeri Tarih Sempozyumu – Sunulmayan Bildiriler - ‘‘ Kuruluşundan Günümüze Türk Ordusu (20-22 Mayıs 2009, İstanbul) ‘’.. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

GÜNESAR, Özkan., İstiklal Harbi'nde Kütahya, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:4, Sayı:20, Eylül 2016.

KÖYLÜ, Murat., İnönü Muharebelerinden Sonra, Anadolu'daki Yunan Harekatı ve İoannis Metaksas'ın Öngörülleri, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 10, Sayı:2

_____ Mondros Mütarekesi Sonrası ve Milli Mücadele Döneminde Jandarma Teşkilatı, *Toros Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı:8, Yıl: 2018, Cilt:5

ÖKSÜZ, Hikmet.. Köne, İsmail., Amerikan Arşiv Vesikalarında Büyük Taarruz, *Türkiyat Mecmuası*, Sayı 27/2

ÖZLÜ, Hüsnü., İstiklal Harbi'nde Bursa'nın İşgali Sürecinde Mudanya'nın Bombalanması, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:5, Sayı: 14, Cilt 5, Mart 2014

ÖZLÜ, Hüsnü., Milli Mücadele Yıllarında Cepheye Silah ve Cephane Sevkiyatında İnebolu-Kastamonu Yolu, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 15, Şubat 2015. Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları.

ÖZLÜ, Hüsnü., Harp Raporları Işığında Sakarya Meydan Muharebesine Askeri Açından Genel Değerlendirme. Sakarya Zaferi ve Haymana, III.Cilt. yay.haz, Temuçin Faik Ertan, Sedef Bulut. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Ankara, 2015.

SOFUOĞLU, Adnan., İzmir'in İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:29-30, Mayıs - Kasım 2002

TAGMAT, Çağla D., 1921 Barış Konferans'ında Yunan Heyeti ve Tezleri, *CTAD*, 4/9, Sayı: 18 (Güz 2012).

TÜRKMEN, Zekeriya., Türk İstiklal Harbinde Bir Dönüm Noktası; Sakarya Meydan Muharebesi (Askeri Yönden Kısa Bir Değerlendirme). 90.Yıldönümünde Sakarya Zaferi ve Haymana. Yay. haz; Hakan Uzun, Necdet Aysal. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Ankara, 2012.

UYAR, Mesut. Sanders Askeri Yardım Misyonu (1913-1918), *CTAD*, Yıl: 15, Sayı: 30, Güz 2019.

ÜÇÜNCÜ, Uğur., Sarısağan, Sadık., Arşiv Belgelerine Göre Büyük Taarruz, *TOD*, Yıl:9, Sayı: 25 (Mart 2016)

YILDIZ, Gültekin. Birleşik Harekât Tecrübesi Olarak Cihan Harbi'nde Türk-Alman Askeri İttifakı, *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nın Anlamak Sempozyumu*, ed: Zekeriya Türkmen, İstanbul, 2014.İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırma Enstitüsü, 2014: ss.191-202.

E. Kay. Rüştü (Akpirim), İstiklal Harbi'nde Altmışbirinci Fırka'nın 26 Ağustos- Büyük Taarruz'da Oynadığı Rol. *Askeri Mecmua* Sayı: 96, Cilt:6, Ankara 1935.

- E. Mra. Kenan., İstiklal Savaşı'nda Büyük Sevk ve İdare Bakımından Müdafaa Sistemimiz, *Askeri Mecmua* Sayı:96, Cilt: 6, Ankara, 1935.
- E. Kay. Salih., Düşman Cephe Gerisinde Millî Mücadele, *Askeri Mecmua* Sayı: 89, Cilt:4, 1933, Ankara.

EKLER

EK 1: 61'inci Piyade Fırkasının Kuruluşu Hakkında Emir

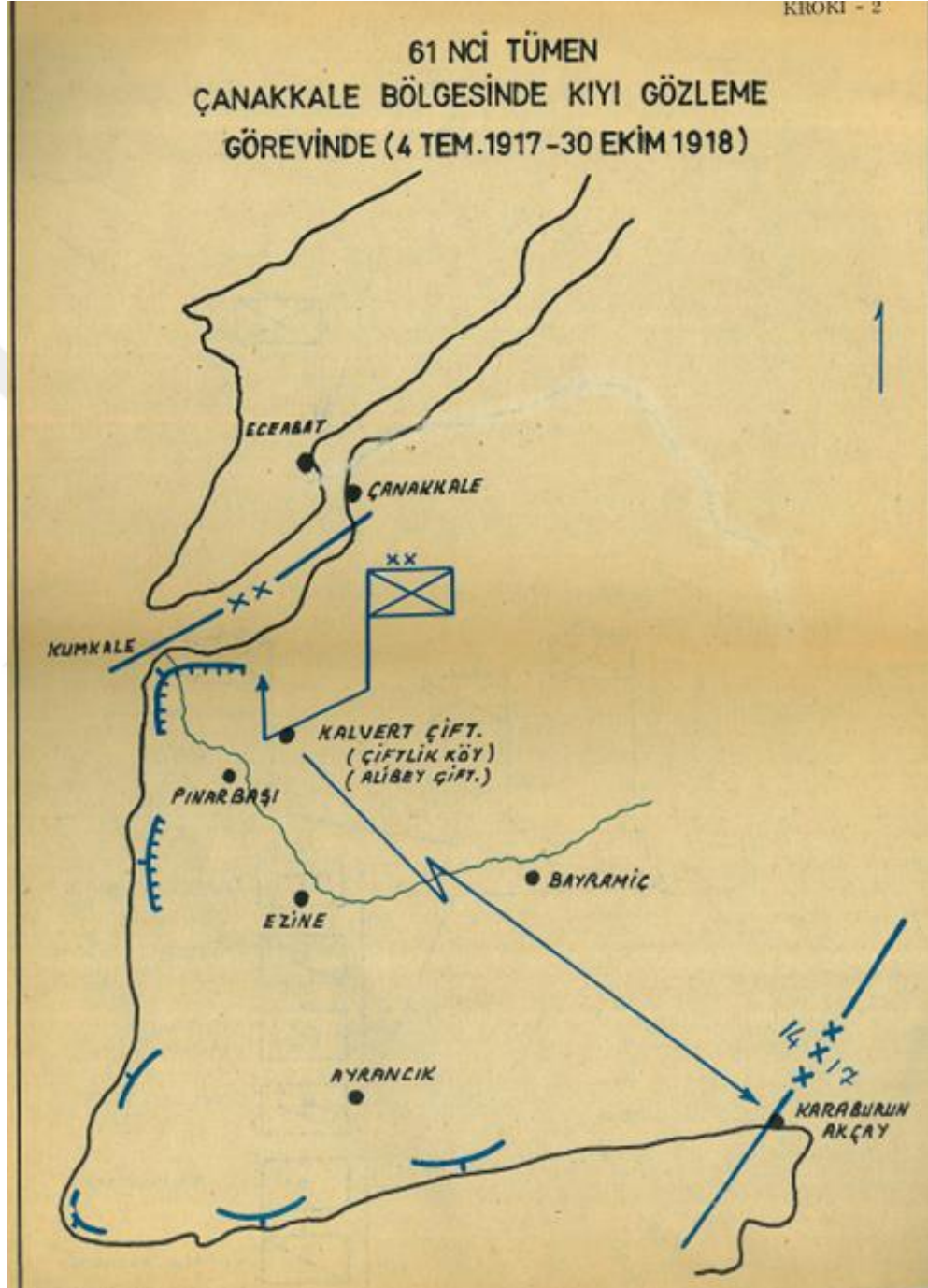
Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Birinci Dünya Harbi

Katalogu: Klasör: 5251, Gömlek: 1, Belge: 5251-1-1-1-1.

[illegible]

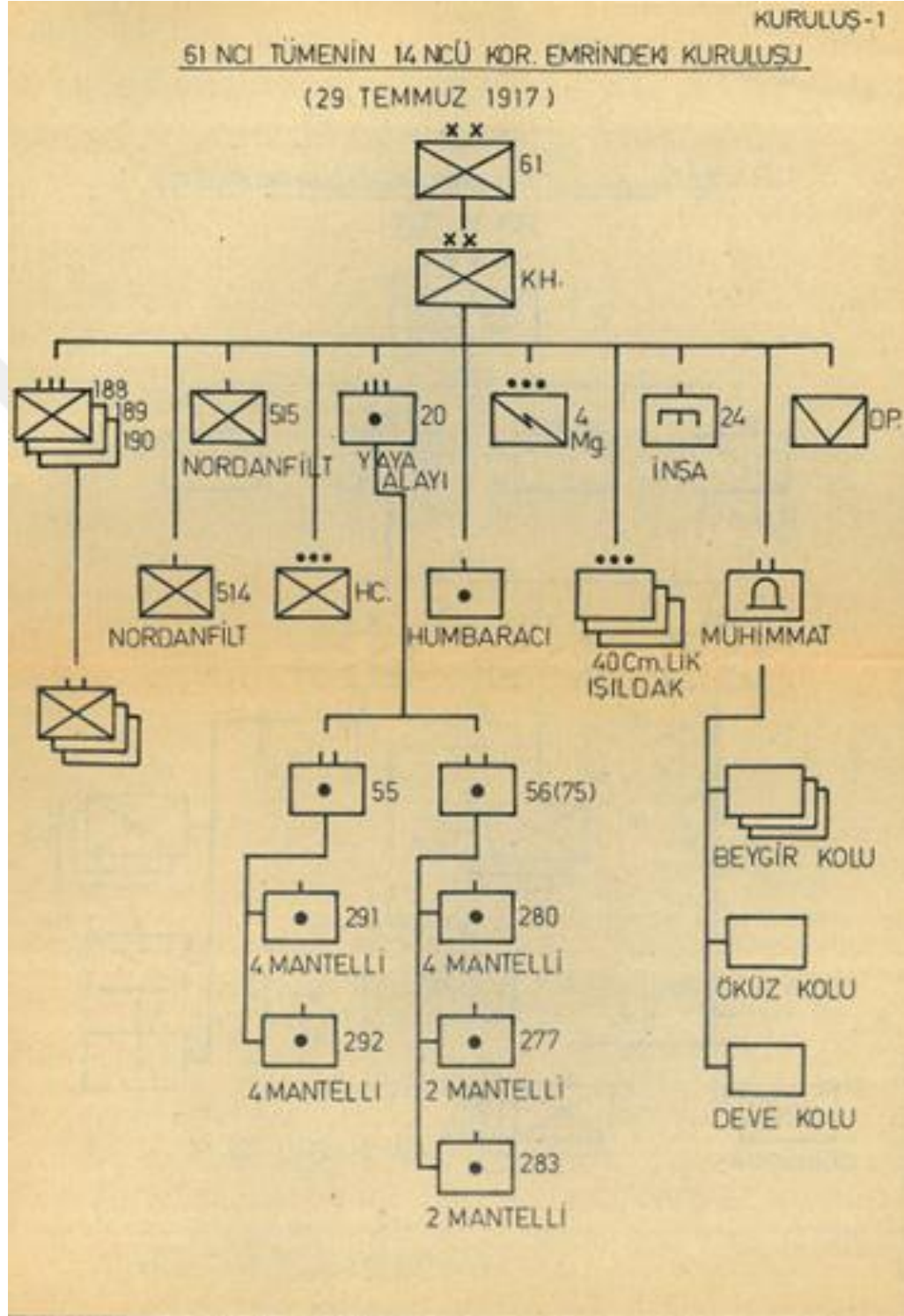
**EK 2: 61'inci Piyade Fırkasının 4 Temmuz 1917'den Mondros Mütarekesi'ne
Kadar Kıyı Gözetleme Faaliyeti**

(*Türk İstiklal Harbi'nde Bir Piyade Tümeninin Muharebeleri (61nci Piyade Tümeni)*,
Harp Akademileri Yayınevi, İstanbul, 1983. Kuruluş 2.)

EK 3: 61'inci Piyade Fırkasının 29 Temmuz 1917 tarihli kuruluşu

(*Türk İstiklal Harbi'nde Bir Piyade Tümeninin Muharebeleri (61nci Piyade Tümeni)*, Harp Akademileri Yayınevi, İstanbul, 1983.)

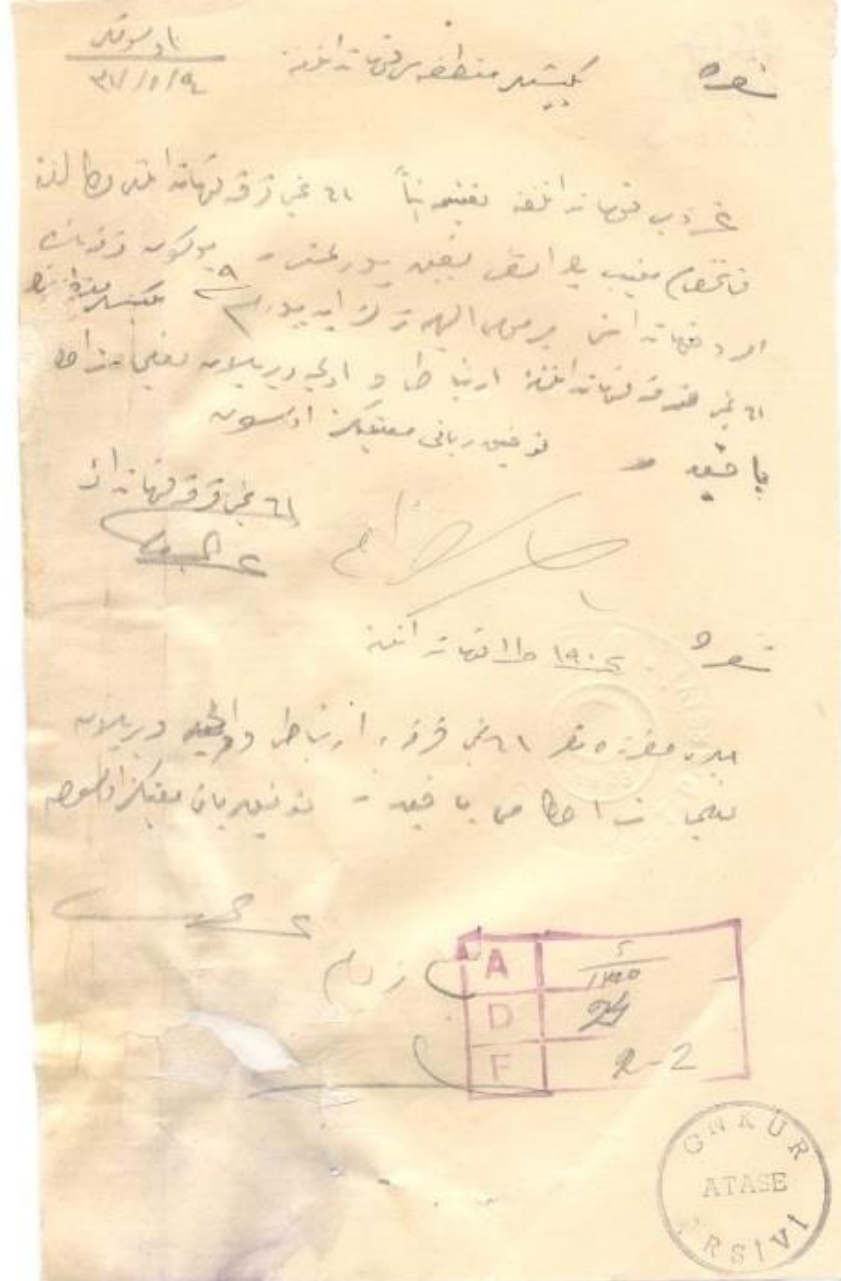

Başkanlık Osmanlı Arşivi: I__DUII__00159_000014_002_001

222

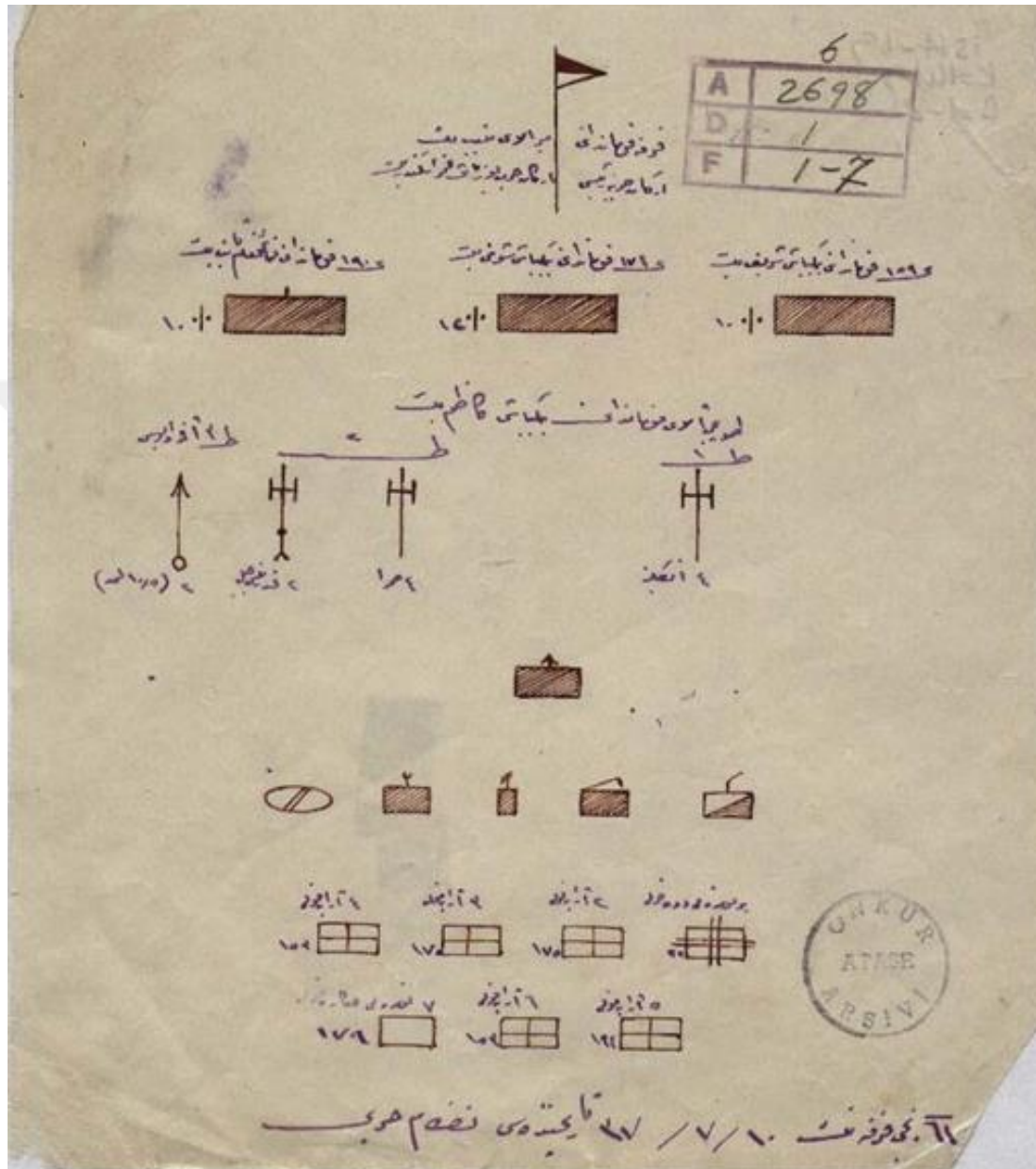
**EK 7: 1'inci Grup Komutanı Miralay İzzeddin Bey'in Komutanlığı Deruhte
Ettiği, 61'inci Piyade Fırkası komutanlığına Kaimakam Mustafa Munip
Bey'in Tayin Edildiği**

Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, İstiklal Harbi
Katalogu, Kutu: 1272, Gömlek: 26, Belge: 26ab. (4 Mayıs 1337/1921)

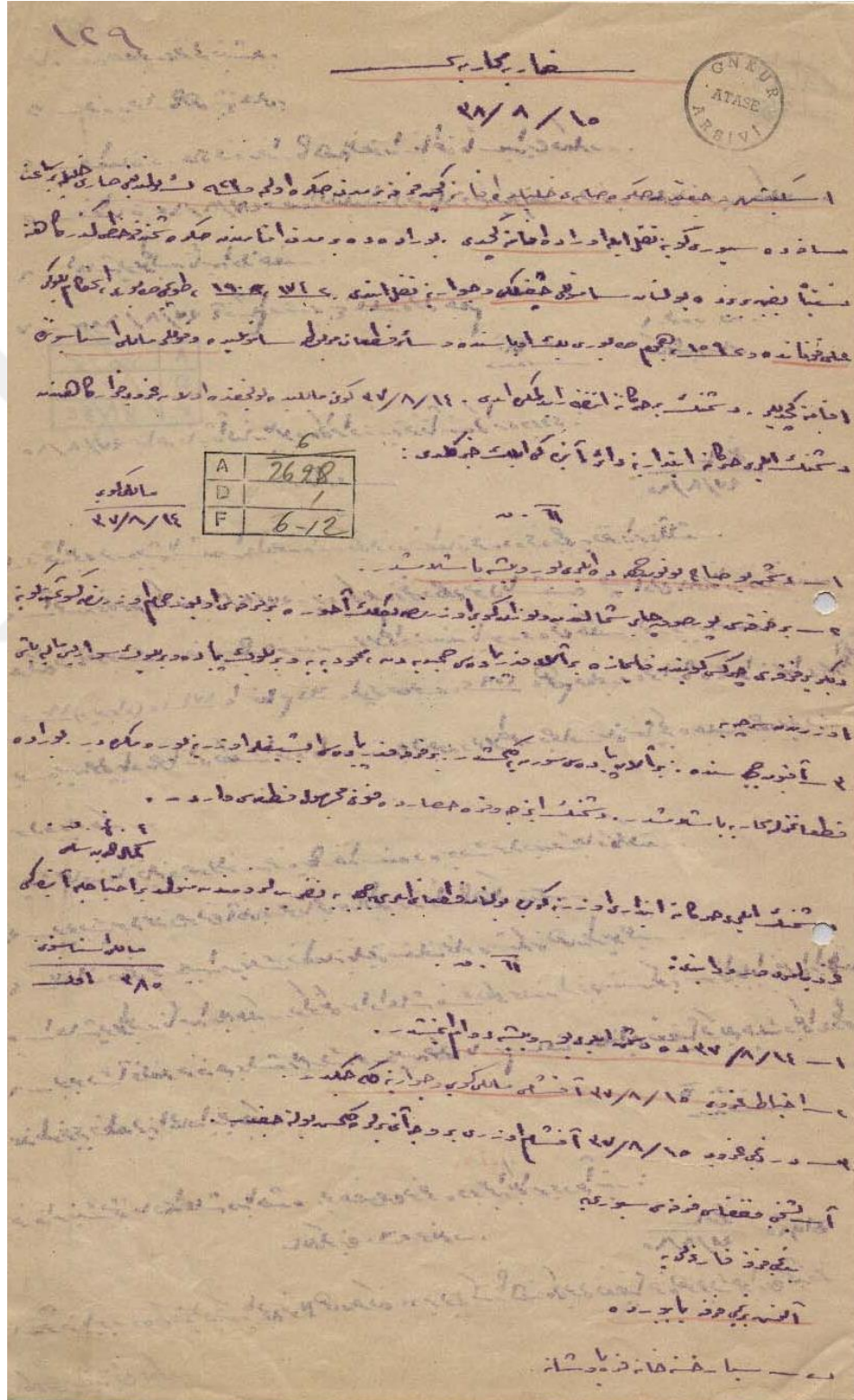
EK 8: 61'inci Piyade Fırkasının 10 Temmuz 1921 tarihli Kuruluşu

Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, İstiklal Harbi Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek:1, Belge: 1ag. (10 Temmuz 1337/1921)

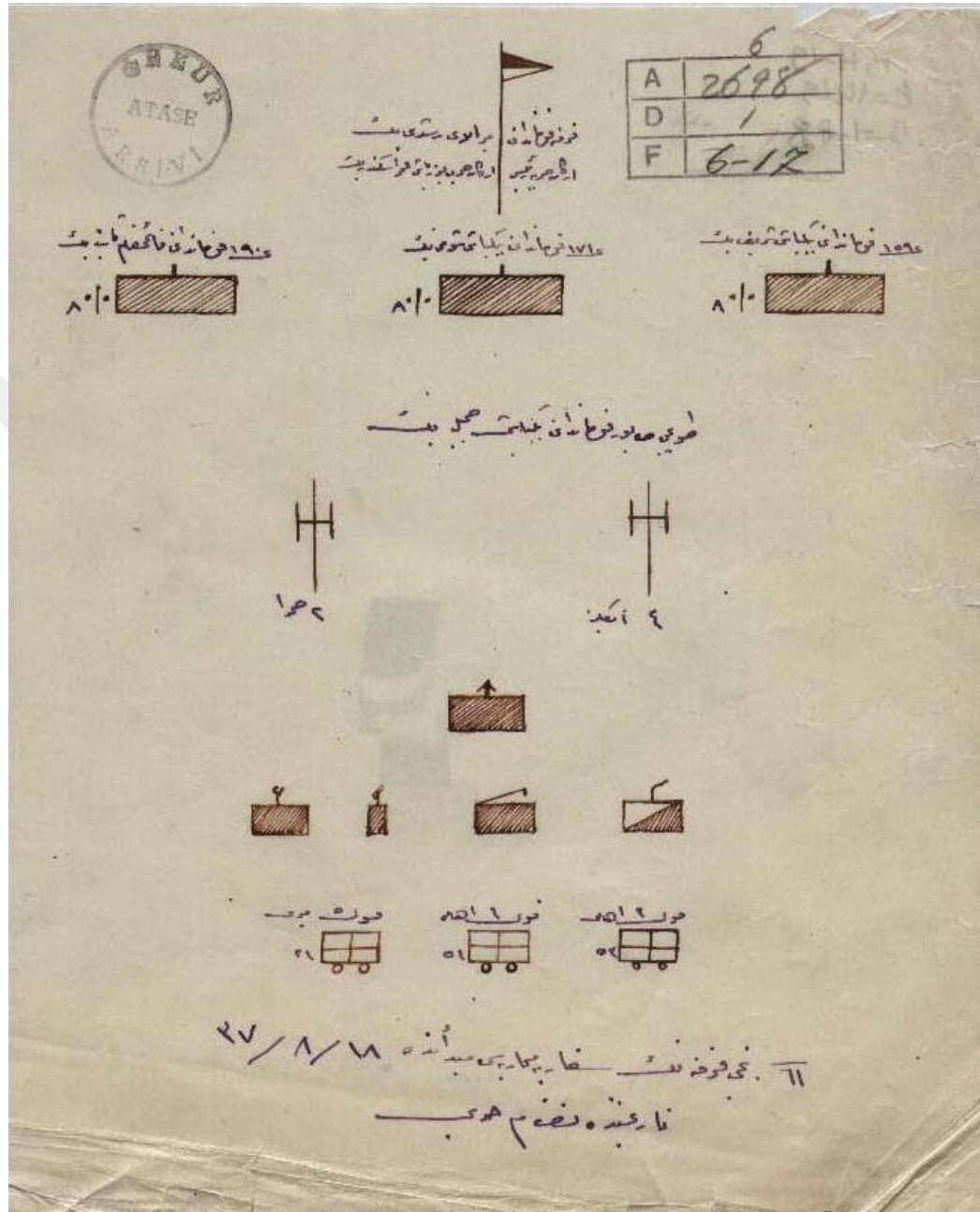

EK 9: 61'inci Piyade Fırkasının Sakarya Meydan Muharebesindeki Harp Ceridesinin İlk Sayfası

Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, İstiklal Harbi Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek:1, Belge: 1db. (15 Ağustos 1337/1921)

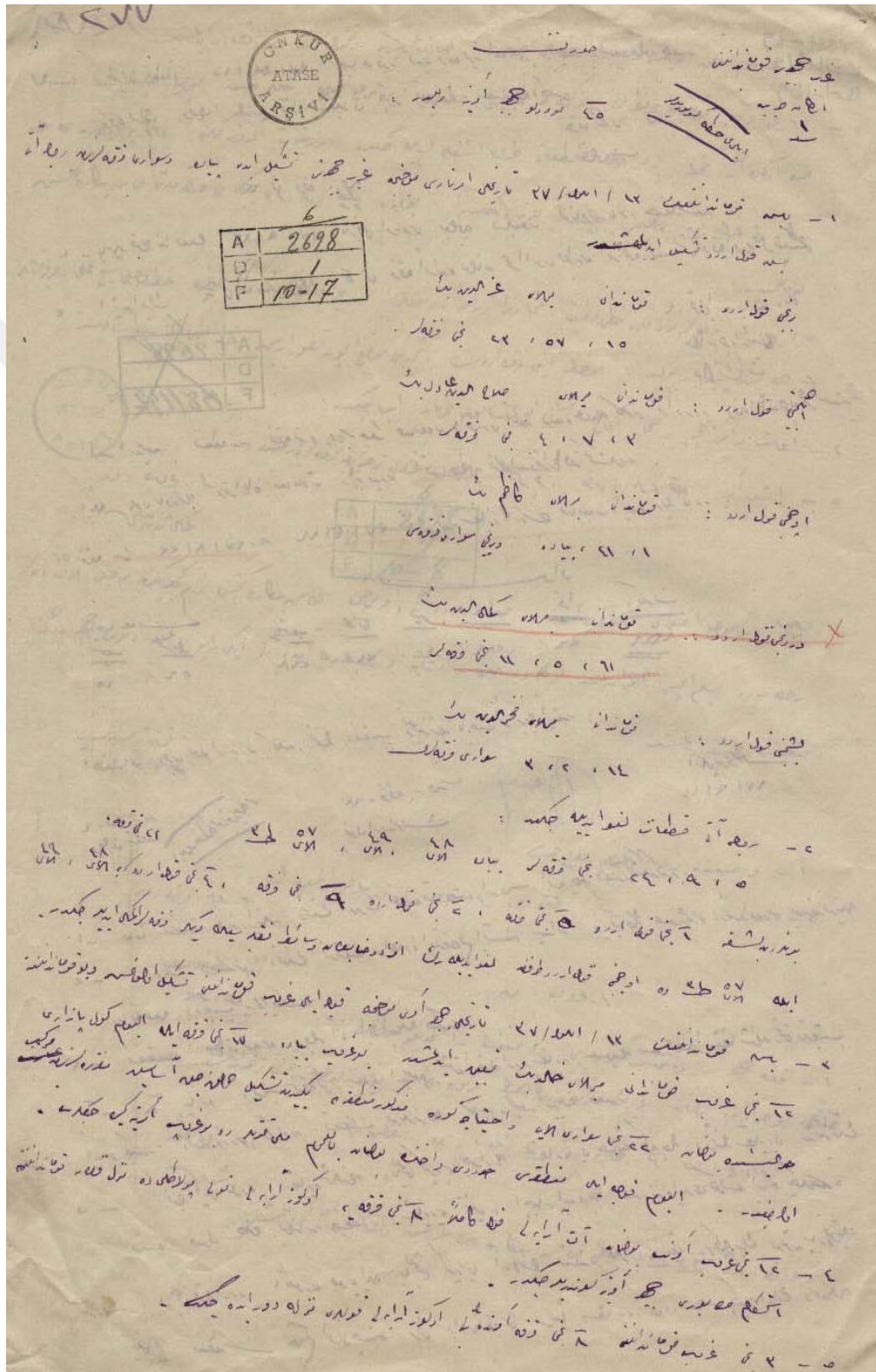
Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, İstiklal Harbi Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1dg. (18 Ağustos 1337/1921)

EK 11: Garp Cephesi Komutanlığının Kolordu Teşkilatına Geçtiğine Dair 45

Numaralı Cephe Emri

Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, İstiklal Harbi Kataloğu, Kutu: 1419, Gömlek: 1, Belge: 1gr. (14 Eylül 1337/1921)

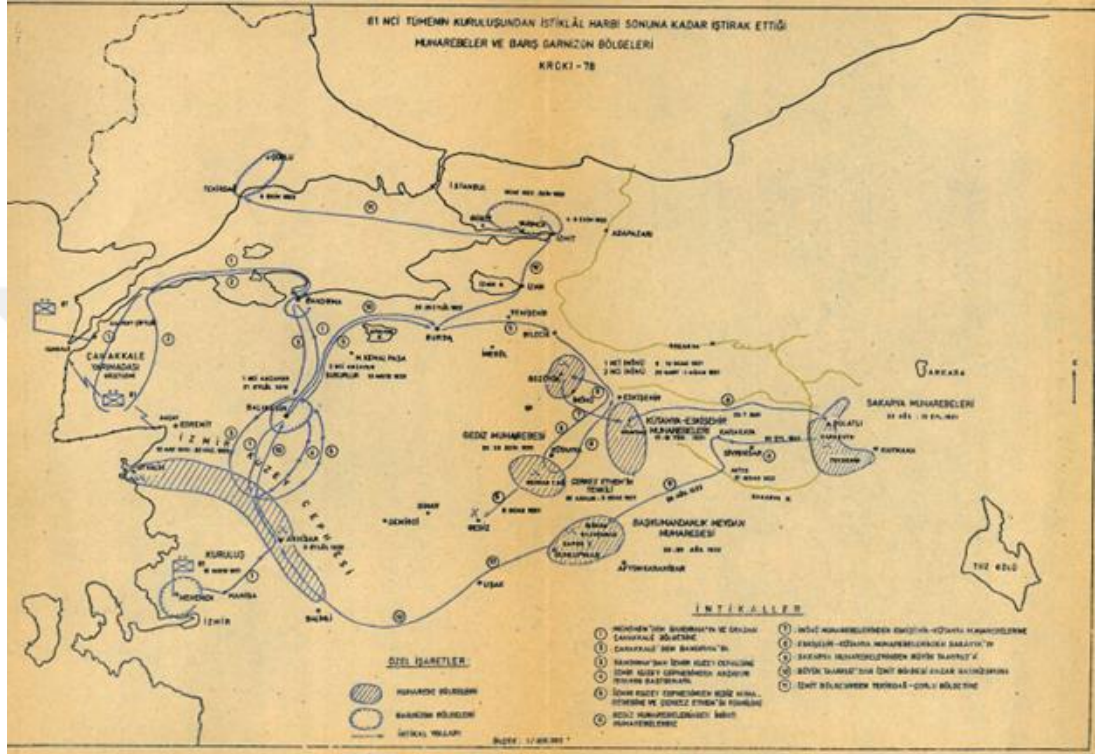

Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, İstiklal Harbi Kataloğu, Kutu: 1310, Gömlek:74, Belge: 74ab. (18 Ekim 1337/1921)

[illegible]

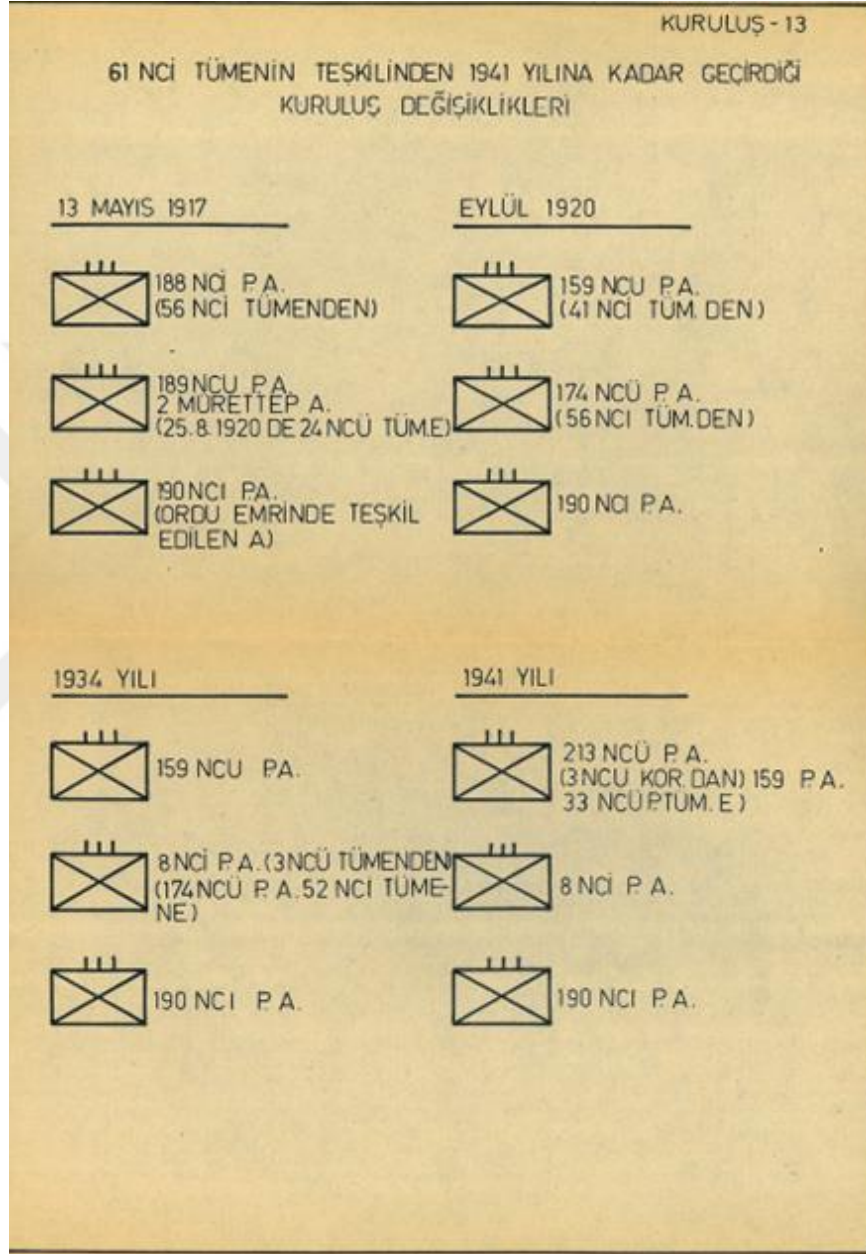
EK 13: 61'inci Piyade Fırkasının Teşkilinden (13 Mayıs 1917'den) Mudanya Mütarekesine (11 Ekim 1922 tarihine) Kadar Olan Süreçte İştirak Ettiği Muharebeler ve Hazar Konuşları

(*Türk İstiklal Harbi'nde Bir Piyade Tümeninin Muharebeleri (61inci Piyade Tümeni)*, Harp Akademileri Yayınevi, İstanbul, 1983. Kroki: 78.)

EK 14: 61'inci Piyade Fırkasının Teşkilinden 1941 Yılına Kadar Geçirdiği Teşkil Değişikliği

(*Türk İstiklal Harbi'nde Bir Piyade Tümeninin Muharebeleri (61inci Piyade Tümeni)*, Harp Akademileri Yayınevi, İstanbul, 1983. Kroki: 13.)

EK 15: Mehmet Muhittin KURTIŞ'ın Safahat Belgesi

Millî Savunma Bakanlığı Arşivi, Mehmet Muhittin KURTIŞ Şahsi Dosyası

Sıfı : P. Safahat Cedveli Dosya No. 312-14-P.

Rütbeni : Tüzgeneral

Sıra No.	Sual	Cevap
1	İsmi	Mehmet Muhittin Kurtiş
2	Pederinin ismi	Ali (Bakır koy)
3	Tarihi tevellüdü	1292
4	Tarihi dahulu	17/Nisan/309 Mp.
5	Askerî memur ise usafa geçtiği tarih	Yoktur.
6	Son rütbe tarihi nasla	5-2.Kân.-315 İsbile-Şubat-317 Kelâhne:20-Nas-323 Hnb:14-2-329 Ybl:2.Kân.-331 Alb:3e-Ara.-331 Tgıl:2-Kân.-333 T...
7	Mektep müddeti	17-Nisan-309 : 5-2.Kân.- 315
8	Tekâüt tarihi	14-Tem.-936(19-Tem.- 936 tarihinde teatika iktiran etmiştir.
9	Tekâüt olduğu zaman kî'ası	As. Ts. Mh. Asâsından
10	Vazifesine nihayet terildiği tarih	4-432.-936
11	Esbabe tekadü	1688 No.1a kanunen 3.maddecinin (A)fıkrasına tevfiқан
12	Ciheti mülkiyetinde hizmet	Yoktur
13	Bilâh harp zamanı	Yoktur
14	Yunan harp zamanı	Yoktur
15	İtalyan harp zamanı	19-2.Kân.-327 : 5-1.Tegrin- 328 iştirak etmiştir .
16	Balkan harp zamanı	17-Şubat- 328 : 16-Eylul- 336 iştirak etmiştir .
17	Büyük harp zamanı	16-2.Teg.-330 : 31-1.Tegrin-334 iştirak etmiştir .
18	İstiklâl harp zamanı	15-Mayıs-336 : 25- Tem.- 336 ne kadar iştirak etmiş 23/Abd/336 kadar bulunmamıştır
19	Şark kuds zamanı	5-1.Teg.-331 den 8-Nas.-334 kadar ve sarıkaniğa bulunmamıştır
20	Kısmî seferberlik zamanı	2-Nisan-325 16-1.Tegrin-325 Adana tedip harekâtına iştirak etmiştir.
21	60. cı madde muceddace zamanı hakkında	Müstahak
22	Mahakeme olmaksızın açığa geçirildiği müddet	Yoktur
23	Mahpusiyet müddeti	" "
24	Hangi emvalde maaş alacağı	Ankara
25	İkametgâh adresi	Ankara yeni şehir Bayındır Sokak No: 10
26	Malûken mültehat ise derecesi	
27	Malûkîyetini müeyyit rapor ne cüzat	
Vefat edenler hakkında 8 ve 10. cı kanunlar mükamesi olmak üzere (24) de kadar kanunlar tevlî edilerek ve ayrıca şu maddeler üzere kılınacaktır.		
1	Hissi vefatındaki kî'as	I. S. M.
2	Tarihi vefatı	1104
3 — Ailesine 45, 46, 52 inci maddelerden hangisine tevfiқан maaş verileceğine dair Şekhat işleri dairesinin kararı ve vefat raporu. İşbu safahat cedveli ünlü edilerek tekatit rubesine tevdi kılınmıştır. 7 / 8 / 93 6 I. S. Md. 24678 8-8-976 1		

312-14-P.

10.02.2021

De.Md.(MS.2012-TEK.13)

Jzman

EK 16: Kazım Fikri ÖZALP'ın Safahat Belgesi

Millî Savunma Bakanlığı Arşivi, Kazım Fikri ÖZALP Şahsi Dosyası

ASKERİ SAFAHAT BELGESİ

Sicil No : 1318-29
Adı Soyadı : Kazım Fikri ÖZALP
Baba Adı : İsmail Nazmi
Memleketi : Köprülü
Doğum Tarihi : 1298
Sınıf, Rütbesi : Piyade, Orgeneral
Dahulü : 01 Mart 1316
Nasbı : 30 Ağustos 1926
Emekli Tarihi : 06.07.1927
Vefat Tarihi : 06 Haziran 1968

* Üsküp Askerî Rüştiyesi ve Manastır Askerî İdadisi bitirdikten sonra 14 Mart 1897'de girdiği Harp Okulundan 06 Aralık 1902'de teğmen, devam ettiği Harp Akademisinden 05 Kasım 1905'te müntaz yüzbaşı olarak mezun oldu.

Yükselme Tarihleri

06 Aralık 1902'de teğmen,
06 Aralık 1903'te üsteğmen,
05 Kasım 1905'te yüzbaşı (28 Mart 1911'de kurmaylığı onandı)
05 Kasım 1911'de kıdemli yüzbaşı,
17 Mart 1914'te kurmay binbaşı,
20 Mayıs 1915'te kurmay yarbay,
01 Eylül 1917'de kurmay albay,
12 Eylül 1921'de mirliva (tümgeneral),
25 Eylül 1922'de korgeneral,
30 Ağustos 1926'da orgeneral.

Askerî Görevleri

Harp Akademisinden mezun olduktan sonra 3'ncü Ordu emrine atandı. 3 Şubat 1906'da 3'ncü Ordu 36'ncı Alay 1'inci Tabur 2'nci Bölük Komutanı olarak tayin edildi ve Selanik - Karasulu istasyonları arasındaki demir yolu hattını korumakla görevlendirildi. Bu görevde iken Gevgili ve Menlik yakınlarında Bulgar çeteleri ile çok başarılı çarpışmalar yaptı. Nisan 1908'de Serez Redif Tümeni Kurmaylığına tayin edildi. 31 Mart 1909'da İstanbul'da başlayan ve 31 Mart Vakası olarak bilinen isyanın bastırılmasında görev aldı. 09 Ağustos 1910'da Menlik İlçe Kaymakamı, 08 Kasım 1911'de 5'inci Kolordu Kurmay Heyetine, 29 Kasım 1911'de Selanik Jandarma Alayı Takip Taburu Komutanı, 23 Eylül 1912'de Edremit Redif Tümeni Kurmay Başkanı, 29 Eylül 1912'de Vardar Ordusu kuruluşundaki 5'inci Kolordu Kurmaylığına, 25 Haziran 1913'te Çatalca Ordusu Sol Cenah (Kanat) Komutanlığı Kurmay Heyetine, 09 Kasım 1913'te 1'inci Kolordu Kurmaylığına, 17 Mart 1914'te Van Jandarma Alay Komutanı, 26 Mart 1915'te Seyyar Jandarma Tümen Komutanı olarak atandı. Bu tümen ile Dilmen, Rumiye, Hoy, Saray ve Van yakınlarında Ruslarla giriştiği muharebelerde başarı elde etti. 15 Ağustos 1915'te 36'ncı Tümen Komutanı, 11 Ocak 1918'de 37'nci Kafkas Tümen Komutanı, 31 Aralık 1918'de 60'ıncı Tümen Komutanı, 9 Ağustos 1919'da 61'inci Tümen Komutanı olarak tayin edildi. Heyet-i Temsiliye kararıyla Kuzey Cephesi Komutanlığına atandı. Bu görevdeyken millî kuvvetlerle birlikte Anzavur Ayaklanması'nı bastırdı. 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisinde Birinci Dönem Balıkesir Milletvekili seçildi. 06 Nisan 1921'de Kocaeli Bölge Komutanı ve sonra Mürettep Kolordu Komutanı, 7 Eylül 1921'de 3'üncü Kolordu Komutanı, 14 Ocak 1922'de Millî Savunma Bakanı, 26 Kasım 1924'te TBMM Başkanı olarak göreve başladı. 06 Temmuz 1927'de isteğiyle emekliye ayrıldı.

0.5

EK 16 (devam): Kazım Fikri ÖZALP'ın Safahat Belgesi

Millî Savunma Bakanlığı Arşivi, Kazım Fikri ÖZALP Şahsi Dosyası

Katıldığı Savaşlar

1912 – 1913 Balkan Savaşı,
1914 – 1918 Birinci Dünya Savaşı,
1919 – 1922 İstiklal Savaşı.

Nişan ve Madalyaları

15 Ağustos 1915 yılında muharebe gümüş imtiyaz madalyası,
23 Mayıs 1917'de Almanya İmparatorluğu'nun İkinci Sınıf Demir Salip Nişanı,
Mayıs 1918'de 3'üncü Dereceden Mecidi Nişanı,
05 Haziran 1918'de Muharebe Altın Liyakat Madalyası,
Haziran 1918'de Harp Madalyası,
Haziran 1918'de Harp Alametli Leopold Şövalye Madalyası,
21 Kasım 1923'te Kırmızı ve yeşil şeritli İstiklal madalyası ile ödüllendirildi.

Askerlik Sonrası Aldığı Görevler

1920 - 1946 Balıkesir Milletvekili ve aynı zamanda 26 Mart 1924 - 1935 TBMM Başkanı, 1935 yılında tekrar Millî Savunma Bakanı, VI., VII., VIII. Dönemlerde Balıkesir, IX. Dönem Van Milletvekili seçildi.

Yazdığı Eserler

"Millî Mücadele 1919 – 1922" adlı eseri iki cilt hâlinde.

Bu belge Piyade Orgeneral Kazım Fikri ÖZALP(1318–29)'a ait MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığında bulunan "Subay Şahsi Dosyası" kayıtlarına göre düzenlenmiştir.

Betül AKCA
Uzman

Oguz SAVAŞ
Müdür Yardımcısı V.

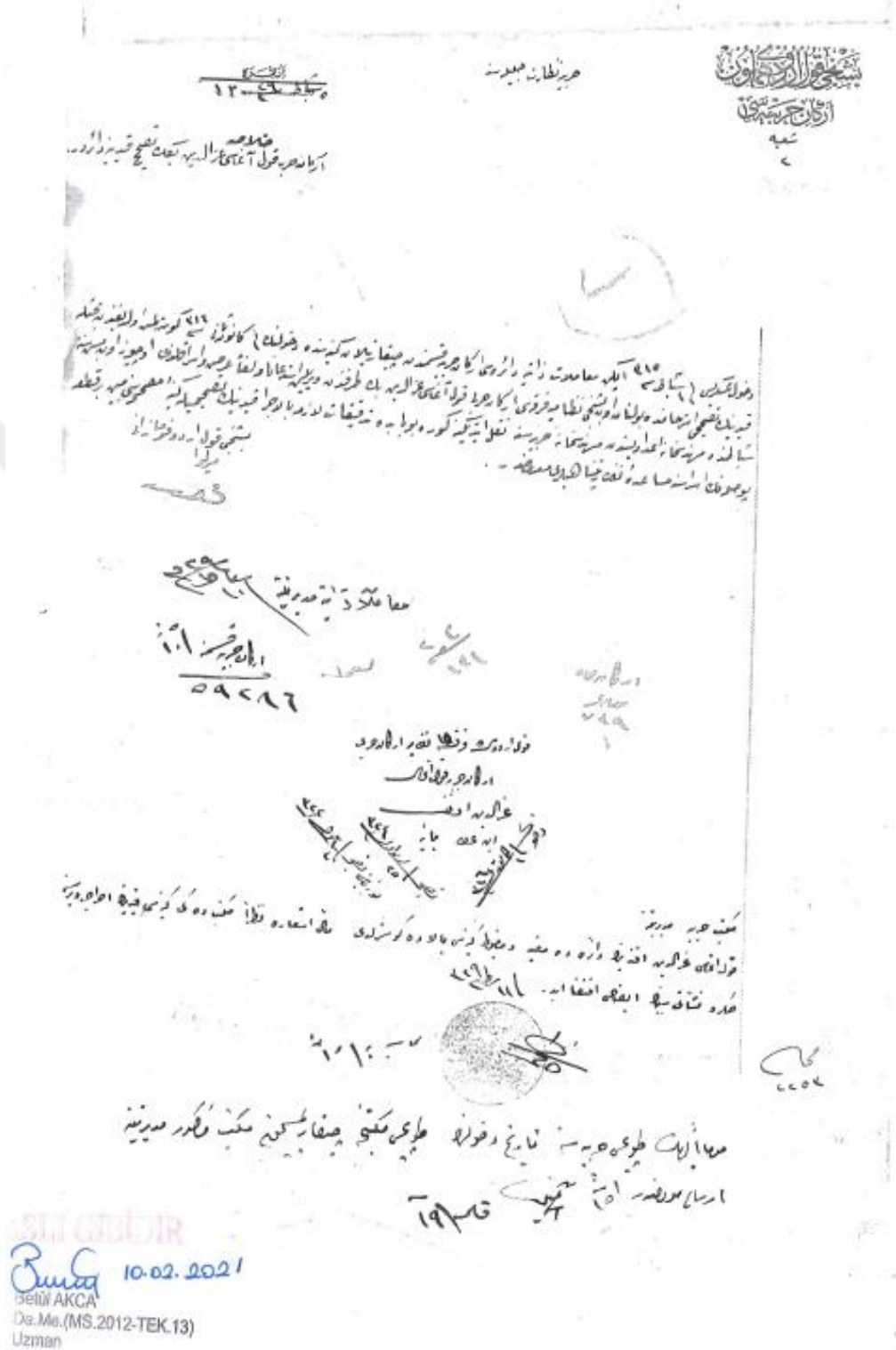
O N A Y

4 Şubat 2021

Bülent ŞEKERCAN
Hava Öğretmen Albay
Şube Müdürü

EK 17: İzzeddin ÇALIŞLAR'ın Safahatı

Millî Savunma Bakanlığı Arşivi, İzzeddin ÇALIŞLAR Şahsi Dosyası

EK 17 (devam): İzzeddin ÇALIŞLAR'ın Safahatı

Millî Savunma Bakanlığı Arşivi, İzzeddin ÇALIŞLAR Şahsi Dosyası

İzzeddin Çalışlar	İzzeddin Çalışlar
İzzeddin Çalışlar	İzzeddin Çalışlar
İzzeddin Çalışlar	İzzeddin Çalışlar
İzzeddin Çalışlar	İzzeddin Çalışlar
İzzeddin Çalışlar	İzzeddin Çalışlar
İzzeddin Çalışlar	İzzeddin Çalışlar
İzzeddin Çalışlar	İzzeddin Çalışlar
İzzeddin Çalışlar	İzzeddin Çalışlar
İzzeddin Çalışlar	İzzeddin Çalışlar

10.02.2021
Do.Me. (MS 2012-TEK.13)
Uzman

EK 18: Mustafa Munip UZSOY'un Safahat Belgesi

Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Mustafa Munip UZSOY Şahsi Dosyası

T. C.
M. H. V.
Zat İşleri Dairesi
Ş. P.
Sayı: 3718
1107

Ankara
16/4/1921

Hulâsa:

Tekâüt Ş. Md.

Mittekâit .İsmail Münip Beyin (311-B-32) safahatı askeriyesini
şu'ur cedvel ağı'ya yazılmıştır. maası hakkında muktezi muamelelerin
ifasını rica ederim efendim.

Leff

P. Ş. Md.
İcay.
A. Leffet

Manisa askerlik daire reisi P.Ş. Md.
Münip Bey bini Zuhdi Galata: (311-B-32)

X Tavelikâ : 1294
X Maası: 1/Art/337
X Dahşli: 2/Ayıs/308
X İhtilâz: 1/Art/311
X İhtilâz: 20/Maz/314
X Yab.: 31/ylal/321
X Yab. Yazbasi: olmamıştır.
X Binbası: 14/2.Teg/327
X Kaymakam: 1/ylal/331
X İhtilâz: 1/Art/337

X Jarini tekaüdü: 15/Şubat/331
X Şahsi tekaüdü: Tekâüt kanununun
Uçmâş maddesinin (D) fıkrasına
kaymıkan
X Eligiği 31/Art/331 tarihinde kat
edilmiştir. Tekâüt maasını Manisa
X İhtilâzden almışa taliptir.

İsmail Münip Beyin fırka komandanlığı yapmış
öğretmenlerden olması hasebile Sarema kanunu
mucibince elyevâ Beşinci dereceden mang
almaktadır.

X Ekmâliki harre zamanı: yoktur.
X Yunan harbi: 5/Misan/313 den 9/1.Mânun/313
tarihine kadar Wizamîye İS.A. ile Yunan harbine
iştirak etmiştir.
X İtalya harbi: iştirak etmemiştir.
X Balkan harbi: Samsun redif taburile 10/2.Teg/328 tarihinden
15/ylal/319 tarihine kadar Balkan harbine iştirak etmiştir.
X Harbi umumî: Sıdayetten nihayete kadar iştirak etmiştir.
X İstiklâl harbi: 17/Art/337 tarihinden 23/Ağus/339 tarihine
kadar İstiklâl harbine iştirak etmiştir.

2206-21
16-4-21

15.02.2021
Detil AKCA
De.Ağ.İMS.2012-TEK.13)
Uzman

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Mustafa Caner AYGÜN

Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Üniversite ve Bölüm	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü	2017